

ПУТОПИС
ДЕЛА ПРАВЕ
- СТАРЕ -
СРБИЈЕ

III. КЊИГА

од

М. С. Милојевића,

И ову свеску помогло је Српско учено друштво,

У БЕОГРАДУ,

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1877.

САДРЖИНА III. СВЕСЦИ ПУТОПИСА.

Предговор

1. Пећ
2. Пут у Дечане
3. Дечани и околина
4. Дечанска књижница и хранилница
5. Дечански поклоници
6. Поступања турских власти према Дечанима
7. Пут у Ђаковицу
8. Арнаутска песма о дечанским звонима
9. Развалине Јагоштитке
10. Ђаковица
11. Ђаковичка нахија
12. Призренска нахија и Орахово
13. Хоча
14. Зочиста
15. Манастир св. Марка
16. Манастир св. Тројице
17. Развалине Коришке
18. Призрен са припадностима
19. Св. Спас и парница о њему
20. Св. Ђурађ нови и стари са књижницом

ПРЕДГОВОР.

Ову свеску није ми хтело Срп. уч. друштво помоћи због својих материјалних незгода, те сам је о сопственом трошку напечатао, држећи да ће ме наша, српска публика својски подпомоћи.

—Дело је ово дато у штампу још пре 4 год. па због многих послова, за прошле две године, и ове због мог бављења на граници, сад је тек готово. У мом бављењу на граници изгубили су се неки табаци рукописа, а прибележака немам да их надокнадим, те тако излази неподпуно нарочито о Призрену. Осим овог немам кад назначити печатње погрешке, те молим г. г. читаоце и читачице да их сами, изволе поправити где приметите, а кад сав Путопис дела праве Србије, којег има 12 књига, изиђе, ми ћемо ставити. у последњој књизи и регистар и поправке погрешака.

На Ускрс 1877 год. у Београду.

М.. С. Милојевић.

Г Л А В А VIII.

Пећ; пут из Пећи у Дечане; села од Пећи до Дечана и покоје старинице; Дечани са своим старинама и хрисовуљама; испоснице Дечанске; полазак у Ђаковицу; развалине бив: срп; паланке Жере, (старе Жреле), а сада села Скивљана и старине њене; Ђаковица са своим становницима и погдекоим старинама своим, ђаковичка нахија у смислу етнографском, статистичном и са погдекоим старинама своим,

Пошто смо посвршавали све што смо имали, и могли да свршимо, ваљало је се већ једном опростити и са нашом дивном и прекрасном бив: патриаршиом и будућом, ако Бог и Спас хоће. Сад је тек настала права тешкоћа, како би се извукли из наших закључака о поправкама и оправкама зуграфских (живописних) и зидарских послова. Мисмо их већ све били закључили и свели на суму од 35,000 гр; чар: Изговаралисмо се свакојако, али нас св: оци непушташе, бојећи се да их необманемо, што је и било у самој ствари. Ствар нам олакшаше многе околности, а нарочито полазак једног оца у Дечане да пресретне госте. Ми смо ради били, да с њим пођемо, а он то и једва дочека; време је путовању било одређено; али нас опет сметаше разне ствари; те оставши, још за неко време, беасмо у Пећи на испитима мушке и женске школе, које незаслужују ни сам тај назив.

Зграде, или боље урвине, од неке колибе или кочине под називом школе, беаху такве, да би у њима за најкраће време полудео најздравији и јачији човек. Као зидара водише нас, да видимо помињату школу, коју су, пре неколико година, порушили Турци, недајући да се подигне близу турске куће, а и џамије озидане од урвина и на овима бив: срп: женског манастира тако званог Ђеновије св: Катарине. Простор је био купио па још од Турака архимандрит дечански, родољуб Ћирил, за 25,000 гр: и поклонио општини, али с тим: да она подигне школу, о свом трошку прирезом, а да недира некакав фонд школски. Осим овог поклонио им још и неки део градива, као: гвожђе, вар (креч) и т.д. и 50 мајстора, које би он платио. На све то; и за сва та добра, као и остала многа од других општина била му је издала општина и благодарнос и признаницу; али од свега небеше баш ништа јер Турци у мал неубише и самог Ћирила, који је надзиравао грађевину, мудира, и главније Србе, да се ови неразбегоше које куда и непобегоше у заштиту хајдуцима.

За наше Дечане указа нам се пут још и са поклоницима, које смо морали чекати у Пећи скоро два цела дана. Од Пећи до Дечана само је 3. часа, а ово 60 душа Срба морало је у Пећи седети 4 дана очекујући; да се што више сакупи путника; да им власти турске што више даду заптија; да се разчисте путови од хајдука; те тако да прођу једном тај огромни простор (од 3 часа хода) у благоустројеној султановој империји! За сво ово време, ми смо се непрестано бавили крстарећи по улицама пећским, газећи свуда и на сваком кораку бујну, бистру и студену пећску Бистрицу, у којој се купаху само мухамеданци, а православним небеше то допуштено.

Боже мој, чудна земља, а чуднији обичај! Улез се увукао у туђу својину, па му је неда ни погледати, а камо ли најмањији и лошији њен део уживати. Кад смо већ у Пећи ваљало би да коју рекнемо и о њој, што ево и чинимо, колико је се могло дознати онако, као Турчин крстарећи по неким њеним улицама.

Оно што рекнемо, неверујемо да ће бити потпуно, али свакојако биће подпуније од казаног, нарочито што се броја становника тиче, јер смо овај препис добили из самог меџлиза турског; те тако садања Пећ броји: 2,600 кућа Срба мухамеданаца, или потурица; 300 кућа Шкипа (Арнаута) или опет Срба потурица; 100 кућа, веле, Турака Османилија, а биће их по свој прилици правих само 10 кућа Срба православних 300 кућа; а 40 кућа Шкипа правих (Арнаута; или Латина; и 40 кућа турских

Цигана: свега дакле укупан бро кућа 3,380 са 13. главнијих махала, или улица, 18. зиданих џамија, или потурчених прастарих срп: цркви и манастира, још и данас старим срп: оловом покривених; и два моста, сада оба дрвена, а до пре 5 год: зидана и стара српска, особито онај, којег је пре 5. год: бујица Пећске Бистрице однела, а који је био у сред Пећи и његова тржишта (пијаце). Овај је мост, као што му остатак натписа на једном узидном тесаном мрамору сведочи, подигао био некакав српски Жупан у време краља српског Стефана сина Немањиног. Ево и тај натпис овде саопштавамо, иако у одломцима:

† ВЪ... ЦЫ СЛАВИНИ... ВЪ ДЪНИ БОГО... ЖЪДЪНАГО
 КРАЛНА ВЪСЕ СРЪПЪСКЕ И ПОМОРЬ.... МЛИ СТЕФНА
 ПРЪАВОВЪНЪУАНАГО СЫНА СВ.... СЪМЕТНА
 ... МОСТЬ... ... ЖОУПАНЪ ВАИСЛАЛЬ.... ...ПАМЕТЪ...

Што се тиче напоменутих махала, или улица, оне су ове: 1 Пуховац махале-си. Она почине одма од Придворца испод св; Арсенија, и има којекаквих 3. џамијетине, међу којима је најлепша, већа и знатнија, Халил-Бег, Џами-си 2 Јариње-махале-си, одма испод Пуховца улице, са две џамије, од којих је једна огромна, зидана, и као обично све, покривена оловом, тако звана Џами-си Рушид Бегова. 3 Подгор Сокак. 4. Рукумија Махале-си, са две џамије, од којих је Бајракли Џами-си једна међу првима. У овој улици живе скоро све сами Срби православни, а ту су им и тржишта. 5 Сујуштер Махале-си, (шуштер или чизмарска улица) на сред Пећи са две огромне зидане џамијетине. 6, Хамам Џами Махале-си, са две џамије, од којих је једна потурчено старосрпско Ваведење св: Богородице, и зове се Куршумли-Џами-си. У ове садање џамије и данас стоји олтар и остало као и око ње силно и огромно излупано прастаро надгробно српско мраморје.

Обилазећи око овог видесмо да има још и натписа старих срп: али несмедосмо не само снимати, но ни бавити се ту јер спазисмо једног, који нас је видео кад смо са калуђерским караваном пролазили кроз Пећ идући у Патриаршију. Да нас је спазио не би добро прошли. Ми смо још једном овој садањој џамији долазили, па смо опет ту видели оког безпосличара, који је можда у тој џамији какав хоџа, или имам. Тако ће пропасти ови сви натписи, јер од православних нико несме ни проћи овуда, а камо ли завиривати и тумарати око ове џамије. 8 Кљечка Махале-си, са две огромне џамије, или потурчене цркве, око којих се сахрањују најзнатнији пашалари пећски; дакле највећа бивша срп: властела. По споменицима надгробним, види се да ови сасвим малаксавају и пропадају, јер што су ови старији то су све већи и краснији, а што новији и скорашњији све лошији и хрђавији, па их и нема скоро никаквих из данашњег доба. 9. Капишница Махале-си преко Бистрице са две џамије. 10. Туљфе. хатин Махале-си са једном џамиом, 11. Медрес Махале-си, са једном џамиом медрезом, или вишим училиштем, а у свој Пећи има преко 30 мејтефа, или малих училишта, у којима уче хоџе, имами и други веле преко 4,000 мушке мухамеданске деце, међу којом има нешто и женске. 12. Букуреш Махале-си, и 13. Сахат Махале-си, са огромном, као обично, по свама турским варошима поставшим од бивших старих срп: паланака, кулетином, у којој је часоказ (сахат) који избијајући удара у оно Душаново звоно о којег смо натпису говорили у II. св. Путописа, ако је само верно и како ваља снимљен од наших пријатеља, који то учинише и нама га дадоше.

У свима садањим турским паланкама и градовима и часокази су, као и звона, простара српска, јер Турци Османлије дошав из Азије, осим кускуна, улара, седала узда и конских теркија, самара и зобница (без коњских подковица. које од Срба примише) друго ништа и недонеше од своје азијске цивилизације из Азије у Европу, но све што су имали, и што је се још од старине затекло, отели су од Срба, као тада најизображенијих и просвећенијих овде, па тек по овом од Грка, а од Бугара не јер они тада нигде и ништа своје неимаше, као што сведоче разни своји и туђини путници по Бугарској,

у којој до данас ненађе се ни урвина, а камоли икаквих сачуваних трагова од културе и изображености бугарске.

Пошто дођоше гласови са свију крајева да се једног дана и то само после подне може проћи од Пећи до Дечана, јер су становници мухамеданци свију села од Пећи до Дечана отишли у скадарску нахију да се свете тамошњим мухамеданцима и латинцима за неку крв, крене се цео караван, у коме беше и наша личност. Наш шумадински дориан одморивши се исувише и нахранивши се монастирске добре зоби, као коњ сваког зуграфа у монастиру, а напоивши се прекрасне студене и здраве воде из кладенца, који појаше и разхлађаваше све наше свете и несвете патриархе, подигравао је као весело и здраво јагњешце, кад се, уз мајку, пред вече враћа са паше кући. Њему је се допадала и дружина ова, у којој беху сви сами Срби, и њихни коњи, који су као и наши шумадијски, само мало крупнији. Беше ту поклоника из нишке, пиротске, лесковачке, кумановске и врањанске нахије, који са оделом, типом, стасом, коњима, понашањем и осталим изгледаху ни узми ни остави, но као наши Шумадинци из Левча, Сврљига, крушевачке, крагујевачке (и осталих) нахије. Можда је се и то допадало нашем дори, кад непристаном подиграваше, без да га ко гони, и хрзаше поњушкујући све на изред коње ове гомиле.

Пред целим караваном иђаше пешке прота пећски, страшна људина са брадом везаном чак за вратом, обученим њаопачке постављеним овчиом кожом, ћурком; иза њега, за 40хвати, иђаше му син Риста дечак од својих само 13 год: и један и други без и каква оружија Иза овог на 50 корачаји јашаху 4 заптије и жичаху пешке њих 6 По њима иђаше остали караван, а скоро за 60 корачаји, иза свега овог, јашеше бесну халатину један св. отац из Патриаршије, за којом подиграваше наш шумадински дорачић, а за овим јежђаше ужасна монастирска људина на високом ћоровом вранцу, сав од главе до пете наоружан дивним оружијем, док неимађаше на себи ни за 3 гроша одела. За целим караваном иђаше још неколико заптија.

Цео караван очекавао је у Пећи да га води прота Стеван пећски, диван и прекрасан човек, којег је умолио цео меџлис (савет суд) пећски са кајмакамом, да то учини; јер је веле он овуда познат са свим Арнаутима, (о којима се и сами Турци сумњаху да су сви отишли у скадарску нахију) које га и воле, боје га се иштују га. Како је било у нашем каравану и неколико кола са женскињем и децом, која се једва мицаху по дивној и равној, као длан, ама савршено без икаквих путова, Метохији; како наш диван и честити патриаршески св. отац истинити патриот Х: Максим проигуман хиташе да што пре дође у Дечане, прота пристаде да напред иде; цео караван одобри то врло радо, управо молећи га, да му прокрчи тако рећи пут, и пошто пројездесмо мимо село Белопоље: ми, св. отац, са момком из патриаршије, Радотом и прота, са сином, искрснемо пред караван и пођемо мало брже напред.

О овом селу ми смо напоменули у прегледу села пећске нахије, а сада би се могло још само ово казати: да је дивно и прекрасно, и да се с пута види мала и нова црквица овог села, задужбина поменутог архимандрита дечанског Кирила, као што гласи натпис: да се види стара друга сада скоро у самим урвивама црквица, и још 4. урвине од бив: срп: св: храма; да је ово село населио веле пре 900 год: неки Павле, прозвани Бели, од белих власи, који је се звао Бели Павле; да су се одавде, и из овог краја, скоро сви потомци овог Белог Павла, кад су Турци покорили ову српску земљу, разселили и у Црној Гори населили нахију Бјелопавлићску, а много их је се и изтурчило и т: д: Данашњп ови овдешњи Белопољци несмеју да се зову Белопавлићи због оних у Црној Гори и због Белопавлића садањих турских бегова, а некадашње српске велике властеле, веле, од краљевске лозе, која је старија и од св. Неманића и т: д:

Кудгод се човек обрне, и кудгод погледа ма на коју страну, свуда, и на сваком месту, види све саме урвине и развалине, које натурују тужне и чемерне мисли, те загорчавају и оно мало дивних и прекрасних тренутака, које дају месност, васдух и прекрасан божији створ свега и свачега, само што се незове садање људско но божије. Тек мало да се човек окрепи и оснажи, које од тешка пута, умора, а нарочито гада, са кога у мал се неполуде ... а оно вам изађу пред очи све саме урвине и развалине, саме гробнице и пропасти неке не само целих појасева и поколења, но и целих народа.

Што су у нас у кнежевини свуда све саме урвине и развалине, скоро се може и протумачити, кад се узму у обзир непрестане војне и крајине, које наше са Турцима, а које и главно опет наше и мацарске, наше и немачко-мацарске, наше и руске са Турцима; и т.д: али што су ове овде, оволике и вако силне, то је ужасно питање, на које, чини се, још је теже, но у нас одговорити? У нас ће вам о томе казати и погдекоја старина и прибелешка на њој, као ова на Еванђељу цркве Рабровачке у ваљевском округу дан: књежев: Срб: која гласи:

† Сего лѣта 1787 Јануара дан 7 поує рать царица Московскна Екатерина и Јосифъ Цесарь со Тоурским царем Султаны Абдиломъ Ахмедъ и—Ѹ то доба много метеж бысть Ѹ предѣли вклиградъцы и мнози христине поровише се и церкви погореше, а најпаує оу предѣли Валѣвскои приде паша ѿ Скодра именовъ Боушатлиѿа и ш нимъ Цимирота и попалише и похараше предѣль ВалѣвскѸ и церкви и монастире изгоре.... Монастирь Боговаѣа хр: св: Геургиѿа; мон: Рывница хр: св: Петра Вериге, ѿ Бага цер: хрис: Преображенна Господна; оу Круьмароу церк: хр: св: Николаѿа; оу Петници хр: Ѹспениа: Богородици; оу мон: ПѸстина храмъ Воведениа Господна; оу БѸковцѸ церк: св: Никола; оу ПлъшцѸ хр: св: Івана рождество оу Бранковини хр: Арханѣла; оу ДакьмирѸ хр: вовед: Б ~це оу Новаци мон: хр: рожд: Б ~ци; оу Дивци церк: хр: св: Геургиѿа; оу АвѸуию церк: хр: Архангела; мон: Ђелик хр: Архангела; Оу цѣлон вал: пред: оста само два храма мон: Гравоваць и оу ПаѸни церк: св: Івана Предѣтеуи рожд: Све проує погоре и опѸсте и поровлени и оу томъ ндеки вѣе уѸ се да Немаць враа ТѸркомъ Белиградъ и предѣль БелиградскѸ и свака дѸша заплака и десети АвѸсть даде ТѸркомъ Белиградъ и доиде паша Ѹ Белиградъ и фельдмаршелъ Блисе отиде преко Саве сего года 1,792. Изгоре цѣркв: Дивауки хр: сгв: оца Ник: 12 Авг: 1,789 тогдан и монастирь Боговаѿа.”

Наше неје сад овде разбирати и о узроцима, са шта је што разорено, што остављамо до друге прилике, но ваља нам само ово напоменути: да смо у овим и подобним мислима, у место да се по свом обичају, путујући на коњу одморимо) дошли до спрам село Лође, у којем су сада све саме потурице ван две још, ни српске ни арнаутске, куће. Тако рећи из целог села изтрчале су пред нас потурице, или као што их овуда сви зову Арнаути, наоружани од главе до пете, па видевши проту,

који се чињаше да их невиди, поздрављаху се најљубазније са овим, а на нас, на калуђера, а нарочито манастирског момка, пречаху се и шкргутаху зубима жалећи што смо с протом.

Дивна је и прекрасна месност, ова овуда, као и даље одавде старе Метохије да се описати неможе, но на жалост сва је напуњена све самим гробовима и гробљама, а нарочито крај пута, која су, као и код нас наша, обрнута истоку. Тек по гдекојег цариградског Османлије, или у Цариграду учећег се, а овдешњег родом, хоће и дервиша, обрнут је југу, или тамо правоверачкој ђаби. Мимо овог села прошли смо мирно, и у колико нам је прекрасна месност зачињавала милинама, дивотама и пријатностима све терете и горчине, утолико је више у селу Раушиће, такође чистом и само потуричком, прибављено горчине, жучи, кидливости и жудње да се једном разкрсти са овим дивљацима.

Тек што смо дошли били спрам овог прекрасног села, у ком је и џамија зидана од старина српских, и тек што смо били скоро спрам средине огромног и прекрасног старосрпског гробља, које је прота са сином у обичном растојању већ био прошао, али иза једног биљега. .искочи наоружан Арнаутин са наслоњеном пушком на надгробни биљег, управљеном право на нас, па још и запетом! Он је почео био и нишанити право на нас, ваљда држећи да га невидимо и да га неје ни прота видео, кад је овуде прошао. Наша дивна и чудна делија у једном тренутку, на својој високој и ћоравој сексани, била је на његово велико чудо и његову пренеражену и изнењадну од тога престрављеност.. баш више њега, поздрављајући га арнаутски! Арнаутин је се наш тргао, изненадио, а наша му делија захтеваше ватре, да запали дуван у лули. Разговарајући се с њим задржавао га је све дотле, докле несмо измакли за едан добар дуге пушке пушкомет; па онда и сам ободши коња стигао нас и псујући прекоревао калуђера што га увек води са собом, а недаму да дели овакве изазиваче и где треба мегдане. По свему се види, да је овај у заседи био прави и најокорелији разбојник, који је можда пре два дана на овом пустом месту, убио она два трговчића Срба, који су ишли из Призрена у Пећ. На месту где је који од њих пао, и где су и остали мученици на правди бога ни криви ни дужни попалили, стоје већ поприличне громилице набацаног камења, као знаци места погинулих.

Овај нас је случај страшно био потресао и произвео у нама такву одвратност, укоченост и хладност спрам свега и свачега, да нам је био и живот омрзао. Потрешеност је била толика да не смо, (по својој навици и неодоливој вољи да сваку припутну воду пробамо и пијемо били жедни или не,) ни пили, ни пробали воде са силних и многих кладенаца и студенаца, са којих је ово разбојничко село далеко и далеко чувено.

Довде смо ишли право к југу, а од овог села обрће се југозападу; те се долази у село Љубаниће, такође, као и ово горње у прекрасној месности. Више овог села одвоја се ђаковички пут од дечанског, и ми остављајући праву метохијску равницу, већ скоро допиремо до најнижијих огранака огромне Жљоб планине, која са југозападне, западне и западносеверне стране, као полулук или полумесец, опкољава Метохију и то са разним својим именима. Прогаав мимо окрајке овог села, напуњепог самим кулама озиданих од све самих српских старина и старог срп: надгробног и из светих храмова и зграда камења, на којем има и шара и натписа, па чак и крстова српских. Баш на једној ужасно високој кулетини, која раздвајаше две улице овог села, а излазише као угао неки на главни пут, стоје трагови од овог натписа, прекрасно и дивно урезана на отесаном и углачаном белом мрамору, који у одломцима ово преставља:

**„ВЪПЛЬЦЕНИКЪ КЕДИНОРОДНАГО СЫНА.... ДОУЧА....
ЛѢТОУ... ✕ З. Ѡ. Г. ИНДИК... ХРИСТОУ РОВЪ... ”**

Иза села, а у прекрасном пољицу, под једним огранком помињате планине овде тако зване "Краљев двор" стоји дивни и прекрасни тако звани, "Краљев извор, или студеньц!," са најбољом и здравијом водом у целој Метохији. Овде је, веле, свако вече, кад је лепо време било, шетајући се долазио св. краљ Стефан Дечански, Душанов отац, пио воду, забављао се и уживао дивне и прекрасне месности. Говори се да је овај студенац и био узрок што су подигнути још за 1 1/2 час

југозападу хода тако звани Високи Дечани, јер је се св: краљу допала ова вода и месност, а Дечани су даље подигнути с тога: што је још св. Сава разорио некакве идолопоклоничке и јеретичке храмове, (где су данас Дечани,) и почео градити православну цркву: па га у тој грађевини и смрт затекла, те тако и недоврши ту своју грађевину.

Ми смо се код овог, сада скоро разкопаног и занемареног, кладенца мало поодморили и наслађавали се сведивним погледима и виглеђима на све стране божијег света. Скоро нага гола арнауцад, скупила су се била око нас, питајући нас, по свом обичају: а одакле сте, и куда ћете, шта сте, шта радите, што пролазите овуда, што пијете воду, и зашто баш ову воду са краљевог студенца, што се ту одмарате, што свуда гледате? и т.д: Наравно је, да је се морало не само најучтивије одговарати на сва ова питања свој овој дечици од својих 8-10 год: него им је се морало давати и новаца: јер најмања увреда, па ма и најневинија била, изазвала би пушкарање од њихових старијих, који су се за све на свету прихватили, само да се породи свађа и инат.

Несмо ни 10. минута одавде измакли, а стиже нас цела чета наших метохијских Срба, српкиња деце, момака, девојака, стараца и баба, које све иђаше да се поклони своме св: краљу. Женскиње је се; (са чељађу, које све без разлике овде зову "робље") било ужасно уморило, да је се већ једва мицало, а мушкиње наоружано, весело и слободно иђаше ни најмање незазирући од потурица, или Арнаута, који се страшно боје скупљених Срба, па ма ових било само неколико душа. Идући донекле с њима заједно, прођосмо мало село, Стрехоце које се види да је врло богато и велико, са две зидане џамије, млогим кулама. све од самог тесаног и углачаног старог срп; тробојног мрамора.

По путу су разбацане и излупане целе колоне дивно и прекрасно украшених бив: стубова, као лавовима, орловима и другом животином, па чак и грбовима српским. На свакој слабијој и подводнијој месности пута, и крај овог метнуте су, без икаква реда и поредка, целе прастаре срп.поклопнице, надгробни биљези по свој прилици чак и часне трпезе и остале, за Србе и српство, драгоцене и свете старине и светиње српске, разне старим српским вештим и художественим, сада непостижним, рукама. Кад вам се већ додија јахати на нашем шумадинском коњичићу, а управо и боећи се да несломије, увије, или угане све четири ноге, (а ми с њега враг несломијемо) по овим провалијама и испод, и мимо, наше драгацене, неисплатиме и непостижиме старине, — мисмо сјахали: једно као што рекосмо да не би врат сломили, (што су и сви остали учинили) а друго да у сваки знатнији и особенији камен загледамо не би ли ма на којем нашли какав натпис.

У пољу су и с једне и друге стране пута потуричке, или арнаутске, жене радиле, а ови су се, наоружани од главе до пете, кокорили око њих, на нас пречали, дембелисали, и од многог седења, и дугог времена протезали се и зевали у густим и добрим ладовинама, под сенкама још од св: српских Краљева и Неманића засађеним дрвима.

Ношња и мушка и женска неразликује се ни у чему од месне српске, само су им оптоке на доламама и чакширама плаве, док у православних затасито плаве, па чак и црне, као знак туге за косовском погибиом Срба и српске царевине, Завирујући, као што смо рекли, у сваки особенији камен, биадосмо срећни да нам се бар колико толико, (кад неје срећа да је подпуно) труд награди. И одиста на једној поклопници познаје се још овај натпис:

**„ † роуцафина монахина рекома жоупаница Лица
престави се въ лѣтѣ ꙗꙋ. ѿ. ѿ. г., богъ да простить
ѿ”**

На едној плочи, која ће по свој прилици, бити часна трпеза ниже крста стајаше ова год:

„ ꙗꙋ. ѿ. ѿ.”

и на једном доцнијем, а грубо и невешто урађеном простом надгробнику опет ово:

**„ † УВИШЕ ТАТАРИ ЖИВАДИНА СЪДЕРАШЕ КМОУ УВСУ
КОЖУ ПРЕДЪ ТАТАРЪХАНОМЪ ЛЪТА ꙗ̄. њ̄. џ̄. г̄. И БЫСТЬ
ПОГИБЬЛЬ ВЕЛИКА”**

На прекрасној високоравној коси више овог села и поменутог Љубанића познају се огромне урвине и развалине, за које Причају да су били дворци краљева српских. Око ових двораца, и иза њих, и данас се виде многе рудне јаруге, из којих је се вадило злато и сребро, од Неманића па све до најскоријих времена, а у којима су се сада сасвим све жице зетрле, и народ од многог насиља, посла и рада око ових утамањен и изтребљен. Спахије метохијске до скоро су вадиле руде, а за дворце краљеве вели се: да су биле царске српске благајнице, и да је ту силан новац, разуме се српски, грађен. У околних потурица има много златног и сребрног српског старог новца, као и разних ствари, оружија разног, светих утвари, па чак и књига и икона.

Мало даље од поменутих урвина, од старих српских кузница и двораца, стоји ужасно огромна пећина изсечена рукама људским у самом самотвору, а у њој је преко 60 повеликих соба, у којих се и данас познаје све и сва зашта су биле и чему су служиле. Прича се да се из ових пећина може, кроз просечен под планински пролаз, и по у њему начињеном путу проћи и доћи чак до Плава и Гусиња са једне стране, а са друге до Призрена, Дибре, Скадра и Драча, па чак и Елбасана, Београда (арнаутског) и Костура. Ово ће, по свој прилици, као и свуда, бити мало сувишно и претерано, али је ова месност, мимо тога од неописане важности за нас, само кад би се могла. прегледати и испитати.

Од овог села иду још села Љубуша и Дечани, где Дечанска. Бистрица раздвоје пећску од ђаковачке нахије. Још се пролази мимо село Истинић и Црвенибрег. У Истинићу су потурице, или сада тако звани Арнаути, махом изгнаници из дан: кнежевине у време кнеза Милоша и нашег ослобођења. Они се још и данашњег дана зову Лукићи, Братићи, Мукићи, Ђекићи, Петковићи и т.д: Они, као и околни, страшно мрзе на Кастрате, мало племе, пре неколико година, турском владом овде нарочито због шкипског језика, насељено из скадарске нахије. Њих има само до 500 пушака и славе св: Ђурђа, као и други дошљаци Хоћани, којих је свега 200 пушака. Овуда још живе стари остатци Гавриловића, а садањи Гашани, који славе св: Петку и Јована и има их, које овуда, а које у Ђаковичкој, тако званој Малесији (Црној гора од мал гора и зи црни) до 5000 пушака.

Са православним, који ове славе, рођакају се, Перишићи, или Бериши, славе св: Николу, а има их које овуда, и у вуч: нах: до 3,000 пушака. Крастенића или Краснића у овим двама и вуч: нах: има преко 6,000 пушака, а славе св: Аранђела. Овуда и у околним нахијама живи још до 1.700 пушака Шаљана или Шалиновића, који славе св: Ђурђа. Нема никакве разлике међу свима овим и Србима до те: што они хоће да говоре више арнаутски но српски, који боље од арнаутског знају, и што Кастрати нетачно па и скоро никако и незнају српски.

Истоку одавде на планини Грочу, као огранку планина, које раздвојају равну стару Метохију, од пустиња и проклетога равног Косова поља, а више села Грчоца, виде се дивне и прекрасне урвине од града Деспота Ђурђа Бранковића, у ком је, веле, увек зими становао до смрти своје. У развалинима и урвинима овог града и данас се веле и познају све собе са живописом и осталим непокретним стварима, а на сред града и сада стоји скоро целокупна црква са 12 кубета, веле са живописом и овим натписом, како су га могли снимити они који нам га дадоше, а за који у главноме јамчимо, али у појединостима не:

„ † ИЗВОЛКНИКЪМЪ ШЦА ГОСПОДА, ПОСПЪЩЕНИКЪМЪ

**сына спаса и съвршеникъмь доуха животвореца
си светии и божьственый храмь пророка и
уюдотворьца божия Амоса пописа се троудомь
и потыщтаникъмь богорожьдънаго деспота
Стефана сына светого цара Лазара, господина
Бръбликъмь, Зети и Подоунавню въ лѣттѣ
ѣ 3. ц. г. і. индитиона л. ...”**

Становници овога села сад се сви позивају Клименте због тога што славе св: Клименту, а потурчили су се 1819 год: као и остале потурице, или сада тако звани Арнаути, они још говоре српски, а арнаутски нимало.

Северу од овог градића и села стоји и данас скоро цела, а огромна кула, веле Јеринина, а као што овај натпис гласи, биће овај град Деспоте Стефана, сина Лазаревог, а не Деспота Ђурђа Бранковића и његове жене Јерине. Покрај ње протиче речица Девич, која се ниже куле улева у пећску Бистрицу. Кула је ова на једном огранку планине Подградске. Недалеко одавде је село Бућани које је се сво листом 1857 год: изгурчило. Најглавније је племе у целом овом селу Стајковићи, са којег се и сви становници овог села тако зову па и сва околна села и племена. Ови Стајковићи још незнају арнаутски, али се власт турска и за то стара, давајући им без икаквих трошкова девојке чак из скадарске, ђаковичке, и елбасанске нахије, а нарочито скадарске и ђаковичке арнаутке латинке.

Турцима је стало само до тога: да се овуд свуда неговори српски, па ма се говорило и француски, инглески и како хоћеш!

За једно пола часа до Дечана манастира почне се ићи право западу ждрелу планинском, крај којег вечно хуји и жубори бистра а студена дечанска Бистрица. Она је, као и све планинске речице, страшно брза, са чега је и добила старосрпско име "бистра" које значи то исто што и данашња наша реч "брза". Цела околинаца обрасла је шумарцима и благородним воћем засађеним још у доба наших св: Неманића; мириси разни слевали су се у један свети надземни, а бистра Бистрица беше се разлила по овој дивној месности те све изгледаше као да се приближујемо рају, до кога се долази преко ових дивних и неописаних милина, красота и пријатности.

Може се преставити себи, с каквом смо нестрпељивошћу очекивали само једном да видимо свете Дечане, кад су их они, који их у години дана понеколико пута виде очекивали с таквим нестрпељем: да су сваки час узвикивали, погледали и т.д: Тек што изађосмо из једног шумарка поплављеног валима изливане Бистрице кад се у један мах. . . . засија свети крст и кубе дечанско са светим и дивним Дечанима. Цела наша дружина, као неким чудом, поспада с коња, коњи не само застадоше, но још о посрћаху унапред на предња колена изненађени овим чудноватим блеском, Наш се, под нама, трже, зачуди клече па мирно као јагњешце загледа се и сам у блесак, који долазаше од св: Дечана. Ово се догађа коњима не само свију вера, но и ових господарима, са чега сви и држе ове за свете. Све што беше православно одпоче се крстити, неки и метанисати, и молити се Господу Богу.

Дивота и красота неописана је, као и ваздух љубичасто-руменикаст и одблеск од светих Дечана, које све попуњаше а довођаше у једноставност неоценима местна милина. напуњена, тако грубо да се изразимо, једноставним и нераздвојним мирисом, у коме се прси шире, крв умилно, мелемски и смирено тече, душа ведри и осећа се право и потпуно свето блаженство. Одавде већ нико и неје јахао коње, но онаке пешачећи ево нас већ и пред огромним вратницама испод бивше огромне краљеве куле сада више од 3/4 порушене, која лежи, као и сами Дечани, на једној поузвишеној равничици. Усхићени светињом и дивотом Дечана заборавља се на његову прекрасну и дивну

околину, која га опкољава и то са севера овде одвећ валовита и подубока водом и коритом дивна Бистрица тако звана Дечанска Бистрица, преко ове подиже се скоро сасвим жућкастоцрвеникасто брдо, које зову "Црвена стена" или брег.

На вршку његовом стоје још и данас ужасне развалине, урвине и разсипине од великог и силног града, у којем се и данас налазе многе и разне ствари са прастарим српским оружјем, међу којим се одликују особине врсте правих српских ковница мачеви. Они су дугачки скоро до 6 педљи са обе стране оштри, а при врху с једне стране, као полумесец, кад је још млад, извађени. Ниже урвине вода одрања силне костуре људске. Град је се овај пружао са врха ове планинице па до у само корито бистричино, и види се да је направљен био да заштићава дивне високе Дечане.

Планина је обрастла дубовом шумом, и ако је манастирска, калуђери несмеју је сећи ни на то брдо ићи. Све су то прекрилили и преузели Арнаути. Они су нашли и силне и многе мачеве, па их продавали осталима и калуђерима, а многе раскивају на разне своје потребе. Са јужне стране подиже се планиница тако звана "Борје" што је обрасла сва борјем, које је у старини нарочито овуда сађено; јер га у околини нигде нема.

Одма до ове планинице стоји друга тако звана, "Костење" или како ми кажемо кестенова. Ово кестење непрестано секу и утамањују Арнаути само да се неби манастир њим што користио, а иза ње је планина "Дечан" на којој се још познају урвине такође од некаквог бив: огромног града. Град Дечан, ако је се тако звао, као и онај на оној црвеној стени, изгледа као да неје тако давно разорен. Југозападно подиже се планиница тако звана "Лође," више ове, "Папрадница," па "Подкоље", иза које иде високи "Пљеш," а сјеверозападу "Ћелије" тако прозвана планина што у њој и данас има још преко 25. испосница. Ниже ове иде "Котлеш".

Изузев високи и дугачки Пљеш, који иде чак од Призрена па се везује са Рожајским и Новапазарским планинама, на свима напоменутим планинама и брдима око високих Дечана, познају се још и данас трагови од развалина и урвина градова, који су бранили и чували ову светину од дивљих азијских чорда. Око Дечана је било 12. градића, међу којима су три најјача била у равници, а девет око манастира на високима огранака Пљеша.

Ови су градићи били узрок, што су се Дечани до сада одржали, а не спутност са главног друма, као што онако напамет прича Г. Гиљфердинг и остали. Па и те, као што причају, спутности нема, јер је манастир са главног пута, који пде из Призрени у Пећ, Босну, Ерцеговину, Скадар, Црну гору и т.д: (а посреством Призрена везан је и са Маћедониом, Тракиом и осталим земљима) само 2. часа пешачког хода на страни. Овај простор од 2. часа и у оваком равном месту, не само да неје никаква спутност, него још и привлачност за дивљаке разних азијских чорда па је дакле, и питање, кад су, и у које доба, порушени ти градићи?. На ово ће нам одговорити прибелешка на једном дечанском Прологу, која гласи:

„въ лѣтѣ 1687. изиде Арапъ паша ѿ Анатола и разсипа окрестъ Деуанскиѣ градове и оплени Сръбли и бысть великій поморъ гладъ и коуга.” и: „въ лѣто 1692. изиде Татарханъ со Татари ꙗꙋ ꙗꙋ ꙗꙋ и разсипа градъ Деуънь и градъ Красни и градъ Лѣнци и градъ Юникъ Плъсвицѣ и проуик деуанскиѣ градове. То лѣто бысть погивль родѣ сръбскомѣ и народѣ православномѣ.

О, леле нама ѡбозими и сирими за ѿ лѣтъ сѣде погани црьноглавь Татарханъ и разсипа Келїи лаври деуанскиѣ, оплени и запали поганин црьковъ Пандократоровѣ и тѣруи ю

ПОГАНИ ПО МИЛОСТЬ ПАНДОКРАТОРОВА ВЪ ВИДЪ ЛЕВА ОУБИВАЕТЪ ХОЖЪ, И РАЗСИПАЕТЪ ПОГАНИХЪ ОГНЬ ИЗЪ КИВОТЪ СВ: КРАЛИЊА И СВ: КРАЛИЦЕ ЈЕЛЕНЕ. БОГЪ ОПРАВДАЕТЪ СВОИХЪ СВЕТЫХЪ.”

Од ова доба савршено с дана у дан све више и више пропада наша права, краљица и царица непријатељима српским, названа стара, Србија. После овог Татархана са 190,000 Татара, почело је се све и сва турчити. У ово доба потурчили су се сви тако звани "Краснићи" или Крастенићи, који су прозвани од поменутог града Красног на Црвеној стени, или брду. Ужасан је покољ био овуда тако рећи до јучерашњих данова. У градићима овим око Дечана, бранећи свога св: краља и своје светиње, падале су главе српске; те тиме одбијале напор и навалу непријатељску.

Докле стојаху градићи ови, живљаху још Срби у својој домовини, а кад их 1697 год: сравнише са земљом и разорише Татари, онда оставише саму али изтурчену нејач, јер старији сви листом изгинуше, сво млађе и угледније женскиње, које развукоше по свима светским трговима и продадоше, а које у највећим мукама и под ударима турске сабље и турског насиља пропаде и сбриса се с лица своје земље. Нема ни једне бујице бистричине, или које друге речице, која би се обишла, а да неодроњава ужасно велика и силна тела, (костуре) српска; нема ни једног места, а да неје усејано срп: костима, српских бораца за своје св: Дечане, св: краља и Јелену: но и свеци српски несу онда онде бадава стојали, и они су одбијали непријатеља и утамањивали им силу и мложину.

Татархан је побеснио и препукао, хоћу му убио павши предвратни лав, војску разпрскао ужасан и страшан тресак и пуцањ из гробнице св: краља и св: Јелене. Како су и колико су тада страдали и пропали околни Срби види се, осим непрестаног и насилног турчења од то доба па све до данас, још и из овога: у целој околини, по налогу самих турских власти, несмеју живети православни Срби! Благодарехи овим оваквим тајним и ужасним наредбама, као и овима: да православни Срби немогу имати сопствености, данас готово овуда и нема православних Срба, но је све сама овејана потурица, или као што се ова сама зове Арнаутин!

Пре је 20. год: било: 1. у Јунику 28. к. 2. у Белају 13. к: 3. у Лоћанима 25. 4. у Дечанима 12. 5. у Љубовићима 18. 6. у Црнобрегу 13. 7. у Крушеву 9. 8. Дубовику 13. 9. Батуши 11. 10. Грмочелу 6. 11. Храстовици 9. 12. Дугоку 17. 13. Прилипу 17. 14. у Г. и Д. Луци 25. 15. Нивјанима 15. 16. Стрехоцу 22. и 17. Истинићу 5. кућа, а свега дакле у околних 17. села преко 163. куће, а сада их у свима тим селима. нема ни пуних 10. кућа. Истина, да су се Срби у овим селима, као православни, савршено затрли и утаманили, али су још остали, и са свима до тадањим мухамеданцима, као мухамеданци и под именом Арнаута. За неколико година они ће одиста сви бити прави Арнаути, или Шкипе, јер им деца већ слабо што знају српски.

Но има друго нешто, што казује недавнашњи живот Срба православних у овим крајевима, које напоменуемо. Међу осталим у Белају, који је 1 1/2 ч. од Високих Дечана западу, стоје још и данас урвине од пет српских цркви и једног огромног манастира са огромним и силним старосрпским гробљем, украшеним разним украсима и изрезинама. У њему је сада преко 30. кућа пола мухамеданаца, а пола римокатолика. Овде је била знатна и далеко чувена Белајска печатња сувременница Ободске Црнојевића и осталих српских печатњи, које подржаше нашу веру и народност баш у оно доба, кад их је требало подржавати; али их на нашу општу, славенства и укупног хришћанства, несрећу неодржише баш онда, кад је требало да развију највећу своју снагу и да постигну свој највећији и највишији јек.

Манастир овај, причају био је од 13. кубета, а сав је, као и бив: цркве, озидан био од тесаног мрамора и изшаран, као Грачаница, и остале наше старине, прекрасном и добром, црвеном, старом српском опеком. Једни виде да је из почетка био женски и да је у њему живела св: Јелена сестра св: краља, и мајка му, па доцније тек, пошто се затарише калуђерице, он је обрнут у мушки манастир.

А да је то одиста тако тврде нам преко 25. испосница у околини белајској, међу којима је најзнатнија св: Краља, св: Богородице, у којој су многе књиге писане, св: Јелене, у којој се и данас

налазе целокупни свеци у правим српским одежама са натписима око, и поред, глава и т.д: Шта више још стоји и бела ружа св: Јелене, а близу св: краља црвена, коју већ дотамањују. Међу белом ружом св: Јелене подкрада се по која и црвеникаста, али тако редка да се једва даје приметити.

И у овој испосници стоје главно само чисти срп: свеци, као св. Сава први, Арсеније, св: Симеун Немања, св: Симон, св: Феоктист, св Милутин, св: Давид, св: Будимир, св: Владимир, и још многи други. Св: Будимир и Владимир, уписани су после пропасти Неманића. Особито је наша св. Царица волела свеце све само женскиње, којима је уписана сва црква, или ова испосница, изузевши олтар, у ком су, међу неким знатнијим туђим, они и други побројани српски. Око бив: монастира лежи огромно гробље, као и око оних 5. цркви, које непрестано, по нарочитим налозима турских власти, лупају и утамањују. На гробљу има и натписа силних но наши св: оци, кад су смели тамо да иду, несу ни помишљали да их препишу; те тако и незнамо какви су и из којег су доба. Један нам је се обећао послати снимљени натпис са овог св: монастира, макар га главе стао, па то до данас не учини. Тек у једном другом месту даде нам један од отаца овај натпис о коме, као и о свима, које ми не снимасмо, не можемо јамчити не због што би се сумњали: да ли одиста постоје? но само с тога што незнамо: да ли су их могли не стручни људи најверније и најтачније, прочитати и према томе снимити:

„ †WBHOBI И ПОПИСАХЪ СИ СВ: И БОЖЬСТВЕНИ ХРАМЪ
WCHOBAHИ И СЪЗИДАНИ СВ: ВЛАДИМИРОМЪ МИЛОУТИНОМЪ, ...
РАЗЪСИПАНИ И ПОРОУШЕНИ ПЕРСКІМЪ ЦАРЕМЪ ПАІАЗИТОМЪ ВЪ ЛѢТѢ
✠ S̄. W̄. Ц̄. Н̄. ГРѢШНА РАВА КВѢРА МАРТА РѢКОМА МИЛЕВА
КЮУМЕНИІА ЛѢТОУ ЖЕ МИМОТЕКОУЩОУ W̄ БОГА СЛОВА ПО ПЛѢТИ
✠ S̄. Ц̄. А̄. Т̄. ...”

У Лоћанима, Дечанима, Црнобрегу, Растовици, Грмочелу Г. и Д: Луки, познају се још и данас развалине од 25. које бив: монастира, а које цркви, око којих је силно гробље са разним натписама. Тако су исто и у Прилипу развалине од некаквог монастира са ћелиама, а има и огромно старосрпско, с натписима и украсима, гробље. У Скивјанима стоје и данас огромне развалине такође од монастира неког, огромно гробље, часна трпеза и огромна нека плоча са натписом, о којој ћемо после говорити, а у Дугоку је такође разорена црква, или монистир, са силним и огромним гробљем старим српским с натписима. и украсима, а и новим. На једноме од ових новијих пише:

„ ✠ Ā. П̄. Ц̄. Д̄. УВИШЕ ТАТАРХАНИ СЛАВНАГО УЕЛНИКА И
ВОКВОДЪ МИЛОУНА ОБЛАУИКА, БОГЪ ДА ГО ПРОСТИ. ОУБИ Ц̄. И Ё̄.
ПОГАНИХЪ ТАТАРХАНЬ.”

Тако исто има по 5. развалина од цркви, или монастира, са силним гробљама, у Крушеву, Истинићу, Стреоцу, Љубонићу и Дубовићу. У Батусима су прошле год: од целог монастира са 5. кубета, направили текију, у којој се клањају шехови садањи из оне исте лозе српске, која је давала најзнатније и врсније свештенике и калуђере целој овој околини, у доба српског краљевства и царства. У Јунику је разорено 9. цркви и монастира са силним и огромним ћелиама и зградама!

На сред Јуника је стојала, до пре 4. год: огромна тробојна зграда, која се још и данас зове "Школа." Она, је остатак старосрпске такође, која је била у целој дан: Ђаковичкој нахији, а нарочито Ђаковици. Све вере и народности околне причају, да су при разваљивању ове огромне школе од 468

соба, нађене многе разне ствари и књиге, а нарочито некакви огромни котлови и остало, о којем се као и о свему говори да је у турско доба, кад је се Ђаковица потурчила из ње овде главна школа пренета и ако је и за српско доба и овде био један део ђаковичке школе.

Од те школе садањи јуничани направили су и подигли у свом селу 325. кула, из којих нападају на пролазеће. Тако је од места где је се васпитовала "јуност" постало село Јуник, а од самих зграда јуноша, или ђака, куле убојите; те казују две крајности: књигу и куршум, поштење и разбојништво, скромност и необуздану бујност, смиреност и крвопролиће, тихост и гадан разврат скопчене у једну целину у дан: стањовника, као и све остале крајности и противности човечијег делања, Племе је сада арнаутско окуда свуда тако звано Крастенићско, (Краснићско) од којег су садањи Јуничани. Кроз ово је село и племе ишао стари пут у Скадар.

— Ево нас и пред самом оградом манастирском. Са југозападне стране стоји помивњата некада од 9. бојева бивша огромна кула, а у исто време и звонара, са које је се видео не само Призрен, Ђаковица, Пећ и многе околне паланке и околни св. храмови по Метохији, но и Шар, са својим највишијим источним огранком Љуботеном. Кад се уђе под ову кулу, ваља скидати и давати сво оружје (а тако исто и посоше) овдашњим правоверним низамима, који тобож чувају овај манастир. Ми несмо то учинили јер св: оци дечански не допустише, да се њихова сабраћа (калуђери и принадлежности им) из Патриаршије, Пећи и осталих места тако срамоти.

Као што рекосмо кула је ова негда била од 9. страшно високих бојева, од којих је први био висок за 5. хвати и сав отворен, престављајући вратнице, или брану, која је имала за 5. хвата ВИСОКА гвоздена врата. Ова су се врата затварала спуштањем, на гвозденим ланцима, огромног затвора, или гвоздене, колике су вратнице при дну и врху широке оштре секире, којом су секли и утамањивали насртајуће непријатеље. Бој је се овај први сав сводио у свод, који је имао и свој кров.

Тако рећи из овог крова подизао је се други бој, знатно ужији од првог, за својих такође 5. хвати висине. Он је имао огромне округле, па више ових, полуокругле, и горње четвороугалне прозоре. У њему је веле било 7. соба. Више другог боја, опет мало ужији од овог, подизао је се трећији бој такође од 5. хвата висине, са 7. соба и тројним прозорима од којих су дољњи били одвећ широки, средњи округласто четвороугални; а горњи огромни и савршено округли. Више овог је био четврти ужији, па пети и т: д: до деветог боја. Девети бој био је, осим првог, од осталих најширији, а једнак са собама на дољњем, или првом боју, као и странама, прозорима и осталим, но у место трећих, или горњих редова прозора првог боја, у овом је стојала. свршена отвореност, у којој су се видела звона. Свега је ова кула била висока око 40. хвати, у знак четрдесет митарства, која пролази душа, изишавша из тела човечијег, а идућа, горе у небо.

И с једне и друге стране садање урвине од бивше куле, којој прибелешку наведосмо из једне старинице, куљају правоверног цара војници, а идући од куле, на једну и другу страну разним зградама, седе турски официри, док у југозападном над садањом, и старом воденицом, стањују царски војници. Ови су захватили још једно здање које је подигнуто на развалинама старе "Гостиљнице и Болнице." Њима оволики просто не треба, али су га заузели: да би могли што пре ова здања порушити и утаманили! ради ове цели: лупају прозоре, руше пећи (фуруне) цепају помост (патос) подсецају рокове и чине остале вандалске ствари и т:д: само да би се што пре све то утаманило и да би једном нестало Дечана!

Одма до ове бив: Болнице, тада, а сада Гостиљнице, но турске насилне, а не добровољне и требујућих праве потпоре, стоју такође још и друга здања на бив: краљевској трпезарији, у којој је св: краљ обедовао. Сад је овде кухиња и остало, а даље на сјеверној страни "краљевски дворца." У његовим дољњим бојевима смешта се сада подрум и пивница, као и у трпезарије и кухиње, а у горњем је трпезарије, као и бив: коморе, брашнарница и т:д; У овом бившем краљевом дворцу стоје и данас понеке камене, доста пониске, клупе, међу којима је пређе, камени, а сада дрвени дугачак и узак, стол, за који седа по 600, неки веле мање, а други и повише душа поклоника. На зачељу стола, са источне стране, стоји још и данас камени краљев престолчић.

У оно доба овде је краљ, са својима, обедовао, а у гостиљници и болници поклонници, болесници и просјаци, а сада овде обедују поклонници, а у Гостиљници тамо турски војници. Између

овог бив: краљевског дворца и манастира, доцније је подигнут зид, који раздваја калуђере од садањих Турака, њихових војника, а пређашњих Срба и поклоника. Тако је исто и са јужне стране подигнут зид, који раздваја садање турско официрско здање од манастира, ван западног зида и нешто јужног, и од засебног ограђеног огромног простора, у ком су амбари и коњушаре истоку за стоку и коње поклоницке. Насред овог дворишта, а са западне стране пред светињом српском, славенском и целог хришћанства, стоји кладенац од старине, који је, пре неколико година, поправљан, те му је стављен овај нови и скорашњи натпис:

**„† Све истоуникъ соградихъ Ангелъ Христѣ при
настоателю Х. Кирилѣ Мѣра високи Деуана Мѣца сеп. 12.
1864. Мансторъ Столе.”**

Пред воденицом стоји прастари српски неки камени споменик посред половине разцепљен. На њему имају доброту седети царски синови и војници. Он је дивно и прекрасно урађен и углачан, са прекрасно и чудновато усеченим у шарама натписом, којег има само до пола уздуж, као што је камен сачуван

**„† въ хр: (2). Лазара в з. и до ка р... у..
(4). ведох .. (5). уь но ю Мни... (6). шча... видѣт..
(7). и г и ѣ д т с л ... (8). трининъ ивѣ..”**

Овим засад и до бољих прилика и свршавамо овај опис овог дела града дечанског, или његове ограде, а то не за то што се нема шта више описивати, но што се несме и неможе од царевих синова и војника, који су сви из Анадола баш праве Туркуше (Османлије) па само вребају најмањи миг, па био тај ма на ком од поклоника, па да га одпрате на онај свет, а бољи не су ни ови околни изтурчени урођеници. Ево нас у другој прегради овога дворишта. Чим се уђе, кроз северна врата оног зида између манастира и бив: краљевског дворца, а сада и трпезарије и у неколико хелија калуђерских, поклоницких и т.д: одма на зиду стоји плоча више бив: кладенца, која вели:

**„Све истоуникъ обнови се древни св: Стефанъ деуанскомъ
трѣдомъ и настоанѣмъ Антимомъ, Еромонахомъ, Серафима
Ером: тогажде обители деу: юліа 24. 1846. Мансторъ Насто.”**

Даље стоји на 4. дирека, звонара са 5. звона, од њих нека из Русије а до ње скоро изкопан бунар, за случај, ако би Турци забранили воду са оног прастарог, а доцније поправљаног кладенца пред манастиром, и на њему пише:

**„Све стѣденацъ изнова согради х: Кирилъ настоателъ на
В: Деуани за паміат мога оца Андрѣ име мансторѣ Столе.”**

Више овог бунара подиже се здање, које је везано са оним бив: краљевским дворцем. Њега је, као што сведочи и предање и натпис у једној тако званој "Шареној соби," (а и сво се ово здање зове "Шарени конак.") подигао покојни кнез Милош. Соба се ова, у којој је натпис, зове, као што рекосмо и шарена, а још обичније, "Књаза Милоша," као што и тај натпис ово исто вели:

„На 1836. год: мѣца Августа 2 сазидасѣ се палата во монастырѣ Деуаныхъ, вистѣ хтиторѣ и обновитель Пресвѣтлѣишии Господарѣ князѣ Сербскога Народа Милошѣ Обреновиѣ при Игуманѣ Феофилѣ со браткю его.”

Баш пред самим олтаром опет је преграда, која одваја повелику башту са источне, североисточне и до пола манастира јужне, стране. У њој је две три зграде, од којих у једној живе суманути и од разних болести патећи мученици, а у другој момци.

Њихова је зграда баш над оним местом где је пређе било здање за разне монастарске рукоделце. Осим тога овде има и гробље, у које се погребавају не само калуђери овог манастира, него и болни, а овде умирући, поклонници, јер им се околне потурице не само недају погребавати изван града (зида) манастирског, но ни у овоме, осим овог места овде, држећи да ће их тако што пре утаманити. Међу овима је и гроб пок: Љубомира А Петронијевића, која је као и све напоменуте из турског доба и начина грађења, а само на урвинама прастарих и правих српских зграда. У овом садањем дечанском гробљу има и таквих гробница које су готове, празне, и очекују ова једног, а она другог, садањег, или бив: манастирског старешину. Надгробни споменици сви су довучени чак из скопљанске нахије, што тамо има овог камена, тамо се теше и овде за скупе новце (10 -15 д. ц.) довлаче, као и по околини па и за све вере. Знатно је то што се ребњаче, зачелњаче, поклопнице, па и крстаче тако граде, да се сваки део за се направи и довуче па овде све то сложи и углави, те изгледају, као једноставан камени сандук. Оне су све од камена бигора, којег има и у нашој шаб; нах:

Међу овим споменицима ваља да се наведе натпис на гробу пок: Мојсеја, који је се целог свог века, трудио и мучио, да одржи манастир, да незапусти, и да га неоруше Турци и околне потурице. У овим трудбама и борбама он је и дух свој испустио из тела убијеног. Натпис му је овај:

**„Здѣ поуваетъ Христѣ рабѣ Моисеи монахѣ Петровиуѣ архимандритѣ деуанскѣи бѣди емѣ вѣвнана памѣть аминѣ.
Престави се во лѣта господня ꙗ̄. ѿ. ѡ. ѣ. Априлиа в. ѣ. день.”**

Пред нама стоји још један гроб са овим натписом на својој надгробњачи:

„Здѣ лежить хрѣстѣ рабѣ Данилѣ бивши игуменѣ мѣста светаго сего 40. лѣтъ и вистѣ обновитель св: мѣста сего ѣлико Богъ производи и ви поклоникѣ живопосномѣ гробѣ христовѣ и свѣтѣи прѣсвѣтлѣи Голготи и прочимѣ свѣтимѣ мѣстамѣ и бивѣ во свѣтѣи атонстѣи горѣ. Свѣи Данилѣ вишеречени имѣаше рожденѣ вѣонѣ поль захолмѣи во жѣпѣ нарицаемои Паштровевиуѣ одѣ домѣ зовомѣ Кажинегра или ти Голиаѣа и бѣаше сродникѣ гѣнѣ митрополитѣ черногогорскомѣ Петрѣ Петровиуѣ по танкои крови сиречѣ по материнѣи лози. Поживе всѣхъ 120. емѣже бѣди вѣвнана памѣть.”

За овога се прича ово: да је једном, као младић, пролазећи овуда, опазио овај диван и прекрасан манастир савршено пуст; да га је то дарнуло, с тога отишао у св. Гору научио књигу, закалуђерио се и дошао овде; да је у то доба некакав стари слепац бег потурица из Истинића тако звани ћор Суља Цацић, држао кључеве од ћивота св. краља и овај скупљеном народу у пустој цркви отварао, а поклоне себи узимао и ћивот опет закључавао пошто би приложени новац св. краљу и св: Јелени покупио и т. д: да је дошавши овде као калуђер, једном..... зграбио за врат поменутог ћор Суљу, изгурао га напоље из цркве и отео му кључеве, да је сам почео отварати ћивот народу! и примати од њега поклоне; да је био направио једну колебицу уз манастир, где је седео, јер су све зграде биле порушене, као и зид или град, око манастира; да је сакупио неколико момака, које је узео за ђаке; те тако отворио Дечане; одпочео да служи божију службу, први после запустења и пљена од Татара не само Дечана, но и целог овог српског краја и т.д.

Да њега неје било Дечани би се до сада већ срушили и савршено пропали за српство, православље, хришћанство, свеколико човечанство и просвету свеколику. Као што је ова дивна и непостижна светиња српска била пустела за један једити дан, тако је се и отварала такође за један једити дан и час, које се на нашим месним у хришћанству језицима каже обновила. Ћор Суља бег истинићански, осрамоћен оваквим поступком снажног и огромног Поштројевићанина наскору умре, а синова му се једног дана привуку, попну на лествицама до прозора средњег олтара у главне цркве, и баш кад је Данило вршило св: тајну . . . из пушке му одбију два прста од десне руке! Ова јуначина не испусти ни гласа од себе, а камо ли св: путир и непрекрати службу, (шта више и не осврну се но све сврши, као да се неје ништа ни догодило; те после службе, са онако крвавом руком носећи одбијена два велики и благосиљајућа прста десне руке, оде право у Скадар тадањој поглавици свију Арнаута у целој Правој Србији и Албанији и Епиру, Махмуду Бушатлији, потомку наше владалачке Обренбеговића породице, док су Махмудбеговићи у Пећи опет потомци такође владалачке српске породице од лозе Иванбеговића (Црнојевића). Пошто је се жалио како је умео и могао, Махмуд му поклони 4000 цванцика да гради ћелије, отвори манастир и подиже зид, или град, око манастира, а Арнаутима страшно припрети "да се нико неје усудио дирнути праоца свога и бегова Бушатлија св: краља Дечанског!".

Тако је дакле опет отворен овај дивни и непостижни украс свега хришћанства и света. Но неје само тада пустео, већ је пустео више пута. Прича се, да су баш крај јужног зида манастирског за 1. стопу пролазила кола и ишао пут и то пре поменутог опустења. Одиста на јужном зиду близу олтара, дубоко је урезан овај тужан и чемеран кратак, али врло јасан и значајан урез: „**НЕМА ЛЕБА, 3.**” а тада и неје одиста ни било хлеба овде у овој светини; јер је све било пусто као што причају.

Свршијући овај преглед и наводећи наведене натписе, о којима нек нам се незамери, и нек се не упише у незнање разликовати важне од неважних, ми смо ове све натписе навели, као и овај идући, што ћемо навести, само с тога: да се види колико је ко и када, као и чим допринео, да се одрже наши св: Дечани, иначе немају ови натписи ни археолошке, ни филолошке, ни књижевничке вредности. Баш пред западним вратима препратиним, а са јужне стране, стоји доцније узидан овај доста велики и груб камен са ово неколико писмена, која се само оволико моглоше снимити:

„† Изволкниѣмъ шца и (2.) съпоспкшениѣмъ сына и сввршениѣмъ св: доуха (3.) жь хсѣ рьвь попъ ѿвана ѿ места Пановъ (4.) довдеїюнажѣ въ лѣта 3. р. ини въ (5.) инѣмиано (тако) А.Ѡанасію.”

Прегледавши ово што је око Дечана, ваља нам напоменути: да су Дечани од Призрена 9. Тетова 17. Дибре 16. Орида 28. Ђаковице 4. Прилепа 26. Скопља 10. Пећи 2 1/2 Новог пазар 17 1/2. Приштине 14. Битоља 33. Црне Горе 12. часова растојања коњачког хода, а кад би био кољски добар

пут, онда би се могао овај простор скратити у 3/4. од растојања свију места. Дечани се деле на главне деле и то: препрату дугачку 8. а широку 10° и два зида дебела по 4. стопе; на главну цркву дугачку 12°, а широку преко 16° к овима кад се дода дебљина, два зида скоро по 4' онда јој је ширина 17° и 2'; главни олтар широк, као и препрата 10°, а дугачак 7 и 1/5 ° и две побочне црквице, које су широке по 4° а олтари им дугачки по 2°. Висина је цркве до испод кубета, веле, преко 40° и 1' а висина цркве и кубета преко 47° и 1'. Мера ће ова бити у свима појединостима нетачна као и она у Гедеоновом "Дечанском првенцу" и преводу из овога у путовању Г. Гиљфердинга: јер се још нико неје, потпуно и како ваља ни одоздо онако од ока премерио а камо ли пењао се горе озгоре је гледао и мерио.

Као што јој се унутарност дели на 4. главна дела, тако јој се исто и кров дели на четири главни дела и то: кров препратин, главног олтара и над олтарима, споредне дне црквице, покрај главне; кров над кровом препратиним главне цркве и кров над кровом главног олтара, или олтара, велике цркве; треће кров над кровом предолтарне цркве; и четврто кров над овим, надглавне цркве са кога већ иде горе у вис кубе. Сва четири ова крова, не само да састављају сваки за се, као неке целине, него се и разликују један од другог тиме: што је први, или дољњи кров, најширији, више њега је други несамо ужији, него и краћији и изгледа као да покрива сасвим засебну зграду, која се и неодоноси првој; трећи је још очито различитији, наравно и ужији и краћији, и кад се гледа са какве висине, онда изгледа, као каква црква засебна. Шта више, он, као и други бој, има на свом источном и западном крају и засебне крстове.

Четврти је кров, или управо под њим зграда, такође засебна целина све до испод самог кубета, где кров ове зградице, или покривач крова, везује га осмоуголно за четвороуголност оне подкровне подкубетне зградице. Први и четврти кров понајтешње су везани за своје главне делове али опет сваки за се саставља као неку невезујућу ни зашто другог целину. Осим оног, (како се и унутрашњост цркве,) дели се још на две споредне поделе и то Просхоми и Скривницу, а тако се исто и спољност дели на кубе са својим прекрасним кровом и крстом, и надтемељачни појас, или за 1. шаку камени округао перваз, који везује около сву цркву са све четири стране и испод овог за 1 1/2 стопу високу и толико широку клупу за седење, која иде такође око целе ове светиње. Као што су била оловом покривена поменути све четири крова црквена, тако је исто била покривена и ова клупа, али су Турци све старе оловне кровове поскидали, па и овај, који им је био најлакши да га открију, јер је при земљи. Калуђери су остале новим препокривали, а овај не, те стоји онако го, и одкривен камен ове клупе, са чега падајућа и слевајућа се са целих Дечана непогода улази у темељ Дечана и тиме га подкопава и подрива.

На овој је дивној и пречудној светини 5. осмокраких, а шеснајестоугластих крстова пређе сви од саме чисте срме, а сада само онај на кубету, који је веле дугачак преко два хвата, а дебео за неколико стопа. Као што смо напоменули Турци су сву ову светињу откривали, ван кубета на којем је оловни кров још светокраљевски, од тешке и дуге старине сав већ пожутео и поцрвенео; те изгледа као да је бакрени а не оловни. Више крова је његов поменути, од два хвата, саливени од чистог сребра крст, који се диже из огнила сребрних, којим је везан крст са сребрним копљем и мотком, на којој је био тако исто сунђер, кљеште и остало. Испод огнила, копља, оне мотке и опет огнила стоји такође од чистог сребра ружа са криновима, Неманића домаћим грбом, а ова два цвета излазе из међу глава двоглавог и сребрног орла белог, знака царства Неманића. Све је ово утврђено на крову кубетном.

По свима стрехама, свију ових кровова, стоје за 1. стопу из зида изидани висећи подустубови, који су полукружно при врху за 1. стопу један од другог размакнути. Њих има преко 360 и на крајевима сваког, такође као и на овим полустубовима од једноставног камена, стоје разне животиње и утвари са својим брлозима, гњездама, подмладцима и осталим чудно изрезани и дивно урађени и направљени све од самог прекрасног и углачаног мрамора. Како нас непрестано гледаше правоверни који су овде у манастиру, не да га чувају, но руше, шпиуне ко долази и из њега излази и т.д; ми морамо за сада оставити ове украсе и напоменути само ово: да је тесан и углачан мрамор на западној страни цркве, од врха па до свију својих кровова само од чисте народне српске боје и то: први је ред

од 2 1/2 стопе дужине, а 2. ширине, изшаран на основу плавом белим и црвенорујним бобицама; други ред мало ужији и краћији на основу црвенорујном изшаран белим и плавим бобицама. Сви остали зидови, од толиких истих плоча почињу прво са белим па више ових иду на основу белом изшарени плавим па онда трећи на истом основу изшарани црвенорујним бобицама. Што се више иде све су ове плоче мало помало уже и краће, али им се ред у боји нигде неје пореметио.

Оковратни, прозорни, и на свима угловима, зидови су направљени од скроз једноставних отесаних изшараних и углачаних од оваквог тесаног мрамора, плоча даље су у осталим дуварима, само споља мраморни, а изнутра има и другог камена. Мрамор је овај вађен у околиии дечанској, и има још и дан: данашни места. која казују одакле је узимат. Истина је да у околини има и прекрасног зеленог и то баш онаквог од каквог су украси Исакијевског сабора у Петрограду, (а којега су плоче скупље но да су ливене од чисте срме) мрамора, који је можда и јачији, па и скупљији од овог, али га св: краљ неје хтео употребити у своју грађевину због његове ненародне боје. Ко неје видео Дечане, може их тек само приближно и унеколико преставити себи по врло ваљаном и засад једином приближно верном снимнику кога ћемо, ако не у овој свесци због своје огромноће, а оно доцније у којој другој донети.

Ово је о Дечанима на први мах, а сад по што нас Пећани препоручише, код Дечанаца као зидара и живописца, (како нас преставише и турским официрима) и како ови имадоше нужду и потребу у зналцу ових послова, сад по овоме којекако могасмо завиривати тек само по неким странама црквеним. Ми смо се обећали да направимо предрачун о зидарској, а после овог сљедство и живописној поправци Дечана. Као зидар и живописац имађасмо на руци вредног и предузимљивога оца Кирила Архимандрита овог манастира, који сваке хвале, и сваког поштовања, заслужује, не узимајући у обзир оне разне, можда и измишљене, хрђаве гласове о њему и осталим. Он нас је свесрдно свуда водио и све показивао, што је ваљало оправити, а то што ваља да се оправи ако се одиста не оправи што скорије: онда ће остати вапијући грех на свима нама, овом садањем појасу, и потомству нашем; јер ће се Дечани ни више ни мање, но срушити. О овој ствари могу се слушати разни противни доноси од разних и гадних сплеткаша и интриганта, који, по својој глупости, постају и сами у неку руку рушиоци св: Дечана, али је у ствари наведена и необорима истина: да ће се Дечани скоро сурвати, ако се не стегну и препокрију што скорије.

Под именом предрачуна о поправци, нама с драге воље дадоше да у цркви прибележавамо све што се може видети, па још и без присуства калуђера; те тако, благодарећи овом, ево нас увек, после службе и вечерне, затворених у овој дивној и светој нашој драгоцености, Понеки беспослен св: отац првих дана гледаше, како ми радимо, неразрајајући шта пишемо, па кад им се досади, оставише нас саме самцате на миру, што ми једва и дочекасмо.

Како се уђе у препрату одма вам падне у очи при северозападном углу огромна надгробна поклопница, која покрива кости негда силног и страшног јунака "Војводе Јунца" тако званог, који је, веле, био тако силан, са својим племеном, да је нафору пред црквом примао са копља и не сјахајући с коња. Његово племе доцније, у колико су Срби клонили се паду, било је још силније и бешње. Поклопница је само за неколико прстију узвишенија над обичним помостом, и била је скоро сва исписана, али се сад од целог тог натписа којекако може да натуча и распознају само ова писмена:

**„..... Юньць воквода сильнаго Доушана цѣра вьсѣхъ
ср.... Грьк... Боуг... Оугр.... веуна моу паметь.... ”**

Баш у самом сјевероисточном углу препратиним стоји огромна, од прекрасно израђеног, отесаног и углачаног шареног од срп: тробоје мрамора, гробница некаквог старог светитеља српског. На њој је сразмерна у свему и поклопница. која је још, као и цела ова гробница, застрта чак до помоста црвеникастим избледелим и старим свиленим застирачем. Који је овде светац био незна се, а сада су у њој кости, нарочито главе, помрлих калуђера. На овим још неје добро изтрулило оно што може да иструли и што треба; те с тога пуштају из себе, и ове гробница страшно загушљив, тежак,

убитачан и несносно смрдљиво ружно и гадно ударајући ваздух, од којег нам у затвореној овој дивној нашој и јединственој у свету светини, више пута мозак помрчи, и страшно се гадијаше. Мало ниже западу, а с леве стране кад се уђе кроз северна врата у препрату, стоје у пореду две поклопнице, које се тек за неколико прстију уздижу над помостом препратиним. На првој је, у ових 8. врстица, овај натпис:

**„† во лѣто ꙗ̄. м̄. п̄. в̄. М љца Ганочара л̄. а̄. (2) днь
престави се раба божиа Узрапа (тако је написано, а у свију путника стоји
Драгинга) з (3) овѣмь Витослава дѣци Углѣше (4) Немадикта
и сестару на (5) Уливера деспота (6) а жена Бранка Уеки'ла
(7) и зде кин гробъ да кто проуте (8) ре'и богъ да опрости,
вѣка и аминь.”**

На другој поклопници, одма до ове, стоји овај натпис:

**„Си гробъ Иванішьв Алтоман (2) ика а внѣкъ деспота Ивани
(3) ша анепсеи (?) кнезѣ Лазарѣ вѣчна мѣ память.”**

При југозападном углу лежи за 1. стопу, над препратиним помостом, узвишена трећа надгробна поклопница, која је сала ограђена дрвеном оградом, због неког веровања. Г. Гиљфердинг, који је, као обично ништа мање ни више, но свуда и у свему само копирао Гедеона Јуришића, сумња се о тачно снимљеном натпису са ове поклопнице, те и сам пада у погрешку у коју су пали они, којима је се служио, а сам неје хтео да снима и да се оверава о наведеном. Више натписа стоје два колута или точка, у место ступаца украшена и изшарана ружама, а испод ових у 6. врстица пише:

**„† Месеца Септвр (2) г̄. ди. прѣстави се рабъ (3) божи
Ефрм а зовомь Г (4) Ургъ Устоуш а непаль и сою (5) (тако)
гробъ кѣв вѣчна мѣ (6) память лѣтѣ ꙗ̄. в̄. ӣ. ꙗ̄.”**

При југозападном углу стоји узвишенији помост купјелин над помостом препратиним. Цео припратни помост састоји се из самог прекрасно израђеног белог мрамора, а купјелин, као и она, од шареног из тробоје српске, који се овде зове "сомакија." Купјел је велика, округла од шареног мрамора прекрасно израђена, али је и мања и лошија од оне у Патриаршији нашој; те је с тога и остављамо неописању. Овде имамо да приметимо: да су биле још две гробнице иза ове купјели па су их калуђери отварали тражећи св: краља оставе, заборављајући: да се ове не остављају у гробницама и гробовима, и да се нико неје смео па ни један сахранити у ову цркву докље живљаху и владаху Неманићи; с тога у овој целој цркви и нема гробница и надгробних плоча. Ово неколико гробница и што има, то је све доцније и из времена кнеза Лазара.

Због овог и оваквог, за варварске цели прекопавања, помост се, над те две гробнице, проваљује, а и помост је купјелин с тога сада узвишенији неколико над помостом препратиним. Ови св: оци, са варварским целима заједно са пок: Гедеоном Јуришићем, и веле, да су по његовој и неке браће Руса жељи, прекопали и претурили све и у каменим труњама св: краља Стефана и Јелене, као и по свима, чини нам се, угловима и буцацима, па чак и оним зиданим стубовима, тражећи непрестано

ништа ни мање ни више до жуте дукате, али у један мах нашли су . . . књиге! књиге! књиге драгоцене, којима оцениваше важност један од оних, који су копали, и пошто је био у Русији и видео тамо на каквој су цени старине од мало већег, а некамо ли великог значаја, рече: "Свако је писмо у тих нађених у овим гробницама књига вредило по 1 # ц: од реда, а у изабранијих, за науку и историју нашу прошлу, по 5. # ц: за сваког на свету. За Србе (узданувши) свако је писмо у свију уопште вредило по 10 # ц: а у оних изабранијих за науку и прошлост српску и по 20 # к;!?"

На питања: где су, и шта је било од свега тога? одговорило је се, као и обично: да је развучено, да је се некако затарило, да је се изгубило, да је однешено у Русију и у друге земље, да га нема и т: д.: Један од св: отаца дуго тражаше да нам покаже некакав бугарски "Царевник" нађен у гробу св: Јелене, у ком се излаже прошла бугарска историја, најтачније најпотпуније. У њему се, вели, говори: како су Бугари дошли, као хунска чорда, покорили српска племена у дан: Бугарској и т.д: како је им се прекинула та владајући лоза и раса хунско-бугарска још у IX. веку те се појавила још у том веку нека Ерменска, а Влашка опет у XI веку; како су им владали од Бодина Срби и т: д: како су урођавајући се непрестано са нашим Неманићима, ова им иста крв и владала и т: д:

Тај је Царевник, од неописане важности за бугарску, а нарочито нашу прошлост, али га за сад никако нема, или нам га бар тај св: отац тада не хтеде наћи и показати, (јер се рачуна у Бугаре) а доцније, опет тобож нађене непоснате од врло велике вредности. и те саме, на које издадосмо и признанице да нам се ради употребе на повратак пошљу, не само не послано ни признанице још до данас неврати, изговорајући се да је заборавио и да ће све, по свом обећању, и својој обвези, учинити.

Други опет тражаше на кожи описану владу кнеза Лазара и битку косовску, која је нађена у једној од ове две гробнице, пред којом стојимо, али је тобож. никако не може наћи, а ми држимо нехтеде. У тој се књизи, вели, говори: како је Лазар дошао на владу; како је било живих Неманића; како су их васионски сабори, натерани грчким патриархом, проклели; како је свештенство с тога изабрало, по ових препорукама Лазара, и одбацило Неманиће, како се Лазар прозвао у место император краљ и још из веће смирености кнез, како су уступљене Грцима неке земље многе и епискупије подпадајуће под пећску патриаршију, патриаршију Душанову, а четврту васионску не само, него и под патриаршају св: Саве. Тада је веле уступљена и софијска српска митрополија, а из ње пренета и основана иста софијска из Софије у Радомир. Тако исто и митрополије, Димотичка, Филипопољска. Сереска, Једренска, Шумљенка, и још њих 20, у Тракији и на острвима па све до самог Цариграда, што ће бити по свој прилици још у време деспота Угљеше брата Вукашинова, а за време овог краљевања и т: д:.

Оба св: оца тако причају: да им је тих књига некако случајно и то скоро нестало, а до пре неколико дана, тобож су се вукле, којекуда а из самих њихових прича изгледа као да су баш на некаквом другом месту изгубљене или као да су у њих самих.

Одма пред овом купјелом и више поменутих гробница на источном дувару препратиним, а западном и са западне стране главне цркве, међу узидним стубом и југозападним углом, стоји уписана, као и свуда, лоза Неманића. Колико смо прошли и видели наших св: старих храмова са описаним лозама Неманића, нигде не видесмо, да је ова невештије и хрђавије уписана, а опет се нигде неје боље сачувала, нарочито што се тиче натписа. Истина је права да су и овде у свију чланова те породице изврћене очи, али не су тако нагрђени, као у осталим црквама, и то: једно што су овде у мањем уписани, па се добро и невиде; друго што несу онако сјајно и прекрасно уписани, те да се од њих човек чисто изненади, да осећа неку величанственост ове лозе, надмоћност, светост и т: д: спрам овог ништавила и спрам своје слабости и немоћи.

Напротив овде сами Неманићи, осим мале изгледине, изгледају као слабачки, немоћни, прости, и пропадајући, па и главе су онако исто изкривили гледајући горе у небу Спаса, као Евреи неки. Вратићи им изгледају као у неке ситне пернате животињице, лица слаба, изкривљена и т: д:.. Ми несмо смели да стружемо по зиду и живопису, те да се уверимо: еда ли је ово одиста она првобитна снимљеност Неманића, или је доцније прерађивана и овако нагрђена? Ми се јако сумњамо о ориђиналности ових слика тим пре: што овде има мешаних и несрпских боја, које су наши стари

свуда и на сваком месту избегавали, шта више и у самим грађевинама и градиву зидова, помоста, разних, потреба и т: д: па и оних огромних, какве су у помостима по путовима од неколико десетина часова хода и т: д:.

Било једно или друго, за нас су сада од неописане важности сачувани натписи крај глава лозе, а ко хоће саме слике њихове најверније и тачније, нека иде по другим старинама, са тамошњих нека снима, а ове овде важе само и једино због потпуних и лепо сачуваних натписа. Кад се свуда лица ове наше лозе проуче и сниме, онда ће се потпуњујући једне другима, доћи до целокупне, истините и праве лозе Неманића, како у типовима лица и одела, тако исто и до правих и потпуних имена и броја чланова њених.

Као што је свуда обично, тако и овде стоји у васдуху, више св: лозе, Ис: Христос са разширеним рукама на ту лозу, благосиљајући је оберучке. Испод њега у васдуху два лебдећа анђела, у место да спуштају круну са наушњацима на ову лозу, као што је у свима осталим црквама, десни оберучке пригрљава нешто округло и жуто, а леви спушта некакву пола црвену, а пола златну завесу. Испод ових ствари, које анђели држе, иде на ниже породица Немањина, од које је сваки члан за се обавијен виновом лозом и њеним принодлежностима, листом, коленцима, гроздовима и т: д:

Као што свуда тако и овде почињемо одоздо. Тако при дну стоји и први пут виђен у жућкастојзелникастој калуђерској раси заогрнут такође кадуђерском црном мантијом велики **"СВ.**

Симеонъ." У њега су разширене на обе стране руке, у којима држи по један винов чокот. На глави му је, као и обично свуда, висока шиљата црнозеленикаста капа са четворо (у место осмокраким крстом), а на овој, као и свију, уписан је упис помињати, који стоји више чела. Из десне му руке, а наше леве стране, излази, из оног чокота, лоза, која обавија малог, (сад овде први пут виђеног) у жућкастом оделу, са дугом црвеножућкастом косом, таквом истом, само кратком, брадом и брковима **"ВЛЪОКЪ"** у ког су, као и у оца му, очи изврћене. На нашу велику утеху и оправдање наведене сумње о ориђиналности ове лозе, баш се овде врло мало примећују још једне другчије трепавице из чега излази: да је ова лоза Неманића доцније, ако не са свим по старој, живописана, а оно бар премазивана и овим незнањем из турског, по свој прилици, или бар деспота, доби тобож поправљана, и домазивана.

Од овог се повија лоза. те спрам седог, високог, са дугом шиљатом брадом и косом, Симеона, обавија тако исто високог, коштуњавог са дугим, а уским лицем, у стихару белом са плавим пругама, у белој са црвенорујним крстовима одежди, а дугој коси, бради и дугим црвеножућкастим брковима **"СВ. САВА А"** У св: Саве, као и у оца изврћене су очи. Више св: Саве у малом од лозе венцу стоји **"СТЪФАНЪ КНЪЗЪ"**

Из чокота, у левој немањиној руци, а нашој десној страни, излази лоза, која у виду венца, опкољава и одвоја од свију осталих (као и ових венци опет њих од других) малог у плавом стихару, са белим крстовима и црвенорујној одежди са плавим крстовима **"СВЕТЫ САВА В"**

Даље се ова лоза повија мало у десно те обавија великог, баш спрам Симеона Немање **"СТЕФАНЪ ПЪАВОВЪНЪУАНИ КРАЛЬ"** који је обучен у дреје изшаране туђим бојама. Више св: Симеона, а у среди, стоји, у другом реду, **"С ти краљ Урошь!"** Десно од њега, а наше стране лево, стоји мали са 8. краким крстом: **"Владислвъ,"** а до њега одма велики: **"СТЕФАНЪ."** Даље долази мали: **"Урошиць"** Више оног св: Уроша стоји: **"Царица дъць кралиѿа Уроша"** коју је наша честита старина Г. Шафарик, по страним и то Француским дипломама држао да је "Зорица."

Са његове леве, а наше десне, стране стоји мали: **"Радославъ."** Више овога, са обичном, но црвенорујном неманићском круном на глави, као и поменута кћи урошева, стоји **"Бр њуа."**

Иза ове две мале слике, стоји у место у црвенорујном оделу, као све остале, у плавом, велики **"Краль Урошь В"** а спрам његових ногу мали: **"Владиславъ."** Овај Владислав, Радослав, Стефан велики, Стефан кнез и Вук немају на главама круна док сви остали имају, и то: у место црвенорујних неманићских круна, са висећим наушњацама, они сви имају на главама неке зелене венце. Трећи последњи и највишији ред обухвата ова лица, и то у средини, за дивно чудо, такође као и у Уроша другог одело и све остало: **"Стефанъ Доушьнь царь,"** спрам ногу му у малом колу и листу, стоји гологлав, са венцем на глави, а у зеленом оделу: **"Душьмань."** Даље, иде велики: **"Урошь краљ,"** с леве стране Душанове, а наше десне, спрам ногу му стоји: **"Тодора."**

Више ове такође у малом колу: **"Сумешнь."** Иза свију ових стоји велики: **"Краль Урошь Г"** а спрам ногу му, са црвенорујном круном на глави: **"Елена."** Свега је дакле овде 21. лице од лозе Немањине. Они сви имају црвенижућкасте браде, бркове и косе; одело им је у свију једнако, чисто српско са дугим од две стране појасевима претуреним преко левих руку и т: д: Они, који имају круне, ове су им, као што су и свуда, црвенорујне са наушњацама, а који немају у њих су само неки венци

Уопште што се тиче типа и боје лица, ван унеколико умешане зелене и жуте боје у одела и т: д: све је једно, као и на другим местима само што су тамо круне са наушњацама у они који владају и који ће владати, а без наушњака у оних који невладају, а овде су такви гологлави без круна и само са неким поменутих венцима око глава. У свију су као и свуда, но само хрђаво уписано и у неприродном стојању, лица дугачка, уска, чела висока, надведених обрва над очима, носеви дугачки прави, очи осредње плаве, косе, браде, бркови и т: д: црвеножућкасти, тела одвећ висока сува, танка, коштуњава, а костију развијених, широких и т: д: вратова дугачких и танких и т: д: Цео јужни зид уписан је доста ружним свецима свију народа и времена до Стефана Душана, у којег је време, а не оца његова св: краља, цео овај св: храм и живописан.

Тако исто и сви остали зидови, или дувари, од дна до врха живописани су и уписани разним свецима и светитељима. Осим оних, као што смо напоменули, призвиних узиданих, стубова, стоје још 4. од прекрасно отесаног дивног и чудног белог мрамора, који, као и поменути подржавају девет поднебних сводова живописаних и уписаних разним светителима. Седам ових поднебних сводова, над којих небесима, по првобитном плану ове светиње, требало би да стоје 7. кубета, садрже у себи седам васионских црквених сабора, и по 3. нека мања, а два на којима би такође требало да су два кубета садржавају два српска сабора од којих у једноме пише:

„Съборъ въсѣсрпъскиѣ поморъскиѣ подоунавъскиѣ земли въ Скопию и поставлактъ доушанъ царь въсѣсрпъскиѣ, боугаръскиѣ, гръуьскиѣ, и оугровлахискиѣ земли патриарха св: Іваникига и закони”

На другом, такође белим писменима у плавом пољу, пише:

„Съборъ въсѣсрпъскиѣ, гръуьскиѣ, оугровлахискиѣ и боугаръскиѣ земли въ серѣ поставлактъ четвртаго въселкнскаго патриарха српъскаго оуницактъ четвртаго въселкнъскаго въ Воньстанътиновомъ градѣ патриарха Коньстанътинопольскаго, подвръгактъ юго пекьскомоу

**ВЪСЕСРПЬСКОМОУ ГРЪУКОМОУ, ОУГРОВЛАХИСКОМОУ, БОУГАРЬСКОМОУ И
ИНИКЪМЪ СТРАНАМЪ И ЗЕМ: ”**

На оба ова сабора Душан у царском црвенорујном оделу преседава, око њега је силно свештенство и властела и т: д: Има још натписа, али се одоздо немогу да прочитају. Највише овде сметају у истим сводовима још по 3 нека друга помања сабора, силни и многи неки свеци, натписи, уписи, украси и шта ти ту још нема. Тако исто и покрај оних седам главних васионских сабора стоје уписани још и други неки мањи саборчићи, многи свеци, шаре, украси и т: д: На западном дувару, а при северном углу, уписан је огроман у калуђерским оделу

**„СВ: СѸМЕШНЬ НОВЫИ МИРОТЪУЪЦЪ ЦАРЬ ВЪСЕ СРПЬСКИЕ
ПОМОРЬСКИЕ И ПОДОУНАВЬСКИЕ ЗЕМЛИ;”** до њега је: **„СВ. СѸВА А[^].
АРХИЕПИСКОУПЬ ВЪСЕСРПЬСКИ”**

Око овог су написане после другог избрисаног натписа:

**„Митрополи ... Дьврська, Призрѣньска, Липлѣньска,
Моравиуька, Краниуьвска, Бельградьска, Стоньска,
Топлиуьска, Жиглиговска св: Ахили Коууки св: Гешургїи
Самоковьска”**

Иза овог иду још неки срп: свеци скоро сасвим опали, па **„СВѸТЫИ ОУРОШЬ Г[^]
КРАЛЬ”**. Иза њега ишле су неке женске, као свеци, и то њих 7. Из натписа око њихових глава чита се да су биле српкиње, али које су? незна се. Сад долази огромна двокрилна врата виша од 2° и неколико стопа, а шири од 1° и такође неколико стопа. Она су огромне дебљине и јачине, а кад су и у које доба грађане? незна се. Садањи становници само то знају: да су прастара, а неки веле од кад је и манастир, чему се никако неможе вјеровати. Више је ових врата, натпис белим писменима у плавом пољу и то сада неподпун:

**„† Изволкн посп..... сьвр..... доуха црьковъ
Пандократорова сьзида се и подьписа се и сь оут.... оукр.....
прил..... превысокаго светорожьдѣнаго а. цара Стефана
Оуроша д. Доушана СРБ.... Грькомь, Боугаромь, Оугрикою и
Оугровлах..... високаго кралита Оуроша вьсеи српьскии,
поморьскии и подоунавьскии земли вь славоу Панд....
Стефанову св: кралю Оурошову г. вь ꙗ̄. ѡ̄. ѣ̄. и ѣ̄. индик.....
лоун..... злат.....”**

На северном зиду стоје уписани мали: „краль Оурошь”, „Доушанъ царь” до њега је огроман Душан, а до овог његова жена „царица кѳра Јелена” Спрам главе Душанове пише да је цар Срба, Грка, Угровлаха и т: д: Душан је овде са црвеном тек ницајућом брадом брковима а подсеченом до рамена такође црвеном косом. Царица му је у таквом истом. као и син им, црвенорујном оделу, са црвенорујном круном, али без наушњака. Они су све троје претурили преко левих руку (као данашњег нашег женскиња што су бајадери) појасеве украшене разним драгоценостима.

Иза њих иде у таквом истом оделу „св. краљ Деуаньски” даље: „св: краљ Деуаньски,” даље „св: Милоутинь св: Оурошь св: Пръавовѣнъуани краљ, св: Гумонь, св: Гава ѳ. и св: Гава ѳ.” и напоследку „св. Гумешнь Неманъа” у црном калуђерском оделу. Натписи су и овде белим писменима на плавом пољу. Даље су ишли још неки многи свеци, који се не могу да разберу. Међу овима иде

„Св: Ішванъ Пресъпънски въ царѣхъ краљ Владимиръ Српски, св: Давидъ Болънски въ царехъ краљ Боудимиръ српски.”

На осталим зидовима у четири врсте (или реда) једне над друге, стоје уписани разни огромни свеци вишији од обичног раста човечијег и њих све махом раздвајају разне шаре и украси од српске тробоје. Међу овима понајзнатнија су чудеса св: Димитрије солунског; његова заштита Солуна и нападаји срп: племена, као идолопоклопика, но и овај је као и они у народном срп: оделу и са срп: типовима и другим оружијем но што је у Грка, као и чудеса св: Ђурђа, који је у српском војеном народном оделу, а тако и: „св. Ирина србьска” и „св. Никола србьски”. Више дивних и прекрасних врата и украса њихних, која воде из препрате у главну цркву стоји осмокрили анђео; са његове десне а наше леве стране стоји доста хрђаво, каои свуда у овој цркви, уписан св: краљ у црвенорујном царско српском оделу и круном са наушњацима. Он је онако неприродно, као и сви Неманићи, у овој цркви, окренуо и подигао главу овом осмокрилцу, пруживши обе руке да дохвати пружајући му се пергаменат. Спрам, и крај, главе његове на плавом пољу белим писменама пише:

„св. краљ Оурошь ѳ. всесрпьскиѳ земле и поморьскиѳ и хтиторъ мѣста сего светаго.”

С леве стране наше, а оног осмокрилица десне стране, у таквом истом оделу, као и св: краљ у круни, стоји у онаквој истој позитури и млади Душан са тек ницајућом црвеном брадом и брковима. Душан такође обрнуо је и пружио руке, да дохвати онај пружајући му се, и оцу, пергаменат. Црвенорујно одело у обојице је изшарано белим точковима, у којима су огнила, као троугли неки, каквих шара невидесмо још нигде. Више прожајућег се осмокрилиног пергамената, са стране Душанове пише овако:

„† Стефанъ въ Христа Бога вѣрѣнъ и прѣвисоки краљ всесрпьскиѳ земли и поморьскиѳ и хтиторъ мѣста светаго сего.”

Погрешно је у "Дечанском Првенцу" казато да овде пише Душан цар. Преписујући (као и све што је из ове књиге Г, Гиљфердинг и сам је пао у ову исту погрешку, те тако од овде овог краља Душана, направише цара, што је било много доцније. По оваким хрђавим преписама старина хрђаво се и наше историје разни догађаји схваћају. Више овог осмокрилог анђела, који обојици краљева пружа пергаменат, стоји прекрасно уписан огroman: „Господ Ис. Христосъ” са натписом крај главе „Автократоръ”. Спас је овај у плавом пољу десном руком благосиљајући краљеве, а у левој држи огромно еванђеле. Слика је његова дивно и прекрасно израђена и више се мора човек чудити њеној изразини, но лепоти рада. Одма ниже ова два краља стоји у једноставном камењу у изгледини полукруга, имајући нешто више од половине у себи полукружности прекрасно израђен свод од разних шестоврсних украса, такође од самотвора, белог, лепо и прекрасно урађеног и израђеног мрамора. Дивота и красота ове израде, овог уреза, изреза, завијенати, удубљености, издубљености, угнутости, извитости и т: д: човечије перо не може описати, но ваља само све то најверније и тачније снимити. Ту ти је цвеће, ту разна и чудна шара, ту украс основан у основној цртици срп: старих грбова, ту израде у основним цртицама старих предмета из нашег идолопоклонства и т: д.

У средини овог свода стоји уписан огроман на престолу седећи, у беличарасто жућкастој дрехи, Спас наш обема рукама благосиљајући. Спрам главе његове белим писменама, у плавом пољу, пише: „Гс. Хс Емануџилъ”. Више, и спрам, њега спуштају се, и с једне и друге стране, прекрасни и дивно израђени од једноставног мрамора тројни стубови, а иза ових опет четворни; те тако праве са страна, но седмере стубове. Први су четвртасти, а други осмоуглости од белог мрамора; четврти су четвртасти од шареног, а трећи бели округли од белог мрамора; пети и шести су пљоснато угнуто четвртасти и четвртастоиспупчени, први од белог, а други шареног мрамора; а напоследку седми је округао? и увијаноокругао од бела мрамора. Први шестори, чине се, као да су од једног једноставног мрамора израђени, а овај је последњи неколико од свију још и одвојен.

Осим овог исти је најукрашенији разним шарама и украсима престављајући Спаса међу четири Еванђелиста. Више крајних округлих оковратних, или по нашем бројању седмих мраморних дирека и с једне и друге стране, стоје прекрасно израђени скоро за 4. стопе дугачки лавови, од којих десни држи у својим ноктима и шапама целу главу воловску, а леви целог целокупног зеца, обоје прекрасно и дивно израђено од белог мрамора. Оба су лава срдито разјапили своје чељусти, а леви је још и крилат и са чудноватом шиљастом главом у неколико наличећи, али издалека, на наш стари грб док беасмо око дан: Балтијског (прастарог Српског) мора. Оба лава срдито и разјарено један на другог зијају, као престављајући да ће се један с другим, за своје пленове, борити. Стубови се ови спуштају и стоје на грбини мало већих дољњих, тако исто прекрасно и чудно израђених лавова. Ови су лавови срдито заковрчили репове и разјарено, са отвореним чељустима и изкеженим дугачким и оштрим зубима, гледе, обрћући се у исто време и један на другог, моћно јако држећи своје жртве у огромним својим ногтима и шапама, а те су им жртве зграбљене људске главе.

Међу овим седмирим стубовима има одвећ много неописано прекрасно израђене разне дивоте и красоте, која се не може описати и представити. Ту ти је разне цвеће; разне шаре имајући основ огнила, неманићских кринова, кола, точков, полумесеца и т: д:; ту су ти дивоте и красоте, које је у стању најсавршенији, али истинито побожни, и најразвијенији ум човечији створити, измислити и највештија на свету рука израдити: и све је то и у најтврђем и јачем углачаном и уцакљеном мрамору тако израђено, без погрешке, правилно, досљедно, потпуно и најтачније, да мозак човеку стане гледајући све ово, које се не може данас не само ни од најмекше ствари израдити, него ни салити, па шта још више ни правилно и готово овако нацртати, међу свима тим украсима дивотама и красотама, а међу многим престављеним живим створовима, свети је краљ у виду сокола, који је надвладану огромну змију, иако га ова уједа и пецка за ногу, шчепао, победио па је мртву носи, по свој прилици

хтео да престави борбу своју са бугарским лако мисленим и сладострасним зетом својим Михајилом Шишманом.

У виду огромног орла белог са разширеним и подигнутим у висину крилима, ваљда је хтео да престави напредујућу и летећу снагу српске државе и народа. Осим поменутих призидних и узидних зиданих стубова, целу ову дивну и прекрасну непостижну и прелепу величанствено и великољепно направљену препрату и њене сводове држе још четири четвороугална од једноставног белог прекрасно израђеног мрамора стуба. Од ова четири два су, веле, једноставна а два су горе, при врховима, мало настављена, о чему се сумњамо, као и о висини њиховој, да су само по 28. педљи или стопа, високи. Нико их до сада неје ни покушавао да измери, а камо ли мерио, нити пак и може измерити, а што се наставака тиче: оно неће бити наставци, но напукнутост стубова, на које се страшно пуцајући сводови и призидни стубови, ослабљени, све више и више са свим својим теретом наваљују. Стубови ови леже на белом и шареном препратини помосту и то на 4 стопе у четврт великој и широкој од белог мрамора својој подлози.

На овој уздиже се, од таквог, истог пупчастоокрула, па издубљеноокругла краћа и ужа подлога, на којој стоје поменути стубови. На крајевима ових четвороугалних подлога под једним стубом, стоје прекрасно израђене четири лавовске главе; па другога једна овновска, псећа, курјачија и лисичија; а под остала два разни украси од цвећа, па чак у котарицама, шара и осталог. Надглавници ових стубова више њихових врхова, оволики су исти колике су им и подлоге, али много лепше и дивније израђени.

Над једним су, на његовим угловима, четири разне птице и то (по свој прилици соколи лабуди и друге неке, целокупне, са разширеним огромним и дивно израђеним крилима, да се чак одоздо види свако влакно на сваком и најмањом перцету у крила. На другом су четири огромна орла са разширеним крилима и вратовима опруженим доле на гледаоце. Међу њима су четири лица људска и то једно угодинама човека и жене, а друго младића неког и девојчице. На трећем, и четвртном, стоје по четири дивна и прекрасно израђена целокупна лава, који су разјапили чељусти као на гледаоце доле. Они се сви скупа један од другога у свему и свачему разликују и то тако: да им се разлике на први поглед виде, а што се дуже гледају све су различитији, дивније и чудније израђени да се одиста човек не само мора зачудити и предивити овој оваквој и оволикој створној сили и равијености ума старих Срба, који су могли у оволике једне и исте животиње изрезане од камена да преставе овако разне и силне преставе, — но наш садањи мали и слабачки неразвијен ум, и сила уображења, тако се разтроји овом не постижношћу, да глава не само јако заболе, но ако се хоће дуго о овом да мисли, врло се лако може и са ума саћи; те ми све то и остављамо са ових узрока.

Ово је о препрати казано само један тисућни део, и то не због тога што је тобож казано важније од неказаног; но што је се све у страху и највећој брзини и хитњи са сваким шушњем прекидајући, рађено и што наша слаба развијеност, без душевне повреде, не би могла све то казати и описати, особито за оно кратко време и у овим оваквим војним и приликама и околностима. Неје се казало ни о овоме: да су и саме дубове или грмове, изшаране српском тробојом у изгледини разних шара у основи наших грбова чемерним греде, које су ваљда ове сводове неколико везивале и подржавале,— тако у зидовима изтрулиле и опустиле да је највећа опасност за посетиоце Дечана од њиховог пада. Сви су сводови са дуваровима страшно изпрепуцали па чак и целокупно камење под, и над, сви шест, (по два на сваком зиду) прозора и то тако: да. би се наши славни и Високи Дечани у свакој другој држави, одма затворили.

Дужину и ширину главне цркве, са споредним и олтарима, ми смо већ напоменули, а сада нам остаје да кажемо ово: да смо због силног народа и поклоника морали ићи у скривницу и тамо, по мишљењу св. отаца прегледали штете на манастиру а предрачун им саставити ради оправке ове, а по нашем старине, ако их има; с тога и прелазимо све три цркве са олтарима, а у место предрачуна о оправкама стављамо поштованим читаоцима и читачицама препис књижнице и ризнице дечанске. За време управе χ : Ђирила, садањег Архимандрита овог манастира, рече нам да је направио ормане за књиге, ове сложио и уредио како ваља и т: д: али их ми, и покрај одиста направљених прекрасних стаклених ормана, ипак нађосмо разтурене и којекуда развучене. Шта више св. оци незнађаху ни где

им је хрисовуљу, коју је царица Милица дала овом манастиру, а коју утврдише многи митрополити и патриарси са својим печатима и т: д:

У бив; нашој Патриаршији у Пећи говорили смо о Одпуштеници умрлих патриараха, које су на бакру, резане, а са овог печатане, а сад овде ево нам једне одпечатане на платну по свој прилици Одпуштенице за поклонице који су долазили, у нашу Патриаршију, Дечане и остале наше старе српске светиње. Њу су поклоницима, или хаџијама, издавали наши патриарси. Она је за непуно два педља дугачка (висока) и један и по широка.

Одоздо је црква са 3. кубета (Патриаршија) а с наше десне стране виши од цркве: „СВ. **Гумешнь Српски**” а с леве „**свети Сава Србски**” Више њих, и цркве, стоји оквир око натписа четвороугалан од грмовине, у угловима украшен листом грмовим огромним, а на средини стубова, јужног и северног, стоји по један круг. У овом оквиру с леве руке стоје одма у почетку; Вазнесење Христово, а спрам њега у 5. крупних врста пише у првој, после велике празнине:

**(1) Божією (2) Милостію Архиепискоупь (3) пекыи и вьсѣмь
Србълемь (4) и Боугаромъ и вьсего Илирика (5) Патриархъ;**

(испод Вазнесења господова, а на истом простору те слике одоздо спрам левог круга и левог стуба, крупнијим писменима од писмена у наведених 5. врстица пише ово:)

„ † **Гмѣреніѣ** (сад обичним) **Наше ѿ благодати же, и дара и власти и вьсесветаго и живот (2) ворецаго дѣха даіаніе божьствъным и священым его ѹченикѡмь. И апостолѡмь вѣ еже везати и (3) раздрѣшати ѹловѣѹские грѣхы реклъ еси къ нимъ: примѣте дѣхъ светыи, им же ѿпѣстите (4) грѣхы ѿпѣстет се имъ, и им же дрѣжите дрѣжет се, и еже аще свежете на земли, свезан (5) на боудѣть и на небеси, и еже аще раздрѣшите на земли раздрѣшении боудѣть и на небеси ѿ ниже (6) даже до дньсь по пріетію сего и присѣствіа божьствъныѣ благодати и имамь прощена іако (7) светоме ѹедо свое** (празњина за име и презиме ваљда поклониково или хаџије) **таже и тѣ іако (8) ѹовекъ съгрѣшивъ ба** (тако) **прѣгрѣши словомъ дѣлѡмъ и помышлѣніемъ и навѣтѡмь и шлѣганіемъ (9) и вьсеми ѹювствыи и ѿ клетвы архіереискыѣ, или кренскыѣ бысть, или шца, или матере проклет (10) быст и своки анаѣеме подпаде и клетвѣ прѣстоупи и кле се или ѿтлѣченіемъ нѣкымъ ѿкоуди (11) свеза се, или вѣ вѣдѣніи, или вѣ юности и неразумѣ, или инѣми нѣкими (12) съгрѣшеніи іако ѹовекъ плѣтоноснь и тѣ шбьктъ бысть и дѣховнѣмъ ѿтцемъ сѣа неисповѣда**

**(14) и ѿ нихъ канѡнь да прїимитъ и ѿ всѣхъ сихъ
сѣдръжанїи, и свезанїи раздрѣшаемъ его и свободна имамъ и
процена всемогѡщою властїю и благодатїю божѣствѣнаго и
покланїамаго (15) дѡха, їаже забвенїа ради, или срама ради
неисповѣдаема вставии онаа да простит ти (16)
прѣмилостивы богъ сы благословень въ вѣкы аминъ.
Наурѣтанное въ лѣто господне ꙗ̄ а̄. ѿ. ѡ. ї̄.”**

Сад испод овог иду у васдуху лебдећа и трубећа два анђела држећи међу себом земљу, и то над дољњем стубу од оквира, а испод њега поменута црква са св: Савом и Симеуном. Тражећи ову (хрисовуљу) претурајући књигу по књигу набројалисмо у књижници дечанској преко 250 разних књига које целих а којих у одломцима, од којих наводимо само оне, које имају на себи по гдекоју прибелешку: 1. Устав црквени на хартији, прекрасно и дивно написан у првој половини 15. века. 2. Часловац велики на кожи из друге половине 13. нека. 3. Устав велики на хартији из 16. века. 4. Начело и тулковања саборска на хартији из 15. века. 5. Тако исто, но само из прве половине 15. века, ситно писан, такође на хартији. 6. Непун Апостол на кожи из друге половине 13. века. 7. Прекрасно писане на кожи Молитве непуне, из 13. века. 8. Октојих на кожи писан с концем 12. века. 9. Устав црквени писан на кожи с концем 12. века. 10. Кожија служба на кожи писана у другој половини 13. века. 11. Еванђеље на кожи писано у два ступца, из друге четвртине 12. века, 12. Мало Еванђеље на кожи писано у 13. веку. 13. **„Сауиненик по састовѣх о всѣх винь”** прекрасно писано на хартији у 15. веку. 14. Ирмологија велика на хартији прекрасно писана такође у 15. веку. Списаније душенолезно од вунутру етиопској и Индији и в свети град принесена Јоаном Мнихом на хартији у 8. из 15. века. 16. Апостол на кожи из 13. века. 17. Огромне дебљине на хартији Законик из 16. века. 18. Устав црквени на хартији и иза првог изодртог листа пише црвеним писменима:

**„всѣхъ смѣрени мнихъ и свѣрши се мѣца Маїа въ ѿ. днь
и молю ви ѡци и братиѣ аще и сѣгрѣшихъ моим
недооумѣнїемъ сїѣ книги исправлите и прочитайте и
благословите, а неклоните. Іѡсиф.”**

Књига је ова из 16. века 19. Прекрасно написан и најљепшијим старим срп. језиком, на кожи читав Устав црквени из 14. века без почетка и свршетка. 20. Мањи Минеј не пун на хартија, у једног св: оца, дечанског у ком су правила: св: Саве, св: Ђорђа, св: краља Дечанског и још неких српских светаца; али га ми невидесмо. 21. Устав на хартији писан при крају којег црвеним је писменима написано доцније ово: **„въ лѣто ꙗ̄ ѡ. ѿ. п̄. в̄. сїѣ лѣто разъспа св: кнезь
Лазарь Жоупана Николоу. Лѣто ѡ. ѿ. п̄. ѡ.”** (Сад се свуда посла године повратева и ово: **„сїѣ лѣтѣ”** које ми изостављамо ради краткоће) **изгиве Црѣпъ и
Витомиръ воквода на Доубровницѣ. Лѣтѣ ꙗ̄ ѡ. ѿ. ц̄. д̄. повѣже
Аморатъ цѣрь съ Слапоуника и Нишь разви. ꙗ̄ ѡ. ѿ. р̄. з̄. з̄.** (тако)
погиве св: кнезь Лазарь на Косовоу и цара Моурата оуби. ꙗ̄ ѡ. ц̄. г̄.

Тоурци на Влахе вокваше. ̄с̄. ̄ц̄. ̄е̄. Тоурци БоснѸ пленише. ̄с̄. ̄ц̄. ̄з̄.
изгоре Раваница. ̄с̄. ̄ц̄. ̄ӣ.

̄с̄. ̄ц̄. ̄а̄. ̄г̄. (изгиве църь Багазитъ подь АнгорѸ). ̄с̄. ̄в̄. ̄ѡ̄. разсипа
агаріанинь Лавроу СтоуденицѸ въ Хвастнѣ. ̄с̄. ̄ц̄. ̄д̄. ̄г̄. Престави се
госпогѣ Евгениина. ̄с̄. ̄ц̄. ̄е̄. ̄г̄. поуе се Ресава зидати и прѣстави се
подь Никодимомъ (ово је ваљда за ту Евгенију). ̄с̄. ̄ц̄. ̄з̄. ̄г̄. Плѣнише Тоурци
съ Влькомъ Србле ̄с̄. ̄ц̄. ̄к̄. ̄а̄. разсоу Моуса Българе ̄с̄. ̄ц̄. ̄к̄. ̄з̄.
постиже смръть МирѸоу вокводѸ.

̄с̄. ̄ц̄. ̄л̄. Прѣстави се Константинъ Църь, и Деспотъ Арбанасе
повоква до Аврона (ваљда Авлоне). ̄с̄. ̄ц̄. ̄л̄. ̄е̄. Прѣстави се благоуѣстиви
и христолюбиви деспотъ Стефанъ господинь Србликъ и Поморию
ЗетъскомѸ до Аврона и подоунавскимъ странамъ, Мѣца Юлиа ̄ѡ̄. ̄г̄. и
погребень бысть въ новкѣ на Ресавкѣ вѣуна моу паметь. ̄с̄. ̄ц̄. ̄л̄. ̄з̄.
науе зидати Гмедерево.

̄с̄. ̄ц̄. ̄л̄. ̄ѡ̄. Оумьре Дань воквода. ̄с̄. ̄ц̄. ̄м̄. ̄а̄. Юниа ̄з̄. ̄г̄. во
средь помрьуе слънце и вьсе тако и звѣздамъ гавити се ̄ѡ̄. ̄ӯас̄. ̄д̄не̄.

̄с̄. ̄ц̄. ̄м̄. ̄е̄. изиде злоуастиви църь Моуратъ великъ дише на
благоуѣстиваго господ: деспота Гьюрѣга и на сръпскоу землоу и сию
люто поплѣни и св: монастири разсипавъ въ нихъ же уьсноу и славноу
Раваницоу разори и вьсеконѣуномоу запоустѣнию препада.”

На другој страни црним писменима:

̄с̄. ̄ц̄. ̄м̄. ̄з̄. падеть съ небесе мѣстѣ дѣжа кѣа (такѡ) лѣтѣ ̄с̄. ̄ц̄.
̄м̄. и приеть Моуратъ Гмедерево низводитъ Грьгоура и Томоу и свѣза
Грьгоура и Томоу и Стѣпана. Тажде лѣто донде Деспотъ изъ Угрѣ оу
Барь оу Зетоу. ̄с̄. ̄ц̄. ̄м̄. ̄ѡ̄. поиде деспотъ на Оугрѣхъ и разсипа Оугре.
̄с̄. ̄ц̄. ̄н̄. развише Мезитъ бега и ослѣпише Грьгоура и

̄с̄. ̄ц̄. ̄н̄. ̄а̄. разви се Башоу и Тоурке. ̄с̄. ̄ц̄. ̄н̄. ̄в̄. падеть снѣгъ
кръвавъ на пѣдъ высини. ̄с̄. ̄ц̄. ̄н̄. ̄г̄. изиде Деспотъ съ Оугри и разви
Башоу ̄с̄. ̄ц̄. ̄н̄. ̄д̄. Деспотъ изиде и разсипа Тоурки на жеглиговскихъ
полахъ въ свои земли и повѣже Скендеръ-бегъ и разви кѡ деспотъ
кодъ Момини Клисѣри зовоми тѣрски къ съ дервендъ подлѣ татар-
пазаржика ̄с̄. ̄ц̄. ̄н̄. ̄з̄. бысть бои на Косовоу Оугромъ и Тоурки вельма.

̄с̄. ̄ц̄. ̄н̄. ̄ӣ. смрѣ Моуратъ вѣгъ. ̄с̄. ̄ц̄. ̄з̄. ̄а̄. Плѣнише Мехмедъ
Сврѣлѣгъ и Срѣлѣ и прѣсели шѣдѣва Анадолъ и около Царьграда.

ⲥ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. прими Мехмедъ вѣгъ Моравѣ, Нововръдо, и ине градове до Кроушевѣца и Каници и Топлицы. ⲥ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. рька Мехмедъ вѣгъ Белиградъ и отиде пострамльнѣ. Тоже лѣто прѣстави се деспоть Гьѣрьгъ декембра ⲕ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. ч. ⲁ̅. Ⲓ̅. (тако) ⲥ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. прѣстави се Деспотица Јерина. Тажде лѣта прѣстави се деспоть Лазарь и ѡстави свои скръби.

ⲥ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. примише Вишесавъ и Голоубьць и Ресавоу и ине градове. ⲥ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. Кѣ̅ іѡп̅ а̅ (тако) лѣтѣ ⲥ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. Ⲓ̅. оухвати се мѣсець и Мехмедъ вѣгъ Томашевѣна Стѣпана на вѣрѣ закла и Павловѣна и Ковачевѣна закла на вѣрѣ и прими Херцѣговѣ градове.”

Даље не може да се прочита, но се само познаје да неко **"вниде на прѣстољ на зливоу иде"** а у 14 црвених врстица страшна и ужасна кукњава писчева, чим се ово све и свршава; 22. Огромна на кожи књига из 13. века, и то 'Беседе' разних светаца против разних јеретика и разних јереси; 23. Минеј на кожи од 14. века; 24. Законик црквени на хартији из 16. века; 23. Устав бож; службе на хартији из 17. века; 26. Псалтир на хартији из 16. века; 27. Једна грчка Рукописана књига; 28. Проповеди на хартији 16. века, 29. Еванђеље на хартији 15. века; 30. Устав бож: службе на хартији 17. в. 31. Ирмологија на хартији 15. в. 32. Часловац на кожи огроман из 14. века и пише без године: **"Повелѣ Игоумьнѣ Никола съписати дѣакоу Брлѣноу;"** 33. Григорија Богослова велика Мудровања, огромна књига из почетка 16. века прекрасно писана на хартији; 34. Слова Григорија Богослова читава прекрасно написана, и на крају пише ово:

„Простите ме ѡци и братиѣ аще и дробно написахъ сию книгоу по ницѣтою хартиѣ и поспѣшихомъ извода сице ми прилоути се ... фрѣмъ в лѣтѣ ⲥ̅. Ⲓ̅. н. Ⲓ̅.”

35. Ирмологија из 1 . века ситно на кожи писана; 36. Ирмологија мања на хартији 16. в. 37. Ирмологија велика на хартији 16. в. 38. Дјеанија апостолска на хар. 16. в. 39. Минеј на хар. 15. в. 40. Ирмологија на хар. 16. в. 41. Григорија, Богослова проповеди на хар. 15. в. 42. Устав црк. на хар. 17. в. 43. Правила црк, на хар. 17. в. 44. Катавасија на хар. 17. 45. Беседе раз. св. на хар. 16. в. 46. Ирмологија мала 17. и. 47. Устав бож. служ. на хар. 16. в. 48. Минеј за м̅ц̅, сеп. на хар. 16. в. 49. Прекрасно на кожи у 14. к. писан Апостол; 59. Устав црк. на кожи 14. в. 51.

„Посланиа братѣ просывишѣ послати сѣа кмѣ обрѣтениѣа словесе преподоб: ѡца нашего Сави Шрюѣа”

писана врло ситно на хар. 52. М̅ца Сеп. Ирмологија и неке Беседе на хартији; 53. Разна поучења на хартији велика, обе, су 16. в. 54. Псалтир печатац: **"въ пѣстинѣ Бѣлата при Бистрицѣ деуанске."** 55. Минеј на хартији 16. в. 56. Разне проповеди од разних св. на хартији 15. в. 57. Ирмологија на хартији 16. в. на којој је са молитвом да оздраве болни зуби. 58. Еванђеље на хартији пред којим пише:

„Сѣна св: и божьствена книга тевтоевангелик архиепископик Жиуи прѣнесена бысть мною смѣренимь архиепископомь Пансикки въ пекьскѣю црковь и да нѣсть ни кимь втѣмлаѣна ѿ сѣи цркви, да нѣсть благословено но проклето ѿ Г. Бога вседржителниа преучис: юго Матери и ѿ всѣхъ светихъ, донде же бо изволѣнию божию обновить вышеречена архиепископика Жиуа. Писа лѣта ꙗ̄ з̄. р̄. к̄. ӣ.”

59. Правила о велицемь постѣ на хар. 15. в. 60. Минеј на хартији 16. в. 61. Апостол на хартији 16. в. 62. Посланице раз. отаца и пропов. на хар. 15. в. 63. Еванђеље на хар. 14. в. 64. Типик велики на хартији из 15. в. пробила га пушка; 65. Разне пропов: и посл: раз: св: отаца на хар: 17. в. 66. Мннеј на хартији: 67. Устав на хартији; 68. Минеј на хартији 69. Еванђеље на хартији све из 15. в. 70. Проповеди на кожи из прве половине 14. в. 71. Минеј на хар. 15. в. 72. Живот св: Григорије на хар. 15, в. 73. Устав на хар. 17. в: 74. Пентикостар 17. в. на хар. 75. Псалтир на хар. 16. в. 76. "Доро-ѡ-ѣї" велика књига на хар. из 1 . в. 77. Прекрасно Еванђеље са ликовима Еванђелиста. Њега је нека женска, које је име нарочито избрисано поклонила за спомен својим родитељима, којима су такође нарочито забрљана имена. На крају пише:

„Всеблагомоу Хр. Мокмоу слава и величїе даюцоу мнѣ свршити дѣло сїе ѿ нимь науинаемоу; томоу слава всебесконеучниа въ вѣкь аминь. лѣтѣ ꙗ̄ з̄. п̄. кроугъ к̄. д̄. а̄. ѱ̄. в̄”

78. Беседе Јов: Злат: на хар: на крају прибележено:

„да се зна въ лѣто з̄. с̄.. к̄. ѡ̄. паде снѣгъ на св. Аѡанасїю атонскаго и идеже г̄. дни и въ то лѣто глови Хаметь паша монастырь за некокга калѡѡера именемь Арсениа цо се ѡдави ѡ Бистрицѡ ѡзе 50. гр. тогда бысть ѡгѡмень Мелентик Калѡдранинь и то лѣто свади се.”

Калудра је (ако је ова) данас арнаут: село у Куршумлиској нахији. 79. Сабор апостол: из старо српске печатне. Напред је двоглави бео Неманићски орао у ког је међу глава Б̄. између крила " р̄—п̄. г—о" на среди " ц̄ р̄." Причају да је из бив. варошице Жере, а сада неки веле (што је погрешно) села Скивљана, о ком ћемо доцније говорити. 80. Проповеди; 81. Триод велики 82. Триод на хартији; 83. Триод вел. 84. Еванђеље такође вел. на хар. све из 15. и 16. в. 85. Октојик у којег је у средини прибележено ово:

**„Сїѣ да се зна, када прѣстави се многоуѣвенни и
избраныи вождѣ Бонко гласовити по васи земли
благороѣенни хришѣанинѣ и господинѣ благоуѣстовыи владика
Тѣмишварскїи Іоаниѣк и многоразѣмныи и Христолюбивыи
владика Бѣхаїа Саватїи патриарховѣ и последны ѣмре
наѣелникѣ гласовити господарѣ Фѣхратѣ ага. Стидѣ вїгашѣ и
везира од тога Тѣруина крѣмь бы на оѣакѣ до смрѣти и то
лѣто бы мирїи ни Іаѣема и не доѣо ни ети ѣловецѣ него
помирїкѣ, а боїа не бы него се ѣмири и то бы въ лѣто ꙗ̄. ѡ̄. к̄.
з̄. ѡ̄ рождаства богабыдкѣ мѣца дек:’**

86. Минеј на хартији; 87. Октојик вел: на хар. 88. Минеј на хар. 89. Минеј на хар. 90. Апостол на хар.
91. Беседе велике на 4. из 15. века, а све је остало из 16. и 17. 92. Минеј а на крају му пише:

**„въ лѣто ꙗ̄. з̄. ц̄. с̄. з̄. сїа книга написа се въ дни
благоуѣстиваго господ: деспота Гьоурьгїа Монастира докто
Милешѣва.”**

93. Слав: и раз: са: отаца пропов: на хар. 17. в. 94. Устав црк. на хар. крупним писм: 16. в. 95. Минеј
на хар. 17. в. 95. Октојик у којег је при свршетку ово:

„Сѣписашѣ се сїк кожъникѣ книги въ лѣто ꙗ̄. з̄. ц̄. в̄.”

96. Цео Минеј на кожи из 13. в. 97. Минеј из 15. в. иа хар. 98. Минеј на хар. 17, в. 99. На кожи
огроман Минеј из прве половине 14. в. а на крају пише истом руком:

**„Помилоѣи раба своѣго Ёромонаха Касилиа сѣписавша сїю
божьствьноѣ книгу велицѣмь троѣдомь ноѣждею кѣрь
игоѣмань.”**

100. На кожи неке Беседе из 14. в. непотпуне; 101. На харт. прекрасно Еванѣље 16. в. 102. Мало на
харт. Еванѣље при сврш: пише:

„въ лѣтъ ꙗ̄. з̄. р̄. н̄. а̄. повелѣнїемь архїе: пекьскаго кѣрь Панса”

103. Огроман Пролог на харији 17. в. 104. долази 75. разних књига из 12. 13. 14. па и 15. в. и на
хартији од 15. до половина 17. века. Неколико одломака од оних на кожи налази се чак из 11. в. и 10.
и то једно Еванѣље непотпуно 11. и одломци Апостола 10. века. На Апостолу пише:

„СЪПИСА СЕ Ꙗ Ꙗ̄. Ꙗ̄. Ꙗ̄. Ꙗ̄.”

а на Еванђељу му:

**„ВЪ ЕПИСКОУПИ МОРАВИУЪСКОИ И ВЪ ЗЕМЛИ
ЖЕГЛИКОВЪСКОИ ВЪ ЛѢТѢ Ꙗ̄. Ꙗ̄. Ꙗ̄.”**

178. Белајско Еванђеље. На крају му пише:

**„СИ СВ: И БОЖ: ТЕТРОЕВАНГЕЛИК СПИСА СЕ ВЪ ЛѢТѢ Ꙗ̄. Ꙗ̄. ВЪ
ПОУСТИНИ БЕЛАК ВЪ ДОМОУ ПРЕСВ: БОГОРОДИЦИ ВЪ ДНИ
НЕУЄСТИВИХЪ ИСМАИЛТЕНЬ ВЪ ЦАРСТВО ЦАРА БАГАЗИТА РОУКОЮ
МНОГОГРЕШНАГО НИКОНА ДА НАПИСА СЕ ПОВЕЛѢНИКЪМЪ И
БЛАГОСЛОВЕНИКЪМЪ СТАРЦА ЄВТИМІА БОГЪ НАШЕМОУ СЛАВА ВО ВЕКИ
ВЕКЪ АМИНЬ.”**

Све је ово црвеним словима а даље доцније још и ово:

**„ВЪ ЛѢТО Ꙗ̄. и ѓ. и г. ТОГДА ОБЛАДАЮЩОУ СЪЛТАНЬ
СЪЛЕНМАНЪ МѢЦА МАІА Ꙗ̄. г. ДЕНЬ ДА СЕ ЗНА КАКО СЪ РОДА РАИУЪ
ОДЪ КРЪШЕВА СТАРЦЕМЪ БЕЛАИСКЕ И НЕСТОРОМЪ ЄРОМОНАХОМЪ И
БРАТІАМЪ ЗА ЛИВАДЪ ВИШЕ ГЛОЃАНЬ КЪПИ СО ВСЕЮ БРАТІЮ Ѡ
БЕХРАМЪ ЗА 1500. ГР. И ДАДОЩЕ РАИУЪ 3 ДЕЛЬ”**

и т.д. 179. Проповеди на хар. 17. в. 180. Прекрасно Еванђеље на хар. 16. в. златом, сребром и разним бојама украшено; 181. Белајски огроман Поменик. У њему се помиље како су и пре 80. год: прилагали поклоници црквама разним у Белају, у којем сада нема ни једне душе српске. Последњи су се Срби изтурчили 1835 год: и до то доба биле су све цркве у Белају читаве, а имено: св. Василије, Григорија, Јована Богослова, Три Јерарха, Успен св. Богородице, св. Николе и још око 45. тако званих скитова мѣра Високих Дечана: 182. Служебник:

**„СВЕТОМЪ, СЛАВНОМЪ ЧУДОТВОРЬЦЪ И ВЕЛИКОМЪЧЕНИКЪ КРАЛЮ
ЪРОШЪ Г. СПИСА МНОГОГРЕШНЫИ КУРГАЛЬ МОНАХЪ КРЪУЕНЬЦЪ
КИУЄВСКЕ НАХІІА.**

Година и датума нема 183. Еванђеље на кожи у два ступца из прве половине 12. в. 184. Велико Еванђеље на харт. 15. в. 185. Еванђеље на харт. 17. в. 186. Минеј на хартији из 15. в. а на корици другом руком пише: „ВЪ ЛѢТѢ Ꙗ̄. Ꙗ̄.” 187. Еванђеље сво дивно на кожи изписано из прве полов. 13. в. 188. Октојик прекрасан и на крају му пише истом руком: **„Писавшаго**

помѣните грѣшнаго Давида, а вась Богъ аминь въ лѣтѣ ̅з̅. ̅ц̅. ̅л̅. ̅е̅. ̅ї̅.
ДНЕ” 189. Пролог на харт. а на крају му пише:

„въ лѣто ̅з̅. ̅р̅. ̅з̅. ̅н̅. бысть рать велики и пленъ по всен
срвѣскои земли и доидоше Немци съ воивогдамь Срвѣскимь до
Щипа въ Срвѣин, а Тоурци побегоше и паки вратише, отераше
га преко Дунава. О,о! оуби миѣ! люти страхъ и бѣда тогда
бѣше Матери ѿ уѣда раздваїахоуся, шци одь сыновъ, младе
роваїахоу а старе сециахоу и давлїахоу. Тогда насѣльници
смръть призивахоу а не животъ ѿ проклетик Тоурака и
Татара. Оуби миѣ! люте тоуге поцо прихватише агаргани
тогда никои три змин. И некои змиа велика диже се на М^ра
Гашли паша и оплени кгоумена еле жива остави и конаунымь
запоустѣникемь М^рь остави, а кгоумань живъ быти неможе.
Третїи день престави се кгоумень Захарїа к потомь наста
кгоумень Даниль

(ово је погрешно јер је од Захарије до Данила прошло преко 70 год: писац)

кромонахъ сен. Да се зна: велико уоудо сътвори св: краљ
Стефанъ и се до онаго проклетатаго паше тѣе тамо онъ распаде
живъ и зоуби мѣ испадоше, грѣданъ дѣшѣ изврѣже и сви цо
бѣхѣ са нимъ ни кданъ живъ быти неможе до 3. лѣта.”

На крају ове књиге пише црвеним словима истом руком, којом је књига писана:

„Слава свршителю Богоу въ безьконауник вѣки аминь въ
лѣто ̅з̅. ̅а̅. ̅ї̅. списа се сиїа кнїга писа

н	ка
нн	др

190. На кожи О учењу Тодора игумена студитског из 14. в: 191. Еванђеље без почетка на кожи из 12.
в: 192. Апостол на кожи из 12. в: на два ступца, на крају на хартији пише:

„вълѣто ̅з̅. ̅п̅. ̅г̅. Соултанъ Велимь бегъ и наста по немь
Соултанъ Амиратъ М^{ца} Дек. ̅к̅. днь љко же неци тогда

глаголахоу тако сїлт (такo) хошует царствовати, и тоже ставише
игоумена оу Деуане Методиа кромонаха одъ Никольске келик
Мѣца Марта д. і. днь. Олѣ, ноуде тогда мѣру и повсюдоу
землѣ сръбске.

193. На хартији њекакав Месецослов с молитвама у коме пише неколико молитава о нашем св.
Милутину:

„Мѣца Окѣбра въ л. днь памѣатъ св. всехвалнаго иже во царѣ
Етефана кралиа превисокаго и свепорьжденаго Милутина
тропарь гл. 4. Ти на земли со всѣмъ доушиє христа възлюби и
того заповѣди соблюдага тако река блага благоутровикъ и
сашьдши ницстою богатию наполнил кси люди своки и
снабѣлъ кси рака моци твоки благоуханик и целебни восемь
подаватилне сего ради со тѣмъ Милутине изпроси дѣшамъ
нашимъ велию милость. Кондакъ гласъ 4. Гавиль се кси тако
корень благоодрасаль и прѣславна отъѣствѣ своѣмѣ, наипаѣ
же Средецѣ твоѣа крѣпости, и прародителѣмъ своимъ
новообразень подобныхъ бывакиши людемъ своимъ гавлакиши се
оутварь прекраснага.

У истој кѣизи је и ово:

„Мѣца Геноуара 4. днь св. Евстатиа сръбскаго тропарь.
Избранъ Богомъ и людемъ възлюблѣне глаголине архіереомъ
божественна красота ангелски сослужебниѣ, таинимъ
божественнымъ оудивителю со всеми светими моли Хр: Бога
избавити се намъ твоѣми молитвама отъзоль Евстатик
блажене, спасти се намъ изтоуцимъ съ любовію твою и
светю паметь. Кондавъ. св. выше одъ Бога прими благодать
во светителскѣю подобѣ облакаль се и ѿ ѣснѣ своѣю
благоуѣствьностьнѣ наѣуилъ се кси всекланіати се въ Троици
ѣдиномѣ сѣцинен тѣмъ же паметь твою светю тѣѣще
прославлаемо Бога прославьшаго те.”

При свршетку ове књижице пише:

„въ лѣто ꙗ̄з. г. помруе лѣна весма мѣца Февр: 20. дан превисть во тмѣ во в. часъ прилѣуи се тогда дне 3. по 8. понеделникъ. Тогда же царствѣщѣ великомѣ Амуре Султанъ Селимѣ безакономѣ по прилѣуившѣ мѣ тогда.”

194. Еванђеље из 16. века. На крају пише другом руком:

„ꙗ̄з. п. г. Султанѣ Селимѣ наста Султанѣ Амиратѣ Дек: ѣ. велики зѣлѣмѣ наста ꙗ̄ Пекѣ ѿ Махмѣтъ беговиѣа, Обрени беговиѣа, ꙗ̄ Скѣдарѣ ѿ Иван беговиѣа бѣшатликѣ, ꙗ̄ Призрѣнѣ ѿ Синан пашиѣа ротѣловиѣа, ꙗ̄ Дѣяково ѿ Еласѣ пашиѣа дѣкиѣа ꙗ̄в. изсѣкоше.”.....

195. На једном Србљаку руске печатње пише ово:

„въ лѣто ѿ раж: по плота бога слова 182. год. азѣ Паисиа игѣманѣ пекѣски придохѣ ꙗ̄ Мѣр св: Марка Евангелиста, ꙗ̄гда выхѣ во бѣгѣство ѿ проклѣтаго Ниман пашѣ бив: тогда спор во Ипѣѣи и превахѣ во мѣра ѿ Юлиа 20. до Окт: 4. и бѣше тогда игѣманѣ Кѣръ Аксениѣ родомѣ одѣ града Призрена и сѣе вѣдомо да ѣ послѣднемѣ родѣ греѣескомѣ во Цариградѣ одѣ проклѣтога цара Махмѣда, тако онѣ окогани много зѣло сѣѣѣ прѣдѣде више одѣ 20.000 цо ꙗ̄сѣѣе многе архонде и великѣ господѣ греѣескѣ изкорени до конца, а не само во Цариградѣ и во многихѣ острова и во Анадољ многи родѣ смерти придаде и самага всео свѣщенѣшаго вселѣнскаго патриарха повѣси именемѣ Григоріа и са с нимѣ многе архіѣереѣ и митрополите и свѣщенице погѣби на нашѣ светли день Пасхѣ. То се зло сатвори въ тоижде лето слѣуи се Пасхѣ Хрис: Април: 6. и тогда Архіѣепископѣ Призренски кѣръ Господина Захарію вероломне пашѣ Призренскѣ ꙗ̄ калѣ Призренскога за правдѣ (затворише) и седе 3. мѣца ꙗ̄ калѣ хапс те ивтире (интрига) ради Цариградскѣ 1821 мѣца Окт: 4. день.”

Тражећи непрестано хрисовуљу коју је издала овом манастиру Царица Милица, са сином Стефаном Високим, а многе владике са патриарсима, потврђивале, ми најђемо на..... трећу сасвим досада непознату! О овој св: оци несуду не само баш ништа знали него ни сањали. У њој има преко 50. листа изедених од миша при крајевима изтрулелих од влаге и плесни. Ми смо осушили и спремили да се амо пошље, ама до данас беше све узадуд, хрисовуље још нема. Кад би се могло слободно радити и кад би се смио човек бар калуђерима јавити, нашло би се још много неиздатих ствари, које су биле забачене. Са овом новооткривеном ваљало је послати и једва нађену кнегиње Милице, ама нема до данас ама баш ни једне. Хрисовуљу св: краља недају никоме и ми смо је најтачније и верније преписали изговарајући се: да нам треба ради натписа око уписаних светаца; те да буду писмена око глава ових онаква иста, каква су у хрисовуљи св: краља.

Ову ћемо ниже навести, а сада овде наводимо преглед старина ствари дечанских: 1. Једна стара огрлица од одежде свештеничке. Она је сва од сребра па позлаћена на свили црвеној, плавој и белој. Идући с десна на лево ове огрлице увезен је у њу упис, који се почиње и свршава са реченицом уздуж крста. Овај је се крст састављао и постајао је цео, кад је се ова огрлица скопчавала. Натпис је овај:

□ **ГЪИ ФЕЛОНЪ СЪТВОРИ ГОСПОДЪЖДЕ ДЕСНИНА ВЪ ДНИ
ГОСПОДИНА СВОКГО КРЪЪ ІВНА НЕГОТЕ КОККОДА И СЪ УЪДОМЪ ИХЪ
ФЕУДОСИЕ ПЕТРЪ И СТАНОЮ ВАНА (ВАЉДА ИВАНА) ВЪ ЛЪТЪ, ꙗ 3. К. И.
МЕСЕЦА А ДЪНЪ ꙗ Д. Е. Ч.**"

2. Две гвоздене Благајне, или, касе са по 5. затвора, веље још св: краља, ама су сада баш савршено празне и захрђале. Од ових је једна већа, а друга мања; 3. 4. стара српска мача, без икаквих натписа, а има их код св: отац 7.- 8. Они су махом сви нађени код урвина оног града на Црвеном брду. Међу овима је један тањији, лакшији и лепше израде. Он је некада имао корце од злата и сребра, а извежене разним драгаценим камењем. Сад нема ни корица, а камо ли тог камења и украса. Као што је од искони био у српском народу обичај, тако је исто и овде у овој нашој најдивнијој и највећој светињи. А од искони су Срби, не имајући довољно новаца поклањали својим св: храмовима пре хришћанства и у овоме, своје скупocene наките, украсе, оружје, појасеве, одела, обуће и т: д:

То видимо и овде, где има разног старинског оружја, одела, обуће, узда, седала, калпака и т: д: које је све било некада украшено благородним кововима и драгим камењем, али је сад све то опљачкано, извађено, развучено, и т: д: само стоје коже платна, свите, гвожђе, и т: д: поједено хрђом, мољцима и осталим, без икакве новчане вредности изузевши старинарску 4. Овде је и једно мало прастаро звоно без икаквог натписа. 5. Велики сребран па позлаћиван крст са по два кубенцета на пречагама његовим. На стопалу му су 4. двоглава орла са по једном св: Богородицом тројеручницом. Међу овима, као и доле, стајао је стари натпис, који је замењем овим новим:

**„ВЪ РЪЦЕ КРОМОНАХЪ ЗАХАРИЮ ДЕУАНЦЪ И ПРИКЛОНИКЪ ЖИВОНОСНАГО
ГРОВА ХРИСТОВА ЗА ПОСЛУЖИТИ СЕ ТАКО, ТАКО ЖЕ ВЪ РИСОВЪЛЪ
ЗАВЕЩАНО СЪ: ЦАР: И ХТИТОРОМЪ СЪ: МЕСТА. АВАИЛІЖІ А Г.І. И
ПРИЛЕЖИ К. С. КРЪТЬ СЕИ И КРЪСТИ СО С ДРЪЖИНОУ ОУСТРОИ
СМЕРЕНИ ЕГЪМАНЪ ДЕУАНСКИ ДАНИЉ ПЕТРОВИКЪ И ПОКЛОНИ И**

**поклоникъ живоноснаго гроба Хр: и прилежи домъ
Пандократоровъ зовоми деуани шбит. по вси вѣкъ и во
бѣдѣцѣ.”**

10. Једно 5-6. разних купчића малих, међу којима је и један од индијског ораха у сребру окован, веле, још св: краља. Кад је ова светиња харана, ову је драгаценост одкупио и наново повратио и поклонио Дечанима неки: „**Стопанъ Ѡ варошь Прокѣпла поклони храмъ Божію**” 11. Злат: Енголпија (Медалија) са рејљефним (испупченим) натписом, 8-уголна и с једне и друге стране стоји јој натпис у по два реда:

**„Достоино естъ тако во истиноу блажити те Богородице
присно бѣс (дољни ред) присноблаженоу и пренепороуноу и
матерь Бога наш.... ꙗ҃честнѣишоу хероувимъ славнѣишоу
безъ разсоуденіа (други ред) рожда, серафимъ безъ истлениа
Бога слова.”**

12. Велики крст веле неког Мојсеја, а на стопалу му пише:

**„Сен крсть наѹини кѣюнѣ ѿа Симо Ристинѹ Гобелинѹ ѹ
Сараевѹ мѣца авг: 12. 1806. ѹ црк. Деуане за паре:”**

13. Сребрна мастионица (дивит) прекрасно израђена са натписом:

„си дивитѣ препод: поклоникоу Данилу игоумену деу: шбители”

14. Друга мастионица: „**Моисен еромонахъ деуанацѣ**” 15. Стари прекрасан крст Јоанићије Митрополита Рашко призренског. Он је сребрн па позлаћен. 16. Прекрасно у сребро окована од ноге кост: св: Јелене. Оков је овај за 1. стопу дугачак, а кост је много краћа. 17. Медалица округла сребрна, веле, св: краља са два круга унутра. 18. У сребро окована као купица, веле опет св: краља. У овој је прекрасно израђен с десне стране троличан Спас, а с леве св: Богородица са малим Исусом 19. Прекрасан и диван сребрн па позлаћен крст са 5. кубенцета. На њему ово пише:

**„Сен крсть светаго мѣра деуанскаго въ нем же имѣеть
часть ѹснаго древа сагради се ѹ Кратово еромонахъ Паиски
ѣ. ѡ. ѣ.”**

20. Прекрасан сребрн крст са натписом:

**„Ѣи крсть сагради трѣдомъ и иждивеникъмъ еромонаха
Моисеа мѣра деуанскаго ѣ. ѡ. к.“**

21. Једна сребрна челенка, са неколико трепетлика, украшена пређе драгим, а сада, понеким простим, каменом. 32. Огроман стари сребрн па позлаћен путир. На коленцима му (а ових је 6.) стоји по један велики четвртасти скупоцени камен, а више ових на савијености стоји крупним изрезаним (рејљефним) писменима исписано ово:

**„Ѣть сѣть бѣгъ гѣподъ Ѣашѣ испльни нѣво и зѣмля слави
его, Ѧ сана въ вѣшныхъ.“** а при врху тако исто пише: **„ПИТЕ Ѡ неѣ вѣси се
кѣ кровь моѣа новаго завѣта, за вы изливаемага и за многи въ
оставленикѣ грѣхомъ аминь“**

Даље стоји ниже: **„Уашоу спасенига примоу и име господне
призовоу аллѣлѣгѣа въ лѣто ѣ. ѡ. ѣ. потроужденикъмъ роба
свогго Радивоа.“** У дољњем троуглу стоји ово: **„помени господи роба
свогго Радивоа“**

23. Прекрасне сребрне па позлаћене две рипиде. На среди је велики шестокрили анђео са по 3. са страна трокрилним; више ових вазнесење Христово са 4. Еванђелиста; а више овог је дух свети. Све је то прекрасно и дивно испупчено или изрезано урађено, да му се мора највећији вештак дивити и чудити. С десне стране овог пише:

**†Ѣи рипидѣ свѣте и велицѣи патрѣархѣи србьскои въ Пеки
сѣковаше се трѣдомъ и настоганиемъ Митрополита скопскаго
куръ Кирила а одкук свѣти цркви Ѣкорскѣе.“** с друге стране: **„При
патрѣархѣ Србьскомъ Гѣи: Арсенѣю ѣетврѣтомъ въ лѣто
господне ѣ. ѡ. ѣ. — Ѣвет, ѡ свет, ѡ свѣть, господъ Ѣаваот
испльни нево и зѣмля слави кѣго Ѧ сана въ вышни.“**

24. Један прилог мѣру са овим натписом:

**„При архѣпископѣ пекьскомъ блаженѣишимъ куръ Гераскъмъ. Ѧ
при смиреномъ игоуменомъ деуанскомъ куръ Никифоромъ
Еромонахомъ сѣ братѣомъ его. Ѧ свети Госп: Хрис: божьствены
и великомоуѣениѣе вѣнѣценосѣе и првомоуѣениѣе тезоимените
Ѣтефанѣ ѣако хрисиломоу свѣтоу оу Цара хвари престолау**

**ПРЕДАЮ ДОУШЕ МОЮ СЪ ТЕЛОМЪ НЕИЩЕЛИМЪ НЕДОУГОМЪ СТРОУПИ И
ГНОЕМЪ ЛЮТЕ БОЛЕЩТИНА МОЛЮ ТИ СЕ ИСХОУДАТАНСТВОУИ ВЪ
ХРИСТОУ ВЛАДИЦЕ О МЕ СМЕРОНОМЪ ИЖЕ РОУКОЮ МОЕЮ СЪ ДОУШЕЮ
МИ СИА НАПИСАХЪ И ТЕБЕ ЛЮБАЗНЕ ПРИНЕСОХЪ НЕДОСТОИНИ ХРИСТОУ
РОВЬ ОЛСВЪ ЧОУЛЕШ Ѡ ИЗОУГРОУФЬ.”**

25. На црвенорујном старом прекрасном васдуху стоји извезен петокраки крст, на троступном, помосту. На врху врста стоји: **Г. Н. Ц. Г.** с десне стране над горњом пречагом, **Ц ρ** а с леве **„С ѿКЕ”** под првом пречагом с једне и друге стране **„Г В—Х В”** испод друге преча **„НИ—КА”** а испод овог с десне **„С Х”** и с леве **„П .В”**. У помосту 1. вр: **М ѿ ЛВО Г СЕ ЗДЕХЕ СЪ НАМА СТАНЪТЕ.** Иза извеженог копља с десне стране крста у ових 9. вр: пише ово:

(1.) **ФѿХ ѿрп.** (2.) **с а ѿ а ц** (3.) **ВЪВНИ** (4.) **а ѿ к б и** (5.) **НЪ МВ** (6.) **У У У У** (7.) **† Д З**
(8.) **УК.** (9.) **УС.**

С леве иза оне мотке на којој је била губа клеште и остало, такође у ових 9. врстица пише ово:

(1.) **УК.** (2.) **У БЕѿ.** (3.) **р н к х** (4.) **УП.** (5.) **УВ.** (6.) **УВЪ.** (7.) **И Д Б Т** (8.) **В Х В С** (9.) **Д Р**
к (ѿ) ѿ т р, Вѿтр.” А. испод свега тога:

„Помина господи рабѿ свою Монахию Маринѿ еже изведе а не рси”

Овде више нема никаквих ствари које би заслуживале особеног призрења. Сад нам долази хрисовуља св: краља, која се овде особито чува. Она је истина напечатана у прекрасној књижици Гедеоно Јуришића, "Дечански првенац," из ове препечатане у такође прекрасном делу Г. Миклошића "Monumenta serbica," али се уздамо у нашу стрпелљивост и најстрожију тачност, да и наш препис неће бити лошији од Г. Гедеоновог, него ће још послужити на украс наше писмености. Хрисовуља је на неколико настављаних пергамената око 22. педља дугачка и 1. стопу и нешто више широка. Писана је прекрасним и дивно израђеним писменима, која су од влаге и дугог времена почела помало да жуте. Писмена су ова у прво доба била загасито плава. Свако је прво писмо у имену села написано прекрасним бив: црвенорујним мастилом а међе и границе отвореним плавим, што придаје особиту красоту и лепоту целој овој нашој драгоцености старини. При свршегку хрисовуље, с леве стране, стоји забоден крст у грб свеколиког и укупног срп: народа огнило које на крајевима одоздо и одозго у среди има кругове, или знаке вечности. Крајеви крста такође се свршавају у круговима, или вечностима; а све је то уписано прекрасним писменима са црвеним окрајцима свуда, ван мдрака међу пречагама крста, које му дају изгледину звезде. Одавде се пружа за два и по прста, крупним црвенорујним, а сад већ избледелим писменима, потпис св: краља који гласи:

„Стефанъ Оурошь Г. по милости Божиен краљ всѿхъ Србьскихъ и поморьскихъ земль”

На врху хрисовуље, захватајући скоро један цео пергаменат, стоји огроман у плавом пољу, и са бив: црвеним писменима, печат краљевски. Око целог печата иде златан круг, или перваз, са црвенорујним окрајцима од кринова, или лала, са белим шпицама на црвенорујном пољу, а плавим

пречагама. Ови украси састављају 8. кругова, која налице на звезде, а престављају прастари грб српски точак у вечности или колу, са разним украсима узетим из грба лозе Неманића. Као да је овде хтео св: краљ, да не напушта и незаборавља драгоцену старину српску још пре Христа и хришћанства у Срба. С леве стране, а до основа, стоји велика црна, а некада загасито плава, звезда са 8. ждрака. С десне стоји огроман већ пожутео осмокраки неманићски крст углављен у троступни помост. Крст је овај сада скоро сав црвеножућкаст са црвеним окрајцима и разним плавим шарамма.

Између његових пречага пише: „**и с. хр. Цар Слави**” С једне и друге његове стране стоји копље и мотка са знацима, којима су мучили Спаса. С леве стране од звезде стоји мањи такође осмокраки крст са црвеним первазима и загасито плавим шарамма. Око овога и међу његовим пречагама био је сасвим неки други натпис; али се сад не може прочитати и ништа више приметити до ова писмена: „**Ѡ. Ѵ. К. П. Г. Ѻ. У.**” На краљевом печату такође не може се ништа више дознати од некадашњег целог натписа, до ово неколико сачуваних црвенорујних писмена у плавом пољу оперважених белом бојом: „**П... С... П... Т С... Г**” Овај је горњи део хрисовуље најхрђавије сачуван с тога, што се око округлог дрвета прво савија свршетак једне доцније написане хартије која је прилепљена за свршетак хрисовуље, после овог иде хрисовуља при свом свршетку, па онда се цео тај завијутак свршава почетком њеним, који је се већ и споља скоро сав излизао, а изнутра страшно изпрепуцао особито овај печат краљев у плавом воску. На крају хрисовуље, веле, био је огроман златан лични краљев печат који је висио на свили од српске тробоје. Шта је било са овим печатом и куд је се здео? незнађаше нико ништа да каже.

На крају ове књиге, ако и како буде могуће због писмена кириловских и огромноће ово III. свеске Путописа ставићемо и саму ову хрисовуљу са доцнијима, или ћемо то најдаље у IV. свесци Пу-тописа учинити. А овде сада чинимо пажљивим г: г: читаоце и читачице да ће они који је са особенон пажњом буду прочитали и сравњивали са овом истом напечатаном у "Дечанском првенцу Гедеопа Јуришића" и прекрасном делу многозаслужног Миклошића "Monumenta Serbica" упоређујући их међу нашим преписом и првог наћи огромне, па и у целим речима, а међу Миклошићевим и нашим, и ако не у целим и многим речима, а оно у по јединим речима, писменима, а нарочито правопису дакле свакојако у доста важним, разликама. Ово оволико имасмо да кажемо о овој црквици (параклису) посвећеној Покрову богородичном и препуној дољној разним од мале вредности садањим дрејама, платнима и т: д: посвећеној Ваведењу богородичном.

Излазећи из ове последње, а дољње црквице Ваведења, коју зову: "дољњи параклис," ево нас већ у самом прекрасном и дивном огромном главном олтару, који је и дужи и шири од помињатих мера у осталих путника. Од дња његова па до врха зидова под сводовима он је огромне висине, па и опет сав уписан у свецима којих, осим редова шари, има тробојних, а више ових врхови зидова, такође осим редова шара, иду четворобојни један над другим редови светаца. На овом су олтару три огромна и дивна, неизказана прозора, који му дају неописану милину и дивоту у светлости и виделу. Осим ова три прозора иду још по два прозора у све четири округлине крај олтарске и то: у северне две, по један на истоку и северу, а јужне такође две, по један на истоку и југу.

У првој северној од овог олтара округлини тако званој Просхомидији и од северне цркве св: Димитрије, које олтар саставља друга северна округлина, (а јужне стране своје они су затворени параклиси). У првој је округлини црква св: Николе, и то у другој јужној главног олтара округлини. Али осим помињате дивне и чудне ружичасто црвеникасте њежне, премиришуће, а душу узносеће некуд у висине, светлости, долазе и друге главне цркве, као и побочних, те тако чине овај св: храм божији одиста у целом свету најсветлијим, и потпуно изказујући и то јединствено и једина у свету најузвишеније човечанства осећаје, највећег умилења и сладости највеће њежности и мекости, па и за најокорелија срца и најтамније и црње душе, које и саме у овој постају најсмиренијим, укроћене величинственијим божанствено побожним озбиљно милосрдним и предивним, управо рајских наслада и милина осећајима за све оне, који још не окореше у гресима, а који је само виде и у њој неколико тренутака проведу.

Најокорелији разбојник, највећи одпадник бездушник и зликовац, највећији неваљалац и људска крвопија, тек би овде у првом смислу не само омекшао и постао човеком, него би још шта више постао правим побожником, признавши над собом дивотност и величанственост вечне правде и, вечног суштства нашег свемоћног и непостижног Господа и Творца. Али је скоро све то узадуд, кад по хрђавом обичају, унете, још са неиструлелим како ваља месом умрлих калуђери, кости, тако страшно смрде и загушљиво и отровно кваре овај дивни и непостижни ваздух да човек мора савршено пропасти, у сред ове дивоте и милине од страшних и ужасних мука, само ако неколико часова остане овде у овој дивној и преузвишеној непостижној српској светини, знаку некадашње моћи, изображености, напредности, сили и слави српској.

Овако управо љутити на кадуђере, и на овај њихов непожливи обичај, повукосмо се у Просхомидију, као мало затворенију и која лежи одма са северне стране главног олтара у оној првој, до њега округлини, која је испупченија од округлине олтара цркве св: Димитрије, а која опет од ове просхомидије лежи северно. Просхомидија је сва уписана и живописана скоро само чистом српском тробојом, а где има погдегде и изредка и по која друга, боја она је додавана по неопходности престава и изражаја. Боже мој! колике и какве беху патриоте наши стари у врхунцу своје силе и славе, док ми у колевци моћи већ мајмунишемо са свим и свачем само што је туђе, а нашег и оно мало сачуваног и непропалог затиремо и утамањујемо, у место да га гајимо и негујемо!?

У самој олтарној округлини, а са наше десне стране, стоји уписан огроман „**св. Бава а**” .
архїєпискоупь Србьскїи” а наше леве и крај прозора северног: „**св. Арсеник в**” .
архїєпискоупь Србьскїи”. Оба су у дивним и прекрасним старим српским одежама, само од тробоје српске, украшене од српских боја крстовима, у место шара каквих. Типови, као и боје и све остало, лица и тела, показују да их је српски живописац као и у свима старим срп: храмовима, уписивао, ослањајући се у најмањијим ситницима на народност српску и на особености народа српског. На јужном је зиду: „**св. Никодимь архїєпискоупь Србьскїи**” такође у срп: оделу, а у самој издубљености, „**св. Стефань дїаконь**”

Под прозором у издубљености уписано је мозаиком прекрасно и дивно мртво тело нашег Спаса, да најтврђе срце заплаче, а око тела му светог стоје гомиле дивно и чудноватно уписаних анђела, аранђела, сила, власти, господства, и осталих небесних сила. Више ових иду други прекрасни и дивни светитељи, али су калуђери натрпали неке даске, које састављају као неки таван, и на ове којешта натрпали; те се с тога невиди ништа више и ако смо се свом снагом и силом старали, да их одавде микнемо. Тек се понешто види из цркве св: Дим: више ових дасака.

У врху свода који се дели на четиритроугалне са оштроиспупченим первазима дивне и чудновато украшене срп: тробојом, троугалности у којима стоје од разне шаре из основа наших старих народних пределних грбова, а нарочито и јединог укупног народа српског, огнила, а иза ових уписани су разни и силни свецѝ неки. У врху олтара главне цркве, и то у оној дивној и прекрасној удубљеној округлини стоји прекрасан и диван на 4. стуба златан и прекрасно и чудновато сведен, као, трем. У овоме, на српском плавом пољу, као што је и све у овој округлини сводној, стоје огромна два анђела са пламеним, или огненим крилима, више глава и ниже рамена, и са модрикасто белим прамењем огња, који им излази из трбуха и груди и иду више глава, где им се и крила једна с другим, и са овим пламеновима огња, састају. Оба су анђела и срп: лица, и боја, и типова, узраста и осталог. Пред њима је велики црвенорујним, а златом извеженим застором, покривени сто, на ком су припадљености тајне вечере.

С десне је стране од стола диван и прекрасан, правог срп: типа, у светлој белој одежди, огроман Спас и Господ наш, који дванајесторици својих апостола пружа златно купче које је унеколико налик на садањи наш бардак. Дреја спасова је изшарана плавим крстовима у златним колутовима, (знацима вечности) из којих излазе наша огнила (знаци васкрснућа). Апостоли су у разнобојним правим еврејским дреама, и таквих су истих и типова у лицу, боји, расту и т. д. и они сви редом један по једна сагињући се и клањајући се Спасу, пију из тог купчета, а више њих је

белим, у плаву пољу, написано: „**Питѣ ѿ некъ вѣси се кѣтъ крѣвь мога**” Више ових апостола на три златна стубића стоји нека подебела полуокруглост и као клупа. На стубићима висе неко скупоцено платно ружичасте боје.

До Спаса стоји, у плавом пољу, анђео, који држи округлу а златну рипиду. Анђео је овај баш до самих полудвери и њихових прагова, који деле апостола од Спаса. Трех овај, са помињатом полуокругластом троугалношћу (или овде сада на три стубића клупом,) преставља небесњи престо Спасов. Са наше леве, а Спасове десне стране, стоји уписан онакав исти, Спас у истој прозрачној белој и светлећој се дреји, и испред њега клањајући му се и примајући од њега хлеб, стоје онакви исти као и на другој страни, апостоли, више којих, а од спрам главе спасове пише опет ово:

„Примјете и гадите се кс (тако) тѣло моѣ.”

Испод ове тајње вечере, а над прозорном издубљеном округлином, у плавозеленикастом пољу, стоји дивно и прекрасно уписана огромна мајка божија са разширеним рукама. Као што се свуда у старим срп: црквама, Праве Србије огледа србизам, карактеристика и особености српске и у столовима, престолима, кућама, градовима, свему и свачему, и као што свеци, већ тако рећи посрбљени и из туђих народности, а страшно завољени Србима, носе и тип и унеколико и одело и све српско; тако је и овде (и свуда) са Спасом и пречистом Мајком му, која је оличени углед (идеал) лепоте, њежности, милости, озбиљности, преузишности, побожности, блажности и т: д: чисте прастаре српкиње.

С десне њене, а наше леве, стране стоји ужасно огроман, такође већ посрбљен Аранђел Михајил, светац и слава дома Неманића. Он је сав у царсконеманићској црвенорујној долами украшеној драгим каменом и разним шарама огнилама и осталим српским грбовима од срп: тробоје. Крила пламена су му ужасно огромна и долазе чак скоро до помоста. У десној му је руци, на плавој паличици, четвороугална бела дашчица са златним оквиром, на којој је плавим неманићским писменима трипута једно испод другог написано: „**АГНОС**” С леве стране св: Богородице, а наше десне, стоји уписан такав исти, у таквом оделу, са таквим крилима, па чак и таквом лицу св: Гаврил.

Више св: Богородице, стоји околу целог олтара испупчато троугласто округлао перваз изшаран разним шарама од срп: тробоје имајуће основу наших огнила и осталих појединих српских предела грбова. Овим се первазом одваја дољни зид живописа од горњег сводног. Ниже св: Богородице иде свуд унаоколо црвенорујни као појас, којим се одвајају од ње доле идући свеци. Под овим појасићем, а скоро до половине прекрасног и дивног главног олтарног прозора, стоји уписан Спас чинећи разна чудеса, а даље иду епискупи у одеждама од срп: тробоје, као што је већ помињато н: п: ако је бео стихар, он је изшаран плавим крстићима, или црвенорујним, ако је плава одежа, она је изшарана, белим, или црвенорујним, крстићима, ако је црвенорујна круна, или ма која одежа, изшарапа белим, или плавим крстићима и т: д:

Знатнија су од ових овде светаца: св: Алимпије, Нестор српски, Ветран српски, Филип епискуп српски. Род српски, Роман српски и још неки многи други. Ове пет свеце, од оних испод њих као и њих од горних, одвоја широк бео појас. на ком су шаре од црвенорујне и плавобеле, (а по гдешто где се престављају дрва зелене) боје. Све шаре имају основе кола, или вечности, наших огнила или вечнога (васкрснуће,) живота и још погдекојег грба српског са неманићским криновима и т: д: Испод ове шаре иду већ тако рећи насрбљени туђи свеци у одеждама од српске тробоје, високи, суви, плави, коштуњави, дугачких лица, косе браде и бркова, али танких и поретких, дугачких, танких вратова, високих чела, дугих носева, грахорастих и плавих очију и што је прилично приметно махом мало кривих носева и накривљених вратова и глава већином вратова на леву, а носеви десну страну (што казује стање здрављ). а међу овима идућа од краја јужног зида на средини олтара, долази: 1. Св: Поликарп, Св: Спиридон, у округлој малој шиљатој исплетеној од рогознице капи.

Између ове двојице стоје врата од скривнице у којих округлини издубљеној над вратима стоји прекрасно уписана св: Богородица притискујући, на своје материнске устне и лице, малог Спаса са благосиљајућим ручицама, а око њеног светог обода стоји уписано:

„МР—ОV Милѣтѣва ИС—ХС”

Иза ње иду: св: Тарасије, св: Јован Златоусти, св: Кирил Александријски, са шиљатом црвеном капом изшареном великим белим и плавим крстовима, св: Григорије Нисије, св: Атанасије; а у прозору мањи св: Јермолаји и св: Кирјак, а даље такође као и остали, ван ове двојице, огроман св: Василије, **„св. Левндие”** (тако) св: Архип, св: Иринеј епискуп српски, св: Феотим епискуп и т: д: У северном прозору: св: Методије и Гангарије мали, а даље опет велики на зиду св: Матија, св: Григорије и св: Никола српски.

Под огромним источ: прекрасним прозором, лежи у црвенорујној, а извеженој златом труњи мртво спасово тело. Испод овога и троугласто округласто испупчастог свода околу, целог олтарног перваза, украшеног разним шарама од тробоје српске, стоје уписана сва чудеса Христова. Живописац је потпуно одговорио свом задатку, јер не само да је пределе и месности са самим поднебјем, него и типове лица и карактере људи и народа, у ком је вршио Спас своја чудеса, потпуно и како ваља престабио и живописао, да му се не само највећи савршенији вештак, но и историк, географ, етнограф и природњак мора дивити и чудити. Од помоста па за скоро 6. стопа висине стоје све само дивне и прекрасне разне шаре уписане тробојом српском. Све оне узете су из наше до хришћанске српске народности и вере, којима се све старине наше од свију осталих народа и старина разликују и оддикују. Особито се свуда и на сваком месту огледа само наша народност и ствари из ње узете.

За 1 1/2 стопу висине цео је олтар околу оперважен прекрасном од белог мрамора клупом, која се изпод источног прозора, или ниже горњег места, узвишава још за једну стопу. Од краја висине своје па до помоста спушта се преко три поширока и прилично дугачка, од шареног (црвенорујним и плавим бобама на белом пољу) прекрасно и дивно урађеног мраморна, степена. На првом степепу стоји огромно св: Еванђеље оковано у сребрне па позлаћене корице, на другом св: Богородица, а на трећем такође св: Богородица Троручница, али огромна и сва окићена златом, сребром и бисером. Ова је св: Богородица чудотворна, као и она мала ниже ње. Више ове св: Богородице виси огромно сребрно кандило, које се никад не гаси. Степени су ови застрти скупоченим златом, сребром и бисером украшени свиленим и од кадифе засторима.

На Еванђељу овом, које се сада ретко употребљава, пише ово:

**„Сне свѣщено Евангеліе Господа Бога и Спаса нашегъ
їисуса Христа сына Божіа дарствовахъ азъ смиренїи Іванъ
Гешрьгїевичъ Епископъ Караньсешкїи, Вершаукїи, Логошкїи,
Бѣлоцрѣкванскїи, Паланеукїи, Меѣадискїи, Хоршавскїи и пр:
Царскои священои обители Деуанъ, иже естъ храмъ
Вседръжителїа Бога, за ѿпущенїе грѣхвѣ моихъ на светое
ѿслоуженїе обители тога и всемоу Мїроу за спасенїе, иже
благовествовавыи Богъ нашъ ИС ХС всемоу роду
ѹловеуьскомоу вероующимъ во имя его. Вышереченна обитель
светаїа рекома Деуанъ созданїе Благоуестивѣшимъ**

Превысоуаншимъ Самодержавнѣишимъ Кралѣмъ сербскимъ св: Стефаномъ по св: Еумениѣ Оурошъ патыи зовомъ Неманиуъ, иже царствоваъ тогда Серблією, Болгарією, Далматією, Босною, Херцеговиномъ, Албанією, Македонію, Сремомъ, Бантомъ, Баукою, и всю Поморією западнею таже Горнею и Долнею Мисією и Ілврією.

Созда предивнымъ архітектурскимъ хоужествомъ и всакимъ благолѣпїемъ и дарствова Градшвъ и много селъ и наполни златимы и сребранимы сосоуди и одеждъ священнымы за Ѡслуженіе въ славы божїен, и во истиноу вероу оукрашивъ дѣлы дѣла же верою запеуатавъ и светое егѡ тѣло во светои обители во кївотѣ поуиваетъ и исцеленїа приходяцимъ съ верою дарствоуетъ, иже и воспѣваетъ сербскїа церковъ православнїа восточнїа: „Стефанъ мнѣ похвали и оутвержденіе! Ѡ моухъ слезъ толь преславнаїа державствїа и благоуестивѣишаїа царствїа: Греуеское, Сербское, Болгарское, и проуа принципата просвѣтилица божїа храмъ ст: мѣста. Придоша їазыци Ѡ Исманлїанскаго рода Турскаго и разорише достоїаніе царство и оскверниша церковъ божїю светою.

Воими небо и вноуши земле, ѡ Боже нашъ! призри съ небесе и виждь и избави вїноградъ твои иже насади десница твоя аминъ.

Лѣта господнїа ̄а. ̄у. ̄з. мѣца декемваїа а̄. дне во вароши Вершцоу иже во Банатоу темшварскомъ, во нашеи новои епїскопскои резиденцїи и храме св: Архістратиговъ Миханла и Гаврила, иже естъ во доме архїенскомъ подь кровомъединымъ.”

Овај вршачки владика, дуго је се и дуго помињао међу дечанским братством и то све до доласка Кирила и Агатанђела из Русије: јер је он највише разних поклона и св: утвари Дечанима давао. Од њега има: одежа, књига, петрахила, путира, кадионица крстова. и т: д: које су као и остале дечанске св: утваре поклањане разним у околини осиротелим срп: црквама и манастирима. Дечани су били, (и још су и до данас по готову) једина складница и помоћница свима околним светим српским обитељима, којима је покланала св. утвари, и тиме очуавала православље и хришћанство од потурчивања. Где не су допирали Дечани са својим поклонима, ту је пропадало хришћанство.

Неће бити сувишно да, овде наведемо скорашње дечанске поклоне раз: црквама у Правој Србији и то од доба доласка поменутих отаца Ћирила и Агатанђела из Русије. Тако су дали: 1.

лесковачкој цркви нов окрут у одежама и сребрни па позлаћен путир; 2. радомирској општини окрут одежди; 3. ђаковичкој цркви, св: путир са приодлежностима; 4. жеочишкој цркви приз: нах: одежде; 5. и 6. ораховчкој и очкој приз: нах: одежде; 7. љубиждској приз: нах: одежде и Еванђеље; 8. св: Ђурђу у Приз: посуде с приодлежностима 9. брзовачкој плавске нах: одежде и путир; 10. ђурђевим стубовима одежде; 11. Андреице Леворечкој црк: путир с приодлежностима 12. Беломпољу вар: црк: одежде и остало 13. Новопазарској одежде; 14. Белопольској пећске нахије и 15. Гораждској одежде; 16. Сижској; 17. Дољачкој цркви пећске нахије одежде; 18. Гориочи м ^ру одежде; 19. Патриаршији срп: у Пећи 3. подсвећници, 1. Еванђеље путир и остало; 20. Врачевачкој новопаз: нах: одежде и путир; 21. Кузминској одежде и путир; 22. Прилепској цркви одежде и још којегде омање св: утвари.

— Пред часном трпезом стоји скоро за 1. стопу узвишенија од помоста мраморна плочица, на којој стоји свештеник вршећи св: службу. Часна је трпеза огромна за 1/2 палца издубљена од својих крајеви. Она стоји на прекрасном 8-угалном стубу, а само је четвороугална са уметаним мањим плочицама. Натписа на себи никаквих нема, а прича се: да је ова доцнија од овог св: храма; да је прва часна трпеза била сва од слонове кости украшена црним миришљавим дрветом, драгим каменом и бисером, а двери да су биле од самог злата украшене драгим камењем. Више ње, на четири дрвена округла стуба, стоји стари црвенорујни шатор, или небо са натписом: „**СВЕТ ГОСПОДЪ ГАВАШТЬ**” и т: д: Шатор се овај, или како га ми зовемо небо, своди, при врху, у округао врло шиљат свод, ниже ког су од дебеле хартије изрезани разностепени анђели, који се онако масивно престављају.

Одма, иза главног олтара, долази отворена полуокруглина у којој је, као и у главном олтару, прекрасна четвороугална, на 8-угалном стубу часна трпеза. Иза ове, а под источним прозором, стоји узидан прекрасан округао камен који наличи на црквицу неку. Он је доцније кварен да се уреже у њ име тобожњег неког доцнијег обновљача, или поправљача, ваљда ове шесте олтарне округлине и изпупчености изнутра. Ова је округлина, као и часна, трпеза, од прекрасног белог мрамора дивно и чудновато израђена, док је часна трпеза из главног олтара груба и неуглачана, чиме се и тврди да је доцнија. А ова од самотвора, белог и лепо углачаног савршено уцакљеног а целокупно израђена од једног камена округлина. или црквица, са свом унутрашњом шупљином и са свим осталим оваквим од камена изрезаним стварима, и јесте само дело старих српских просвећених и изображених руку, из доба краљева и царева срп: а никако варварског, турског и азијског из ког је, по свој прилици, часна трпеза главног олтара.

До северног дувара одма испод ове округле као црквице у шареном мрамору дужем од 1. хват на два широка четвороугална стуба, дивно је и прекрасно урађен, за неколико прстију, свуда од крајева дубок, стол, на ком се држе разне црквене ствари, као: леђен и ибрик за прање руку, суд за нафоре, неки санови, старо неко без натписа посуђе па је на њему и од сребра саливен план Дечана, пре но што је почет зидати се, на коме је 25. кубета, као што је се и хтело да св: краља неје од тога одвратио св: Никола, напомињући му скору смрт, а ми држимо да је рат бугарско-српски томе био узрок, а не св: Никола. Цео стол овај, као и сва црква, необдржава се у одговарајућој најмањој светињици чистоти, а камо ли првом у свету, и најдивнијем можда од створења света, храму. И у овом као олтарчићу, дугачком скоро као и главни олтар, а уском само за 4. стопе, стоје уписани разни свеци, више којих иду, на оним первазима, или појасевима са шарама од тробоје српске, опет други и т: д:

Тако су у првом, више помостни шара од своји 5. и више стопа висине, ови огромни свеци: Св: Григорије у срп: одежама, Св: Трифун у црвеникастобеличаростој не српској одежди са кадионицом у левој руци. У округлини издубљеној над оним округластим каменом, који наличи на црквицу неку, стоје уписани: „**Св: Тимотије и Св: Јаковъ србьски,**” даље „**Св: Кириль и Методик,**” такође код оба ова последња, као и она прва пише: „**србьски**” Иза ових иду, али не у срп: одежама: Св: Павле и Вавила и тиме се свршава први ред светаца. Више

ових светаца долази опет онај као појас, или перваз, са разним шарама од српске тробоје; више ове опет други ред и т: д: па навише до сводних зидова иду четирибојни редови разних светаца из старог и новог завета сваки у свом народном оделу, са типовима припадајућим народностима из којих су и т: д:

Овде је једна врло знатна стварчица у натписима, које до сада нигде невидесмо. Тако сви свеци, у првом реду, имају на белом пољу црвенорујне натписе; други ред светаца, на загасито плавом пољу, имајаху беле натписе; трећи ред светаца, на белом пољу, имају загасито плаве натписе и четврти је ред светаца на белом, загаситоплавом и црвенорујном озго пољу, а имају златне натписе, који су се скоро свуда које унеколико сбрисали, а које и нарочито од нападане прашине и разних прљотина, скоро утаманили. У оној, као више горнег места, издубљености стоји дивна и прекрасна св: Богородица са разширеним рукама милостиво и материнско осмешкујући се благосиљајући доле помост овог дела цркве. Више ње је одвећ озбиљан Бог отац на престолу, који му подржавају у ваздуху са српским типовима и лицама разностепени а многокрилати анђели и силе.

Више озбиљног Бога оца, српског типа и у оделу од срп: боја као и св: Богородица, а у самом своду ове округлине, стоји уписан огроман у плавом пољу такође типа као и остали и у оделу од срп: боја, „И С: Х С:" оберучке такође доле као помост (т:ј: дољни, или наш свет) благосиљајући. С једне и друге стране овог дугачког, а уског, свода стоје редови огромних светаца са помињатим разним натписима. Они су сви не само у одежама српским, од срп: боја, него шта више имају и растове и типове српске. Са златним, или мозајичким златним натписима више и око глава, и то са северне стране, стоје: св: Атанасије, врло знатан и уважен светац у Срба Праве Србије, који има и много постојећих и бив: па још и сада у урвинама и развалинима, св: храма: „**св: Іванъ въ царѣхъ Владимиръ сръбскїи, св: Давидъ Голоуѣнски въ царѣхъ Боудимиръ сръбски,**” св. Григорије, Макарије и Апије, а на јужном: „**св: Гилвестръ сръпски св: Никандръ и Маркіанъ сръпски**” и други неки, а у сводовима стубњим: св: Вавила, Мемно, Никола, Власије, Антим, Поликарп, Митрофан, Евстатије и још неки други сви опет српски.

Нама се чини да је ово оделење овог храма, о ком ни један путник непомиње, направљено било за гробницу св: краља и његове сапоснице и самученице сестре Неде бугарске краљице, а у калуђерству и посвети св: Јелене, ако ова св: Јелена nebude још баба св: краља Дечанског, жена Уроша великог краља срп: јер има неке две српске свете Јелене. Оно је најбогатије и најдивније и уписано и натписано, као и што о њему св: краљ можда и неје слутио, да га неће овде погребсти.

Из овог оделења прелази се у помињату Просхомидију. А више врата водећих у њу стоји уписан, у калуђерском оделу, први игуман овог мѣра. Он је на плавом пољу белим писменама уписан, и једва се којекако може прочитати сво што је око њега написано и с једне и друге стране:

„† Господи и Боже опрости жетъискоѣ сръѣшьникѣ моѣ и светикѣ преславъникѣ ѿ лоукаваго и настави мнѣ по словеси твоѣмоу разоумети и прѣпасивати стадо твоѣ да светимъ и прѣмилостивимъ прости ми по благости и милости твоѣи мнѣ грѣшьномоу Егоуменоу Арсѣвнию”

Игуман је овај, ако му је одиста добро прочитано име Арсеније, висок, сув, коштуњав човек са шиљатом танком белом брадом, која почине у два крака, а на прсима свршује се у једном оштром, или шиљатом, танкоа углу. Бркови су му такође врло дугачки, танки и бели, а така му је и коса. И он има око главе светителски обод, а калуђерске су му мантије зеленикасто жућкасто црне, као и поље у

ком је главни олтар, св: Димитрије и св: Николе. Он је одвојен од цркве огромним прекрасно отесаним и углачаним за 2. хвата дужине, а скоро 5. стопа висине, мраморним плочама, из којих излазе једноставни и од једног камена изрезани у главне цркве 6. а св: Димитрије 4. и св: Николе толико исто прилично дебела једноставна и 8-угагло стуба сваки од оних за 7. стопа високи.

При дну и врху ових стубова, такође од једноставног, као и она камена ограда, опет од белог једноставног и са оградом, мрамора белог направљени су и чудновато урезани, изрезани, увијени, завијени, врћени, уврћени, урескани, изрескани, изрезани и т: д: разни украси који престављају разне и чудне предмете, и то. Час животињицу неку, тако малу и сићушну да се једва види и примећава; час тако исто разно цвеће, лишће, траве, дрва, и т: д: Више горних украса иду прекрасне такође од белог мрамора, гредице, на којима даље по гдегде иде живостас или иконостас.

Цела ова преграда, свију олтара у све три цркве не иде у правом реду него кривуди тако: да је на једном месту права, на другом угнута, на трећем испупчена, на четвртом угнута полукружна, на петом оштро, а шесто тупо угласта, на чисот таласујући се што придаје особиту красоту и дивоту целом здању нарочито што су при врховима сви отворени; те се слободно састаје светлост иза свију цркви и свију делова целокупног здања у један једноставан зрак спојен у основи из три зрака у којима се одсењива српска тробоја. Ово одговара нашим митолошким песмама и старом до хришћанства веровању српском (и укупном сада славенском) у тројство, а од хришћанства моћи св: Тројице. При наведеном не се несмете са ума песма народна: како је вила градила дворе у тризраку и т: д: па ваљда је и свети краљ хтео, и одиста унеколико и остварио, и ако појетску и митолошку непостижну, тројезрачност, која се једино и у целом свету само овде, и ако из далеко огледа, што казује да су Срби у то доба били не само најсилнији, славнији, но и изображенији, кад ову и до данас, колико је нама познато, Европа и Америка неје у стању да престави и ако су у стварностима далеко и далеко измакле од бив: краљице и царице Србије.

—Ево нас и у Цркви светог Димитрије, која је са северне стране главне Пандократорове цркве, а под два свода од којих се источни држи на прекрасном 8-угалном, веле 4. хвата високом од белог мрамора, стубу. На врху, као и при дну, стоје дивни и прекрасни украси из тела и глава животиње разне, узете из нашег грба док бејаше наш народ при дан: тако званом Балтијском, а некада само и чисто Српском, мору, које се састаје из лафова, соколова, разног звериња орлова и т: д: Одоздо овај, као и остали овакви стубови, лежи на огромној четвороугалној мраморној плочи, на овој су мање, а више ових иду поменути украси, а после опет више ових иде округлиност као помост стуба. Озго обично крунише стубове двојна округлина, више које су украси од разне животиње, птица и осталог не само са својим брлозима, гњездама, па и малим и нејачким породима, а више је ових велика четвороугална плоча, на којој леже зидине сводова. Други свод подупире огроман четвороугалан зидани стуб. Ми смо казали чим се одвајају олтари од предолтарних цркви; па се са такве исте дивно углачане, а огромне две од белог мрамора плоче одвоја и цела ова црквица од главне Пандократорове.

Више ових плоча, које имају до 5 1/2 стопа висине, цео је простор отворен, тако да се из главне цркве виде, као и из ове у главној главе повиших стојећих молиоца. Између северног зида и зиданог стуба на југозападној страни преграђена је ова црквица од главне дрвеним доцнијим затвором, који сведоче: да овога и неје било у време св: краља, и док владаше Србијом и срп; народом његови потомци.

Говоре да се у овој црквици служи само на Митровдан, о чему се сумњамо. Ми држимо да се у њој, бар у доцније време, и не служи никада, и да се и пнће још подуго ни служити. Ово нам нарочито тврди ужасна нечистота, разни шљам, разне непотребне ствари, крбине и одломци, којима, је сва зајаћена и загојаћена на велики стид и срам дан: њених св: отаца. Крбањака и разних непотребних ствари има од свега и свију изгледина; тако ти се ту налази: разних дасака, дашчица, ковчега дрвених целих и излупаних, бојадисаних и простих белих, од кожа разних, а нарочито руских са изглединама четвороугалних, троугалних, округлих, јајастих и т: д: у којима су из Русије ствари донашане; некаквих крпа, одртина, дроњака, побуђавилих, у пола трулих и здравих старих икона, и малих одежа, судова прастарих из турског и садањег доба бакарних, од туча и т: д: воска

топљеног и нетопљеног разних црквених и осталих ствари нових ветих, од ковова красно урађених додсвећника, које неумеју да склопе и шта ти ту нема, И то све тако удараше и такве аромате од себе пушташе који не приличе ни месту ни светињи, а св: оцима служе на највећи прекор а најгрђу и гаднију поругу и посги, у о чему више нећемо говорити те их и прелазимо са подпуним презрењем.

Живостас је ове црквице испупчен, тробојни, међу којим (бојевима) стоје широке и велике просторије са дивним и прекрасним украсима. Од помоста па навише за 5 1/2 стопа или за сву висину мраморних огромних плоча, које деле олтаре од цркви, стоје дивни и красни двоглави бели неманићски орлови са криновима, грмово лишће са жиром, кола и точкови са прекрасним правог српског грба огнилама и т: д: па је све то позлаћено у црвенорујном мањем: пољу, које лежи у већем загаситом плавом, а ово опет у белом, или народној српској тробоји. Више ових иду огромни упис: „Г. и њ с. х њ с.” и св: Богородице, даље св: Димитрије и св: Ђурђа. Ниже св: Богородице пише:

„Сви темпло изобрази свещеноерен Симеонъ со сыномъ его Алексномъ родомъ ѿ Бѣлополѣ год: 1814.” □ □□□: „ и њ с. х њ с.”
□□□□□ □□□□ □□□□: „Сви темпло со престолнимъ иконами св: Вел: Димитрија совершиса во дни Г. Митрополита Ганиѣа и во дни Г. Архимандрита кврѣ х: Данила, а трѣдомъ игѣмена ДеѸанскаго кврѣ х: Захаріа и со всемъ во Христѣ братствомъ и быша помоштници семѸ темплѸ Ерм. кврѣ Василіе, Ерм. кврѣ Мелентіе. Богъ да прости, м ѡца Ноем. 2. денѣ год. 1814.”

Више овог боја, или реда светаца, иду украси од орлова и разних других украса, па свеци и т. д. а на врху целог живостаса стоје прибалтијских Срба две животиње или оне утве (хаждаје) које су онда служиле за религиозне грбове. Држимо да ће их свако знати какве су, ко је видео наше грбове у 9. Глас: Репови њихнији стоје испод костура мрт: главе и костију људских, баш онако исто како су стојали и чували срп: кости испод балтијских идолопоклоничких храмова и т: д: Између њих иде огроман 8-краки плав неманићски крст, а више отворених њихних чељусти, над којима су црвенорујне српске круне, иду многе и силне одвећ ситне и мале иконице разних светаца, а нарочито оних који су устајали и васкршавали из својих грбова.

Двери су омалечке позлаћене и украшене дивном и чудноватом резбом, којој се и страни поклоници, као енглески и француски и т: д: а нарочито на новом од ораховине ћивоту св: краља, диве и чуде, и за коју веле: "да би се једва могла таква, и са врло тешком муком израдити у Паризу и Лондону, од најчувенијих художника и данашњих припознатих општесветских вештака." Ми смо напоменули да је ова црквица под два огромна свода, које држе ова два поменута стуба, а ти се сводови деле на унакрсне троугалне испупчате и округласте первазе, који сваки тај свод деле на 4. троугалне, као засебне, преградице и одвојености. У свима су овим троуглима у плавим пољима, са белим писменима, уписани разни живописи, а нарочито је већина њих узета из живота спасовог.

У северном зиду ове цркве стоје два израђена дивно и чудновато украшена неманићска прозора. Испупчени је у свом своду, на плавом пољу, изшаран разним шарама од срп: тробоје, а све те шаре узете су из старе српске митолођије. Западни је опет у свом своду, такође на плавом пољу, изшаран белим круговима, или знацима вечности, у којима се окрећу црвенорујна српска огнила нашег садањег и од искони грба, са још другим шарама и украсима узетим из старе српске митолођије и вере прастаре, али тако уплетеним увијеним, украшеним и т: д: баш као и наша прастара почетна и потписна писмена, да им се једва схваћају основни од споредних, цртежа. Ниже ових шара и украса, у по два боја, стоје целокупни уписани разни свеци, али не у народним српским одежама и дреама, но у оним општим хришћанским, чиме се и каже: да не су српски.

Колико се одоздо ови на ужасној висини виде, познају се св. Пантелија, Усекновење главе Јована Крститеља, вечера пилатова неке животиње из апокалипсиса, Преподобни Јосиф, Арх^ѿ Михајил и Гаврил и т: д. Као и свуда у нашим прастарим црквама, тако и овде свуд около целе цркве за 5 1/2 стопа висине стоје само сами украси а разне шаре од народне тробоје, међу којом се губе, по нужди употребљене, остале ненародне боје. Више ових шара и украса иду туђи свеци у туђим оделама, и са туђим несрпским типовима у свему и свачему. Више ових иду шаре и украси, а даље опет разни свеци и т: д: целих 5. редова један над другим, или бојева.

Но најзнатније је више ових једно огромно језеро, у којем је мложина разногодишњег мушког пола, голог српског народа, а око језера покљечале владике, и свештеници, које тај народ, по свој прилици, кршћавају. Више свију је у српском црвенорујном царском оделу и престолу огроман:

„Свети Давидь солоунски въ царѣхъ краљь Боудимирь србьски”.

Овде се сад рађа питања: које је и где то језеро, кад су око њега свуда све саме ужасне планине са разни градовима и са својим огранцима, а нигде поља, ни равнице, па ни реке какве? Даље иду неки срп: градови, из којих неки свеци, као св: Сава и т: д: стрмоглавце прогањају ђавоље. Међу свима је и опсада од Бугара Драча српског и како св: Владимир убија и стрмоглави бугарског кнеза Владислава а свога убицу. Тако су исто уписани и нападаји Срба на Солун, и како их св: Димитрије солунски гони и тамани. Још је знатно једно као језерце, у којем је све само женскиње српско разних година, па и око овога клече владике неке и читају књиге, ваљда кршћавају и ово.

Више ових, у чистом српском црвенорујном женском царском оделу, код црвенорујног престола, стоји царица (а до ње у таквом истом оделу и круни цар) држећи крај себе малог, такође у црвенорујном оделу, синчића и ћерчицу. И цар, царица и ова деца имају на главама црвенорујне круне са наушњацима; али је све то тако високо а таквом прашином загађено, да им се натписи чак одоздо немогу да прочитају, а таквих високих овде лествица нема, да се до ових уписа, човек попење, па баш и кад би их било код оваке слоге, братства, подељеног у пуних и целих 5. странака, неби се такође, као и сад ништа учинило.

Из заноса и пажње ових дивних, и из наше прастаре паметарнице (историје) тргоше нас лепршава крила, звука прапораца, и у један мах овде у цркви гукање голубова. Ко неје никад видео и чуо ово што је по свима старим црк: у Правој Србији, и ко не зна, шта је и одкуда је, то морао би се у једанпут, као и ми сада, изненадити и пренеразити. И лепршање, и ударање крила, и гукање голубова, као и звука прапораца неје ништа друго, до художествена израда наших рукодедаца у Правој Србији. Ето, шта је: црквењак почео за вечерњу да пали кандила, а више сваког је по један позлаћен, а од дрвета прекрасно израђен голуб, који све поменуто чини, чим се оне врвце, на којима кандила висе, повуку горе и спуштају доле.

Ову дивоту и красоту у један мах загуши страشان смрад из једне при северном зиду дубоко рупе покривене пребијеном надгробном плочом. Ова је рупа била некада гроб некојег знатног, ако не и светог, срп: лица а сад се ту сипа она вода, којом овде у цркви перу руке св: оци, пре и после службе и просипају у њу разно ђубре, које страшно и несретно удара и смрди!

Даље при западном дрвеном затвору ове црквице од главне, стоји дугачак, а узан прост бео ковчег пун разних одломака од искона, црквених утвари, комада од одежда и около 30. ком: целих и изцепаних на кожи и хартији књига, које нам недопустише да их прегледамо, сбог улазеће светине на вечерњу. Међу овим разним стварима најиђосмо на одломке једне иконе, која је престављала погреб св: краља Дечанског. На њој стајаше проседа црвена брада његова с брковима и косом плавом на белом дугачком уском лицу, високо угласто чело, страшно надвијено над очима и остатци од круне. Још стајаху остатци од многих лица војених, свештеничких и женскиња неког, као и младог у црвенорујној царској одећи и са црвенорујном круном, са наушњацима Душана који је, као и она женска лица, заогрнут црном неком мантиом. Сва су лица плаве и црвене боје, а само је госпођа краљица црномањаста,

Грна је и велика штета, што се ова икона до данас не сачува јер је она највернији снимак са свију ту назначених лица. Док беасмо у срдњи, љутини ненадности и у оном узбуђају који се може преставити само овим сравнењем и примером ових одломака, са оним (што бива само у сну,) кад би н: п: ко видео своје мртве старе, миле и драге, па ови у један мах и изчезли испред њега, на такву неприступну даљину, која је непроходима, један св: отац сети се наше туге и жалости; па извуче између разних затурених и бачених ствари једну скоро од 5. стопа дугачку, а 2. широку даску са неким многим татарским ликовима. Он нам указа натпис на њој да прочитамо, и пошто га прочитамо, гласаше:

„ОВУ ИКОНУ ѠБНОВИ ПОПЪ СѠМЕШНЪ ЛАЗОВИУЪ Ѡ БЕЛОГА ПОЛА 1813. ГОД.”

Ово је онај исти попа, који је у патриаршији градио и уписивао оне иконе тамо помињате. Св: отац рече, да је он на истој старој дасци и на истим лицима, ова нова преправио, али кад спази добро оне одломке, за које рекосмо да се чувају, он онда рече: да су му стари погрешно казали. Боже мој, Боже!! како се не може да спасе подлиник (ориђинал) ове дивне срп: светиње од 1813 год: па до данас, кад је чуван преко 479, или скоро 500 год:!? Кад се неје ориђинал сачувао, онда, барем да наведемо неколико речица о овој садањој, коју ваља додати, снимити и напечатити у много тисућа комада, да се распростре по народу нашем, као и свеце, који се посветише, у разним сталежима и временима, нашег српског народа. На среди је ове даске, а при самом врху, леже као и све слике, уписан Господ **Исус** оберучке благосиљајући светог краља, а више њега у златном пољу црвеним писменима пише:

„Погребеније св: велимѹеника иже во царѹхъ Стефана, иже въ Деуанехъ.”

Спас је у свом небесном престолу, који подржавају лебдећа у васдуху анђели. Св: краљ, у царском српском плавом оделу и таква му је скоро и круна на глави, лежи у плавој народној труни, а црвенорујној постели. Око њега је млога и силна властела, царица са женскињем, владике у одеждама срп: и то махом плавим са белим и црвенорујним крстовима, свештеници, калуђери, световњаци, војници и т.д. Св: краљ лежи на сред даске, а испод благосиљајућег га Спаса. Међу свештенпм лицима на свет: ободу у једнога црвеним словима пише: **„Патрїархъ Даниль”** а другог: **„Игоумень Арсенїе.”** Чело главе му стоји млад Душан у плавој дољњој, а белој горњој, и то први пут виђењој, царској долами, са црвенорујном ћурдиом. До њега су неке три женске у црном оделу. Даље иде са страна по 5. неких војника са плавим и црвеним шљемовима, на којима су, са страна, од такве исте боје неке слике и грбови, а тако исто, и са друге стране, стоје неки војници, који са свима осталим имају више чела челенке и перјанице, и по два лица у владичким одеждама. Велмужи имају чак до земље црвене дреје, са горњим плавим без рукава и са полурукавима. Ово им је одело постављено самурима.

Ми више нећемо говорити о овом, јер држимо: да ће се, и ако у свему и свачему овај неверан снимак из доба наше највеће глупости и унижености, но свакојако драг и мио, додати и према ориђиналу поправити и напечатати нашем свету, који нема ни појма о своме, јер и нема скоро ништа свога, и из своје прошлости, а који купује за свој драги и силни новац, по скупе цене, којекакве еврејске бечке, нарочито кварене, накараде, и нагрде од светаца и светитеља у опште, хришћанских.

—Црква св: чудотворца Николе лежи на јужној страни главне цркве, као што опет св: Димитрије на северној, она је у свему и свачему онака иста као и св: Димитрије, само, ако не унеколико, нешто мало мања. Стари је живопис онакав исти, као и у главне и св: Димитрије цркве, само испод велике иконе св. Богородице и св. Николе, на живопису, пише:

„Изволѣниемъ Ѡца и поспѣшеніемъ сына и совершеніемъ св: дѣха обновиста сїе темпло трѣдомъ и настояніемъ гѣна ажи Даниломъ архимандр: деуанскимъ и гѣна ажи Захаріомъ игѣменомъ деуанскимъ и со братами мѣра св: сего во дни гѣна Митрополита Іванкиїа рашки и призернски совершиста мѣца Авг: 30. год. 1818. рѣкою Алексіе Лазовићъ. Сєи икони вистъ ктиторъ Вѣуа Мїоковићъ изъ Лоѣана и прими гроша 104. за здравлѣ свое Филипа, и Мрка, и Живка, и при ѣсовшихъ Ивана и Ђорѣиа и Раде Кланћъ.”

На врху живостаса и овде, као и у св. Димитрије, стоје оне прибалтијских Срба и њихових грбова аждаје, даље сунце и месец цели и т: д: Што се тиче старог и прастарог уписа светаца и њихових чуда, он је такође онај исти и онакви, какви је у св: Димитрије и главној цркви. Њега су уписивали у исто доба и исти српски живописци, као што пише на једном месту:

„Помени Господи и мнѣ грѣшнаго изоуграфа Живка и Милоша писавшаго се свети и божьствени храмъ св: кралию и егѣ прѣвисокомоу и светораждьномоу сыноу Стефану Доушану.”

Овде се упис, од осталих у другим црквама у овом здању, разликује само у томе, што скоро у целој цркви, а нарочито њеном малом олтару и нема ништа друго, до самих чудеса св: Николе. Овде се св: Никола уписује од рођења па до смрти, а и по смрти су му сва чудеса престављена. Неје изостављено и како су га по рођењу купали, како је књигу учио, како је заѣакоњен, постао владика, борио се противу Арија и т: д: Нарочито су дивно израђена сва његова дела и чуда. која је учинио св: краљу. Овде се опет иде од ослепљења св: краља па, све до смрти, у свакој му је радњи уплетен св: Никола у српским народним одеждама, као и св: краљ и окружавајућа га мушка и женска лица, што су такође у срп: оделу, али светском, те је овај упис, за нас Србе, од неоцениме вредности, само да је да се снимим.

Тако је престављен и цео живот св краља, како га, на правди бога слепе, како му св: Никола показује очи, на Овчем пољу, сад: штипске нахије, како св: краља гоне са женом и децом у Цариград, како се у заточеном мѣра моли св: Богородици, како му се и ту јавља, св: Никола, како га изводе пред цара грчког, свети наш краљ саветује грчког цара, на неким млогим, а нарочито једном огромном сабору, а и онако како треба, и којим начинама, да утамањује у свом царству јеретике, који се поименце побројавају, и на основу чега да се чини, што се све неје могло преписати и снимити; како га цар и патриарх грчки почињу да воле; како га извештава св: Никола о скором повраћају у отачаство, обећава у некој цариградској цркви да му врати вид; како га краљ Милутин, и отац, позива натраг, по препорукама Грка: како му св: Никола повраћа очи: како га крунишу на краљевски срп. престо; како се бори са братом и маћиом; како се бори са Грцима, Бугарима, Маѣарима, Власима, Татарима и т. д.

Особито је знатан преношај моштију св. Милутина из цркве св. Ђурђа у Скопљу у св: божију премудрост или софију, у (Средац дан: Софију) задужбину св: му оца Милутина па опет и овде свуда уплетен св: Никола. И скопљанска и средачка црква уписана је, па и спровод од разне срп: светине, који носи св: Милутина. Код последње пише:

„и погребовше св: Милоутина въ отъуьствѣ юго Средицѣ въ храмѣ бож: премоудрости, юже създа свети и светорождьдни краљ Милоутинъ въ штъуьстви своемъ въ славномъ граде Средицѣ.”

На северном зиданом стубу, спрам живостаса, стоји уписан у калуђерским мантиама и са св: ободом у плавом пољу а белим писменима као и свуда, огроман коштуњав: **„вторїи игоумень мѣста сего св: Даниль.”**

Скоро у свима чудесама св: Николе, и у свима појавима његовим, св: краљ, као и св: Никола, прекрасно је и дивно уписан, а тако исто и св: Богородица, у српском оделу и срп: типом. На једном месту она цеппа бело платно да завије ослељене очи св: краља, на другом држе такве исте крпе и т: а на једном у место ових, где је била уписана и цела молитва св: краља, која се сада не може да прочита, она, пружа некакав црвенорујни застор, украшен белим колутовима, у којима су плава огнила и остали срп; грбови, ваљда знак да ће св: краљ у будуће владати срп: престолом. Иза ове преставе, иду св: Павле, Сава, али не срп: и још многи други свеци у туђим и несрпским одежама, дрејама, са несрпским типовима, бојама и т: д:

У западном своду лежи огроман, у зеленој долами, а на црвенорујној постели св: краљ, а више њега, тако исто огроман св: Сава срп: у белој одежди, са плавим крстовима, црвенорујном стихару са белим крстовима, и са црвенорујном круном на глави. Још има много и много светаца у овој црквици у којој је такође велика нечистота, као и цркви св: Димитрије. Она рупа тамо при северном зиду, овде је при јужном такође пуна и ђубрета и влаге, која страшно удара. У њој су порасле и две велике, тако исто смрдљиве, печурке, као што и сама не само удара, но свој смрад далеко разпростире по цркви. Да се црква не кади, и да нема оног светог мириса из св: моштију, не би се могло дуго од смрада опстати у најдивнијем и светијем на свету манастиру.

Даље стоји огроман прост и дугачак бео, чини нам се липов, или јаворов, сандук, скоро пун влажне ситне морске соли. Јадни и чемерни калуђери срп: царског мѣра, где морају од Арнаута да сакривају со! Олтар је мали, а часна је трпеза баш уз сам зид источни у олтарној округлини, испод источног прозора, без икаквог натписа као и св: Димитрије. Она је, као и све часне трпезе, доцније грађена кад су Турци бивше, од сребра и слонове кости развукли. На њој је чудотворна прастара икона св: Богородице, а спрам ње на зиду уписан је св: Доротеј и још многи неки свеци без глава и натписа нарочито брисаних, која држе неку труњу са црвенорујном постељом, украшену драгим каменом. Више ових је св: Богородица тужна и плачна и за дивно чудо сада први пут виђена сва само у чистом црном оделу. Она држи малог Спаса, а спрам ње је нека личност у китајских мандарина, шеширу, или онаких какве носе наше српкиње у Далмацији.

Више плачне и тужне, а предивно њежне и пуне побожности, милосрђа и благи св: Богородице, као обично, белим писменима у плавом пољу, пише: **„рождьство твоѣ....”**

Идући северу од св: Богородице, у овој олтарној округлини, долази неки светитељ, у црвенорујном царском срп: оделу са нарочито избрисаним натписом, и нарочито забрљаном и саструганом одсеченом главном. Од натписа се познаје само: **„..... оутинъ”**

Иза њега је један у такође цар: срп: зеленој, па белој, долами, а црвенорујној ђурдији, такође Србин, али и овај без главе и избрисаним нарочито натписом, а четврти у црвенорујној долами и плавој ђурдији. Више прозора је, на престолу, дивна и прекрасна св: Богородица, која држи малог Спаса, као и сама, срп: типа и у српском оделу, а од срп: боја. Св: Богородица спушта са свог престола црвенорујне, загаситоплаве а беле неке као пантљике украшене драгим камењем. Међу овима је и неколико врло танких онако као трака и пантљике; и све се то однеси оном у

царскосрпском оделу лежећем у плавој труни, а на црвенорујној постели, испод плачне Богородице срп: свецу, који ће бити нико други до. св: краљ, ваљда, кад је ослепљен.

Са јужне стране, у олтарној округлини, и од св: Богородице, као и онамо, са северне стране, уписан је огроман неки цар српски у црвенорујном царскосрпском оделу, који је, као viseћи у два крака појас пребацио преко леве руке, украшен разним драгим камењем. Цар је овај младић без браде и тек начућим црвеним брчићима, и са таквом косом до пола врата дугачком. На круни му висе бисерни, или од драгог камена, са обе стране главе, наушњаци. У десној руци држи осмокраки неманићски златан крст, а левом се наслонио на дугачак мач. Ова му лева рука стоји више главе, у таквом истом царскосрпском оделу, малог царевића.

Царевић је тако исто превио свој двокраки дугачки само српски и царски бели појас преко леве руке, а у десној држи нешто као крст доле загасито плаво, а горе од бисера белог, а више белог, као крста, црвени круг, у ком су српска плава 4. огнила. Иза царевића иде, у ружичастој царској дреи, царица, са круном на глави, али без наушњака. Она је такође преко подбочене, као и царевић, леве руке, превила свој дугачки плави двокраки појас, а десну пружа своје сину царевићу. По свему се види да је ово Душан са својом женом и сином, као и она са северне стране да су Неманићи пре св: краља.

Неко је нарочито избрисао и изтрљао натписе, а та улога спада, од неког доба, у део наше браће Бугара, и њихових глупих пропагандиста који са највећим беснилом и фанатизмом најсвесрдније врше по свој Правој Србији и све што је српско, а нарочито натписе, бришу, замазују и утамањују, а српским свецима главе секу, као што ћемо мало ниже видети. Све је ово у плавом пољу са белим писменима уписано. Више Душана у породице му такође је брисан плав натпис у белом пољу, но од овог се натписа познаје само још ово неколико писмена и речи:

**„W вьсєсветага и прѣу.... пѣтага и † м вом иши ...
вьсѣхъ с̄ тыхъ исповѣданик и приношеник вь тебѣ с
..□□□□.. кмши сик наше ницетъноѣ и вьсакита напасти и
вѣди застоупи насъ вьсѣхъ и избави.”**

Ово је последње баш, над самим Душаном, ако је одиста он то ту, а не који други Неманић.

—У главне предолтарне Пандократорове цркве, пред самим дверима, скоро испод огромног 8-угалног са 8. одвећ дугачких неманићских прозора, кубета, стоји, у помосту, огромно коло за 17. стопа, у пречнику, ако не и више, широко. Сво је ово коло од прекрасно углачаног белог мрамора, и оно преставља тако звани; "амвон." У ово је коло, или прави точак, урезано и уметнуто плавкасто камење (неки веле, али држимо погрешно, уливено олово,) које преставља оне спице у точка. На среди му је мало коло у место као главчине, од црвеног мрамора, у ком је врло мало белог и плавог. Више овог иду од све три боје српске мања кола и четвороугли. Око овог свог, из једноставног мрамора изсеченог, точка иде круг, или као наплотци, од шареног мрамора, други белог, па опет шареног од тробоје српске, па опет 4. 5. од белог круга.

Остали је сав помост састављен из реда белог па шареног т:ј: црвеноплавобелог и т: д: четвороугластог мрамора. Баш је пред самим олтаром помињато, а сада једино од намењених 25. кубета, кубе, које држе огромна зидана четири стуба. Из врха самог свода кубетног, још од св: краља, висе, на ланцима, два огромна кандила, од којих се светлост чак са свију врхова Шара, и веле још и за 15. часова хода, кроз прозоре кубетове види. Осим овог такође се још од св: краља, а из његова врха спушта челичан ланац, на ком висе огроман многоподсвећник (полијелеј) веле од 24 свеће. На овом висе од 14. стопа у пречнику, од туча круг као некакав поузан обод од сита, или чега другог. Ланац се састоји из самих дасчица дужих, од стопе, а нешто мало ширијих од 1/2 стопе. У

свакој дасчици стоји кроз просечен крст са по 4. прекрасно и дивно израђена српска огнила, кресилом обрнута крсту.

На једној, мало повећој, више овог обода, изливени су, у точку, или кругу, старом срп: грбу, округласти крстови, такође, као и кругови кроз и међу овима такође кроз пише:

„ СТЕФАНЪ ВЪ Х^р. Б^га. краљъ.”

Даље је доцније, а хрђаво дотурено још и ово:

„ БЛАГОУЪСТИВА ГОСП^га ЕВГЕНИА.”

На другом:

„БЛАГОВЪРНИ СТЕФАНЪ КНЕЗЪ И ВЛЪКЪ.”

На последњој, али из доба св: краља, што се њему и односи:

„ КОИ СЕ ПОТРОУДИ Ш СЕМЪ ХОРОУ”

Са страна овог круга обешени су још по један полијелеј (хоро) ваљда Госпође Евђеније, и синова јој Вука и Стефана. Међу овим подкубетним источним стубовима, стоје два ћивота и то: први с десне стране, и у њему се чува крст веле св: краља, који му је нађен на врату, док су му св: мошти у земљи лежале. На њему пише:

„ СВ^тый СТЕФАНЪ КРАЉЪ ДЕУАНСКІИ ꙗ̄ ѿ. ѿ. м̄.”

и крст Душанов, који је већ снимљен, а на стопалу му пише:

**„ МИ СТЕФАНЪ ДУШАНЪ, МИЛОСТИЮ БОЖИКУ ЦАРЬ ВЪСЕ СРБСКИХЪ
И ПОМОРЬСКИХЪ И ГРЬУЬСКИХЪ ЗЕМЛИГАХЪ СЕИ КРЬСТЬ ВЪ НЕМЪЖЕ И
УЬСТЬ † УЬСТЬНАГО ДРЬВА НА НЕМЪЖЕ РАСПТЬ СЕ ГОСПОДЬ НАШЬ
ИСОУСЬ ХРИСТОСЬ, ПРИЛОЖИХЪ ДОМОУ ПАНДОКРАТОРОВОУ ЗОВОМЪ
ДЕУАНИ ДА НЕСТЬ ШТЕТО ВЪ СЕИ ВЪКЪ, ТАКОЖЕ ВА РИСОВОУЛИ
ЗАВЪЦАНШ РОДИТЕЛЕМ МОИМ И МНЮЮ † ЛѢ. ꙗ̄ ѿ. ѿ. ѿ.”**

Натпис је овај у два реда око целог двојног округлог подстопала крстовог, више којих иду разни украси од глава анђелских и осталих, међу којима је један неманићски двоглави орао, грб српског краљевства и царства, грб народа српског огнила и онај прибалтијски и т: д: а више стопала, и више високе обле јабучасте вишеугласте држке иде прави 8-краки неманићски крст, који има над средњим и дољним краковима, кубенцета, ланчиће голубове и т: д: (види фотогр: држ; печ:) а одма до перваза главне пречаге, свуда су околу уписана прастара српска тајанствена надгробна и света писмена, у виду шара Х и Х и т: д:, и прекрасан крст такође св: краља, на којег стопалу стоји уписан:

**„ Ɱ. Ɽ. ⱡ. Ɫ. Мы Стефанъ Оурошь ꙗ. Неманиа ѿ. милостию
божие царь всехъ сръбскихъ и поморскихъ земль сеи крестъ
устьное дръво на немъ же расптъ се господъ нашъ Исоусъ
Христосъ, приложихъ домоу Пандократоровоу зовомъ Деуани да
несть шето въ боудоуци вѣкъ, тако же въ рисоули
завѣцано ксть.”**

На стопи су прекрасно уливени, и изливени: **„ св: Гумешнь св: Сава и св:
Милоутинъ краљ сръбски средькии”** са четири Еванђелиста и три српска грба. С
леве стране двери стоји прекрасно израђен дрвен, па позлаћен, ћивот, у ком су мошти св; краља. На
њему су израђени патриарси српски, свети краљеви срп: од лозе Неманића са млогом мложином
народа и војске старе српске, коњаничке, пешачке и т:д: многе па најмање и ситније не само
животињице и птице неке са својим брлозима и гњездама, но шта више и са својим подмладцима,
јајима, храни и т:д; што је снимано са Дечани и стубова му, а веле: све је то прерађено са старијег
ћивота, док је овај тек 1849 год: довршен са овим натписом:

**„поміани Господи ктитори и приложници св: кивоту сему
благовѣрнаго Господара Александра Карагешоргіевича кнїаза
сербскаго, преосвѣщеннаго Господ: Петра Митрополїта
Бѣлградскаго сербскаго 1848. дек. 10.”**

У ћивоту су целокупне, веле, мошти св; краља, једна медаља, сребрна кутија напуњена крвљу
светога краља, коју су скупили у губу, кад су му очи слепили и у ову изцеђивали, у другој стоје, веле,
власи христове, које је св: Сава добио у Јерусалиму на поклон од тадањег патриарха јерусалимског
Јеремије и т:д: док је св: краља Милутина оца му, у старом Средцу Праве Србије, а сада тако званој
Софији, такође Праве Србије, десна рука одсечена и, веле, крадом у Русију однета.

Биће по свој прилици, да је несу Руси крадом однели, као што се прича, него су је, као што
обично бива, и као што је нарочито пре бивало у грчких и бугарских калуђера, као и остале многе
светиње српске, ови за скуп и силан новац у Русији продали. Само је десна рука у св: краља
откривена, која се целује, а у оца му у сад: Софији Праве Србије лева. На њој му се види златна
гривна, некада украшена диамантима, а сада бисером и два три сребрна прстена, можда доцнија,
којима су замењени св: краља стари и првобитни скупоценији. Ћивот је покривен старим покровом,
који је још Арсеније IV патриарх српски дао са својим потписом, и годином кад је грађен:

**„По повелѣнїю и иждивенїемъ патриарха Словеносрпскаго,
Болгарскаго и цѣлаго Илѣрика Арсениа IV оуготока се лѣта
Ɱ. Ɽ. ⱡ. Ɫ. во карловауьскои Резиденци”**

и т: д: Више ћивота, а на живостасу виси на углед поклонцима од црвенорујне кадифе, нов покров
за ћивот св: краља. Али, на велику нашу тугу и жалост мајстор, који је везо овај покров, и ако га је
дивно и прекрасно тако рећи право вештачки израдио, опет незнајући наше народне особености, у
место зеленог венца око грба навезао је жут, или златан, а у место црвенорујне српских царева круне

нађапао је само жуту, или златну; те је тим изштетио и нагазио целу ствар. Овај дивно израђени, прекрасан и скупоцени покров, свуда је около опшивен златним ресицама, а на угловима прешивене су му такође златне кићанке. Иза ових реса, пошав од средине његове, увежен је златним писменима овај натпис свуда около:

„ † Иѣно сїателство Госпођа Томанїа Ё. Обреновића приложи оваи покровъ на кивотъ св: краља Стефана Деѳанскогъ у монастир Високїи Деѳани, за покои дѹши свога сѹпруга Ёфрема Обреновића и єдинца сына Милоша Ё. Обреновића у Београдоу 1861. од:”

Веле да стоји преко 1000 #. ц: ама и вреди.

Одма иза овог дивног а богатог покрова, а у северном своду, стоји у плавом пољу огроман св: краљ, већ скоро сасвим избрисан и као нарочито замрљан. Он држи план ове цркве на црвенорујној порфири, (у олтару се чува од сребра саливен први план, ове цркве, на ком је 25. кубета, али је св: краљ, видево своју скору смрт, одступио од овог и направио ову цркву са једним кубетом у име једног сведржитеља, као што смо казали) који горе подноси Богу оцу, са овим белим натписом:

„Прими владико Господи ѡ Пандократоре приносимок моленик раба ствокго Стефана краља, сик бо приношоу цркъвъ божьственїоу сь сыномъ моимъ кралемъ Стефаномъ Доушаномъ, възираю, на тлнок ми тѣло на гробомъ своимъ и бою се страшнаго ти соудїца, къ тебѣ припадаю въсєдрьжителю помилоуи ме въ днь соудїни.”

Св: је краљ одвећ висок, сув, коштуњав, широких груди, танка и дугачка врата и развијених костију, стар човек, са високим угластим челом, над очима изашлим, дугачким уским лицем, носом, дугим правим, дуге црвенобеле браде при дну на половини прсију шиљате, дугих танких, падих на рамена, увијених бркова и дуге такође црвенопроседе косе. На њему је царскосрпска загасито плава долама са пресавијеним белим појасом преко леве руке. Очи су му прилично крупне, савршено плаве, које је, заједно са пруженим у вис рукама, подигао горе Пандократору молећи му се. Он је гологлав, а коса му је, по старом српском обичају раздвојена посред главе. Круна му је црвенорујна, са наушњацима, испод подносећег плана, а горња такође загасито плава царска дреја изшарена је све самим двоглавим белим орловима, црвенорујним круговима, док је прва украшена у белим круговима црвеним огнилама.

Живостас главне цркве дели се на три главна дела, стари, поправљан нови, и само око двери, не одвећ висок, тако рећи најновији дивно и прекрасно од ораховог дрвета израђен, али који недопире до старога; те тако стоји огроман отворен простор између главне цркве и олтара, који служи за саобраћај светлости, оба ова дела здања. Стари живостас скоро је већ потамнео, онај нови који га је тобож унеколико поправљао, неје ништа друго учинио: до само нагрдио старину као што је и она, смрт Дечанског на оној помињатој дасци и остале: "обновљане и поправљане иконе и друге ствари и утвари." На овом новијем диде ред икона новијих, о којима нестоји говорити. Од старог живописа прекрасно се познаје, баш више двери, уписан огроман „Пандократоръ” у свом

престолу, милостиво гледајући на св: краља, који му подноси план цркве са оном већ напоменутом молбом.

Са јужне стране, испод Пандократора, познају се трагови од младог краља Душана са црвеном косом и тек једва ницајућим таквим истим (што се цвета тиче,) брковима, а без браде. Он је био сав у црвенорујном српских царева оделу, и код његових ногу познаје се да је стајала црвенорујна, са наушњацима, неманићева круна, а више главе белим писменима у плавом пољу, по свој прилици стајала је и његова молба Пандократору, коју је неко нарочито, као и све што је српско, забрљао и избрисао. Нека је проклет:!! С једне и друге стране Пандократора иду они стубови, који су на мраморним плочама, и који деле главни олтар од цркве, и међу овима је уписано много, али несрпских, светаца.

Даље иду узидни полустубни сводови чак до испод кубета, од којег се деле округласто издубљеним первазом, који иде испод целог кубета, а који је на белом пољу украшен црвенорујним и плавим некаким шарама, које одоздо изгледају као писмена, што може врло лако и бити. Штета је велика што се до ових шара неможе човек, због ужасне висине, попети, те да види: да л' су одиста шаре, или је неки натпис? Међу 8. кубетних прозора стоје уписани многи, из туђих народа, свеци, а више ових, и прозора од источне стране и то где се на два бела стуба ослања плави свод, стоји огроман двоглави бео неманићски орао са скиптром, круном, црвеним (крвавим) мачем и лалама.

Испод овог орла, стоји застрто нешто црвенорујним застором, као престол неки, а можда и нешто друго, јер се чак одоздо добро не види. С једне и друге стране овог стола и орла, иду разне мложине анђела, у савршено белом и прозачном оделу. У њих су страшно огромна модрикаста и пламене крила и сваки понешто држи, а над главама су им написана имена, предиви, који се одоздо, на велику жалости, не могу да прочитају. Осим остале ношње њих 22. у овом колу сваки носи по један грб од наших земаља, а у свију су уписани, на крилима, у црвенорујним круговима, бели крстова, са по 4. загасито плава наша огнила. Цело се ово коло око свог кубета почиње и свршава са два једнолика анђела, који се ни у чему не разликују како један од другог, тако исто и од свију осталих анђела целог овог кола. Сви су ови анђели у плавом пољу, а више белих натписа над њиховим главама, стоји прозачно бело поље, или поље небесне светлости у коме је Спас.

На сред кубетног свода, у прозачно белом пољу, стоји уписан огроман Сведржитељ, или Пандократор, који у левој руци држи огромну књигу, а десном благосиља. Испод овог белог поља стоји свуд око кубета, црвенорујни као појас, па иза њега загасито плави, па бели, и онда је тек оно плаво поље, у којем је оно коло анђела. Пандократор има дреју горњу од црвенољубичасте (смеса црвенорујне и плаве) боје.

Остала је ова сва црква, почев од 5 1/2 стопа више помоста па до врха, у свима сводовима и по свима стубовима, прекрасно уписана разним свецима свију народа и свију земаља хришћанских, са по гдегде и погдекојим српским, који се увек одликују својом народношћу српском и како у типу лица и тела, тако исто и у оделу. Пред олтарна је црква, са западне стране, почев од првог јужног стуба, па до крајњег северног, сва на чичкана дрвеним столовима, скорашње работе. Пред јужним стубом, стоји прекрасан, од белог мрамора, једни веле св: краља, а други патриарха, стол, а пред северним дрвени, опет једни веле патриараха, а други опет архимандрита и игумана овог манастира.

У мраморном св: краља, или патриараха српских, столу (који ће пре бити св: краља но ових,) сада стоји дрвена затворена столица, а по њој се повлачи прекрасан стег (барјак) још са понеким црквеним утварима, који је поклатио овом св: храму честити београдски трговац Никола Стефановић, као што вели натпис:

„Сію заставу приложи мѣроу св: Деуанском Никола Стефановић трговацъ изъ Београда а родомъ изъ Бела Пола у Старои Срвіи за свое и целе фамиліе здравлѣ. У Београду 24. Фебр: 1861. лѣта,”

а на другој страни:

„Урезъ Архиман: Серафима Ристића Деџанске Лавре.”

Овај се стол, као што причају, никад не отвара, и у њему нико несме да седа. Главна иза олтарна црква, као што смо већ напоменули, држи се на два прекрасна од бела мрамор, дивно и чудно при дну и врху украшена, час са орловима час опет прибалтијских Срба грбовима, лавовима овновима, вуцима и т. д. и четири огромна зидна, стуба, која подржавају 7. одвојених и 8. призидних сводова, раздвојених сваки на по 4. троугла, на којима је требало да буде 13.; у препрати 9. и над олтарима 3. свега. дакле 25. кубета. Сви су ови троугли, као и цели сводови, уписани разним свецима и силним и многим неким саборима, међу којима се познају и српски, али им се натписи не могу одоздо да прочитају. Стубови од зидова, такође су свуда и сви од врхова па до сводова, које држе живописани, а на једном се познаје да је се кроз-а-њ пењало горе где ће бити по свој прилици још бар 3-4. цркве на горњем боју.

Јужни је зид био сав исписан разним српским свецима, а нарочито лозом Неманића, која је сада скоро сва утамањена и нарочито некаквим несретницима и демонима замрљана и забрљана. Сlike Неманића или садањи трагови слика, кад и предања тврде снимане су са тада живећих Неманића; а што се бив: тада помрлих Неманића тиче оне су снимљене са највернијих њихних слика, које су опет за њихног живота са самих и њих живих снимане. У свему се ликови ове лозе, у млогом и млогом, разликују од оне тако рећи мајмунске под именом Неманићске у препрати.

Дивота и красота слика, правилност, карактеристика и све остало, колико се познаје по траговима, савршено се у свему и свачему слаже са лозом Неманића у Грачаници, и осталим старим срп: св: храмовима. Шта више и боја одела, у једних и истих лица, сачувана је и овде, као и оне у још неколико прастарих наших цркви, из чега излази: као да су изкони чланови ове лозе морали свуда и на свима местима носити од једне и исте боје одела. Види се да је и боја, решовала много, као што је и данас у нашем народу, а свему овоме имамо бар остатака обичаја још и данас у нашем народу, као што напомену смо, а нарочито да само најстарији у задруги може носити црвене тозлуке, чизме и т. д: а сва његова браћа плаве, а синови им и унуци беле. Чим кућне старешине, ма коме од задругара купе црвене тозлуке; то је већ знак. делења неправде неуважања реда и поретка. Ми знамо у кнежевин 13. задруга, које су се раздвојиле само због тих црвених тозлука, фермена осталог у боји одела. Прво иде: „**св: Сумешнъ нови Миротъуць Неманиа царь**

свесръпске и поморске земле,” висок, сув, коштуњав, старац, са дугом шиљатом, белом, брадом, дугим танким, увијеним и чак палим на прси брковима, у калуђерској црној маитији, носниској шиљатој капи са 8-краким крстом више чела. До њега је такође висок, сув, коштуњав, као и отац дугачког, уског, лица, дугог, танког, врата, високог чела, дуге браде, бркова, и косе савршено беле и т. д: „**св: Бава ѿ. архикписькоупъ всесръпске подоунавске и поморске земле.**”

Он је сав у белим одежама изшараним златним колутовима, у којима су такви исти крстови, са загасито плавим српским огнилама, међу којима су беле Неманићске лале. Такође му је за чудо, и појас, српски преко стахара, који му у два крака виси преко леве руке, а сав је црвенорујан, изшаран плавим огнилама. До св: Саве стоји други Неманић, такође огроман, у црвенорујном царском оделу, препојасан двокраким плавим појасом, који је пресамићен преко леве руке и виси, а украшен белим украсима. На глави му је црвенорујна круна неманићска са наушњацима, а браде је, косе, и бркова, савршено црвене. Тип му је лица, као и у осталих, и мало се познају трагови натписа: „**св:**

Оурошь ѿ.” са титулом која се не може да прочита. До њега је други неко огроман у загаситоплавом царскосрпском оделу, са црвеном брадом, брковима и косом и са црвенорујном срп:

круном на глави, са наушњацима и титулом, која се не може да прочита, а само се ово познаје: „ ... **СРБЪ ПОМ ... ПОДОУНАВ ... ЗЕМЉЪ И ХТИТОРЪ СЕГО МЕСТА СВ ...**”

До овога је по свој прилици, светог Уроша III. у црвенорујном, огроман висок и нешто нижији, такође, као и отац, коштуњав, без браде, са црвеном косом и тек ничућим црвеним брчићима, препојасан плавим царским појасом, који се преко леве руке спушта у два крака, а украшен драгим каменом, и црвенорујној царској српској ћурдији, са црвенорујном круном са наушњацима на глави и осталим: „ ... **ДОУШАНЪ ...**” од којег се титула познаје само „ ... **ЗЕМ ... И ХТИТ ...**”

Даље стоји уписана огромна нека царица, а крај једне и друге њене стране, по једно дете колико и она и скоро сасвим, као и натпис, око глава им, замрљана. Царица је колико и сва остала лица у црвенорујној срп: царева дреји, само нешто мало отворенијој, украшенијој и утрпаној многим драгоценостима. Лева јој рука лежи на прсима, а преко ње виси најбогатије украшен плави појас, или бојадер садањи. Десном руком милује свог синчића, или ћерку, у црвенорујном оделу и круном, као и она, са наушњацима. Дете ово десном руком држи се за пуца под грљом, а у левој, преко које виси такође, као и осталих богато украшен плави појас, држи нешто савијено као пергаменат. Кралица, или царица, ова такође и сама држи нешто на прсима, више наличеће на неку ствар, но књигу. У ње је кестењастоцрна коса и обрве, док у обоје деце савршено црвена.

С леве јој је стране девојчица, од 15—16 год: у многоукрашеној плавој срп: царској дреји, по којој су бели кругови па у једнима двоглави бели неманићски орлови, а у другим бели крстови са плавим огнилама. Св: оци причају: да је ово св: Јелена жена Шишмановића са сином Александром и ћерком; но то неје истине, јер се види да су та деца Неманићи, а не Шишмановићи, напротив сама је она царица, туђег и несрпског типа. Ово нарочито тврди и крај главие праг натписа: „**УРОШЪ ... МЛАД**”

Овде има једва познавајућих се још неколико лица Неманића лозе, и то на броју онолико исто, колико их је и у препрати. Више целе ове лозе иду разни свеци туђих народа, а на западном зиду све до врата, водећих из препрате у ову цркву, стоји уписана, (које нигде невидесмо) цела опет еврејска лоза. Доле спава Аврам, ама сушти Евреји и у типу и оделу и осталом па сања уписаног у васдуху Г. Бога, који му у руци показује у белом пољу 7. рогова и рађај неког малог детенцета спрам којег пише: „**ИЗЪТЪЕ ЗВЪЗДА ѿ ЈАКОВА**”

Даље иду све саме еврејске личности, цареви, судије, па чак и пророци, кршћење христово и св: Илија, по српском народном веровању у место старог Перуна те исти огроман лепи по облацима на двоколицама, огромна која вуку као снег 4. бела коња. На осталим зидовима иду разни многи свеци и њихова чудеса. Међу овима нам паде у очи: „**ТЪМА ПРОМИШНА**”

У ових је полу голих, ван срамота, један на другом по 4. трбуха, да им се чисто црева провиде. Одма је ту и васкрс мртвих, суд над овима, и како ђаволи тегле своју страну теразија, да би добили што виша грешника и т: д.: Овде је уписан и рај и пакао, а међу свима овим, најчудноватији је Мухамед, средовечан човек, на некој утвари, као аждаја, или авет, у које су лавове ноге, псећа глава, и на врху репа аждајина огромна главурда. Ова авет репом својим обвија силну мложину мухамедових једномишљеника, и онако са савршено ћосовим, без браде и бркова мухамедом, који држи две криве турске сабље у једној а у другом руци отворен куран, све одвлачи на дно у пакао. Још по гдегде познају се групице срп: светаца и сабора, али им се, на велику жалост и несрећу, немогу натписи да прочитају.

Карактеристика је целог живописа, као и у свима нашим прастарим црквама, особита светлост, нежност, јасност, мекост светост и остало и ми остављамо све ово за наше живописне уметнике и вештаке, нека их испитају и проуче; те да нам не живопишу којекако св: храмове, који за 20. год: тако потамне да им се не познаје ни једна боја, а камо ли слика, док ови стари од 7, 8 и 9 стотина год: не само да су бољи од њихових данашњих (види саборницу у Београду но их овако и не

могу и неумеју уписати, нити ће умети још за неколико вековног унапређења. На овим западним вратима, кроз која се у ову главну цркву из препрате улази, стоји на белом пољу плавим писменима, у 5 1/2 врстица овај натпис:

„ † Изволкниѣ Божиѣмъ и поспѣшеникѣмъ св: доуха въ троици подьписа се сѣи храмъ Господа Бога Всѣдрьжителя въ память и въ помень господина Богомъ просвѣщенаго и светородьнаго и светаго самодрьжавнаго всек сръбскыѣ и поморьскыѣ земле Стефана краља Уроша г[^]-го кмоу же боуди вѣуна память въ дни сына кго благовѣрнаго и светаго и славнаго и прѣвисокаго господина а[^]-го цара Стефана всек сръбскыѣ и грѣкыѣ и поморьскыѣ земле и сына кго Стефана краља Уроша въ лѣтѣ ꙗ̄. ѡ̄. ѡ̄. ѡ̄. индикта а̄. і̄. богъ да прости прѣваго игоумена Арсѣвниа троудивьшаго се ѡ мѣстѣ сѣмъ.”

Како се одавде погледа, у овај св: храм, одма, с десне стране падају у очи две велике гробнице и то; већа и виша с десне стране св: краља Дечанског, а с леве мања и нижа његове, веле сестре, (а можда, што је верније и бабе му жене краља Уроша) св: Јелене бив: жене неверног бугарског кнеза Михајила Шишмановића. Св: је краља за 7 1/2 стопа дугачка и до 1 1/2 висока, а св: Јелене за 6 1/2 дугачка и до 3. висока. Обе су ове гробнице од простог белог мрамора без икаквих украса, а застрте су старим свиленим засторима, под које се болни и немоћни подвлаче, да се опросте беда и невоља, Женскиње махом се подвлачи под застор св: Јелене, а мушкиње св: краља. Која жена не рађа децу, кад овде дође и поклони се св: Јелени, онда, веле, роди, а тако исто и која нема млека и од чега другог пати, излечи се.

Између ова два гроба стоји крст већ сав прецрнео, но не из доба св: краља и св: Јелене. Он је од прости дубовине, просто израђен 4-рокракаст. Скоро је наткривен такође грмовом даском, а углављен је у тројни округласти на помосту, такође дубов, темељ, који се од помоста навише сужава у три округласта степена.

По средини крста са источне стране, урезан је и уписан један плав крст са црвеним и белим крајцима. На врху му је круг, или точак, од прости и грубе тробоје српске са: „И С. Х С.” - а с десне стране овог, ван круга: „Е. ѡ.” с леве: „Д. У.” Испод ових писмена иде пречага на којој је с десне: „Д.” а леве: „Х,” испод пречага, с десне: „С.” испод њега: „П. Р.” а леве: „Х.” испод овог: „В.” Сад долази на сред друге пречаге велико такође од поменутих боја коло. На крају ове пречаге десне стоји такође тако исто коло и у њему: „Г С.” иза њега је више пречаге, ван кола: „УХ” а ниже под овим: „Нис.” испод: „И.” реч: „УБ.” сад долази висећа пречагица преко главне и над овом (главном): „УУ.” и одоздо: „УН.” На сред пречага у оном кругу, који се дели на четворо, нема писмена у горње две троугалности, а у левој дољној стоји: „РРИ.” десној: „РР” Одавде над пречагом иде: „УК” а испод: „УД” Ова писмена раздвоја висећа пречагица,

преко ове главне, па иду озго: „**УВ**” а одоздо: „**УУ**.” Иза ових иде десни колут, као и горњи, и у њему: „**Х̂ ρс**” Испод ових пречага с леве је стране; „**GG**” испод овог: „**ИИ**” (или „**НН**”) и с десне: „**GG**” одоздо: „**ИИ**” (или „**НН**”).

До ових писмена допиру разни украси имајући основу огнила, допире копље, мотка и као на биљегу Стефана Високог грана једна истина суха, али са 5. кругова, као плодова неких. Са западне стране крста стоје на сва 4. краја пречага крста по један круг и у горњем су ова писмена:

„**МНРѸВДЈ**” у дољњем: „**НРѸЪ ЕА**” у левом: „**АЕЕЪ**” а у десном: „**СХОСЪ**”

Озго још стоји најкрупнијим писменима: **Ї. И. Ц. І.**

Око горњег круга иде унаоколо овај натпис: „**Ѡ НЕБЕСЪ НИДОХЪ ОНИ МЕ НЕПРІЕШЕ И НА КРЪСТЪ ПРІГВОЗДЪШЕ.**”

Испод овог у 12. врстица иде низ тако рећи мотку крста са зракама и натписом уписан мимо овог: „**Ї̂ с. Х̂ ρ. И̂ . К̂**” овај натпис:

„ **† (1.)** крѣстъ хранитѣль (2.) всен вѣселкнѣи вѣр (3.) ным. Крѣстъ красота црѣковѣна. Крѣстъ царѣмъ (4.) дрѣжава. Крѣстъ вѣрным Оутв (5.) рѣжденіе. Крѣстъ (6.) Отуда иду пречаге крста на којима је натпис од 3. врстице уздуж) аггелумъ слава. (7.) Крѣстъ бѣсѣмъ гзѣва. (8.) Написа □ се си свѣти (9.) и божѣтѣны крѣстъ во лѣто **ѣ. ѓ. ѣ.** повелѣникъ (10.) старца Нестора съ бра (11.) тѣаміи: Богъ да нхъ просты (12.) вѣ днь сѣдніи. Аминь.”

Почев са левог краја пречаге одма после скоро оваквог истог крста, као и горњи пред наведеним натписом пише ово:

„(1.) **Се здѣ Христосъ предѣстѣнтъ и запрѣщаѣтъ тебѣ Господъ дѣволѣ и вѣсен твоен силъ. Да не имаши швласти свѣтї (2.) шбытели сен. Шбѣи се Бога сѣдацаго херѣвѣмѣхъ его же трѣпѣщѣтъ агглы и архагглы. Прѣастолы и господства (3.) науѣла власты силы многвоуѣти херѣвѣми и шѣстокрилатни сѣрафими Христа Бога нашего емѣ же слава съ Ѡцемъ и светымъ дѣхомъ. •:•**”

Тек што свршисмо снимак и овог натписа, а лупњава звона огласи долазак гостију Дечанима, и ми морадосмо не само прекинути наш рад, него и измаћи се, да нас не би ко познао. Гости беху из нишке, лесковачке, врањанске, вучитрнске и тетовске нахије, а већ од кад је ово неколико година обладала пропаганда бугарскотурска, не долазе: из прилепске, оридске па чак и из скопљанске и дибарске нахије, и ако ови исти долазећи овде гости и из околних ових око манастира нахија одлазе и тамо и поклањају се светињама српским па чак и у Риљ. Ми се сакрисмо у јужну башту мѣра, где је нешто гробља, разних зграда манастирских, помињати амбари, нешто мало баште око гробова, градине и других ситпица. Овде нам је ваљало остати све до мрклог мрака; те тако и учинисмо.

Описивати дивоту и красоту споља Дечана, као и изнутра, значи толико исто колико и престављати највећем и окорелијем разбојнику и развратнику рај, или од рођења слепом дивоту и

красоту, зоре, рођај сунчев, светлост његову и остале красоте и дивоте овог света о којима нема ни појма. Као што смо још у почетку казали: испод свију оних полустубића висећих испод стреје, стоје разни грбови, разне утвари узете из нашег идолопоклонства, старог и новог завета, ондашњег живота његових потреба додири и употребе целог васиониног и божијег створа. На све се то наслањају висећи полустубови православног хришћанског храма, с чим хоће да се каже: да је све то било и пропало, и да над унижености свега тога господари православље и права вера, Христа Спаса. Све ово дакле нити треба, нити се може описати, но ваља што пре, док се не срушили Дечани, послати највештије људе: да све потпуно и најтачније прецртају и сниме, ако су одиста у стању сада све ово и овако урадити, као што је на Дечанима и уњима.

И овде је дивна и прекрасна, осим главног олтара, двојна округлина у олтару цркве св: Николе и св: Димитрије. На првој су два, један над другим, и на другој један, прекрасан и дивно израђен од једноставног камена дугачак неманићски прозор, са разним урезима, изрезима, украсима, лепотама, дивотама и красотама, које је у стању преставити не само најизображнији народ и сви скупа народи у појединим изван редним и чудноватим врло ретким вековима, но још и најидеалнији и поштенији дошав до крајних међа човечије и укупне човечанске моћи, ума и вештине, које се данас и немогу израдити.

Иза ових, идући западу, иду друга два огромна прозора, који су на главној цркви чудно и дивно израђена, и један и други по средини деле угласти танки једноставни камени стубићи, украшени разним дубоким, виновим, лишћем, идолом и осталим дивотама и красотама најсавршеније израђеним. На њима се виде и разни грбови српски онако рејљефни, међу којима увек игра прву улогу свесрпско огнило, па тек после неманићски двоглави орлови са лалама. Иза ових су још друга два такође на главној цркви. На једноме, испод и над диречића, двојећих га на две равне уздужне половине, стоје дивно израђене главе овновске и воловске.

На своду је огроман грб Срба прибалтијских, т: ј: авет са орловском главом, на којој је крст над круном, ногама орловским, телом као крокодилским, са огромним крилима орловским, репом дугим, при крају двојећим се, и на сваком крају по једна пламена као стрела. Овај је наш прастари грб разјацио своје чељусти, на једну велику гмизајућу и приближавајућу му се са отвореним чељустима и палацајућим језиком, змију. Оба ова грба по свој прилици престављаће борбу Срба, са Татарима Бугарима и осталим турскофинским племенама. Још ту има разних украса, дивота и красота, али се одоздо не виде добро, а и неје слободно много гледати и бленути, јер ће правоверног султана ту станујућа војска, одма то видети и приметити, па после зло. Она и не седи ту масла и среће срп: ради; но да сваког поклоника проучи тако рећи од пете до перчина кроз и кроз.

На другом прозору, у своду, стоји огроман дивно израђен стол, на коме су два. штита, и на њима српска огнила, или општесрпски народни грб, а некада и свију бив: српских а сада славенских племена, као: Руса, Пољака, Чеха, Словака, Мараваца тако доцније и од скоро прозваних као још и ненапоменутих осталих. Више овога божије око од самих ждрака дивно и чудновато божанствено пружа своју светлост и божанствену моћ на ова наша огнила.

У свију ових прозора иду разни украси од разног цвећа, шумица, брдашца, цбунова, трава, оридака и осталих земских дивота и красота међу којима су гњезда са разним тичијим јајима и малим тићима, а нарочито орловским, голубијим, соколовим и других. Осим гњезда, и разних птица, стоје изрезане разне животиње са свима својим појавима односно себе самих и других, па чак и разни људи и народи. Ту се управо може најпотпуније изучити не само сва природна историја, у којој је престављена не само сва зверад, животиња, живина и остало, но и радње њихове, борбе са својима и несвојима за опстанак, него још и сва прошла бив: српска и садањих тако званих разних славенских племена, митолођија.

На препрати су два прозора са ове јужне стране. У своду једног прекрасно је изрезано, дивно прекрасно и за чудо нежно и невино јагњешце, са светитељевим кругом око главе. Оно држи више себе стег на ком је крст, знак ускрса Христова и победе његове невине праве и једине вере над осталим верама. Други је прозор сав у самим лалама, ружама, и осталим красотама и дивотама. Ево

нас и пред самим огромним јужним вратима главне цркве, која су вечно и увек затворена, а чини нам се изнутра још и зазидана.

Пред, и око врата, стоји по један диван и прекрасан шарени стуб, иза оног иде бео, па трећи шарени; те долазе од једноставног белог мрамора, рагастови, или окрајници врата, који се при врху, као и ови стубови, своде у више шиљатији но округлији и правији свод. Стубови су дивно и прекрасно израђени четвороуголни, један од другог одвојени, ослањајући се, на, и крунишући се разним дивотама и украсима. Она, као и свод, иду одвајајући се од главног зида за две стопе; те су, по неопходној потреби, покривени оловом.

У округлини надсводној дивно је и чудно изрезан св Јован Крститељ, који левом руком држи Ис: Христа за леву такође руку, а десном га полива захваћеном из Јордана водом, у коме су обојице ноге до колена, које им се, и ако је све то од камена и у овоме и израђено изрезано, чисто кроз воду провиде, а ово неје у стању сада ни највештији живописац овако бојама на хартију и платну преставити, као што су наши стари то преставили сенкама на хладном и сињем самотвору и станцу мрамору. Свака цртица, сваки део тела, не само, но чак и изражаји и у једног и другог тако су изрезани у једноставном мрамору, као и валови Јорданови, да се највећији вештак мора само дивити и чудити скоро непостижном знању и моћи тадањој српској.

Баш испод крштења, а на правој четвороугалној плочи, која лежи одозго на каменим рагоставима врата, и која је на велику нашу српску, и опште хришћана разних секта, нарочито Славена, ни чим ненакнадиму, штету, препукла, и скоро хоће да падне, јер су ту Дечани, као и са северне стране, од врха па до дна, препукли, — стоји осредње вештине урезан овај натпис, којег је погрешно снимиио неко па дао пок: нашем историку Јовану Рајићу, овај га напечатао, из њега опет преписао, са свима погрешкама Гедеон Јуришић, па и Гилфердииг тако исто опет преписавши од овог, и сам погрешно напечатао у свом делу. Натпис тај по најмогућем вернијем снимку нашем гласи од речи до речи и од слова до слова ово:

**„ † Фуады Вита мали братъ Протомаисторъ изъ Котора
града кралкѡва съзида овоузи црѡкѡвѡ свѡтаго Паньдократора
господиноу кралию Стефану Оурошоу г. кѡму и своѡму сыноу
свѡтлому и прѡвеликому господиноу кралию Стефану.
Съзида се за њ. годиць и досьпѡла к сѡ всѡмѡ црѡкѡвѡ вѡ лѡто
с. ѡ. м. г.**

Одавде ево нас пред олтарима главне цркве.

За призоре у јужне две округлине рекли смо, на што смо рекли за њих можемо и за ове, јер су и ови и такви исти и толики, колики и на јужним олтарима, само са другим и различитијим украсима. Сва четири ова прозора, виша су од по 1 1/2 хвата. Украси им се не могу ничим и никојим описати: ту су стубови, диречићи, око њих разно цвеће, ликови и животиње разне са свима својим појавима од кад поставу па док се несбришу с лица земље. Прозор просхомидије, или прве северне округлине, до округлине главног олтара, опет је другчији, што се украса тиче, од прозора на округлини олтара св: Димитрије.

Најлепше је и дивније украшен главни прозор на главном олтару цркве Пандократорове, који има још по један са својих страна. Он је вишији од 3 1/2 хв: а скоро 2. широк. Око тако званих рагастова његових од једноставног дивног и прекрасног мрамора, стоје округли стубови, који леже на разним предивним, и који се крунишу такође пречудним разним, украсима међу којима су сада временом и нарочитим кваром прилично изкварени, а нарочито разним српским грбовима и крунама њиховим стојећим над својим грбовима наших прибалтијских, бив: срп: племена, тако су (покрај

кваринама остатцима од ових) дивно и чудно израђени, да се свака жилица у крељусти и на телу види, као и свака и најмања пругица у перја на крилима. У једног је сада сасвим одбијена глава; њу су одбили Турци куршумима из пушака, јер онако ничим несу могли дохватити и домашити, па веле ни камењем из праћака. Осим ових стоји још по један бив: као крилати лав, али са главама некаквих птица: који су такође нагрђени и осакаћени.

Више ових стубова, који су за неколико прстију одвојени од главног зида, и више над прозорних тераса и сводова, стоји за 2. стопе полукружна, од једноставног камена, стреја покривена оловом, која заклања прозор са његовим украсима од времена и непогода. Иза ових стубова иду, баш до самог прозора, по два осмоугална а опет у среди прозора по два као петоугална и завијана, стубића. Над овима, који се при врху као двоје, стоје друге неке мраморне плоче са разним украсима, а више ових тројних стоји дивно и чудновато изрезано и урезано гнездо, у ком 5. орловчића малих примају храну од велике орлице, која их је својим разширеним великим крилима прекрилела.

На једном од поменутих, стоји дивно и прекрасно изрезан целокупан лав, који разљућено у канцама предњих ногу држи обрнуту њему лицем и његовим разјапљеним чељустима човечију главу, а на другом тако исто други лав држи главу, али зечију. Више свега, стоје неки цбунови цвећа, у којима су гњезда разних птица, са јајима и малим птичићима, а нарочито се види једно, веле, соколово, којем се прикрада нека змијурина, а соко ударавши је кљуном у врат, као обара, и ова се већ као мртва, и пресамићује.

Над подсводној поклопници, или мраморној гредици, вијуга се винова лоза са својим плодом и цветовима. Из њене десне стране излази опет авет, или грб српски прибалтијски, која прежа на три главе курјачије, или грб мале Скитије (Добруце) дакле преви бугарски, чим се хоће да покаже обрана и надмоћност Срба над Бугарима, који су имали на својим стеговима коњске репове, као и остали Турци, и курјачије главе, за грбове на својим стеговима, све дотле, док се непрелише, примивши хришћанство, у месна српска, или баш ко хоће славенска, племена; те примише римског тракијског лафа, за свој грб, које га још и данас као усвајају.

Друга, на левој страни, ухватила је за колена прекрасно израђено и дивно помало детенце, које је се пресавило млитаво и као мртво. На врху стоји човечија глава, из које излази дивно израђена винова лоза, која је увијено обмотала цео прозорни перваз. Међу њеним лишћем, коленцима, цветовима и гроздовим, стоји мложина разне птичурије, гњезда, јаја и малих птичића, а тако исто и многе разне животине одиста некад постојавше и постојеће и измишљене као: пола човек, пола коњ, пола девојка, а пола змија, и још многа којекаква чуда и утвари, које се немогу ни у сну приснити. А на врху је изрезано прекрасно детенце, које великог, а мирног лафа десном руком милује, а левом храни.

Све ове украсе, под помињатим стубовима, држе на својим леђима потурена два стара човека, Србина, са дугим раздвојеним по сред главе косама, дугим брадама и брковима, што ће рећи: да све то држе, издржавају, подижу, граде и стварају све сами одрасни и у годинама озбиљни Срби, или срп: народ, и да је све то основано, утврђено и углављено на народу српском. Горње дете неће ништа друго бити но српска чиста и прасветна, а невина и приморана а у тој српскобугарској борби да пролева крв, држава, која и моли бугарску и храни је.

Већ је била ушла у овај предивни и пресвети св: храм сва светина, осим појединих помлађих и млађих, која завириваше, први пут видевши звона, и који се отимаху, ко ће само макар једном повући уже од звона и тако ма и једном у свом веку зазвонити. Да би заварали свој траг, и ми смо били један међу првима, који смо и највише бленули, гледајући у звона и непрестано се такође сами отимали, да тобож и сами зазвонимо, али у исто време савршено другчије мислили од ове јадне и ропске, неvine и поштене српске светине.

Чим би звона престајала свако је се старало, само које је умело којекако загребсти своје име, да га запаара управо а не зареже и уреже, на северном зиду овог св: храма; с тога је, за 2. хвата висине од земље, сав овај зид изписан и изгребен разним именима и презимена поклоника из разних нахија Праве Србије. Ми смо хтели пресвиснути од муке гледајући ову глупост, препирали смо се и доказивали да то неваља што раде; али беше све то узадуд, и пошто видесмо да неки преписују ове

загреботине својих покојних, ваљда, праотаца и познаника, и сами одпочесмо, прибележавати, на својој хартијици, али не то, но ово неколико речи о северном зиду, које ћемо мало ниже навести. Да би се што више уписала имена ових поклоника, пентрали су се не само по лесвицама манастирским, које су и мале и крију, но и један другом па чак и трећем на грбине и тако урезивали целе своје узходеће и низходеће рођаке. Некада су се у овоме особито одликовали Велешани и Прелепци варошани, који сада и не долазе у Дечане да им се клањају, јер су се побугарили.

Поменуће прибелешке наше, о северном зиду црквеном, састоје се у овом на овој је страни главне цркве такође, као и на јужној, четири прозора. Крајни су украшени разним украсима, цвећем, ружама, лалама, неким срп: грбовима и осталим украсима. На једном, средњем, који је, као и други украшен разним стубовима, украсима и осталим красотама и дивотама, стоји један стуб сав оплетен и увијен ружама, њеним лишћем, трњем као и цбуновима, из којих излазе огромне две рогове авети, које се боре са једном таквом истом трећом. Борба ова ужасно је и чудновато престављена и то тако: да су се као све остале околне разне и многе животиње и птице преплашиле и из својих гњезда прнуле и брлога избежале.

На стубу другог стоји лав човечији дивно и прекрасно израђен, а на своду му је јагње, које је се окренуло на сто са крстом, који стоји више њега. Ево нас сада и пред самим вратима, која се увек отварају, и кроз која се пролази у цркву, док се западна ваљда у неколико година по једанпут отворе, а јужна можда у 200 год: једанпут. Одма до од белог мрамора једноставних тако да назовемо, прекрасно и чудно израђених и углачаних рагастова вратних, одвојено од ових за неколико прстију, долази од шареног мрамора сав лозом, лишћем и грожђем, као и разним цвећем, увијен стуб. Иза њега иде округао бео, па иза овог увијен шарен, који су сви један од другог, као и код јужних врата, одвојени и сваки за се, као и тамо, састављају надвратне стубове, које једноставна полукружна, од белог мрамора покривена оловом, а више од две стопе испупчена, плоча надкрива.

Сви се ови стубови ослањају на разне украсе и крунишу такође разним, дивним и чудним украсима, који се немогу у појединостима ни напоменути и наговестити какви су, а још мање и никада описати и преставити. Као понајглавнија је, од свију на врху надстубних многих украса, с леве стране, прекрасно и чудно израђено лице човечије типа српског, а с десне стране соко са разширеним крилима, који хоће да полети оном милостивом човеку.

Више свију ових надстубних украса, долази петосводни свод, украшен разним дивотама и красотама, као и над јужним вратама, све од једноставног белог прекрасно израђеног и углачаног, мрамора као и сва црква, и све што је на њој и што јој припада па и најмање ситнице у зверовима птицама и осталом не само но и њихове јаја, гњезде, лишће, биља, цвеће и остадо немогуће напоменути и одбројати, у једном од ових сводова, стоје многе лозе винове са лишћем, плодом и другим дивотама и красотама; други је онако једноставан и глатак; трећи је увијен; четврти украшен разним цвећем, грмовим, лишћем, жиром, дивотама и красотама, пети такође сав у виновим лозама, грмовом лишћу и т: д: из које се види разне слике из наше прошле вере из апокалипсиса и осталих чуда и сујеверија, а апокалипсиса и несу ништа друго, до остатци идолопоклонства разних народа, који примаше хришћанство.

Тако се виде утве и авети вратови и глави људске, као и трупине и ноге коњске, од којих неке стрељају људе, разне зверове и птице, неки се боре са некаквим аждајама, које час надбијају и бивају од ових надбијени, неки дувају у рогове и т: д: шта. ти ту још нема; једном речју сви појави људске радње и животинских покрета. На среди је, под сводом, полукружна од бела мрамора плоча, на којој је изрезан четворокраки грчки крст, крај ког су, са обе стране по једна грмова грана и по 4. разна цвета. Више пречага крстових пише: „**І С Х С ЦАРЬ СЛАВИ**” Више ових дивних и неописивих врата, стоје још по два прозора, али помања од ових 4. По средини једног иде 8-угални стуб, који има и одоздо под собом и над собом разне украсе, међу којима се, над горним, уздиже дивно и прекрасно, у српском народном оделу, бела вила са разпуштеним косама. Испод ње је соко, који се бори са једном ужасном змијурином. Са десне стране овог сокола, који наличи унеколико и на грб срп: прибалтијски, из гњездета излећу мали тићи и соко, који као лети овима, и оном великом у помоћ, а с друге стране опет у гњездету лежи други мали тић соко.

Над украсима надстубним, по сред другог прозора, осим осталих украса, стоје две птице, или сокола, са опуштеним мало крилима, а међу њима је гранчица нека, знак мира и љубави. Овај северни, и јужни део главне цркве, вишији је и од препрате и од цркви надолтарних, и овде се тек најбоље виде сва четири црквена крова, који су један над другим, као и онај пети испод огромног и прекрасног 8-угалног са 8. прозора кубета. И прозори кубета су тако исто прекрасно и предивно украшени, разним украсима, као и ови помињати, али се одоздо ти украси једва виде, због огромне и не догледиме висине, са које се, кад се гледа, хоће да падне у несвест. И прозори кубета имају по средини својој стубове, који леже и који се крунишу разним украсима, али се одоздо нераспознају. Само се над сводовима прозорним виде огромни округли кругови, у којима су скроз прорезани крстови са огнилама. Сви су ови украси око, и над, прозора и врата све од једноставног мрамора, који је за нашу општу несрећу и тугу по негде, због пуцања саме главне цркве, изпрепуцао.

Ове пукотине особито јако зијају над јужним вратима, о којима смо помињали, а нарочито над овим северним, пред којима ево сада стојимо, а која је по сред поменутог крста. Ово је тако страшно препукло, да је цео онај надвратни свод, са целим више њега зидом, посрнуо и најмањи потрес: па ће се северни и јужни зид Дечана срушити; да је ово где у Европи, или у нас у кнежевини, Дечани наши неби служили, него би стојали затворени. Помозимо браћа, сестре и народе за времена да се неутамани овај понос и украс целог хришћанства, овај преставник моћи, свести и изображености не само наш српски, но и васцелог хришћанства и цивилизације, и то баш онда, кад се надамо да нам сијне света, вечна и најдивнија и лепша слобода красна.

— Сутра дан одма после 12. часова, кад су поклоници које ручали, које поспали, а тако исто и аскер славног и великог султана, стрица сунчевог, брата месечевог и рођака осталих небесних тела и светила, одосмо пред западни, најлепши и украшенији зид овог св: храма пред његова врата. Прво нам паде у очи прекрасан четвороугалан дебео, до, и предвратни, стуб од шареног мрамора, иза њега иде бео такође четвороугални, али другчије израђен, иза овог округао, али, као од две струке састављен и уплетен, шарен; иза овог четвороугалан бео сав виновом лозом увијен, међу којом су разни украси, цвећа, грмова и остала лишћа, разне животиње, птице, гњезда, јаја, мали птичићи, зверова брлози и т. д: па опет четвороугална два, али како један од другог, тако исто и један, од свију и сви од појединих осталих стубова различити.

Сви су ови стубови дебљији од једне, и неколико полаца, стопе, а сви су један од другог одвојени скоро за 1/2 стопе ако не и више. Ови сви стубови леже на разним тројним украсима, а тако исто крунишу се са такође разним тројним украсима, на којима су други престављајући разне дивоте и красоте, као: разна цвећа, животињу, грбове, птице, зверове, живину, људе и т. д: Међу свима овим над украсима крајних стубова и с једне и друге стране врата, стоји по један од 2. стопе прекрасно и давно израђен лав. Испод ових стубова, над подстубним украсима, стоје такође два лава од својих по 2 1/2 стопе, у којих су предње ноге, са оним шта су у овима држали, пропале.

Више украса надстубних савија се и своди се у један шестосводни надвратни свод, сав дивно и прекрасно израђен, цео овај склоп од стубова и непостижни украса. А више целог овог шестосводног надвратног свода стојала је некада шира од хвата полуокружна мраморна стреја покривена оловом, која је све ове украсе чувала од времена и непогоде. Сада стоји само над шестим најгорним, оваква стреха, која му украсе чува. На овоме су разне животиње, цвеће, птице, грбови, украси и остале земске и небесне лепоте и красоте, изрезани. Други је до њега глатак; трећи увијен; четврти украшен такође разним цвећем, грбовима и осталим, а међу грмовим грањем, са лишћем, плодом и осталих дрва, и цвећем, стоји изрезан огроман анђеоло, са по једном птицом са страна. Пети је свод сав ужљебљен, изжљебљен и изврћен и уврћен, да несмо у стању данас тако од теста израдити; а шести је танушно претанушно увијен и извијен. У сред је свода изрезан огроман престо, којег, са страна предним шапама, држе лавови, а главе су им обрнуте престолу и мало извијене у вис седећем на овоме.

У престолу седи озбиљан, дивно и прекрасно израђен Сведржитељ или "Παυτοκράτωρ" са натписом таквим. Он држи, у левој руци, огромну књигу запечаћену са 7. црвених печата, а десном благосиља спрам себе, и као и овај дољњи свет. Крај престола лебди у васдуху дворећи такође дивно

и прекрасно израђени анђеоло, који је метуо десну руку на срце, као да се моли, или благодари, Сведржитељу, а леву је метнуо руку више очију, као заклањајући се од Сведржитеља и његова, блеска, светлости и небесне зрачности, или и као и стидећи га се за нешто. Судећи са земље по висини месности на којој је Сведржитељ, да је спрам нас морао би бити већи од два највећа, ако још не и три, боја људска, а анђеоло је ако не виши, а оно за 1 1/2 најмању руку.

Са обе стране овог свода стоји по један огроман, као и у остале цркве, прозор дивно и прекрасно израђени и украшени. И у једном и у другом иде кроз средину по један 8-угални стуб, који леже на, и над којима су разни украси, дивоте, красоте и непостижне милине. На врху више тројних украса, десног прозора, овог стуба, стоје изрезане четирн јагњеће главе, а у своду изрезана су два дечака у срп: нар: оделу, који се грле и рукују. На левом, више тројног надстубног украса, стоје четири сокола, а у своду надпрозорном две бијуће се аждаје, међу којима је једна срп: прибалтијски грб, а друга она више наличећа на просту змијурину аждајетина.

Право више надвратног свода стоји један огроман прозор изрезан сав, као и сви остали, од једноставног мрамора. Око, и по средини, прозора, као и у оног олтарног, иду по два дивна и прекрасна стуба, украшена непостижним дивотама и красотами. Више његова свода стоји полукружна мраморна стреја покривена оловом, која је скоро све украсе дивно, прекрасно и како ваља сачувала од непогода. Међу украсима опет узимају прво место огнила наша са грмовим лишћем, орловима и соколовима са разним цвећем, а нарочито лалама и виновом лозом са грождјем. На самом надпрозорном своду дивно је изрезан св: Ђурађ на прекрасном, страшно високо и одвојено од главног зида, пропетом коњу, под којим је огромна аждаја, и пред овом дивно и прекрасно изрезана клечећа царска ћерка, крај које је валасајуће се модро огромно језеро, а у даљни се једва види град са кулама. Да је овај св: Ђурађ са коњем и осталим спрам нас, а, не на овој и овакој висини, држимо да би овако са коњем и осталим био виши од 5. хвати, и то је све изрезано.... на једноставном прекрасном мрамору!

Иза прозора углављени су, са страна, по један прекрасан дирек, над и на грбинама два човека одоздо гледајући од по 2 1/2 стопе величине. Оба су ова типа српског, са брадама, брковима, дугим раздељеним на сред главе косама, и у српским доламама. Над тројним украсима ових стубова, стајао је по један одоздо гледајући од по 2. стопе крилати лав, од којих је сада само један.

Други је пао и убио турчећег Дечане оног хоцу, још око 1691 год: кад је оних 300,000 Татара, пошто побеже Арсеније III. патриарх, са својим рођацима Турцима, алахнуло по Правој Србији: да све и сва што је одрасно исече, а што је нејачи зароби и изтурчи. Ови су били опустили Дечане, оплаћкали их и тек је Шех (оца) био прострњо своју овноску кожушину пред вратима овим да чита молитву, којом би се Дечани потурчили, а овај крилати леви (с наше стране) лаф у један мах.... падне, убије шехе и растера дивљаке и варваре! Крилати лав неје се само са овим пачварисом учињеним над шехом задовољио, него га је још и . . . однео невидимо и незнамо куда, по причању самих мухамеданаца свију народности! У исто време из гроба св: Јелене.... пукне ужасан пуцањ, а из св: краља... излетео је гањ, који запали, над манастирским вратницама у кули барут; те нешто побије татарске војске, а нешто ова бегајући једна другу утамани!. Но највише их поскапа од некакве ужасне болезање, од које и сам Татарахан, . . . надме се и препукне!.

Тако се истина спасу и Дечани и неки мали и незнатни део (околно, у неколако нахија) српског народа али они, као и земља коначно опусте. Више овог прозора иде мало мања такође дивно и прекрасно украшен околно и по среди идућег стуба, на којем су, осим осталих украса, некакве главе, цвеће, грбови и остали, али се одоздо невиде добро. Крај прозора, и с једне и друге стране, стоје на полустубићима некакве огромне (орлови ваљда) птице, са разширеним крилима, које као, над целим овим и свама дољним украсима, лебде и чувају их. И на овој западној страни стоје они висећи полустубови, под којима су: или разне животиње дјејсвителне и измишљене, митолошке, или разне птице такође постојеће и митолошке, или слике људи постојећих и митолошких и осталих чуда. Оне, које престављају дјејсвителне и постојеће људе, обично ове престављају као Србе у свима годинама, оба пола.

Од оних који су у годинама и одрасли и то: мушки виде се, да по неки од њих, носи на грбинама градиво за овај св: храм, неки опет својим грбинама подржавају, га други граде, У овој ношевини њиховој огледају се не само у њима самим, као што је речено, чисти српски типови, него и сви алати, сва оруђа, и тако рећи свестрана техничност и изображености онд: Срба; што и саставља особену драгоценост за нас све, само кад би били паметни и имали довољно мозга, да их проучимо, опишемо, снимимо, и опет усвојимо, дотерав их према садањој машинеријској и фабричној напредности. Сви су у српским дрејама, све самим доламама и са правим срп: типовима, разделеним: посред глава дугачким косама, брковима, брадама.

Могло би се још много важног и знатног казати о Дечанима и његовој књижици, старинама и осталом, али једно што се неусудисмо никоме јавити, а друго, желећи да и друга дођу и врло важне и најважније остатке опишу; остављамо све то тако не само неописано, него и ненапоменуто.

Тако исто могла би се која, и то повише, рећи о поклоницама и издржаваоцима овог св: места; о поступању са овима св: отаца и т:д: а нарочито о неколико добивших падајућу болест из Ерцеговине, од страха у последњем рату српскотурском и т: д:, но и то остављамо наводећи само једну сироту младу, која је добила ту несретну болест, и коју су у два маха робиле потурице Руговске бивши вајни сајузници ерцеговачки. Руговци и остале околне потурице, а сада тако звани Арнаути, били су у договору са Ерцеговцима, да ће у зајамно устати на султана и противу њега борити се. Ради пријатељства почели су се већ и узимати и већ је 40. ћери потуричких, или сада тако званих Арнаутских, од Роговаца и племена Краснића и Хота било за православним Србима; борба се одпочне, Васојевићи су се уздали у своје пријатеље и побратиме, а ови су чекали да виде: како ће православни проћи, па кад су видели да им лоше иде устанак... први су, за дивно чудо, халакнули на несретне православне Србе да их плаћкају, и опљене.

Ово нарочито наводимо као пример и наук нашим државницима, ако који другчије мисли о потурицама у опште, а нарочито Босанским Ерцеговачним и т: д:. Међу тим робовима беше и ова снаша Миљана, која побеже од Руговаца,... а ухватише је Краснићи; па пошто се изчупа и из ових руку, она прибра своју дечицу и на планини једној, са осталим збегом, беше се сакрила у једну пећину! На несрећу овог и ако малог, али свакојако несретног, збегла, ... удари у један мах ноћу гром у ову пећину, одвали једну стену, која затари око 13. душа, а она ваљајући се низ планину са двоје деце, једно у том ваљању умре, а друго остане живо и после неколико дана умре! Од побегших 8. полуде, а неколико добије разне болести, међу којима је и ова снаша, осим подајуће још и пребијен кук. Сад је остала само с мужем и јединим братом, који је и довео овде. Неколико старица с њом заједно непрестано плакаху за својим изгинулим синовима и рођацима, у последњој српско-херцеговичко-црногорској борби са азијским чордама.

Многог корисног могло је се и од њих и дошавших Васојевића и Гусињаца, чути, о свему и свачему, а нарочито од неколико босанских чорбација, која задахнута прастарим себичњаким и цепајућих се од укупног српства духом, много и много преживаху о некаквој својој бановини и краљевини босанској сасвим одвојеној од Србије. Што је се могло прибедлежити и дознати, о свему и свачему, као и о силним и многим нашим старинама између Призрена, Ђаковице, Пећи, Скадра, Леша и Драча не беше ни времена, ни моћи то учиинити, те с тога, са најжалоснијим и чемернијим срцем, морасмо напустити све, и спремати се да што пре измичемо из дивних најувизишенијих, чудних и непостижних Дечана, што и чинимо. Беше то Јули месец, кад се крену из м^{ра} Високих Дечана главом његов Архимандрит отац Ђирил, са својим ђаком, слугом, и војводом монастирском, једном потурицом тако званом Арнаутом, који беше из села Црнобрега, ђаковач: нах:.

Отац Архимандрит крену се у Ђаково, да госте пречека и да их одатле допрати у Дечане, а ми опет изговарајући се, да идемо у Призрен по друштво, мајсторе, и сами, у грабивши ту zgodну прилику, пођосмо. Нашо шумадинско кљусе, беше се довољно одморило и најевши се добре монастирске хране, моћно посилело. Дивота беше видети овај наш мали караван од својих 15. лица, све наоружаних тако рећи од пете до зуба. Сваки носаше на себи цео арсенал, а око себе пун магацин праха и олова; и све то несмејаше се без оног Арнаута ни крочити, ван зидина монастирских. Тако дакле, по старешинству и првенству јахаше: војвода дечански помињата потурица Арнаутин, за овим

отац Архамандрит, свакојачко вредна и снажна људина, сваке часте достојна, а иза овог остали редом све по избор бољи ид бољег. Коњи су у свију, као они које св: храм храни и поји, па и наше зло и пакосно мало шумадинско, као јаренце спрам ових овдашњих, подигравали бацајући од себе, а из својих разјапљених чељусти, крваве густе пене, а наше одбијаше од себе на све стране остале и боље и веће коње и парипе. Оно као да је и само знало да на себи носи шумадинску личносту, па још најзнатнијег овд: и вештијег зуграфа и архитекта мајстора, о чијој вештини већ нико несумња и чије знање гледе што јевтиније да купе и прикупе св: оци.

Тако пројасмо по дивној и прекрасној коси, свој од саме дрвене земље, знаком руде гвоздене, и обрастлој дивном и прекрасном од питомих кестенова, или коштана, шумом и гором. Ова је сва некада била манастирска, а пре 15. год: и последњи део отели су од манастира околњи Арнаути. Болно уздисаху св: оци, гледајући на ову свога м^{ра} сопственост, коју им приграбише и отеше; те тако, осим неколико дрвета уз сам град, или зид м^{рски} и 2. њиве испод овог, они јадници немају нигде и ништа од толиког остављеног и завештаног св. краљем, а утврђеног и одобреног целим народом и таданом срп: државом имања. И ово мало кестенових дрва уз манастир што им остаде изсекоше и утаманише великог цара војници, који тобож чувају Дечане, а овамо их непрестано упропашћавају. У оним конацима, које су заузели, нема ни подова ни прозора, па скоро ни тавана, јер правоверног цара војници све и сва утамањују, цепају, ломе, крше, пале и т: д: Околни Арнаути недају им да се макњу из манастирске оградe, а како им цар неда дрва и остало, то они изсекоше и оно мало манастирског кестења и поједоше и опустеше манастир. Шта више сумњамо (а и сви би се паметни људи сумњали) да су Турци чисти од тога, што Дечани непрестано пуцају.

Од кад је њихова милост овде, у три маха бивао је ноћу некакав јак потрес и јаки пуцани и то у то доба кад сви монаси спавају. После ових потреса у јутру су калуђери виђали са упрепашеним и ојађаним срцама, где им је светиња страдала, испуцала и страшно испрепуцала. Све (и све вере и народности околне) јако сумња на царски аскер, па и околни Арнаути, јер осим пуцњи, познавали су се на местима опалени зидови, и виђала је се као ватра нека. Ствар је у томе: што турска влада хоће да утамани Дечане и по свој прилици подсипа барут у темеље његове и овај ноћу, кад се поспи пали и руши барутом насутим у нарочито за то ноћу разним справама изкопаном у манастирским зидовима, рупама. Ово нека запамти потомство и тако звана хришћанска Европа.

Четврти је пуцањ био, али не из зидова дечанских него са овога, а узрок му је био огроман снег на крову, који се неје могао очистити, и скупити, веле, што се неје могло, због огромне висине, да попне на кров. Пуцањ је тада био око 3. часа по подне, али неје ни чему шкодио. Још је одиста чудноватија ствар, а и подозривија: што од свију манастира само Дечани пуцају, што из њих иде пуцањ, што су само његови дувари на местима, при земљи, поцрнели (од барута,) што после сваког пуцања сви осећају смрад од барута и нешто као сумпур веле и т: д: а то се не јавља на другим такође зиданим и од тврдог градива здањама, што ова не пуцају, несу поцрнела на местима од барута не ударају им зидови на овај, и остало; а то би све морало бити и на њима, да је свему томе узрок земљотрес, као што славни аскер (војска) прича.

Још је ово (нешто друго) и врло значајно што се њихов хоца увек, за време пуцња, продере и виче, а једном и мало пре тога, и то и кад је се дерао за време пуцња и пре овог, неје му време било да то чини. Хоца и дежурни увек онај један и исти, веле анадолија дужностник (официр) говорили су: да их је тај земљотрес нагнао на то да се богу моле, те тобож да их ова спасе од пропасти. Још је чудноватија ствар: што су се сви ти потреси, ван пуцња од снега, догодили све у време дежурања једног и истог анадолије дужностника, као и војске му, док кад буду други, са другим војницима, тога нема. А и то само, па без осталих верних прилика турске пакости и воље да поруше Дечане, неје без свог значаја: што је овог официра још Михтад-паша 1862 год: овде наместио, и то првог, кад је заповедио, да тобож од Арнаута чувају Дечане царски војници.

Дечани су стајали већ скоро 550 год: и несу им ништа нашкодили околни Арнаути, који их поштују свеједно баш као и своје садање, па још и више, цамије, долазе у њих, ту им се читају молптве, леже под моштима св: краља мушкиње, а женскињс под моштима св: Јелене, узимају зејтин, или уље, из кандила, мажу се њим, узимају тамјана, једу навору, и све остало чине, као и

православни, само што крст и друге иконе, осим св: краља и Јелена, не целују. Иде се нарочито од стране владе турске: да се поруше Дечани па свршена посла.

Ово нас уверава и двосмислена изрека једног официра, који је сменио оног за време којег бивају потреси, а који и нема своје чете, већ онаво иде у Пећ, у Беране, и остале околне паланке, у којима стањује војска, а са четом тобож иде, само онда, кад ова долази у Дечане, и ако са овом иде њен надлежан официр. Он је иначе само као некакав надзорник и инспектор ових отуда војски, и биће да се отуда бави само због Дечана. Он је још познат и чувен као некакав инжињер и вајни текничар и химичар. Изрека поменутог официра састаји се ни у чему мање ни више до у овоме: "да можете џаном да израдите да вам онај анадолија не долази, па џанум и овај наш аскер, или бар да је аскер од наших људи, а не анадолија, не би вам никад пуцали Дечани, а овако нека вас ваш Бог сачува да се не сруше. Па тај пџс м неје анадолија, него је од ваш . . . доста џанум! . . . ко много збори, много и пати !?"

Глупи овдашњи, св: оци, по причању ових хоџа и овог анадолије, сиромаси још и данас неки верују да је био некакав силан земљотрес, а неки још даље иду па држе: да га је и војена хоџа . . . предупредила проста и дивља низамчина, која не уме ни да чита, ни да пише и која, као и остали ови Анадолици и Ћурдци, не зна ништа друго до неколико арапских из куране на памет изрека, које проурличе по пет пута на дан и кад који од војника умре, и који се од ових ничим другим и не одликује до са једном једином необријеном брадом!

Напротив свеснији св: оци, као: Ћирил, Агатангел, Рафајил и још неки забринуто спустили су главе, па чекају чим ће се ово све свршити. Све је свесније, у последњем страху и очајању и све је готово да оног часа изгине, кад се, недај боже и св: краљу, сруше наши дивни и чудни Дечани, којима по свој прилици неких хришћана завист хоће да дође главе. Ово се нарочито још тим тумачи: што су сви европски, па чак и амеркански хришћани разни секта насртали, разним, ласкама претњама, милостима, силама, обећањама, благама и осталим, да каљуђери, продаду, или бар над Дечанима признаду заштиту и власт ових! Ми смо сами видели са јужне стране мале рупице изврћене, у камену, које су около поцрнеле. Случај један, који је се за време нашег бављене у Дечанина догодио, поколебао је, бар за време, и оне глупље и верујуће У неко више и над земно хоџино знање и предвиђање, св: оце.

Тај је случај био колико смешан толико и изненадан и значајан за све ове, који добро знају наша народна веровања, јер је, о њему, све оно вршено, што наш народ свуда врши о своме сунцу, кад се то с њим догоди. У једанпут су се осуле пушке свуда у целој околини не само дечанској, него, и у целом мухамеданском простору земљишта од Пећи, Скадра, Приштине, Дибре, па чак до Леша, Драча, Сињег Мора а овим чак до ниже Арнаут-Београда, једном речу по свој сада тако званој Горњој и Средњој Албанији, и пуцањ је играхот, тај ишао тако далеко и густо, широко и дуго, да је цео васдух изгледао као да је над каквом огромном битком од неколико стотина тисућа душа. Пошто је се то продужавало скоро за пола часа, и кад је царски аскер дошао мало себи од препашћености и изненадности, а нарочито кад је видео свог официра да се враћа из луњана по оближњим селима, у којима је неколико пута, за пређашњег свог дежурања и бављења овде, надишао и обишао заседе, из којих су га хтели да убију Арнаути што им квари чељад, — и хоџа аскеров, по заповести дужниковој одпочне урнебес, а аскер изашав, изван манастирских зидина такође избаци неколико пушака, стојећи уређен и у исто време, као тобож чекајући неког непријатеља, јер Анадолије сасвим незнају баш ништа о овом европском српском мухамеданског света обичају.

После двочасног пуцања све је се било умирило и заћутало, Па ти се опет дигње страшња ларма још већа и жешћа све од самог пуцња пушака, који је се слевао у једну таласајућу се ваздушно пуцајућу тврд (масу) и сада је се опет био дигао урнебес од хоџе аскерског и околних, који је се био кроз огроман оџак провукао чак на врх овога и урликао. Царски аскер неје сада, пуцао, а после трочасне тишине, опет је се осуо пуцањ, по овоме опет је урликала и хоџа аскерски, са осталим околним на својим викалама, ходајући по крову конака над св: краља воденицом, и тако је се већ у саму зору све премирило и ућутало. Св: оци ћутали су сваки у својој ћелији, молећи се богу, а свеснији смејали су се и церакали, овој и комендији и изненадности, која је се сва вршила само с тога

.... што је се те ноћи трипута веле хватао месец! Тада је пуцала тако рећи сва Албанија и све потурице у целом овом крају од 64. часа дужине и преко 27. ширине. Наши су држали, да је то слутило на пропаст турску, а Турци опет, бојећи се ове, и да им ђаво не поједе месец, с којим би и сами пропали, опет пуцали су на овог, а неки опет веле и хаждају; те га тако спасли! Овде је значајно: што је низамски хоџа увек последњи викао како се хвата месец, и то још за дана и дању, а први је увек превиђао земљетресе обично у 1. час по пола ноћи, од којег су увек само Дечани страдали!?

— Идући овако у овом каравану, а вођени славном војводом монастирском који јахаше напред на товном и гојазном монастирском дорини, пројахасмо мимо село Дечане знатно само стога: што је се у њему пре шест година последњи Србин православни, са породицом (и рођацима) својом потурчио. Знатно је још и с тога: што овде још живи стара хага, која је се трипут настањивала на монастирској земљи, градила кућу, и те земље... продавала монастиру све по 15. ћесе (500 гр: једна ћеса рачунајући дукат у 52. гр:) и сад је опет подигао кулу на последњем остатку монастирске земље, коју опет и по четврти пут ...продаје монастиру за 15. ћесо! али калуђери и немају више ни новаца ни воље да узалуд своје собствено добро купују и преплаћивају, кад им и четврта тапија не вреди код турских судова ни две кршене паре. Ни несу сви овакви околни Арнаути; јер су они издали сведоџбу, (коју је валија призренски, преко својих људи украо од х̄. Рафајила игумана монастирског, кад је долазио у Призрен да је потврди) да одиста сви (а то је неколико околних села) седе на сопственој монастирској а не својој земљи; да своје нису никада ни имали; да су, не само као бив: хришћани, него и као мухамеданци, до скоро давали монастиру од свега, по старом закону, десетину и т. д.: Правверним Османлијима учинило је се зазорним: да правверни плаћају и издржавају својевољно неверничку па још цркву; те тако силом их нагнају да се ова одкану тога неваљалог посла.

Да би се то што користније постигло, решено је: да се Дечани сруше, нарочито још и с тога: што сви европски путници завирују и свраћају у њих воде рачуна о њима, па се још и јагме: коме да припадну, да л' православним ђаурима, или, такође, ђаурима али френцима (французима), Аустријанцима, Инглизима, и осталим? о чему било и сувише и сплетки од аустријских, француских, италијанских, па чак о некатоличких, инђилиских консула, који су се натицали: да обрлате калуђере, да се подпишу да Дечани стоје под заштитом њихових земаља, са овом разуме се да су Дечани тих земаља а не срп: народа.

Ови сви заборављају да су Дечани васцелог срп: народа од Италије па до ниже Авлоне, и од Јадранског мора до Искра, од више Солуна и Сереза па до Дунава и више Пеште и осталих српских земаља, а не садањих калуђера и околних Срба, раје турске, која се до сад не даде ни нашто навратити. Ово је она иста шала и комендија, коју чине наша браћа Бугари са срп: Хиландаром и осталим светогорским и другим монастирима у у Турској, а власи у Аустрији. Шта више и сама браћа Бугари несу изгубили из вида и Дечане, нашу патриаршију, и остале наше монастире у Правој Србији, јер непрестано шаљу разне своје изасланике, који, под видом калуђера, или да се ту закалуђере и многим другим разним видовима, иду само на то: да се ти монастири подпишу под Бугаре, па ће им они више учинити добра и дати им заштите, и од самог Султана; јер су, веле, и од неџа силнији, и он и влада тек по њиховој милости, што га они хоће и трпе иначе би одавна отишао не само у Шам, него чак и иза овога на крај света од силе и моћи њихове ! Воља им је да и ову одкину главе српским владоцима и светитељима, као и по другим местима, Праве Србије, замрљају и побришу натписе и остале грдости чиве.

Иза овог, а пред Црнобрегом, сретосе нас рођаке нашег дечанског војводе садање Арнауткиње, у чистом српском народном женском оделу, а и понашаху се као праве Српкиње, само с том разликом што не целиваше руке свију нас, но само пођоше рукама архимандритовим, здравећи се с њим и клањајући му се, дајући му јабуке, као и нама осталим свима; оне тако се исто клањаху, метув десну руку на леву страну прсију, или на срце, желећи нам од срца срећан пут, оне; као и српкиње, нехтедоше да вам пређу пут, и све остале обичаје чињаху, што само чине праве и најчистије Српкиње.

Одавде прејасасмо кроз прекрасно чисто потуричко, као и Дечани, село Црнобрег, са самим траговима урвина и развалина српских св: храмова. Сво је село, као и сва остала овуда, начичкано све самим кулама, које су подигнуте од самих бив: наших св: храмова, урвина и развалина других прастарих српских и из независности српске, зграда. Све је то сам тесан и прекрасно углачан мрамор, са равним шарама и украсима, па чак и одломцима крстова. У десно нам остаде село славни Јуник, о којем смо већ напоменули, сав начичкан страшним и огромним кулама, све од наше старине и својине.

Кад смо изашли из Црнобрега, а наступили на хатар села Лоћана, на којем рађаху Лоћанци, такође све саме потурице, наш је се водвода нешто узверио, и усплајирио. Држао је за унижење да пропусти ма којег неверника да пред њим иде, а сам неје смео напред да иде. Мучио је се сиромас и превијао, увијао на све стране, час везујући мараму и овом покривајући главу а и целим својим шалом па кад и то непомаже, час и огрћући се калуђерском мантиом и осталом ама све то беше узалуд, Лочанци га познадоше. Сад је била још гора и црња невоља, напред даље несме, а натраг несме, нити сме да нас води, ни да се врати. Борба је ова и мука дуго трајала, на наш општи подмукли и тајни смех, и као неку осветицу и светење спрам њега. Напоследку признаде дрктајући сав, као прут и побледео као чивит, да несме да нас води, а несме ни да се врати сам натраг.

Архимандрит х̄. Тирил видевши то, погађао је Арнауте једне да нас воде, а друге да њега врате у Дечане; и сви су се, нарочито и хотимично, у ценама, разбијали. Шта више један, који је попајдуже с нама ишао кроз хатар лоћански и који је био пристао на углављену цену да нас проведе кроз Лоћане и Прилеп, дошав да непријатеља нашег војводе, који је сав био као була умотан од главе до пете, и подозревајући на умотаног, да је он непријатељ, оних Лоћанаца, на наше дивно чудо оде и каза им за нашег војводу ! Овде се већ неје имало шта друго чинити до: или пустити и одтерати од нас војводу да га убију Лоћанци, што је по нашим општим назорима било непоштено, или бити готовим, да се зањ сви пушкарамо, што је опет било и опасно и неразумно?

Саветовање је ишло дуго и кад од Лоћанаца дође један и питаше, ко нам је онај увијени завиријућ око њега да га види, а он све обрћући коња на страну, чему смо се морали гласно и већ јавно смејати, јер изгледаше у овом делу као права додола, - тада счепа своју камилавку отац Тирил, јурну свог хата напред, ми за њим, а вајну војводу метнувши међу нас у средину, као знак да хоћемо сви да га бранемо, отиснув се сви даље од завиравајућег Лоћанца и Лоћанаца викну им и рече: да нас нико други неводи, до архимандрит Дечана Тирил, да разуме се по себи, ако им је воља, нека пале. Док је се овај њихов изасланик вратио, Лоћанци договарали и уговорили ваљда нешто, што је се видело по њиховом брзом, за нама трчању, ми смо били далеко и далеко измакли по дивној и прекрасној равници метохијској.

Тако се опростимо ове беде и невоље; али наша вајна војвода не смедиаше скидити своје завесе чак до иза Прилепа и његова хатара. Тек што наступисмо у хатар села Прилепа, и уђосмо у средину једног сокачића међу њивама, а четири потурице, или Арнаутина, тако рећп запевајући, одпочеше, на шкипском језику дугачку, а тужну песму, у којој опеваху х̄. Тирила сад: Архимандрита и вођу, како је донео камбане (звона) у Дечане, како ова звоне на поругу цара и правоверне мусулманске вере, како му цар за то ништа не може, јер су му то све дали 7. краљева, и како је ни више ни мање донео до 7. товара новца и осталих сваковрсних богаштина!

Аман бегој, турит девлети!
 Мосна чуј мзинцир тумрети,
 Н Станбол кур на шкове,
 Нанд мазбата екени чуве,
 Оца ларт пор мејкндуве,
 Фукараја то меун ди гуве,
 Намсој Шкодра осикан џоне
 Мосиле па и трет тьтоне

Пре и Станбол датна вјен
 фермане,
 Пртечу ода т киш Дечанит,
 Хаца Кирили Игумони,
 Т киш Дечанит конвјер
 кунбони,
 Пре и Станбол ја мриви
 фермани

Дју бјуљук пр бајт низами.

Тирил им даваше дувана, даде неколико гроша, а они завирујући око наше додол-војводе, остадоше задовољни овим поклонима. Они што су певали, баш као и прави и сви Срби, метнули си били прсте у уши, а загрлили се, па се и не крећу са сред њиве, а 8. наоружаних дошли су да нас пресретну. Да им се ништа не даде, или бар толико, са колико би били незадовољни, онда би било пушкарања. А што се песма пева, она се пева из два узрока: да им се да новаца за ову, а ако се не да, да се раздраже другови певача; те да слободније и осветније гађају. Задовољни са подарцима она осморица, оставише нас, желећи нам сретног пута, а ми измичући од њихове љубазности, пројасмо и кроз Прилеп, пун такође кула од срп: цркви и старих зграда, и препун свакојаке старине српске.

До Прилепа ваљало нам је ићи преко самих њива, газећи речицу Прилепицу, Лоћаницу и као и пре Дечанку и Црнобрег; јер смо сашли били са правог ђаковичког пута, па ударили у десно, нарочито да видимо некакво чувено камење с натписима код скивљанске џамије. На њивама потурице, страшно зле и пакосне тражећи и најмање зачкољице, па да се побију, страшно задиркиваху и нас све, а нарочито нашу војводу онако умотану и завијеву. На питања, што је увијен? одговарало је се: час да је странац па плашљив; час да је болестан да га глава боле и т: д: а кад је питано: што је и тело замотао? одговарало је се: да је рањен иза Пећи и остало је се што је се знало и умело одговарало и право лагало; но га све то неје спасло од грдња па изсмејавања и т: д: . Тек иза Прилепа за 1. час хода, и кад смо наступили на хатар скивљански, наша ти се војвода охрабри, свуче са себе све увијотине и завијотине, постаде опет озбиљан, као и пре, и са највећијим брезобразлуком и турском надутушћу и фудулуком, ободе коња, и запевавши, опучи напред, као да неје до сада ни лук јео ни мирисао, и баш ни најмање не мариаше сада за свој до садашњи страх и кукавичности, разуме се по себи, да смо и ми за њим ошикули; те тако дођемо да газимо скивљанску прилично повелику речицу тако звану Скивљаницу (Скривљаницу).

Запитаће се: а зашто је све то до сада чинио војвода? Ето, зашто! Он је убио неког Арнаутина из помињатих Лоћана, овога браћа већ у два маха гађала су га из заседа, па у место да га убију, он једном сломије куршумом ногу а другом руку. Он је пао на крв; па је се бојао да га не спазе те да га неубију. Ово последње (онај турски брезобразлук) чинио је с тога, што је хтео да својом турском силом заглади своју бившу срамоту и да нам покаже како смо му се смели смејати, онако спрам њега бити тобож неучтиви, као неправоверни спрам правоверца.

Речица је ова, ври својим бурним планинским долазима, свукла и огромно дрвље и камење, међу којима беху од 1 1/2 хват дужине а по 4. стопе ширине, надгробни срп: билези, дивно и прекрасно израђени; али без игде и икаквих натписа. Одавде смо за 1. добар час хода дошли у садање село Скивљане, а некадашњу срп. једни веле, велику бив: паланку Скивљанку а други опет Жеру. Које је од ова два имена истинитије ми незнамо и наводимо их оба; па како ко хоће нека тако и зове. Што се самих нас тиче, ми би били за прво име, узев у обзир и садањи назив његов и речице и месност, а место Жере однели би близу Пећи, где се и данас грло планине; тако, а и Ждреб, Ждрело и Жрело зове; тим још и пре, што је Пећ у српска доба била само село, а не паланка, и што се у свима нашим старим књигама спомиње да је то Ждрело, или Жера паланка до Пећи, а Пећ опет до ове близу, а одавде је до Пећи више од 4 1/2 часа хода.

У исто време овде наводимо: да су погрешна држања Вукова, Рајићева и осталих, да је ова паланка прастара српска била у данашњем Ждрелу окр: пожаревачког у кнежевини, што је тамо Пек (и Мајданпек) а то је одтуда што је се и дан: Пећ, по онд: изговору и писању писала „**Пекѿ**” а можда тако и изговарала, као што је још и данас многи зову и Пећ, и Пек, а и Ипек турски. На сред дан: села стоји опала и скоро у урвинама страшна, јадна и нечиста, али огромна и дивна по старом срп: начину, озидана џамија. Причали су, да је код саме џамије оно камење, са тако веле, италијским натписама. Испод џамије од источне стране протиче Скивљанка, или Скивљаница а од југозападне друга нека речица, којој немогасмо имена дознати. Ова се баш под самом џамијом, улева у прву. Џамија је на једном као брдашцу, заграђена, са неком дервишком, или како овде зову, шеховском пustom и празном, пуном ђубрета, као и џамија, кућом.

Сад је тек права мука била, како да се уђе у ограду, како да се нађе то камење и с њега натпис да се снима, а то да неопазим и наш вођ и селске потурице? Ради тога искано је воде из једне, друге, и чак шесте куће, па нигде нададоше, до једна старица спрам џамије, а ми смо за сво то време тобожњег искања воде, и код оволиких речица и у њиховим коритама доста добре, бистре и студене воде, били ушли у ограду, нашли камење, разгрнули огроман коров и већ снимали легавши као на ово да се одморимо. За ово је време један забављао нашег вођу, продајући с њим зјала по џамији и око ове. Натпис је се тешко снимао у овом страху и дрхтавици, а рад пође још и теже кад дође шех и поче да нас гони напоље. То беше црна, дебела, округла и гадна азијска људина, која незадовољна што нас не могаше и после претње да одагна, оде довикујући комшије и правовернике: да одагнају од своје светиње поганштину и неверу. Ствар је била врло озбиљна, тамо је се чула звука оружја, а нама је стало било до натписа, међу тим и наша војвода почела је негодовати што смо ушли у ову светињу, а ваљало је и поглавито и од њега да се сакрије права намера; нама је се викало од наше дружине и не бој се, не бој — и брже брже!

То је тако трајало скоро за пола часа, а снимање натписа још небеше готово. У овој забуни и брзини нисмо имали кад ни довршити оба натписа, а камо ли поверити их, док шех са људима дерући се привуче се огради џамијској. Један наш још из Пећи друг, страхота слободна и храбра делија, (а међутим св. от. Мак: ... по имену већ помињати на ћоравој сексани. Радота дераше још страшније и од самог шаха и викаше: "море не бој се, ради, ради, мајку им ус... не жели ни они меса!" Већ је и наша војвода дошла била изван себе, јер неје могла да трпи грдње и увреде шехове, који се превали као клата каква и преко плота, а друштво му се затезаше да пређе овај хватајући за њим бусије и запињући пушке. Сад се већ неје имало куд ни камо, него је се морао оставити посао и чистити из ограде и из дворишта џамијског.

Благодарећи томе, и памети првих караванских лица, пошто њих неколико узјаше и непоказујући се окружише нас, да безбедније узјашемо и измакнемо, вратише се и војвода и наша неустрашима делија архимандрит Ћирило и онај диван и прекрасан Пећанац х̄. Максим и Радота, пун карактера, поштења и осталог; и ми измакосмо и изчистисмо се и из Скивљана, некадашње паланке српске, у којој се писаху, а доцније за турско доба, печатаху књиге наше, а сададег тужног и опалог села, и из дворишта и џамије његове. Тек вам сад и могу коју рећи о џамији, селу и савршено непотпуном, а нарочито посве нетачно снимљеним натписима.

Џамија је огромна сва од српског тесаног камена и по срп. начину зидања, међу камењем украшена прекрасном и црвеном срп. опеком. Управо ово и неје џамија, но потурчена бив. огромна црква, којој је откинут олтар, оборена бив. препрата, па тако скраћена и нагрђена. Да је одиста била препрата познаје се по траговима једног и истог, као и у џамије, једва познавајућег се помоста, зидова препратиних, а тако исто и бив. тројног олтара, још добро неутамањеног и несравненог са земљом. Џамија нема минару (или викало) и она је и сада, као и кад је потурчена ова бив: срп: права црква текија, или теће. На северном и јужном зиду бив. главне цркве провирују по где где кроз турски креч и малтер, трагови од наших светаца и натписа.

У бив: препрати стоји огроман и онакав исти стуб римски, као и у Грачаници, такође наопачке обрнут, као и тамо, што је знак победе православља над римштином, са многим натписом римским, као и тамо, од којег, смо само ову реч запамтили на месту и изван села прибележелв: "Grasius" обраћајући главну радњу на она два камена с натписима. Причало је се да је само један камен, са тако званим италијанским натписом, а ми их нађосмо сада зарасле у коров, а бившој препрати, два и то поклопнице надгробне, у самом помосту препратином и савршено обе равне са овим и међу собом у свему и свачему скоро једнаке. Но несемо само ове две поклопнице, јер се виде још многе друге, али без натписа. или их бар ми не спазисмо. Иза, и око, ових, иде диван и прекрасан бив. помост препратин, од самог тесаног и углачаног мрамора излизан и углачан, што је знак да је ова бив: црква дуго служила.

Прва је поклопница са натписом, са северне стране од белог изшареног плавим и црвеним, мрамора лепо и прекрасно урађеног и углачаног. На њој пише ово, колико је се могло у оној журби, а истипу казати још више страху, да снимим:

**„Мѣца роуина дньнъ ѿ. ѿ. въ лѣтъ ꙗ. ѿ. ѿ. ѿ. прѣстави се
кѣоуменна Рѣсафина светица и бысть хтирь и шновитѣль
сегѡ мѣста свѣтаго запѣстьѣнаго и шпленьѣнаго креси
иконѡврьскоую рекомѡ поганоую бабоуньскоую. Поживе лѣтъ
л. ѿ. и бысть д. лѣтица кѣоуменна ...”**

Ово је само што је главније и у главном, а даље иде још огроман натпис са још неким именима, која се и тешко читају и немогоше снимити због препрека. За ову поклопницу неје нико ни знао, но за ову другу која сад иде; али и њу нико неје видео, но су само слушали да је има, и да је латинска, а нарочито италијска. Шта више, кроз Скивљане, неје нико, од наших, ни прилазио, но су само о свему томе слушали од Арнаута. Иза напоменуте поклопнице иде друга скоро онаква иста, али дужа и шира, па и грубије и хрђавије израђена, са чега се чиии да јој је и камен лошији. За ову су сву држали да је са натписом италијски и латинским, а пошто савршено нетачно и непотпуно и са њега снимисмо ово мало натписа, излази сасвим друго. Ево дакле шта се вели:

**„Мѣца феброуарна дньнъ к. ѿ. въ лѣтъ ꙗ. д. прѣстави се
рабѣ божинѣ Стѣфанъ зовоми Воиславъ кнезъ. Оумори кѣо ...
аньег ... об ван Живьманъ Ракоћъ и на вѣуна
моу паметь и въ то бысть краљ срьбьскіе земли славъ
.... извикни быша ꙗ. р. тисоушь аминь.”**

Као што смо двапут три напоменули, снимци су ови не само нетачни и непотпуни, но и неверни. Ми за њих не јемчимо не само ни за смисао, но ни за поједине речи па и писмена, а стављамо их овакве, какве смо их нешто на месту прибележили, нешто сећајући се речи, иза села, допунили само зато: да се зна да ту бар ова два најмање постоји прастара српска са натписима надгробника, можда неких свѣтаца, кад су у цркви погребени, или врло важна и знатна лица, и да их, ко може и хоће, отишав тамо на ноно снимити и обелоданити српству и науци. Овде је, које што се немогу да прочитају истрвених, а које што се немогу да очисте, још 7. врстица на овом последњем а на оном горњем 11.

Одавде смо стигли у село, Осек у коме је пола мухамеданаца, а пола веле, римокатолика Арнаута, од којих и ми неколико жена видесмо, које се и у ношњи и типу разликују од осталих. Иза села, а на хатару већ јагоском при речици Јагојли, Јагостици Јагоштици најиђосмо на 5-6 које жена и које девојака латинки Арнаутки, које беху не само отворене и слободне у понашању и опхођењу према нама, а ваљда и осталим путницима, но и слободније и отвореније од свију овд: па можда чак и наших Влахиња у кнежевини, и Аустромаѡарској Србији. Ми смо овде одјахали да се мало одморимо и подкрепимо, и те женске нестидеше се и неплашише се да се још мало и шале са нашим св: оцевима и караваном. Због ове своје отворености и слобода, често их отимају мухамеданци; те између њих и латина, који су страшне убојице, иде вечна крварина.

Одавде најиђосмо у њивама, на њих преко 60. мушких наоружаних, небројећи ту жене и женскиње јагосћана, све самих латина, који радиаху своје послове. Боже мој, боже! што ти је само начело, само наука каква? Ово су латини, веће убојице од мухамеданаца, и сви причају, дивљи и већи зверови и разбојници од самих мухамеданаца; а ми приметисмо: да су они много питомији,

љубазнији: смеренији од мухамеданаца. Једном речју: вера Христова, па акоће и римокатоличка, од њих је направила људе, божија створења, а не зверове и одљуде, као што су, без разлика народности сви мухамеданци. Они се сви лубазно јављаху, разговараху и т. д: негледајући, што то чине са шизматичним, па још и калуђерима.

Они нам љубазно показаше на једном дивном и прекрасном на сред поља узвишеном за пола Голеша, лађастом брдашцу, обраслом шумицом и трнем, огромне урвине од бив: српске православне цркве. Они се нестиђаху признати, да је то доиста била православна: "влашка," а не "римокатоличка," "латинска" црква, као што несакриваху: да хоће ту помоћу Рима, Италије, Аустрије, па чак Инђилиске, да подигну своју латинску мису и то свето бив: православно српско место и у 3/4 цео бив: срп: св: храм да "полатине". Око овог брдашца, са три стране, протиче речица Јагоштица а код мањине Јагојлица. Почев од саме обале њене, па до врха брдашца, цело је оно усејано прастарим српским гробљем, са разним шарама и украсима и то онаквим истим, какви су по биљезима и поклопницама на стар: срп; гробовима у нашем Подр: и Ужич: и другим, округу кнежевине Србије.

Ту су ти 8-краки крстови, винове лозе, гроздови, мачеви, полумесеци, руке мушке и женске, па чак и огнила српске, точкови, или кругови венци, звезде, сунца, копља, стеговц, кључеви, коњске плоче укрштени сломијени срп: прави мачеви са правим татарским одвећ кривим сабљама и остале дивоте и красоте српске, али је све то нарочито лупано и утамањивано. На једноме се једва тек чита овај непотпун и то скорашњи натпис:

**„Прѣстави □ се рабъ божии Станимиръ сынъ Бошковъ
Големовиуъ, братъ воиводе Богдана Големовиуа, ранѣнь на
Крени штъ Ахметъ царскаго сераськера на лѣто ꙗ. ѿ. ѿ. ѿ.
вѣди мѣ веуна паметь наде за свои родъ и светѣ богородицѣ ѣ
Ѧаковицѣ аминь.”**

и други један на коме се још ово оволико познаваше:

**„въ лѣтѣ □ ꙗ. ѿ. ѿ. ѿ. рани се на Роуци проти Татаранъ
воивода Драгисаль сынъ Оурошевъ Милоквикъ и оумьре въ
своѣмъ градѣ Јагошѣ богъ да га прости кто проуте да реу ...”**

Ево нас и у самим Јагошћанским урвинама, у којих је, на попречном белом мрамору над западним вратима изнутра у препрате овај натпис:

**„ † въ славоу кдиносоуцьнига и нераздѣльнига св: Троици
съ извоуѣникъмъ ѿца поспѣшеникъмы сына и сввршеникъмъ
св: доуха сини свети и божьствьнии храмъ св: великомоуѣеника
христова и воиводи небесьнаго вьсегда повѣдоньсьца
Геургианъ съзидани светымъ кралемъ србьскимъ Строиломъ
шбьнови се въ дни светорождьнаго и прѣвисокаго краля**

СРБЪСКАГО ПОМОРЪСКИК И ПОДОУНАВЪСКИК ЗЕМЛИ РАДОСЛАВА ВЪ ЛѢТѢ С. П. Л. И. ИНДИКТИОНА ТРОУ КГОУМЪНЬ АРСНИК БОГЪ ДА ГА ПРОСТИ.”

Огромна је била ова јагоштска црква, а и дворци и ћелије около ње. Тек се по где где виде трагови од прекрасних старосрпских слика светитељских, око којих су били и разних натписи. Види се да је на њој било и кубета; јер излупани од белог мрамора разноугласти огромни, стубови, то сведоче. Прича се да је она из топова порушена и то у борбама Срба и Турака, а многи веле, Немаца и Турака. Околне потурице вуку све оно што је камено, отимајући од њених садањих латина, а до пре 80. год: само и чистих православних Срба. До сада не би остало ни гласа ни трага од ове дивне и огромне некадашње светиње српске, али је, на наше велико и дивно чудо, сва и подигнута од саме дивне и прекрасне старосрпске црвене споља неолепљене опеке, коју тако здраво и неволе, а и немогу да одвоје од кумсала потурице, те и оно што у борбама са римокатолицима, поруше не носе и не одвлаче одавде.

Овде су се у ове урвине увек, у својим борбама са околним мухамеданцима, затварали латини а особито у борбама, са мухамеданцама, пред што ће Маџар-паша сатарити све оне, који су хтели да изкорене све околне латине не само у овој, него и у свима околним нахијима, и то само због једне потурчене па опет Латинима од мухамеданаца повраћене и отеће, латинке. Место је за, бој у овом чистом, равном и савршено голом пољу, да не може бити боље и одиста да ове урвине у више борби, а нарочито оној пред маџар-пашом, не беаху у рукама латина, они би се одиста и збрисали са ове садане своје, а некадашње само православне српске земље.

Даље око пута, иза, и крај овог, иду још ова села, која се виде: Вокша, Г. и Д. Лука, Храстовица, Баба, Грмочел, Дујак или Духјак и Пиране прекрасно село са развалинима цркве, и краљева срп: воденица, које се данас зову: "краљ Урош воденица, краљ Милутин, цар Душан" и т. д: тако исто и са огромним урвинама и развалинама, од 5. цркви, које имају и натписе; али нико несме тамо да ходе, а камо ли да их снима. Сва ова села, осим Јуника, који има преко 360. кућа, имају од 30. па до 100. к: и то све самих потурица, а сада тако званих Арнаута и по где где латина. Овде смо се кренули и ево нас после 7. часног непрестаног хода и лутања (а рачуна се 4. од Дечана до Ђаковица), у прекрасном и силном шехеру Ђаковици, неки опет Ђакову, старој столици српских школа, ђака и просвете.

Дивна је месност на којој је Ђаково, или Ђаковица, са истока, југа и североистока пукла дивна и чудна равница, далекочувена у старини Метохија, а садање Подрим, око које се од запада подижу мала брда Додон, више ових венци Жљебских планина, који се свршавају са дивним и чудним Паштриком, на којег је врху у урвинама црква св: Илије, којој иду и православни и латини и мухамеданци. Кроз сред Ђакова протиче Крена речица, која се улева одма под Ђавовом у Рибник реку, некадашњу тако рећи Рибнику, неманићског доба ђака и ученика. У Ђакову је била глава целој старосрпској просвети, и како у њему тако и на целој Метохији била је тако рећи школа до школе, а сва земља метохијска шкољска, одређења тадањом срп: државом за издржавање ђака.

Само садање Ђаково састоји се из самих урвина и развалина од бив: школа и зграда школских, које су све биле око знатних и најлепших цркви и манастира, јер и сва Ђаковица тада управо и не беше ни чија друга до само ђачка и црквена паланка. Кудгод се макне и окрене човек свуд опази и најиђе на саме урвине и развалине, покрај којих. се подижу данашње жалостне и ништавне кућице од шепера омазане црвеним ђаковачким блатом, кроз све улице ђаковичке притиче помињата речица Крена; те односи гад и ђубре ђаковачко лежеће око свију кућа и у свим њеним дворовима. Од старина се види још преко 30. које џамија, које текија, које су негда биле све саме цркве, а сада славе пророка Мухамеда и његово име прослављају.

Од ових целих, и читавих, џамија и текија знају још и данас по именце која је, као црква, била посвећена и коме имено православном срп: свецу. Било је још више цркви и манастира у Ђакову од

којих се и данас виде урвине и развалине, које султани, немогавши их ваздан набројати, у ферманима даваним грчким патриарсима, и на нашу пећску патриаршију, од 1775 год: кад ова пропаде и уступи се Грцима, престо их називају "и цркве ђаковачке," а данас нема, ни једне. Што се тиче броја кућа у Ђакову, он је неверан и непоуздан; јер га једни подижу на 8. други 4. на 5. па чак и 6. тисућа; православних Срба до скоро је било 70, к: али су пре неколико година, за једну годину савршено затрло се и изумрло равно 34. к: те је сада остало још само 36. к: Латина или римокатолика Србо-Арнауца, има око 120 кућа, а потурица или Србо-Арнауца, највернији је број 4000 кућа. Ђаковица је удаљена: од Призрена 6, Дечана 4, Пећи 6 1/2, Новогпазара 20 1/2 Дибре 12, Тетова 14, Скопља 16 1/2 Приштине 12. Митровице 14. Вучитрна 12. часова коњачког хода. Неверност је у броју кућа још тим већа, што у Ђакову куће неје ни држава пребројала, нити јој то Ђавовчани допуштају и дозвољавају.

Ово се само зна: да је православних кућа свега само 36, са школом и црквицом малом, које је обоје метох дечански; али на велику жалост овде је школа затворена, као и у Пећи, Хочи, Ораховцу, Срењској и још на два места, само с тога: што се стари учитељи, са малог свог знања, недопадоше једном нашем чувеном патриоту из Призрена, свет поверовавши његовом обећању да ће послати боље, о свом трошку, изтера, по његовом налогу ове, бољи недођоше и ненађе их се, а деца не умеју да се прекрсге, а камо ли Богу моле, а у потурченој цркви премудрости божије, или св: Софији, а садањој цамији, још и дан данашњи стоје, у старим српским подрумима, огромни котлови, ораније и други судови бакрени, гвоздени и неки земљани као ћупови који и по 1000 ова жита хватају, као остатци од некадашњих принадлежности старих српских ђака па и све земље у целој нахији и данас овој цамији дају десетак, као још заоставши и сачувани старосрпски обичај да се издржавају ђаци.

Још је знатно у Ђакову, то што се у неколико старих бегова ђаковачких, којих су, веле, куће на самим урвинама бив: школских зграда, наводи посуда бив: срп: школа и све утвари, па су још и препуни свакојаких старосрпских златних, сребрних и осталих ствари, као и новаца, књига, крстова, икона, одежа, разних црквених и школских утвари, па чак и звона и осталог, које све најпазљивије чувају. Ваља се бојати да неосиромаше, па ће све то утаманити и отуђити. Сами мухамеданци све то причају и некрију да је то прва српска и тако рећи права бив: ђачка паланка; те се и сами, као потомци старих српских ђака, држе за, најпаветније и дароватније од свију не само Арнаута и Шкипа, него и људи, на овом божијем свету. Но ма колико да се боји и страши човек од овога, не може се убојати; јер Ђаково с дана на дан опада и пусти, а то показује бар око 16. пустих кућа полуразорених, у којима нема живе душе.

Још је знатна овде праствара кула, на којој је ђачко звоно, из доба српског, веле, са натписом. Оно је, веле, звонило у старо доба, и глас му је се разлегао по свој Метохији, и по њему су сва остала звона звонила, давајући ђацима знаке да уче, иду у школу и из ове, а ђаци су сви седели у разним тада зданима бивших око тадањих школа. Овде се говори да је и сабља и круна Душанова, штака св: Саве и т: д; једном речју: штогод је старине и знатности, прича се да је овде. Што се тиче саме нахије ђаковичке, и ако се нема шта друго рећи за њу у смислу етнографском, до то да је скоро сва чисто Арнаутска и мухамеданска, са малим и незнатним бројем римокатолика и православних, опет смо је прибележивали, но нам на жалост још прибелешке док ово писасмо недођоше: те је с тога овако и остављамо до прве прилике.

Што се тиче самог занимања ђаковичана, они су махом: кујунџији и то православни и латини који раде најлепше и најдивније крстове и остале свете златне и сребрне утвари, бојације, оптокари (гајтанџије), дрејари (терзије), окрутари (одеждари), опанчари, а мухамеданци граде: миришљаве разне воде, мила (сапуне), папуче, седла, особито оружје и т: д: а цела једна врста дућанџија и неради ништа друго, до што купљени у нашој страни барут, пресипа у фишеке и препродаје. Баш кад смо дошли црквици и школи, добро затворили и закључали за собом вратнице, на овима се зачух таква лупа и рика, какве је не чусмо скоро, а од то доба више нигде. Цравоверних дечурлија, развалише вратнице и као гладни вуци навалиши на нас са миришљавим водама, милима, плетеним, белим, капама и барутом. Они чисто приморавашу и са највећим брезобразлуком и дрзкошћу препуна ачења и фудулука и ако су скоро још гола, да се купи све оно што продаваху; и ми, и по невољни, куписмо

понешто. Нас двојица тројица куписмо и по неколико од оних белих плетених капа, које нам особито доликоваху! Тек смо се били опростили овиих, а око њих и нас навалише други, у исто време и псујући и нудећи најбрзобразније нападајући на сваког од нас, такође са овим истим робама.

За нашу срећу дође цео караван поклоника од својих око 1600 душа из нахије лесковачке, врањанске, кумановске и скопљанске, са женама, децом, девојкама и т. д: Дивно ти је било видети све те људе, који се неразликоваше ни за длаку ни у чему од наших шумадинаца, док се опет сви ђаковчани свију вера неразликују ни учему од наших далматинаца и ерцеговаца. Све то беше најчистији и најдивнији српски тип, непомишан са другим расама, али на жалост у ђаковчана неје српски језик. Кад ови дођоше дође и попа ђаковачки, стари учитељ и остали одобранији људи; те тако и нерознати имађасмо прилике видети и разговорити се са овд: тако званим првашима, или првим лицима, и са цветом ђаковчана православних. Они сви жаљаху за својом затвореном школом, као и деца, а учитељ беше прилично ваљан човек, који у знању неизостајаше од многих наших учитеља, само у кошуљи и гаћама, бос као и остали, са процепљеном високом ђаковичком капом.

Уопште овде је живаљ српски у последњем ропцу, као и у целој ђаковичкој нахији, у којој само још погдегде знају по нешто српски. Бојећи се да нас који од поклоника не позна, и пошто и њих видесмо и с њима се, о многом и разном којечему разговорисмо, а нарочито кад почесмо питати о Трнпаланци у нишкој нахији, почеше нас подозревати ми узјахасмо на нашег мало одмореног коњичка те одосмо из нашег Ђакова или у дивној и прекрасној месности Ђаковице.

Али пре но што сасвим одмакнемо и измакнемо од Ђаковице, ваља нам ово напоменути: да смо већ били дали у штампу ову III свес: Путовања и оно о Ђаковици писали што смо и како запамтили а наша два описа (кратки и пуни) још несмо били добили. Баш пред самим штампањем не само овог дела, него пошто је већ било наштампано све ово овде што смо говорили, наши драги и честити пријатељи не само да су нам наше приделешке послали, но још и један свој, те, благодарећи им у име свега и свију, ево стављамо сад овде наш прави опис Ђаковице и њене нахије.

Дан: Ђаково, као што је већ казано, захвати мањи простор, но што је захватало у срп: доба и дели се на свих 12. знатнијих још од, старине, и доба српског, оставших улица, бивших подигнутих у част имена српских митрополија основаних св: Савом, у којима су тада биле подигнуте и цркве у част 12. апостола и њиних имена; а све их је везивала и спајала, у то доба, у једну целину црква Спасова, која је била и највећа црква посвећена у част премудрости божије (св: Софије), као најдрагоценији знак према тада учећој се срп: младежи и омладини. Да је се смело кроз Ђаково ходити како треба, дознало би се и прастаре улице и бар цркве посвећене 12. христових сп: Апостола и остале, али кад се неје смело и не допушта сад је узалуд пропуштати време; те се и мора описати ово садање потуричке Ђаково, какво је сада.

Скоро на средини његовој, а на обе обале речице Крене подиже се, или једва вири, из прастарих српских а и садањих развалина и урвина, садањег Ђакова тако звана: "Чаршија махале-си" а и "Кадунова махале-си" са "хадун џами-си" огромном од тесаног срп: камена подигнутом џамијом на урвинама прастаре цркве, веле, св: Спаса. Она је, као обично, ограђена прастарим срп: зидом сада урвинама, као и све и сва у Турској, и има најбољу и студенију воду у свом Ђакову, која непрестано пршти на све стране из неколико прастарих још срп: кладенца. Недалеко од ове џамије стоји огромна преправљена и потурчена црква св: Софије или премудрости божије, која се сада, као џамија зове: "Фетах хаџина џами-си" што ће рећи од пре покорјења Турцима ове најчистије и језгровитије земље бив: српски св: храм, а иза ње је, од прастарог српског м^{ра} тако звана: "Шех Сулејман теке."

Иза ње, а око бив: Спаса, стоје још троје развалине од бивше три срп: цркве св: Еванђелиста Луке, Марка и Матеје. Иза ових громилају се огромне урвине од бив: цркве св: апостола Павла. Између свију горњих развалина а сада џамија и текија, види се да је било огромно здање, које их је везивало са свима својим засебним оградама и здањама; и у томе је била смештена највећа и главнија школа у свој бившкој српској царевини и краљевини. Само је бив: црква св: апостола Павла стојала као почетак засебне бивше улице, ваљда тог истог имена. У поменутом простору стоје огромне урвине од бившег главног здања тадање школе, које се сада зову: "царски хан" а иза овога простора бивша српска прерађивана (доцније у турско доба преправљана) кула, по свој прилици бив: главна

звонара ђачка, у којој је сада помињато прастаро српско огромно звоно, на које избија часоказ турски, али разбијено; те му глас тужно и потмуло, чисто као издишући болесник, казује садање своје и свога српског народа стање.

Од срп: прастарих урвина и развалина, још су овде знатна два огромна сараја (дворца) Елез паше и Сефин паше. Овај последњи стоји у своду над самом речицом Креном и Ђаковицом. На једној узиданој, а изобијаној и скоро сасвим излупаној плочи пише ово:

**„..... прим господи и Спасе мои мога ти твога ѿ твоих
богодань ми стежани приносимаа на користь и
юности оученик се кралѣвъ поморию зети и съ
възлюблѣи братомь ми кралѣвъ Вльканомь и съ
всешсвѣце архики и патриархомь все срьб и
морьскии земли и все патриаршии сврь земли
синѣвклитомь в ѿ митрополити и н ѿ епискоупи и з
архимандр св и съ всемь съборѣ власти мали и
велики все срьбск поморь Рашькии зем краль
правовѣнъуани Стефань сынъ светаго и великаго кралиа
Гумешна Немани прваго оучителя и мротъуца
срьбскаг....”**

У целој је овој махали 120. скоро све самих правоверних кућа 2. малале и џами-си мула Јусуфова са 280. кућа потуричких и преко 80. арнаут: римокатоличких кућа, са својом такође од прастаре срп: цркве, као и џамије, зиданом римокатоличком црквом. Осим ове џамије и римокатол: цркве има и једна огромна, зидана, све од самих срп: урвина и развалина, кула подигнута 1868 год; да би у шкрипцу из ње држали тако звану ђаковачку "Малесију" (Црну Гору), да ова неби утаманила Ђаково са околином. Осим ових има и једна потурчена црква, а сада тако звано Теке, веле некадашња црква посвећена апостолу Петру. А све су ове текије, или, као што их зову овуда Теће потурчени бивши српски манастири посвећени св: Апостолима Христовим.

Сваки је овај бивши српски манастир направљен био од по једног од оних 12. митрополија св: Саве и њихових митрополита, и као што се каже, сваки је тај манастир издржавао ђаке, из својих митрополија. 3. "Махале, и џами-си, Махмуд паша" са 200. све самих турских домова. Осим поменуте зидане, или боље од потурчене цркве српске, направљене сада џамије, у овој је улици једна прастара текија, такође од бив: срп: манастира. У Текији, над западним вратима, још и данас стоји узидан бели мрамор, са овим натписом:

**ВЪ СЛОВОУ ЕДИНОСОУЩНИК НЕРАЗЪДѢЛЬНИК И НЕСЪЗДАНИК
ТРОИЦЕ ОТЬЦА, СЫНА И СВЕТАГО ДОУХА, ИЗВОЛѢНИКЪМ ОТЬЦА,
ПОСПѢШЕНИКЪМ СЫНА И СЪВРЪШЕНИКЪМ СВЕТАГО ДОУХА СЪЗИДА СИИ
СВЕТИ И БОЖЬСТВЪНИ ХРАМЪ СВЕТАГО И ВЕЛИКАГО ОУЧИТЕЛИА И
АПОСТОЛА ХРИСТОВА ПАВЛА АЗ МЕНЬШИ ВЪ АРХИЕПИСКОУПЪ И**

смѣрени митрополитъ рашьски съ братиами епискоупи
 вельблѡждьскимъ кѡрь Пансеѡмъ (2) самоковьскимъ кѡрь
 Макарикѡмъ (3) баньскимъ кѡрь Гавриломъ (4) разьлогскимъ
 кѡрь Марьдарикѡмъ (5) клисоурьскимъ кѡрь Прохоромъ, (6)
 штьмьвьскимъ кѡрь Петромъ, (7) црьквьньскимъ кѡрь
 Рафаиломъ, (8) паланьукимъ кѡрь Саваѡнѡмъ, (9)
 рывьниукимъ кѡрь Марьдарикѡмъ (10) трьговишьскимъ кѡрь
 Га□моуиломъ, (11) славланьскимъ кѡрь Несторомъ, (12)
 светоиваньскимъ кѡрь Сильвѣстромъ и (13) периньскимъ кѡрь
 Никаноромъ Вавила а̄. архикѡпискоупъ рашьки светорожьдьянаго
 оуѡителна и просветителна срьбьскаго богомъ, а не ѡловекомъ
 поставленнаго и просвѣщеннаго прьваго архикѡпискоупа и
 патриарьха вьсесрьпскаго и поморьскаго и подоунавьскаго
 господина кѡрь Саве, вь дьни светорожьдьянаго краля вьсе
 срьбьскиѡ и поморьскиѡ и подоунавьскиѡ и рашьскиѡ земли,
 Стефана вь лѣтѣ ̄с̄. ̄ѵ. ̄л̄. ̄Ѧ създан сегѡ”

Овај врло важан за нашу црквену историју натпис са великим и силним мукама једва смо
 добили, преписујући га, са непрестаним прекидањем и зверањем, да нас стари Шех, са својим
 ученицима, шта ли су му, не опази. Особита нека је благодарност за овај једном прекрасном и
 ваљаном ђаковчанину римокатолику. 4. "Махале-си и џамиси-си, хаџи Умерова." Осим ове џамије од
 прастаре срп: цркве, или манастира, подигнута је још једна у турском добу, но јој име не могасмо
 дознати, као и већ разореној текији. У овој махали, или улици, има равно 350 све самих потуричких
 арнаутских домова. Овде је у овој улици 36, кућа Срба православних са помињатом премалом
 црквицом "Успене св: Б̄це." 5. "Махале-си крује пазари" (главни трг) са огромним дворцима од
 прастарих српских, неких млогих зграда, и светиња, Ибрахим бега и 130 потур: кућа у тако званој
 "Горња малала" а у "Дољњој махали" је 260 кућа.

У првој је, од старе срп: цркве, или м̄ра, џамија тако звана "Анкина џами-си" (од цркве св:
 Ане) а у Дољњој је "Пазар џами-си" са две текије од прастарих срп: м̄ра. 6. "Ћеримова махале-си"
 са 130 кућа џамиом тако званом "Сапасова (Спасова) џами-си Исљам бегова џами—си и Прејуцова
 џами—си." Ова је последња без мунаре, а све су од прастарих срп: црк: и м̄ра. 7. "Грнчарска
 махале-си и Грнчарска џами-си" са 140 домова, У овој улици све су сами грнчари, који граде: грнце,
 крчаге, таве, ћупове и остало посуђе загаситоплаво, као они наши без рукатка стари грнци, или
 лонци, што се још налазе у ужичком и другим план: окрузима. Џамија је такође прастара од
 потурчене цркве, или м̄ра, но само унеколико преправљана. Око џамије, као и свуда око свију,
 међу садањим турским грбовима виде се и срп: излупани, па још и са натписима. Тако на једноме
 пише овај врло знатан натпис:

**„Здѣ лежить рабъ божій Перко Прельубовиуъ воивода
господара Коуѣ, ранѣнь на Кратову, а прѣстави се у свомъ
дому 24. Октомвриа 1785. годинѣ, веуна мѣ памѣтѣ аминѣ.”**

8. "Ђулска махала и џами-си" са текиом "Прејуцова теће-си" и "Хаџи Алијна теће-си" и 110 домова потуричких, а 70. циганских. Џамија и обе текије су од старих срп: цркви и мѣра. 9. "Сефина (Сербина Србина) махале-си и џами-си" са 110 к: потур: и 50. цигана и текиом "Шех Халијном и Шех Мехмедовом" све од срп: цркви и манастира. 10. "Кримова махале-си и џами-си" и текиом, "дервиш Римијном" и 80. кућа потур: . 11. "Гусарска махале-си и џами-си" са 110 кућа потуричких и текиом, "дервиш Салином" у којој живе, као и у осталим, силне и многе неке дервишине, наследници и замењеници наших старих калуђера. Као и ово свију побројаних џамија, а нарочито текија, и овде је око ове силно и огромно гробље потуричко измешано са прастарим српским.

Значајно је ово: да око џамија има више потуричког но српског, а Око текија овог последњег. Управо око џамија је скоро само потуричко, а око текија, осим оно понеколико дервишког, остало је све прастаро српско. Џамије су све или савршено потурчене и прекројено цркве, или из развалина ових изнова подигнуте у облику турских џамија, са чега се и признају за праве и свете турске богомоље, а текије су опустели срп: манастири, у којима се само прочита нека турска молитва, (а облик им се ни за влакно не мења) одпочну у њима да живе дервиши, и с тога и несу у таквом поштовању у ком џамије, јер опомињу долазеће на хришћанство и српске православне храмове. Око ове текије, као и свију стоји силество божије је, излупаног и изокрњиваног прастарог срп: гробља, са разним шарама, натписима, приликама и осталим срп: знацима, руку, полумасеци, огнила, копаља, мачева, 16-угалних крстова, венаца кола, ружа, сунашца, звезда и осталог. Међу овима, којекако је се снимио натпис са овог белега:

**„ ꙗ. Ѣ. ч. њ. ѿ въплѣщениа бога по плѣти прѣстави се
воивода подримьски доукаѣиньски Оурошьць Дрѣжковъ
Милоквикъ оуби га на градѣ Господара и кнеза Новака и
Радивога Кауаникѣ Ахъмедъ Ефеньдина Васикъ, веуна моу
памѣтѣ. То лѣто паде Кратово и воивода Радохна съ сыномъ
си Влатьком.”**

12. "Гецова махале-си" са џамиом истог имена, и 130 потуричких кућа, баш до самих ђаковачких гробља. Тако дакле у Ђаковици има: 1. Српских кућа свега 36. Арн: римокатолика 129, Цигана 120, кућа и 2100 потурица све самих Арнаута, који или сасвим незнају српски, или бар неће ни рече српске да рекну.

Осим помињатих џамија и текија, у Ђакову је још знатно да се помене још ово неколико сачуваних прастарих срп: камених мостова са разним натписима, шарама, украсима и осталим и то: 1. Реџ Елезов, 2; Талићев, 3, Табачки. 4. Алипашин, 5. Хаџи Етемов, 6: Исљам бегов, и од дрвета; 7. Пуле мост, 8. Курт пашин, 9. Ућерим Махмудов и 10. Прејуцов. У Ђаковици се стиче Крена, која долази од старе Вокше и Прилепа и Ђаковица река, са још неколико поточића, који се сливају са западних планина. Ђаковичка нахија дели се на ова тра среза: 1. Река, са 73. села: 2. Малесија са 6. огромних села и 3. Хас, са 49. села; свега дакле села 128, са 2641 кућом, и у Ђаковици 2400: свега дакле 5041 кућа. Починемо са тако званим срезом Хасом, који од Ђакова лежи југу и југозападу и југоистоку. 1. Фирза, 1/2 часа од Ђаковице југоистоку са 12. к: л. 2. Жубин (Губин) 10. м: 4. п: 3. л. 3. Вогов, 10. м: 3. п: 3. л. 4. Прут, 10. м: 4. а. 5. Зјулфе, 1/4 ч: 7. а. 6. Гођен, 10. м: 6. п: 6. а. 7. Моглица

(Моггилица), 10. м: 10. л. 8. Раче, 5. м: 8. л. 9. Петрушан, 10. м: 7. л. 10. Гусар, 10. м: 12. п. 11. Грчин, 1/4 ч: 15. п: а. 12. Липовџ, 10. м: 11. п: а. 13. Кушовџ, 10. м: 8. л. 14. Долин. 5. м: 8. п: а. 15. Биштаџин, 10. м: 12. л. 16. Смаћ, 10. м: 10. л. 17. Швањско, 1/4 ч: 10. л. Ово је село на међу хаског и речког среза.

Даље право југо и југозападу, а покрај Белог Дрина, 18. Долан, 1. ч: 15. п: 10. а: има развалине од храма св: Ђурђа, а од св: Аранђела направљена је дан: текија, у којој живи неколико дервиша. 19. Рогово, 1/2 ч: крај Дрина у равници са огромним урвинама од зидане бивше све самим старосрпским опекама бање. Има 30. п: и 15. а. Прича се да је некада овде била Ђаковица, па одавде премештена на дан: место. Сва је околина усејана огромним и силним развалинама од цркви и неких зграда, на којима су и старосрпски натписи, а тако је исто усејана и са огромним и силним старосрпским гробљама с натписама, али их нико несме снимати, јер су овде потурице одвећ зле и пакосне. Само се виде 7-ре раз: од бив: срп: цркви и м[^]ра, на којима још и данас стоје трагови од остатака живописа и српских украса.

Скоро на сред села стоје огромна, од срп: цркве св: Богородице начињена, џамија, са силним старосрпским гробљем, крај ње зидан прастари српски кладенац, који никад не усише и у ком је вода одвећ лака, бистра и студена. Кад осане вода у Дрину право од овог бунара гази се преко Дрина, а на другом ни једном месту не може се ни у које време прегазити ова бистра и брза студена српска река.

20. Кабаш, крај Дрина са 15. п: страшно злих и пакосних. 21. Кућендин, 10. м: 13. п: а. 22. Дедај 1/4 ч: 12. п: а. 23. Љубижда, 10. м: 20. п. 24. Ромаја, 5. м: 25. п. са џамиом од раз: цркве св: Василија. 25. Лукиње, 5. м: 8. п. 26. Зајум, 1/2 ч: 30. л: са црквом од срп: св: Варваре. 27. Крајик, 10. м: 24. п: а. 28. Ђоној (Јовановац) 10. м: 30. а: 10. п. 29. Кајуш, 10. м: 10. п: а. 30. Мазрек, 10. м: 7. п. 31. Плања 1/2 ч: 25. п: са џамиом од цркве св: Илије и текиом од м[^]ра св: Атанасија. 32. Гражуп, 1/4 ч: 12. п: а. 33. Миљај, 10. м: 10. п. 34. Домој, 5. м: 7. п. 35. Збрући. 10. м: 25. п: а. 36. Мьбјуч, 1/4 ч: 17. а. 37. Тректат, 10. м: 30. п: а: са џамиом од цркве св: Николе и Тодора Стратилата; 38. Ђолифат (Сувоблато) 5. а. 39. Къзълцик (Дреновац), 5. а. 40. Закриш, 1/2 ч: 2. а.

Одавде па идући на ниже, већ је скадарска нахија од Спаса и Кишаја, а од Сувогבלата па до врха Паштрића је нахија Ђаковичка. У околини овог села, Сувогבלата и Кишаја расте многи дивљи руј, који подмирује потребе свију чинећих коже у Призрепу, Ђаковици, Пећи, Тетову и Скопљу, а и чинећих коже свој Уруменлији.

41. Костур, 1/4 ч: 16. а: п. 42. Јелшан, 20. м: 30. п: а. 43. Враниште, 1/4 ч: 25. п. 44. Николићи, 10. м: 30. п: а. 45. Гољан, 1/4 ч: 20. п: са огромном џамиом од цркве св: Спаса. 46. Лежајит, 10. м: 8. п: а. 47. Вахња, 20. м: 30. п: а. са 8. развалинама од старих срп: цркви и м[^]ра и огромном џамиом потурченим Успењем св: Богородице. 48. Цинај, 12. п: а: лежи баш на врху Паштрика планине.

Мало даље од села, а на самом вршку ове високе планине стоје урвине, у којима је гроб веле неког св: Пантелије српског. У гробу су му веле само црева, срце и дроб, а тело је некуда однешено; с тога на дан св: Пантелије слеже се на врху студена и снежна Паштрика силан свет свију вера, који доноси: восак, тамјан, вуну, масло, месо и т: д: и ту код поменутог гроба поклања дошавшем из Цинаја и околних села дервишу. Дан тога св: Пантелије пада баш у највеће врућине. 49. Кишај (Црква) 10. м: такође скоро на врху Паштрика има 20. к: п: а:

II. Срез: Малесијски (црногорски) лежи западу од Ђакова у самим планинама и гудурама и заузима унакрст преко по 5. часова хода док Хаски срез заузима такође унакрст по 6. ч: хода по самим голим и кршевићим стенама. 1. Штипша, (Шипшај) са многим развалинама од раз: срп: бив: цркви и м[^]ра са огромном џамиом, а потурченим м[^]ром св: Ђурђа и 300 к: убојитих јунака Гашана п: и а. 2. Дьбарац 1. ч: са силним и огромним урвинама и са једном огромном џамиом потурченим св: Арханђелом и 305 к: п: а. 3. Трапапој (Трпапој), 1. ч: са 100 к: и потурченом црквом св: Димитрије. Ови припадају племену Бериша и држе се у пријатељству са Краснићима, противу Гашана. 1. Битучи са џамиом од потурченог св: Петра и 280. кућа Краснића. 5. Краснића, са две огромне џамије од старих срп: цркви и 550 к: Краснића. 6. Ника и 7. Мартур, оба латинска села скупа са 550 к. Имају свој стег (барјак) буљукбаше и друге поглавице са неколико цркви и попова. Они, као и сви латини,

или Шкипи (Арнаути) римокатолици, морају у сваком, турског цара, рату, да иду с Турцима у бој и противу хришћана, па и римокатолика да се за мухамеданизам боре и бију.

III. Срез Речки, заузима скоро све само равницу, између Белог Дрима источно и планина дечанских и ђаковачких западно, унакрст по 5. часова хода. Села су му истина сва мала, али тако рећи једна уз друга. Река заузима најблагословенији и плоднији крај не само у српским земљама, но можда и у Европи. Има свој стег (барјак) са 1000 војника, а јунички даје веле 10,500 војника 22. Молиће, 10. м: 16. п: 8. а: 2. с. 53. Морина кључ од Малесије Ђаковичке (Црне горе Ђаковичке), са 30. к: а: а: и стегом од 500 пушака. 54. Беревина, 1/2, ч: 20. п: а. 55. Паношевец, 30 п: а. са стегом од 500 пушака. 56. Бурјаха и Стубље, две улице једног села са 20. а: п. 57. Поповце (Поповићи), 15. п: а. 58. Смоливце, 10. м: 12. п: а. 59. Шишманово, 1/2 ч: у планини 15. а: и. 60. Баба (и Бакс) 70 а: са старим српским гробљем и џамиом од мѣра св: Козме и Дамјана. 61. Дјева, 10. м: 12. п: а. 62. Гуска, 1/4 ч: 10. п: а. 63. Брековце, 1/2 ч: северозападу од Ђаковице, а међу Реком Малесијом, са силним српским надгробницима са натписима и осталим. На једном, који је снимљен, пише:

**„З. б. разъсипа Гоультанъ Гоулеиманъ Дијаково и погоуби
Уельника Богдана, си гробъ њго веуна моу паметь”**

14 п: а. 64. Скорница, јужно од Ђакова 1/2 ч: 15. а: 5. п. 65. Јагошце, 7. а: п. 66. Меја. 6. л. 67. Рамац, 12. п: а: сви хајдуци. 68. Рупај, 10. м: .10. п: а. 69. Бојан, 5. м: 18. п: а. 70. Долашац (Долашај), 10. л: б. а. 71. Пацај (Парцај), 5. м: 7. а. 72. Рацајт (Разцар) 5. м: 7. п: а: са силним урвинама и развалинама, а нарочито старосрпским гробљама. На једном с ког је снимљен натпис, пише:

**„во лѣто ња. џ. п. ђ. нави татарханъ за живо колик Оуглиешоу
Бранка, Милоша Гьоурошина братио уелнике изъ Малесіе
дијаковъске. Сен велѣгъ стави имѣ сестра, Милѣна Богъ да
га прости, моуѣениуки издахъноуша оу Скивлиганима.”**

78. Доброта, 10.м 16 п: а. Тако дакле има свега православних Срба у срезу Хаском: Потурица Срба 393, Арнаута мухамеданаца 259, Арнаута римокатолика (латина), 120, Малесији Срба православних 10. Потурица Срба 590, Арнаута мухамеданаца 1045, Арнаута римокатолика 550. У срезу Речком Срба правосл: 89. к: Срба потурица 669, Арнаута мухамеданаца 735, Арнаута римокатолика 187.

Свега дакле у целој ђаковачкој нахији и Ђакову Срба православних само је 159, к: Срба мухамеданаца 2702, к: Арнаута мухамеданаца 3089 Арнаута римокатолика 977 Цигана 120, к: Скупа кућа свију вера и народа 7031 кућа; дакле скоро двојном више је туђег елемента од српског по народности, а по вери туђих је вера 48 1/2 пута више од српске православне! То је ужасан приказ за бедно и несретно свуда и на сваком крају пропадајуће српство. Нека би смеогући и преблаги бог дао: да нас овај статистични и етнографски преглед ђаковичке нахије већ једном освети и Опамети, те да већ једном: прогледамо сопственим српским очима, без наочара разних пропаганда и несретних себичних странака, које ће нас коначно утаманили и уништити ако већ једном не одпочнемо својски и како ваља радити. Опамети нас већ једном Боже и уразуми!

- У путу нашем газисмо и Крену речицу и већ прегазисмо и Рибник, који гради границу између ђаковичке и призренске нахије, Крена речица извире чак из Скивљанских брда, а улева се у Рибник, а Рибник у Бели Дрин. Рибник је повелика речица, на броду где се тури за 7 1/2 хвата широка. Одавде се кренусмо већ призренском нахиом, земљиште је равно и савршено голо усејано све самим хумићима, савршено пусто и необрађено.

Познаје се да је сво било под водом, и да је ту вајкада било огромно језеро као што је било и на свом Косову, па можда га је нешто онда и у време нашег краља Уроша I. Храпавог нестало. Било језеро или баруштина, у његово време, све једно је, само се то зна: да, је он цео овај простор од три часа ширине, а преко 9. дужине, изсушио и воду оцедио прокопавши каменито брдо тако звано Градиш. На оном пољу сабира се увек турска војска, а нарочито од Омер паше, кад је овај ишао на Црну Гору, Ерцеговину и т. д.; јер је потурица Омер направио пут преко целе Шаре између Призрена и Тетова, те обишао Качаник.

Овде је Омерица, без суда и пута 1860 год: у време нишке побуне на сред поља дотерала из Скопља, два Србина трговца из кнежевине, па их и обесила, као неке уводе и шпиуне српске, а то су били мирни људи, трговци па још и са уредним пасошима и тескерама турским. Само је се једном запамтило име, Аврам а за име другога овде немогосмо дознати. Да ли је што чинила и предузимала тадања наша влада противу овог варварског поступка и самовоље ове гадне потурице или не незнамо? Одавде се већ почесмо пењати на повисоко, а од самог пешчаника и кречног камена, савршено голо брдо, или боље рид, или стену Градиш. На врху његовом стоји зидана турска караула, из које војници прегледају пасоше ствари и глобе православне.

Одавде баш скоро на подножју Градишском стоји ужасне висине једносводни узани мост тако звани: "Швањски, или Ошвањски" што је још верније, јер је у селу Ошвањима, а неки, и то њих мало и назови писмених људи, кажу: "Светоивањски мост." Почињемо опет од поменутог Швањског моста и међе среза хаског, а од села Швања, те се долази у: 1. Мартул, од поменутог моста северозападу, 20. м: 14. л. 2. Брадосан, 3/4. 20. л. 3. Дебљибар, 1/2, ч: 25. л. 4. Мече, 1/2 ч: 8. п. 5. Враниће, 1. ч: 5. п. 6. Краљан, 1.ч: испод планине Вардише, са 20. п. а. и скоро целом црквом св. Јована Крститеља, којој је сачуван прастари српски живопис.

Види се да је била неког великог краља српског, јер на надгробној плочи, колико је се могло снимити, од страха потуричког, пише ово:

**„ њ̄. ѿ̄. љ̄. ѳ̄. месеца Генъвариа ѳ̄. Г̄. прѣстави се
велики Тънѹи великаког кралиа сынъ жѹпана
Драгосалика Никола, рекоми Мирославъ гробъ ѹго
паметъ года изби краљъ Грьци съ Фрюги и Тоурьки вьзе
Мельникъ и Демотикъ и остръв Тасоу съ предѣли ихъ и”**

У цркви су се прекрасно сачували и натписи урезани у камену над вратима и цела хрисовуља у олтару, али се све то несме и не може преписати.

7. Јабланица, десно крај Бистрице са 22. к. п. с. 8. Лука, 1/2. 4. п. 9. Жабељ, од Јабланице лево у равници 1. ч. 15. с. п. 10. Мазник, 1. ч. у равници 8. а. с. 11. Душановѹц, 1/2. 10. с. п. а. 12. Врановце, 1. ч. 5. а. 13. и 14. Г. и Д. Радише, 1. ч. 25. п. а. 15. Раковица, 10. м. 15. п. а. 16. Радојевац (Радониће), 5. м. 20. п. 9. с. са млогим развалинама цркви, м̂ра, огромне велике куле Радоњине, и много и силно старо српско гробље с натписима, али се не може снимити. Има и ѹамија од потурчене св. Петке (Параскиве) српске. 17. Ждреља, 5. м. са 5. п.

Овде су огромне и силне развалине од града и паланке неке, развалине од цркви, м̂ра и неких малих и силних зграда, силна и огромна гробља прастара српска са натписима и украсима. Овде је одиста и била више пута спомињата у разним нашим писменим споминицима прастара српска паланка Жрела, или Ждрела, близу Пећи, што је говорено, а не у Скивљанима, као што неки овд: држе. Пријатељ један из Ђаковице показао нам је и књигу једну печетану у Ждрељу, или Жрељу, које почетак овако гласи:

„Повелѣникъ вьсеосвещенаго Митрополита хвостъньскаго кѣрь Никанора изъписа се сѣта свѣта и божьствена книга глаголема Съборникъ иже изложихомъ вь немъ свѣтымъ избранимъ празникомъ месеца Марта к̄. ѿ. днь поѹе се писати оу Жрелѣ вь тинарехъ архиепискоупи хвостъньскои и съврши се месеца ГенѸариа ѿ миробитыа ѿ. з. а ѿ рождьства христова по плъти ѿ. а. ѹ. ч̄. к̄. Троѹдихъ се ѿ семъ писани азъ многогрѣшньи и меньши вь иноцѣхъ кродьзаконъ Мисаиль ѿ монастыра глаголемаго св. Никола вь БитѸши”

18. Бујци (Бјуци), 15. а. са тулбетом од цркве Вазнесенија Христова. 19. Летинце, 5. м. са 12. к. п. а. 20. Кодраље (Кодралије), 10. м. 10. к. п. а. 21. Грковце 1/2 ч. 16. п. с. 22. Црмљан 1/2, ч. 10. п. 11. а. 10. с. 23. Рашковце, 1/2 ч. у самој шуми 8. п. 5. а. 2. с. 24. Ђерим, истоку од Ђаковице 10. м. 10. л. 25. Осек, 1/2 ч. северу 12. л. 26. Трајканиће, 10. м. 13. л. 27. Осек пашин 1/2 ч. 21. л.

27. Цкивлан (Скивлан), помињати са млогим урвинама и развалинама, где је негде била огромна веле паланка једни Скивлан, што и јесте истина, а други Ждреља, или Жреља, што је сасвим неистинито, измишљено и неким ваљда историјским догађајем тако поремећено и неправо названо, са 40. а. 10. п. и 10. л. 29. и 30. Новосело Дољње и Горње, 5. м. 30. п. а. 31. Јанош, 10. м. 12. л. 32. Паљабарл, 10. м. 12. а. 33. Добрице, 10. м. 7. а. 34. Духјаке, 10. м. 20. л. 5. а. 2. с. 35. Грмочел, крај реке Крене 24. л. 3. с. 35. Хејречи, 1/4 ч. 12. а. 2. с. 37. Шаптеј, 10. м. 15. п. а. 38. Глођан, 1/4 10. п. 10. а. 3. с.

39. Бабатлочит, (отацблата) 10. м. са силним старим српским развалинима и урвинама и цамиом од потурчене цркве св: Јована Предтече, 8. а. 12. п. и 2. с. 40. Храстовце, 10. м. 12. п. 3. а. 41. Ириће (Иржиће) са млогим урвинама и развалинама и цамиом од м̂ра св: Срђа и Ваха 20. п. 4. а. 7. с. 42. Г. Кодраља, 10 м. 11. п. а. 43. Пожаревац (Пожар), 1/4 ч. 10. п. а. 44. Љумбарла (бели љум) 25. п. а. 45. Лукапоштра (Дољња Лука), 23. п. а. 46. Лука сипра (Горња Лука), 22. П. а. 47. Белега, 1/4 ч. 20. п. а. 5. с. 48. Дечане, 60. п. а. Овде је већ помињати м̂р Дечани са 12. калуђера и више слугу и ђака. 49. Црнобрег, 1/2 ч. од Дечана Ђакову, са развалинама градова и цамиом од потурчене цркве, 1/2 ч. 60. п. а. 50. Прилеп, 1/2 ч. 25. п. а. са огромним развалинама на речици Прилепу, у неких Прилепица, старим срп: гробљем са натписима и цамиом од потурчена м̂ра св: Тројице.

51. Вокша, 1/2 ч: има 3 - 4. цамије све од самих бив: српски цркви па потурчени, многе урвине и развалине од порушених срп: цркви, монастыра, градова и других неких прастарих срп: зграда, са силним и огромним прастарим срп: гробљима са натписима и млогим украсима српским, 100. п: 45. а. и 5. с. 52. Јуник, 1/2. има барјак јуначки са 4. цамије од бив: срп: па потурченнх цркви 329. кула и 270. к. п. а. 53. Г. Ботуша, са млогим урвинама и развалинама, од прастарих срп: цркви и других неких 1. цамиом од потурченог м̂ра св: Јована Крститеља.

80. к. п. а. Швањски (што ће арнаут: рећи Светог Ивана од шин свети и Иван) или управо Ошвањски, мост виши је веле, од 35.хвати, над водом (што ће бити претерано) да човека хвата несвестица, кад га само са обале гледа, а камо ли кад њим иде. Кад се овај мост пређе стоји опет турска караула у брду градишком, али дрвењара и слаба; те се и ту прегледају пасоши опет оних, који из Призрена иду. Преко целог овог, од саме литице, Градиша брда просечен је просек за до 15. хвата ширине, те је туда проведен Бели Дрим, (Дрим) над којим је направљен онај више страшни и чудновати, но дивни и лепо мост. Овим је и сво оно бив: језеро изсушено, које је постајало од Дрина и осталих метохијских речица. Мост је овај, подигао Урош I. Храпави краљ срп: те га зову и "Мост

Храпавог" а. често само: "свегог краља" што ће бити и правији назив од првог, а онај први је од неког бив: манастира св: Ивана и села таког званог Швања, а у Душановој опет хрисовуљи издатој његовој задужбини цркви св. Аранђела Ошвање, што ће још најверније и бити, но сада се зове од свију вера и народности "Швански мост", па га тако и сами зовемо.

У самом врху његовог високог и уског свода, но испод сред моста, који се своди скоро у оштар угаљ, стојао је до пре 14. год: један сребрн котлић узидан, који је још од храпавог краља, па све дотле под тим мостом, висио. О њему је се вавек причало: да је пун новаца; да га је св; краљ зато оставио ту с новцем, да се други мост подигне, кад би се овај срушио; да је преко новца био записан сав тај котлић, који је био залемљен сребрном плочом, као што је и сам био сав од сребра. Од тог доба, па до пре 14. год: разне дружине и људи, покушавали су да га се докопају, али је све било узалуд; јер је то место са сваке стране савршено неприступно. Док су овде православни Срби били, бранили су га и чували, као и све остале своје старине и светиње, а кад се изтурчише и поарнаутише, нападала је и хала и врана, па чак и саме тур. власти паше и везири. Сам Омер паша она срамна потурица, употребљавао је све и сва да га се докопа; па узалуд.

Поменуте године, и ако је неколико векова гађан његов ланац куршумима из пушака, некако неки Турци међући, веле, челик уместо олова, одкину тај ланац; и котлић падне у .. Дрин!— па како онда тако и данас! И у самом Дрину суђено му беше да пропадне; јер је ту дубљина ужасна, а вода тиха, обале су тако стрмените и неприступно је до воде, као да је у место ових, а од једноставног камена зид; јер је тако ова камена планина и прокопана. Турци су се надали да ће тај котлић изнети вода даље у равницу, те да га се докопају; али се преваре у нади. Једни опет веле: да је се при паду сво остављено св: срп: краљем благо просуло, и да су из њега испадали силни новци са једном књигом, (пергаментом) и једним звонцем малим. Да је одиста био тај котлић сви причају, а да је оборен тако исто, као и да је пао у Дрин; али да је се што просипало, и не, о томе разно зборе и говоре, па које је одиста верније незнамо, и ако очевидци причају ово последње о књизи испавшој, и просипаном новцу.

Са Градиша се прекрасно види Паштрик са урвинама на своме врху цркве св: Илије и Пантелије, које сада држи један шех, а иду на Илијн и Пантелијн дан и Срби и Турци на врху те планине; па се тим урвинама клањају, код којих редко кад да небива снега. Тамо су, веле, и лековите неке воде; има још српских старих живописа и натписа на црквама и око светаца, али попа ни један до сада не иђаше, бојећи се да их шех не потурчи, или осрамоти, што је још црње и горе. Тако се исто види од Ђаковице пут, који је водио у Скадар, за време срп: владаоца, а 5. часова веле даљине одавде све крај Дрина, веле, стоје и данас огромне развалине са гробљем, с натписима и разним срп: украсима од бив: града и цркве Леке Духађина, сина Љутице Богдана, који је управљао Призреном у време пропасти Лазарева на Косову, од чијег је имена Духа, или Душица и прозван данашњи Духађин, а Лека је, отац му, веле, још дуго живео, после косовског разбојишта и борио се са Османлијама. После њега борили су се његови потомци; и та је борба трајала докле и борба Новакових потомака у Качанику, Радивојевих у Тетову, Грујичиних у Кратову, Татомирових у Островици на Руднику, велешке нахије и т: д: а то је доба по једнима 1511, а по другима 1611 год:

Доста је само ово да наведемо: да је (ако су истинита казивања) сачуван целокупан Душан, његов престо, круна, мач, скиптар, благајница, царска архива и све остало, само не овде и окуда, но даље и у другим местима, где је живео и седео, Душан, а он одиста и неје седео у Призрену, но у Серезу, поглавито Скопљу и другим местима, син му је столовао у Скопљу, као и краљ Вукашин, син му Марко и други и т: д: и ако је седео у граду Више м ^ра Зрзе код Прилепа, у Ченигову, Прилепу и т: д: . Тако се исто прекрасно види тако звани прођени "Терзијски мост" такође на Дрину, на два приобална по средини шупља, полустуба и 8. правих стубова, који су такође по средини шупљи. Ми смо овде прегазили Дрин, у место да идемо преко моста; али смо опет платили просјацима, који, као са неким правом, захтевају плате у место милостиње, јер су Турци и тобож чувају мост. Терзијски мост зове се с тога: што га терзијске калфе свију вера из Призрена и Ђаковице, улажући сваке недеље у своје кутије поправљају и издржавају.

Прича се још да су га сами и подигли, што ће бити по свој прилици измишљено; јер је такав мост подизала само српска царевина и краљевина, а никад османска, и још мање њен најмањи делићан становника. занимајућих се рукодељем, који је опет свуда и у свима крајевима царства само хришћански, а овде и у околини српских земаља само српски. Нама се чини, а и јесте, да је он задушбина Милутинова; јер се прича: да га, од св Милутина Софијског па све до данас саме терзијске калфе држе, поправљају сваке године и т: д: . Било да су га ови подигли, или не, свакојакo је то племенито и преузвишено дело за те калфе, кад од својих уста одржавају овако огромну, а неопходно нуждну, зграду, без које би се стотинама људи годишње давило у валима дриновим. Одавде већ у мркли мрак стигосмо у Ораховац дивно и прекрасно месташце на североисточном крајку равне Метохије, под самим планинама, које га деле од равна Косова.

ГЛАВА IX.

Призренска нахија у смислу етнографском и статистичном са по којим старинама и знатнијим местима у њој; Призрен паланка са својим припадностима, старинама и градом, Вишеград са урвинама св: Аранђела; Синанпашина џамија, са припадностима; сиринићски предео са својим старинама и знатностима; потурчена митрополитска црква св: Успење, сада тако звана св: Петка са својим помеником и осталим знатностима; Ораховац са својим старинама и данцима, Хоча са својим припадностима; мѠр св: Тројаца и т. д; црква св: Спаса са својим припадностима, борбама око ње и кратки нацрт митрополита призренских од 1771 год. па до данашњег дана и т: д:

Од Швањског, или Ошвањског, моста. као што смо напоменули, којег је још св: краљ Урош Храпави (верније ће бити краљ Радослав Храпави, син Првовенчаног краља, који је владао од 1228-1234 год;) подигао, пројахавши огроман рид Градиш, преко ког је пре Бели Дрин пролазио па до Ораховца путовали смо добра 3. часа хода, остављајући за собом дивну и прекрасну равницу метохијску, или садању Подримску, а пењајући се на крајке планине Орахове {Ораховице} и Милановца. Ми смо пошли све уз реку Ораховац и пројахав огроман сарај (среску кућу) настанили смо се у једном ораховичком хану једне потурице.

Негледајући на то што је Ораховац паланчица, што је у њој среска кућа, у којој мудир, или кајмакам, седи, што има 510 потуричких кућа, 200 српски и 40 прав: цигана и т: д:, опет му се куће мало разликују од кућа, по осталој старој Метохији, а садањем Подриму; јер су као и по осталим селима махом од камена зидане и покривене каменим плочама. Знатно је што су сва села на Метохији различита од оних на Косову, што су куће махом зидане каменом и овим, или ћерамидом, покривене, док су косовске од шепера врло ретко балвана, махом сламом и сеном покривене и т: д: .

У дан. Ораховцу све су потурице досељене из Карановца у кнежевини, Србији, или Морави, и све говоре само српски. Овде им седи кајмакам са 20-30 душа џандара, а Ораховац, са још два три села, саставља барјак тако звани Ораховачки. Барјак турски, то је толико, колико један повелики склоп добровољаца, или башибозука, који несме бити мањи од 1000 душа, а већи може колико хоће и може. Овде су три џамије такође зидане и каменом покриване, а четврта је нова подигнута на урвинама бив: цркве св: Николе; али јој никако неможе да опстане мунара, или викало; те се с тога и зове: "Инат џамија." Само једној на тргу пма 110 год: а све су остале од пре 25.г.

Близу поменуте најстарије џамије стоји и данас једна тећа, или тулбе, која је над гробом неког бив: срп: свеца. Овој текији, или од памтивека гробу бив: неког срп: свеца, почињу турске жене сваке године пред ђурђевдан на две недеље да иду, па све до на сам ђурђевдан, на који доносе по једно јагње шеху потурици, од старе неке српске поповске породице; и тај поклон зову: "Курбан кабул олсон." Како је ово теће овде подигнуто свега је, као што је речено 110 год: а пре је ту била

срп: црква са св; моштима. Осим поменутих дана све ораховичке потурице иду овом шеху сваког петка на посету; он им тада прича разне измишљотине, којих нема ни у једној ни црквеној ни онако књизи на свету па ни у корану; сваког петка измисли по нешто ново и овим лаковерним беспосличарима прича и благоглаголише, частећи их по једном грком кавом, а они, поклонивши своје прилоге, враћају се обично доцкан својим кућама.

Код теће познају се још урвине од старе срп: цркве, и код ових, а пред некадашњим ћелиама, стоје две плоче од белог мрамора лепо израђене, са латинским натписима. Ове су поклопнице нађене пре 15. год: у њиви једне потурице, изван Ораховца па су их овде донели и од њих направили клупе. Дугачке су свака по 3. а дебеле по пола аршина. До нашег доласка никоме не дадоше да им натписе сниме, а ми их тако рећи на силу снимисмо. Остаде нам боља на срцу што не могасмо (не дадоше) да снимимо српски натпис у тећи, који је над бив: зап: црквеним вратима у камену урезан, и један натпис код једне чесме такође српски од само . . 54. врстице! прекрасно урезан у белом мрамору. Све то не допусти шех, којег су се предци пре 100 год:, као свештеници изтурчили, а он има и многе и силне старе српске књиге, повеље и свете црквене срп: утвари. На првој и најмањој пребијеној у ове 4. врстице пише:

"D: m: (2) avr catula vixit (3) annis xx Popar (4) f. b. m."

Дакле некакав Аур Катул проживио 20. год: и Попар чисто и само једино на целом свету само српско, а не римско име. На другој овој поклопници, испод доста нагрђена два лика, десни мушки, а леви женски, у прекрасном оделу, обавијени тако рећи у винове лозе са грождем, стоји овај натпис у ових: 10 врстица:

"(1) d: m: (2) Ceputae dvssi (3) tas vi-xi ? an: (4) xxx. interfec (5) tvs alatroni. (6) bvssitada sip (7) fp-et sibi. et ca (8) iaeda, siceoniv (9) ci-b-m-vivsec c (10) 53" тако, ако неје "SB",

Више паланчице у брду стоји огромна старо српска кула доцније препокривена и тобож оправљана, у њој је и звоно донешено из Карановца, веле са натписима и из доба Карађорђевог, о чему се јако сумњамо да не ће бити старије. Што се тиче онд: потурица и целог овог барјака, или стега, од свега 4. села, нема горих и несретнијих зликоваца, веле, у своји призренској нахији. Не прође дана кад не убију ма по једног Србина одавде и околних села, а често падају у крв и са осталим околним потурицама: те с тога често по целе недеље дана не смеју да се макну из овог свог правоверног шехера.

Тржни је дан петком, кад се из околних места слеже и то само махом потуричка светина; јер православци не смеју да долазе у царску паланку Ораховац. Тога дана обично излази и мушко и женско на трг и тржиште; те ко купује што, а ко опет онако беспослен зева и продаје зјала окембесив гамбље. Обично је у то доба цела паланчица на тржишту, и благодарећи томе могадиасмо, инатећи се са шехом, снимити наведене натписе, док код Кладенца не могасмо, јер се скупи око њих 50. Обично петковима у вече, кад се враћају са тржишта и рано кад на овај долазе, гину продавци и доносиоци своје робе и купље.

Радним дановима, особито кад се коси, оре и жње ове потурице од 3. часа пред зору, па све док не дођу кућама, непрестано гонећи волове и коње, псују што могу јасније, само да би раздражили православне; те да се затури свађа и бој. Обична им је псовка за волове: "хис, хих, хајис, свинска вилицо ! Незапатио се бре свињо! крајњи ти зуб. . . . и клинац од крста!" А ако туда прође поп, или калуђер: "хис, хис, хајис бре црна свињо! попиш . . . ти црна скота."

Што се, тиче ораховичких и осталих, а нарочито хочких Срба и они су страшне убојице, да им пара нема у свом свету изузев кијевце у пећској нахији Праве Србије. Скоро су сви пали у крв не само с Турцима, него и понекад и један с другим. Они су од Косова, па до данашњег дана, сачували своја непокретна имања; те благодарећи томе мало боље стоје од ових, који су под спахијама.

У Ораховцу је прилично лепа црква српска, дугачка 25. широка 1. а висока 12. аршина, на 4 камена стуба, над 9. сводова. Има 5. малих прозора и то: 1. на олтару, 1. на западу, 1. северу и 2. на

југу. Црква је храм Успења св: Богородице, освештана митрополитом призренским Мелентијом 14. Септ; 1864 год: на Крстовдан, а почета је да се зида 1861. год. Пред црквом је нова лепа школа, али сада нема учитеља, те стоји затворена; јер немају новца да издржавају учитеља, а и са стране сплетке учиниле су много, да им је сада школа затворена, о чему ћемо доцније навести.

И ако је то паланчица, али српског дућана нема, нити може бити због велике и силне сиротиње. Сиротиња ова мора и да буде, јер што год преко године заради, одвуче турска, или разбојничко-азијска, влада у своје благајнице. Примера ради само ћемо навести данке и дажбине од само 80 српских кућа, колико дају цару, зато: да их боље затиру и утаманују његове власти и засебни Турци. А и како неће, кад за српску важнију главу још и данас добијају уцену по 30. # ц: које дао бог паше ретко дају, а скоро никад и не дају убицама но трпају у своје џепове.

Прво оних 80. кућа српских дају војнице (асћерије), 28,800 гр.; царину, на оно мало оваца, говеда и коња, 6,300.; царину, на грожђе 90, 000; десетка, 8, 500 на њиве и винограде, 60,250 гр: свега 193,850 гр: чар: дукат рачунајући у 53 гр: или 3, 657 # ц: и 29. гр.: на сваку кућу по 45 1/2 # ц. Ето, од куда Турцима новаца!

Још неће Турска да банкротира, нити може јер кад се узме у ових 35. нахија Праве (Старе) Србије: 1. куршумлијској, 2. прокупској, 3. приштинској 4. пећској, 5. скадарској, 6. вучитрнској, 7. новопазарској, 8. призрен. 9. тетовској. 10. дибарској, 11. оридској, 12. кичевској, 13. битолској, 14. костурској, 15. прилепској, 16. велешкој, 17. тиквешкој, 18. кратовској, 19. ћустендилској, 20. кумановској, 21. скопљанској, 22. врањанској, 23. лесковачкој, 24. пиротској, 25. нишкој, 26. гиланској; 27. видинској, 28. самоковској, 29. врачанској, 30. софијској, 31. гусинској, 32. сјеничкој, 33. штипској. 34. кочанској, и 35. радомирској, окупацијама, филипопољске, моглenske, сливенске и нешто ђаковичке нахије, да има, по верном преброју, 607,182 кућа православних Срба; онда Турска сваке године добија преко: 27,875,838 # ц:.

Од ове суме оде спахијама десетка: 2,787,584 # ц: и трећине: 83 ,083 # ц: и осмине: 2,906,520 # ц:; те онда остаје држави чистих 21,345,647 # ц: и од овог нека украду паше и везири преко 5. милиона свакојако блистателна порта са овог краја српског: једе и вуче 15. мил: # ц:, а скоро толико њене иаше, везири, спахије и друге крвопије изелице и глобације, душевадци српства и јадног и несретног народа српског: . . . Од ове суме ваљало би одбити оне суме, које пропадну и где се нема грожђа, него се узима на остало сви па чак и лешњике у шуми и то спахији трећину и десетину, цару осмицу, па често и шестину, као што је био случај после његовог преузвишеног правоверничког путовања по Европи својим рођацима Фрањи Јози, Наполеон Бунопарти, сеји Викторији, краљици инђилијнској; те ову суму слободно можемо не смањити са 5. но и увећати са целих 10 милиуна дуката и она ће: самом цару изнети на 85.000.000 # ц: г. разног данка и глоба, а са пашама и спахијама преко 40,000.000 д. ц. Штета је што није походио и свога светог оца Пија Папу; те да и њему и његовим придворним чанколизима поклони по који орден створен од крви, зноја, гноја, мука и мртвила народа срп: у Турској.

— Од северне стране Ораховца стоји једна огромна плоча, такозвана: "Царина" а више ове, са истока "Врања стена" и на врху њеном пећина, а на њеном врху ледина и равно пољице прекриљено неким огромним урвинама и развалинима, од некаква града, по свој прилици ст: срп: царинске куле. На врху Ораховца планине, а са источне стране Ораховца, паланке, зове се једно брдашце: "Крсти" где је се некада светила водица за доба српске независности а више ових Крста иду: "Цареве њиве" а пређе: "Царевлаз." Од ове иде сада тако звани: "Тумба" а пређе, па још и сада но поизредка: "Китица" међа Ораховца и Хоче, на којој би се састављали и сретали носиоци крста, о преславама. Из ове Китице види се прекрасан плочасти сивасти камен, којим се покривају куће и остале зграде. У Ораховцу је још знатна кућа метох патриаршије са 15. комада винограда, који дају око 350. товара грожђа.

Ми хтеасмо да видимо школу, али ова беше затворена; јер не маше деце која би у њој учила. Видесмо и јадног и чемерног учитеља, који је служио за ... 700. гр: год! па и од те суме за целу једену годину не су му више дали од 400. Он беаше сиромашав изцепан и избуцан у самим одртинама и изкрпљеним дроњцима, а узрок је и што нема ђака, и што му и од мало одређене плате не дају тај:

што се једном нашем дивном и честитом патриоти не допаде а не би ти се овакав јадан и чемеран ником ни допао, па је поручио, да ће оп послати учитеља, о свом трошку, па га још не послао; што је његов изасланик калуђер из једног манастира донео да је учитељ пијаница и да једе корњаче, а то је све било с тога: што га овај неје пољубио у руку, и што је продата цела ораховачка парохија једном попу, после му одузета већина и задржано му само 40. домова, па су га хтели да подмире са оних 700. гр: те да буде и учитељ а овамо не знађаше грађански ни читати ни писати. Ово нам је све сам свештеник причао и како је од поменутог кала прекупио ту парохију, па је овај опет препродао старом попу и т: д: Једном речју: овде су вам, по нашу несрећу и глупост, подстакнуте и скројене турским главама, као и по свој Правој Србији што се школа и Цркви, а нарочито Школа тиче, — највећији раздори, сплетке, интриге и остало.

Да би се најбоље дознале истине, о овом: не треба ни једном ништа веровати, па ма ко он био, само ако је одтуда; па мирна крајина. Било је сплетки да су деца и код књига дангубила, јер по који призренски патриота, ако би му се не допадао по који учитељ, неје их давао; те је тако штета и несрећа за народ. Све су ово увидели и поједини паметнији, не само људи, него и општине; ама је сада већ доцкан. Осим Ораховца, његов барјак састављају још ова три села: 2 Брњача 3/4 часа. југу од Ораховца са 15. д: све самих Цигана и 1. срп: Овде се познају огромне развалине од цркве и куле св: краља "(светокраљска)" Дечанског, а сад је сво то селце Емин пашине ћерке Оратловића. Још и данас једна прекрасна ливада, која у најлошије године даје по 150. кола најбољег сена зове се: "Краљ ливада." 3. Славодража, североистоку од Брњаче, за добра 2 ч. хода, са 83. к. п. и 6. с. имају цамију од потурчене цркве, али без викала; имају добре винограде и троје развалине од старих срп: цркви, са огромним гробљама с натписима; али се несмеју снимати.

4. Ретимње 2. часа истоку од Славодраже са 32. к. п. и 18. с. На сред села су огромне развалине од старе срп: цркве, са часном трпезом и старим срп. гробљем. И ово село има довољно добрих винограда. Полужски барјак, или стег, састављаји ових 25. села: 5. Полуже од Призрена северу све уз Бели Дрин 7. ч. са 35. к. а. п. разореном црквом и прастарим старосрп: гробљем са натписима. 6. Дреновац, југоистоку 1/2 ч. 45. к. п. са цамиом од старе срп: цркве. Овде је и гробље са натписима.

Више села је "Затрска планина" са једним огромним жутњикастим шупљим каменом, или рипом, на врху своме. На св: Пантелију сваке године иду потуричке жене са скуваним житом и оризом (паринцом) те се провлаче кроз ту рипу, и то оне, које не рађају, а желеле би то; па, веле, одма и роде. Њима ту ораховички шех нешто чита и вража. 7. Сеновце северозападно 1/4 ч. са 25. к: п. и 6. развалинама од прастарих срп. цркви и манастира. 8. Пустосело северозападу 1/2 ч: са 20. к: п; а има цамију од старе срп: цркве св: Аћима и Ане.

Између овог и горњег села, у дивној и прекрасној пољаници, на једној узвишеној главици, стоју огромне урвине бив: срп: цркве од тесаног шареног и белог мрамора. У овима су дивни и прекрасни мраморни једноставни стубови, са прекрасним украсима. Крај ових урвина стоји и данас диван и лековит "Краљ студенац." Урвине су ове развлагали градећи поменуто цамију, куће и куле и т: д: 9. Козник Г. северозападу 1/2 ч: са 25. к: п: а. 10. Козник Д. северозападу 1/2 ч: 15. п: а. 11. Затриће 1 1/2 ч: 70.к: п: са дивном и прекрасном цамиом од потурчене цркве св: Аранђела, која је сва била од тесаног мрамора.

Цамија ова има и свог хоцу Османлију, шеха оvd: потурицу, па чак и земље, које су јој, као бившој српској цркви св: Аранђела, припадале. До скоро су из овог села биле најсилније пашајлије тако зване Оратловићи, Махмутовићи и остали, а сада су страшно осиромашили. Одма се иза цамије познају урвине од бив: огромне срп: куле, веле, звонаре, на којима се још и данас познају остатци од срп: светаца са натписима. Истоку је брдо "Ждрело" (где је можда и била прастара срп: паланка (Ждрело) са речицом тог имена (Ждрелица) а мало више извире помињата речица Рибник. Западно од извора Рибника било је село "Равна-глава" са црквом, а сад нема од њега ни спомена осим урвина од цркве, кућа трагови гробља и осталог. На место села је шума тако звана "Равнашума." Иза ове је било село: "Сењане" од којег нема ништа друго до урвина и развалина, са огромним старосрпским гробљем са натписима, и разним украсима, која се и зову још и данас: "Сењска гробља."

Баш где је било село сад су све сами виноградни на његовим урвинама; и ту је, пре неколико година, у свом винограду, један Турчин одкопао целокупну, но малу црквицу, са натписима и старим српским живописом. Убога нека сирота по имену Јован Алексић из Ораховца продала је сва своја имања, те је ту црквицу, са околном земљицом, одкупила за 500 гр.: Он иде сваке недеље, почисти је, окади тамјаном и помоли се Богу. Ниже Сењања било је село: "Дубљане" од којег данас, као и од цркве стоје само урвине и развалине на којима се пружа турско лојзје. 12. Понорац северозападу од Затрића 1 1/2 ч: 60. к: п: а. Више села је планина, или брдо: "Горачево" а на врху његовом је пољаница за један пушкомет, и на њој је до темеља разорена бив: огромна црква; око ње је огромно старосрпско гробље са разним натписима и украсима и кладенац, или студенац дивно воде.

13. Бубле југоистоку 1. ч: 15. а. 14. Лобићево северно 1/4 ч: 25. п; а. Више њега је један рид: "Уљарица" и у једној његовој литици разорена прастара срп: црква, има и часну трпезу. 15. Поток северозападу 1. ч: 12. п: а. 16. Чифљак северозападу 1 1/2 ч: 35. к: п. 17. Добридол (Добродољане) северозападу 1/2 ч: 25. к: п: а. 18. Серош југозападу 1/2 ч: 20. п: а. 19. Дањане јужно 1 1/2 ч: 32. п: а. 20. Брататин југоисточно 1. ч: 25. п: а. 8. с. 21. Врањак северозападу 1/4 ч: 30. п: а. 22. Ношпале југоистоку 1. ч: 20. а. 23. Г: Поточане јужно 1/2 ч: 20 1/2 а: п. 2. Д: Поточане западу 1/2, ч: 35. п: а. Овде су ужасне ровине и грдни потоци, који дубоко, протичући и слевајући се, просецају у земљу и кроз ову. 25. Ратковац западу 1. ч: 60. п: а: цамија од старе срп: цркве Покрова св. Богородице и 7. развалинама од пр. срп. цркви и манастира са надписима и разним украсима. 26. Родосте југозападу 1. ч: 30. п: а. 27. Гећа јужно 1. ч: 23. а. 28. Зрзе јужно 1. ч: 42 п. а. Ово је село краје Белог Дрина, а близу Швањског моста. Арнаути, и то латини причају, да се Швањски мост зато зове: што га је Стефац Храпави краљ срп: сазидао и што је се тај краљ због тог моста и осталих добрих дела још за свог живота назвао: "Свети, или шин Стефан," па се обе рече слиле у "Шван." Кад се смоста погледа источно у воду, ова не само да ћути, но и изгледа савршено као уље (зејтин). 29. Белацрква источно 1. ч. 20. к: и 4. с.

Овде су до скоро биле огромне урвине од дивне и огромне цркве, која је сва била сазидаана од пребелог тесаног и углачаног мрамора. Овај су носили у ђаковачку нахију преко Б: Дрина у село Рогово, од њега направили цамију, која им је и сад као сњег, веле, бела; те се и сматра за најлепшу не само у околини, но, веле, и у целом свету. Од белоцрквењских Турака, нема већих зликоваца у целој околини 30. Сапиниће 25. а.

Овај полушки барјак лежи све крај Дрима а на граници ђаковичкој. Овдешњи су сада тако звани: Арнаути, или изтурчени и у пола већ пошкипљени Срби, род са ђаковичким Краснићима; па с тога овима, кад је нужда, помажу, као и ђаковички Краснићи њима, па ма то било и противу цара. Овдешње потурице и Арнаути, веле, страшно су богати, и сви имају своје земље, а врло су храбри и наочити људи са правим срп: типом у телу и ношњи. Они су прави Срби у свему и свачему.

У Малохочком стегу има 19. села, и то су: 31. Малахоча северозападу од Призрена, 4. ч: 100. а: и пот: ужасних зликоваца. Они говоре и српски, али понајвише арнаутски. 32. Брестовац 1/4 југоистоку 30. а имају и цамију потурчену цркву св: Стефана ђакона са натписима и гробљем прастарим срп. 33. Ноговце југозападно 1/2 ч. 30. а. 34. Целине на северу 1/4 ч: 25. п. Западно од овог села познају се урвине и развалине, од кућа, цркава, манастира и бивших разних прастарих српских зграда бив: села Вучитрна, које је сада савршено пусто и над његовим развалинама узрасло је трње, коров и остало. 35. В: Круша 60. п: а: 30. с.

Овде имају нову цамију са викалом подигнуту од урвине цркве св: Ђурђа, која је сва била од тесаног мрамора. Потурице ондешње, као и остали православни Срби, славе св: краља Дечанског, а сви су беглербегови. Близу села стоји огромно гробље ст: српско баш на обали Б: Дрима, са млогим и силним натписима, од којих наводимо ова два:

**„ВѢ ЛѢТѢ Ц. Л. Ё. ПОГИБЕ ВОКВОД ... ВЕЛИКАГО КРАЛѢ ТРѢСИМИРА
БЛАГАШЬ СРЬГЬОВЬ НИНОСАЛИКЪ ПР РЕУ: БОГЪ ПРОСТИ ...
ПОДИЖЕ ДЬЩЕРЬ ЛИЦА”**

Други:

**„ВѢ ЛѢТѢ А. С. З. ПРЕСТАВИ СЕ ГРОЗЬДАНА БАНИЦА ЖЕНА БАНА
СТЕФАНА”**

36. М. Круша западно 10. м. лежи међу три реке: Б: Дримом, Мирушом и Топлухом, са 60. 30. с: 18. а и 12. ц: има развалине од праст. срп. цркве гробља срп: и остало. 37. Пиране југозападно 20. м: на реци Топлухи са 20. п: 18. с: и 15. ц. На Топлухи је прекрасан стари срп: мост, доцније поправљан и на једном стубу од шареног мрамора, а округластој плочи у овоме пише ово:

**„СНИ МОСТЪ НА ТОПЛУХѢ СЪЗДА ВЕЛИКИ БАНЪ СТЕФАНЪ ВѢ
ЛѢТѢ А. С. О. Д. ПРИ ПРѢВИЛ СОКОМЪ И СВЕТОРОЖДЬНОМЪ КРАЛЮ
ВЪСЕХЪ СРЬВЬКИХЪ И ПОМОРЬСКИХЪ И ПОДОУНАВЬСКИХЪ, ЗЕМЛИ
РАШЬКИХЪ СТЕФАНЪ МИЛОУТИНЪ И ТО ЛѢТО РАЗВИ КРАЬ □ ОУГРИ И
БАСАРАВИ НА ФОКШЬНѢ.”**

38. Љандовица југозападу 1/2 ч. 9. к: п: 6. а: л. У овом се селу израђује најбоља и већа ћерамида и црепови, коју чак из Призрена купују. Црепови су обично, као и они стари од 2. стопе дужине и толико ширине, али се сад ретко употребљавају. Више се од ових сада употребљава ћерамида. 39. Аتماца југозападно 1/2 ч: са 8. с: 6. к: п: 49. Тупец североистоку 1/4 ч: 12. к: л: и а. 41. Рандубрава североисточно од Велике, или Срп: Хоче 2. ч: 16. п: 8. с: 42. Зојић (Зоћ) југозападу 1/2 ч: 20. к: с: 10. п: 43. Медведце североистоку 1/2 ч: 20. с: и 100. п: 44. Мамуша североистоку 1/4 ч: са 80. кућа Османлија, 40. кућа пот: и 8. ц.

Ово је најбоље и најбогатије место у целој Призренској нахији. Ту рађа најбоља крупна одвећ бела и тешка пшеница, а и у свачему је најбоље лепше и обилније земљиште. Османлије имају цамију са викалом подигнуту на урвинама св: Атанасије. Имају и прастару срп. кулу доцније преправљану, на којој је часоказ и огромно прастаро срп. звоно са натписима, али не дају да се ови сниме. Овде је и неколико дућана и 2. хана. 45. Г: Србица југоистоку 10. м: са 16. к: с: 5. п. На једном брежуљку прекрасном, међу 8. прастарих дубова, стоји прекрасна црква св: Василије, коју су калфе терзијске из Призрена направиле на урвинама старије. Они су ово месташце, где је ова црква одкупили од Турака са још два дана орања и две куће српске, слава им и хвала безсмртна! да бог да се и други сви на њих угледали и хиљадили се, те не остало све само на њима! Сваког празника излазе из Призрена и овде долазе, те се богу моле. 46. Д: Србица југозападно од Мамуше 1. ч. са 15. п: и 15, с: к. 47. Смаћ источно од Г: Србице 1/2 ч: 30. с. 48. Трепетинце југозападу 1/2 ч: 4. п: 4. с. 49. Велика Хоча са 100. с: и 6. п: за 1. ч: од Ораховца.

Из Ораховца кренули смо се и пошли у В: Хочу по дивним и прекрасним окрајцима планине Ораховице и Миланца, те тако идући скоро за 1. час лаког хода, све кроз саме винограде, дођемо у поменуто Хочу српску. По Хочи смо шетали и разгледали све, а у овој шетњи сврнемо у дом метоха и имања овде дечанског, манастира, који је направљен по европском начину, на ком писаше, на једној каменој плочици: "За чест свога св: краља и у славу братства подиже овај конак при настојатељу Антиму јеромонах Кирил 1851. год: настојатељ биет Старовлашанин Милета." Овај

здрав и ваљан старац Милета, већ је преко 30, год; овде, а он је отуда из сјеничке или новопазарске нахије. Колико прођосмо места не нађосмо заузетијег човека за м[^]ске ствари, као овог старца Милете. Он нас одведе у подруме, у којима су огромне каце од по 200 товара и бурад од по 40. товара. Овде се и прекрасна ракија пецијаше, али не од шљива, као у нас, но од грозђа. Искрено морамо признати: да је чича Милетин подрум чистији од . . . манастира св: Дечана! и да би се требали бар на њега да угледају св: оци из Дечана. На брду тако званом "Крајику" стоји и сад виноград, са прастарим чокоћем, за којег се прича да је Душанов; па га тако и зову: "Душаново лојзје," а мало даље од овог: "Светокраљско лојзје." Хоча је ова 4. часа од Призрена, 2 1/2 од Швањског моста, а 5. од Ђаковице удаљена.

У селу је овом, и око њега, 7. целих цркви, и 12. у развалинама и урвинама. Све су ове скоро целе, а има их и савршено здравих и целих, него не служе. Цркве су ове већином мале и рекли би да су домаће бив: властеле српске и осталих богатих људи. На дну је села стара црква св: Николе, о којој имамо ово да напоменемо, као и о осталим св. црквама и манастирима нашим омањим: да одкад је садањи Валија призренског вилајета од лозе Тепеделијне и за време његове владе од 3 1/2 м[^]ра ова је црква већ трипута од Турака проваљивана и харана. Цркве св: Стефана Ђакона у сред села нова подигнута на урвинама старе и она је 3. пут већ харана. Више села идући из Ораховца, стоји такође доста мала, али прастара и доста лепа, црква св: Јована, која је 5. пута харана. Све три ове црквице беху затворене; те не могасмо видети им и снимити натписе.

До 1864 год: у ову су последњу долазили ораховчани, те се молили богу, а од кад су направили своју нову цркву, не само да не долазе више, но и непрестано живе у непрекидној свађи са хочанима, што не служи ни једнима ни другима начаст и хвалу. Још овде стоје целе цркве св: Илије, св: Луке и урвинама св. Петра. Истоку, скоро на крај села, стоје урвине од некакве огромне куле, а крај ових скоро цела црква св: Недеље. У ову иду жене из свију околних села Младе недеље, па и Туркине, а по који хочки поп освети им водицу, и узме по коју парицу. Мало даље стоје урвине од цркве св: Аранђела.

Хочани су најразборитији и највећи јунаци у целој нахији. Од њих стрепе не само све околне потурице и Арнаути, него се још и њима побратиме најљући разбојници и убојице ђаковички и призренски Малисорци, Дукађинци мухамеданци и Латини. Околне потурице по 8. ч: хода обилазе изнад Хоче, са све четири њене стране, не смејући пролазити кроз њу, све од саме и тешке крви. Грдна је штета што по кадкад и сами падају међу собом у крв. На велику нашу, и општу, тугу и жалост, и овде је затворена школа из горњих наведених узрока, што је обећан учитељ оним призренским добротвором, о његовој плати, па не послан. Старог учитеља хочани одпустили, а новог нема; те им је тако већ 3. год: затворена школа.

Од наше границе до Приштине може се доћи за 12 часова; од ове до Липљана за један и по; кад би се хтело ићи овамо, Пећи, Ђакову и т: д: уместо што би се ишло преко Новогпазара и огромних његових планина, било на Митровицу и Бањску, било право Пећ, а бољи је краћи и удобнији пут на Приштину; из ове покрај Голеша брда на Косову па Дреницом пределом и реком Дреницом преко лапушничког моста на на ову Хочу; из ове преко Швањског моста у Ђаковицу и Пећ. Ако би се хтело у Призрен, онда би се ударило из Приштине на Липљан; па село Штимље, крај реке Црнољејке и планине Црнољејке; на село Дуље; па у Призрен. Ово су најбољи и краћи путеви од Босне и кнежевине. Нека их запамте наше свезнајуће неке војене главе, којима је од потребе.

Из В: или срп: Хоче, пошав м[^]ру св: Тројице ударили смо преко села 49. Злачисте (Зочисте) на дивној и прекрасној месности, а кроз које протиче речица тако звана: "Злочиста" или Злочеста. У њему је 45, с: и 20. кућа пот. Са северне стране овог селца, на једној прекрасној коси, разширена је сада бивша стара мања црква св: Врачева, коју особито народ поштује; те долази и поклоња јој се. Шта више и сви поклоници из свију нахија Праве Србије идући да се поклоне св: краљу у Дечанима и Арсенију, у Пећи, увек свраћају овде и поклањају се св: Врачевима, од којих се и светиња овде чува.

Али, на велику несрећу и жалост српску, по наговору преставника султанове власти садањег Смајил паше, валије, а унука Алипаше Тепедеплије Јанинског, и овај је св: храм већ трипута харан и

проваљиван. Овде смо чули да је и манастир св: Тројица већ два пута харана и то последњи пут на дан пред полазак наш у Злочисту или Злочесту, с тога тамо и не ходосмо бојећи се какве беде, мусаведе и невоље, јер су га били опколели Турци тобож да нађу оне који су га похарали, а похарала га је сама турска власт. Тешко је се узнети на ову стрмениту и високу планинску косу, на којој је скоро на целом њеном пространству и врху огроман четвороугални зид, или као што га овде зову град, око цркви св: Врачева.

Тек што смо се успели и одпочели лупати на закључаним вратницима ограде у сред подне и којекако држећи се на урвинама изнад провалија ове косе, кад у један мах залајаше два огромна пса и зазвекеташе на њима огромни ланци, а уплашен коњ једнога од каравана . . . оклизну се са ове ривине и претуривши се неколико пута, нађе се при дну провалије и амбиса ове косе, зачудо . . . здрав и читав! Срећа је што је био последњи, иначе би учинио и себи и другима више штете, а са вишег места, што је углед великашима.

После дугог лупања једва нам отвори једна старица, попина и мајка, и слабачка му жена, са још слабиом ћерком, по лицу и свему убите и пребијене сиротице. Оне су плашљиво гледале на нас, а кад још заискасмо кључ од светог храма, храма се старица узтезаше да да, непрестано и невешто изговарајући се да га је попа однео у Призрен. Напослетку јој се неје имало куд, ни камо, и насилно предавши нам кључ, како се слатко упрепасти кад виде: да се цео караван, о коме је држала да је мухамедански и . . . крсти и целује излупане од разбојника св: иконе! Јадној старици грунуше потоком сузе и јецајући дозва пападију, те и она од радости плакаше. Ето, како је у земљи Правој Србији бив: царица и краљици!

Цркву су ову за 3 1/2 месеца већ трипут харали, и све што су у њој нашли излупали, поцепали, изпретурали, уље однели, кандила од туча такође. Још стојаху крпе од св: одежа, комади од икона, разваљен и разбијен иконостас, разбијен ћуп, у ком је уље стојало и т: д.: Први пут су јој разкопали прозор на олтару и кроз ту рупу увукли се, други пут више прозора, а овај, последњи пут са леве стране његове. Све је онако исто стојало како су и оставили иза себе разбојници од свог разбоја прошле ноћи, а несретни и чемерни попа беше отишао у Призрен да јави власти, од које има користи само ђаво и сатана. Једне и исте ноћи похарано је 8. цркви у приз: нахији; и то је све учињено по наредби власти: да би тако осиротевши Срби одказали се, или своје вере, или изселили се мах куда и мах у коју туђу, а не турску, земљу,

Овако је по свом валилуку, овог разбојника призренског, валије, а нарочито у ово неколико нахија, као, и нарочито: призренској, ђаковичкој, пећској, тетовској, приштинској, скопљанској, дибарској, кичевској и гниланској. Све ове разбоје ови су зликовци чинили прешавши преко зида, пошто су прво одвабили псе из ограде црквене, раздраживши их и једни као бегајући од ових замавивши их далеко, тамо их, које побили, а које задржали, борећи се с њима, док су они други заоставши на другој страни и сакривени на дрвима, околне око црквене планине, што су хтели то су и свршили. Док су ово једни и други чинили, трећи су већ свршавали своје турске влади послове. Оба сиромаша, још заоставша пса рањена су, и они су до зла бога зли и љути.

Тек смо се мало одморили гледајући на ову дугачку, и уску, ниску крстоизгледну цркву, кад нам дође неколико сељака са сузним очима. Оци су се већ тако острвили, да их по 12. од прошле ноћи чувају стражу око своје светиње. Много и дуго причаху и вајкаху се на ова зла пред смак света, на своју сиротињу, незнање и остало, као и немање учитеља, школе и т.д. а одвећ су ради да то све имају. Опровивши се са овим тужним и чемерним сиротицама пројасмо кроз село Ретиме, Зојић Д: и Г: Србицу, и ево нас где смо се упутили св: Марку м ^ру, а из овог куд бог рекне. На по часа пред м ^ром рекоше нам, да нема за сад у м ^ру никог, па тако исто и св: Тројици; те се морасмо вратити у Призрен. У св: Марку, веле било је много разне старине, али је скоро сасвим сва развучена на све стране божијег света.

Особито је се славило, сви причају, старосрпско еванђеље, веле, из прве четвртине 10. века, од 920. год: писано на кожи, које је поклоњено Г. Хилфердингу, ваљаним Србином и патриотом, Г. Симом Игуменовим, као што такође причају, а ми смо чули да му је дато само на послугу, па да га опет врати св. Марку, што веле, неје, учинио још. Од све доцније старине још сачуване ми смо имали

прилику видети један петрахил, онако не од несашивена два краја, од којих на левом стоји: „Св. Младен” ниже њега: „Јованъ богословъ” па: „Пророкъ Моиси, пророкъ Арон и апостол Филипъ” а с десне одозго: „Апостоль Марко” ниже: „Апостоль Лука, Јаковъ” на четвртом месту нема ништа, а на 5: „Апостоль Оома” При дну, с леве стране, у првој врсти: **МАНЕ ВЕЛИКЕ** с десне : „ХУПанице” леве друго врсте : „ВЛЮУАРЬ” десне: „В ЛЖДАЕ”. Даље с леве стране у 4. врстице:

„(1) иже въ зє (2) ти и иле (3) нити сїю (4) петриархїр
(с десне):

„(1) Успение (2) прѣчистыє (3) богоматер
(4) в лѣто ꙗ̄ з̄. л̄. с̄. (5) Ивъшѣль (или Нвъшѣль)

Манастир св: Марка лежи од Призрена истоку за 1. ч: хода, у добром је стању, а од њега такође истоку обилазећи равницом око села Корише планину Коришицу 1 1/2 час хода, ако не и два, дође се у манастир св: Тројицу тако звану, "Русињац" или "Руски" више којег је брдо, или огранак Шар планине, Русица. Манастир је на једној узвишеној равници око 2,000 хвати са прекрасном шумом око себе церовом и дубовом, међу којом је трње и остала шума окрчена. Шуме ове има до 200. хв: дужине и 80. ширине. Од северне је стране виноград, а јужне и источне ораћа земља. У њему су три калуђера са четвртим настојатељем неким Теофилом одвећ чувена и у неколико још и маркирана личност, са свог одвећ малог тела, а огромне хитроће и бистрине, док је у св: Марку сада свети 3. калуђера.

Манастир овај нема скоро никаквих других прихода, осим са ово мало своје земље, али је отац Теофил тако ваљан домаћин и кућаник, да му св: храм ни у чему не оскудева, па има прекрасне и прелепе око себе зграде и ћелије. Место је дивно и прекрасно, а име овом манастиру, веле, постало је од планине Русице, на којој су живеле Русице, или Русаљке, а други веле, што га је за 40—50, год: одржавала Русија. Они, који овако држе и мисле, позивају се на један минеј на хартији, на којога свршетку руком писца пише ово:

„Иже пресвѣтаго и приспосоуѣнаго дѣха бысть таино наѣуаюѣи насъ ѿкровенїи їсоуса Христовѣ и познани правдѣ юго, подаваа рабомъ своимъ елико възможно подвижати се во добродѣтели да ѿ грѣхъ из бывше правдою поживемъ. Тѣм же и мы на божїе всесмотривлѣише око взираемъ и подвижаемъ се елико възможно быст намъ по силѣ нашои и ѿ всего благаго произволенїа наѣети дѣло и въ савершенїе прїиты свѣтатыхъ писаны желаемъ и неситствоуемъ.

Но обаѣе неподаетъ нынѣ время желанїа исполнити и добрѣ извикнуѣти свѣтатаа словеса и хоудожества нашего смиренїа. Ѡ семъ оубо молимъ се и моли се дѣемъ всакомоу утѣоуѣмоу, аѣе ли и преписаюѣемъ ѣубве ради божїе

Благословите, а не клъните, тако да оулаѹите онъ гласъ:
„Придите благословени Ѡца моего, наследите царство
небесное, еже оуготовахъ вамъ Ѡ сложения мѹра!”

И списа се сїа свѹтата и божественѹа книга глаголема
Минен Октомврїа мѹца роукою многогрѹшнаго монаха Пахомїа
во области Призренскои во монастырѹ св: Троици въ подѹ
закрилїи Роускаго царства въ лѹто ̄з. ̄г. ̄р. и въ то лѹто бѹ
крѹпка гладъ и насилуванїе люто и пагоуби Ѡ Исмаилтанъ
такоже нѹсть газыкоу казати мощно, такво зло и озлобленїа.
Списа сїю книгоу Пахомїе и приложи св: Троици Роуската. Бог да
прости и ктѹ ю штеѹи Ѡ сїе обители да мѹ Ѡмести св:
Троица, аминѹ.”

Причају да је једна богата срп. породпца, од краљевске лозе, отишла у Русију, због насиља
турског, и тамо се настанила, а од те је веле, садањи руски владалачки дом; да је та породица око
40—50, год: подпомагала и издржавала овај манастир; те се с тога и прозвао Руски и т: д.: Те
породице, док је била овде, показују и место двораца где су јој били, на месту садањих урвина, које
леже за 1/4 ч: у планини Кориши и т: д.:

Но вернија је прича оних, који веле да је се планина Русица тако звала још у време наших
краљева и царева; па тако и овај манастир по њој; да је било богате бив: срп: властеле, која је имала
свој град на окрајцима ових планина; да је се тако та планина прозвала од Русица (вила) од куд су
"Русовиле" у околних и прекошарових Срба тако зване виле и т: д.: Да је ово истинитије наводимо
испис из поменика тог манастира, у којем је ово:

„† Аз. смѹрении епискѹпъ Полошки богохранимаго мѹста
Хтѹтово оуписахъ се въ св: Просѹомидїю и въ съборни
поменикѹ и потомъ въспомѹнѹх нѹкоу милосрѹдїе сѹтворити
своен дѹши и приложити уѹстьномѹ манастирѹ светѹи и
живонауѹелнои Троици подѹ Роуницею планиною доходоухъ Ѡ
годица: по два товара вина и по товаръ пшенице; и паки по
моен смрѹти цогдъ е мое кѹпленое нивїе и лѹзїе оу Лешькѹ
приложи семоу вишерѹѹеномоу манастирѹ светѹи Троици
називаемоу Роусиница во области призренскои и кто неће (тако)
то потврѹдити да кѹтъ проклетъ Ѡ св: и Троици и свѹхъ
светыхъ. И сие реуѹет се оуписахъ се въ лѹтѹ ̄з. ̄п. ̄г. (или ̄з.
̄п. ̄г. или ̄з. ̄п. ̄г.) еже быти въ всако потврѹженїе и сѹхраненїе

св: монастирѸ ѿ нинѧ и во вѣки. И тѸ се вбрете всеосвѣщени митрополитѸ призренски кврѸ Меѳодіе и всеосвѣщени епискѸпѸ кранганьски кврѸ Гофроніе, при игоуменѸ Мартирїю”

У истом поменику има преко неколико тисућа имена и то махом из оних места, у којима су сада потурице, или сада тако звани, а и у неколико и у самој ствари, Арнаути. Од ових ћемо само примера ради поједино нека имена само онако надохват узети и напоменути због понеких знатнијих места, која сада несу српска православна, као: **Хоѳа заградска роба божїа ПеиѸина** (сад сами Арнаути) **Коринка: раба божїа цвѣта** (сад ар!!) **ПадгрѸша: роба божїа Пею** (сад ар:) **Езерце рабѸ божїю МарѸ** (најљући ар:) **Іанско роба божїа ЛоукѸ** (сад рим: Срба и пот:) **Лескова, роба божїа Петка** (ар:) **ГотовѸша: роба божїа Бошко** (ар:) **ГрѸковцѣ: раба божїа ЕринѸ** (ар:) **Гадимліа: роба божїи Степана** (ар:) **Тополїани: презвитера Михаїла** (ар:) **ЕѸхарека: роба божїа Степана** (ар:) **Пећане: роба божїа Радивоїа** (пот:) **Село ГѸньцате писа ЕѸла и Дема своѸ родителе ГѸнића Марка, ВитанѸ, Неделька, Егрїна, Лалоша, ДавиживѸ. И се ДѸровавїи писа своѸ родителе; Тома, Стоїа, Гиздава** (пот:) Свуда су туда, као и другом местима све саме потурице и Арнаути.

Прибелешка са једног Триода:

„ПридохѸ азѸ многогрѣшни во ѳ̄з̄. р̄. с̄. ѕ̄. тогда царьствѸющѸ и вбладающѸ српьскими земліама звероловцѸ царѸ перьскомѸ, ѡ, люте, ѡ люте, глада же и метежа испльни вьсоѸ вьселеноѸ! тогда много христїани помрьше ѿ глада и мьѸл.”

Други натпис:

„Паки Ѹ лето ѳ̄. р̄. п̄. ѳ̄. наставшѸ прѣстави се блажени и приснопомниаеми Светѣишии патріархѸ срьбскїи и вѣлики ревнитель св: прѣстола хаци (тако) кврѸ МаѳѸм прѣдѸ наведенїе ѡбители ѡкт: к̄. ѳ̄. днєви г̄. часа ноци брєнїю саврьшаємѸ ва велицей цркѸи св: кралю МилѸтинѸ Средьцѣ рекоми св: Гофїи митрополи своєи срьбскон.”

Трећи:

„Паки прѣстави се даскаль Димитрїе, о, помени господи іакъ ѡмъ въ лѣта $\overline{\text{з.}} \overline{\text{р.}} \overline{\text{л.}}$ вѣуна кмъ паметь! О сен светѣи кнѣги съписатель.”

Четврти:

„Паки се прѣстави бѣви сынъ кмъ добри рабъ даскаль Лавъ хаѣѣа исто име зовомъ: „Дидеѣ” боуди кмъ вѣуна паметь; охъ, оувѣи, за такова съписателю, светим божьственомъ кнѣгамъ! Постиге мъ коньць смъртню ѡ место ѣанїево мѣца ѣюліѣа к $\overline{\text{з.}}$ днь въ лѣто $\overline{\text{з.}} \overline{\text{р.}} \overline{\text{г.}}$ ”

На страни пише ово:

„Се бысть при патрїаархъ сѣсрвскомъ кврѣ Маѣумъ многа кмъ лѣта вѣликомъ оувѣтелю.”

У тако званом барјаку, или стегу, Остроzubском има 33. села и то: 50. Остроzub од Призрена северу 7 часова у планини са 50 к: а: п: са цамиом подигнутом над бив: срп: црквом. Село је у равници, а с једне и друге стране иду два оштра рида, или литице; те се ваљда с тога и зове Оштроzub. 51. Беланица југоисточно 1. ч; са 50. п: а: 52. Блаце југоистоку 1/2, ч: 50. а: 10. п. са једном цамиом на развалинима св: Аранђела, још су четворе развалине од цркви са огромним старим срп: гробљима са натписима и разним украсима. 53. Гунцате југу 60. к: а: 54. Ладровиће јужно 1/2, ч: 20. п: а: 55. Тумичина јужно 1/2 ч: 28: а: 56. Бања јужно 1/2 ч: 50. а. Овде је врућа вода, око које су још из српских доба зидине упола порушене. У ову бању долазе из удаљенијих крајева, те се лече од разних болести. Близу бање стоје огромне урвине од бив: срп: цркве, и на њима још се познаје ово мало натписа:

„† Ѡца доуха създа се $\overline{\text{ц.}} \overline{\text{в.}} \overline{\text{н.}}$ шбънови се и пописа въ дњи светорождѣнаго и прѣвисокаго краља Стефана Драгоутина въ лѣтъ $\overline{\text{з.}} \overline{\text{в.}} \overline{\text{о.}} \overline{\text{н.}}$ ”

57. Лопушник југоистоку 1/2 ч; 60. а: п: 58. Потрке југоистоку 1/2 ч: 20. п: а: 59. Орлате југоистоку 1/2 ч: 20. п: а: 5. с. Овде је разорена огромна црква од онаквог истог камена какав је у Дечанима, а прича се да је ову направила мајка Душанова по смрти мужа јој и ту била као калуђерица. Овдешње су потурице направиле једну цамију, без викала, од њена камена. 60. Трпеза истоку 1/2 ч: 20. п: а: 61. Црнилуг истоку 1/2 ч: 25. а: 10. п: 62. Дреновац североистоку 1/2 ч: 50. п: а: 63. Доманек северу 1/2 ч: 15. а: 5. с: 64. Турјаке североистоку 1/2 ч: 20. а: 65. Љубижда североистоку 1/2 ч: 30. а. Тако се зове: "Љубижда" и оно поље испод мѣра св: Марка на оно даље: "Корижда," а испод Призрена, иза овог, опет "Бузалољук." 60. Црновране јужно 1/2 ч: 32. а: 67. Мируша северозападу 1/4 ч: 10. п: 68. Драгобиље северозападу 1/2 ч:, а од Остроzуба 1/4 ч: 15. п.

У подне не може човек да се нажива, у овем селу, милина, дивота и красота од разних њежних, дивних, и прекрасних мириса, који се сви слевају у један неописан. Село је на једној висоравни, на којој су и развалине од неких двораца и кула старих срп; а има и огромно старо срп: гробље с натписима. 69. Моралија западно 1/4 ч. 30. а. 70: Мацаре јужно 15. м. 30. а. 71. Јачиште северу 1/4 ч. 15. п. 72. Милановиће јужно са 60 а. п. и огромном од бив. српске цркве џамиом 73. Погаруша североисток 1/4 ч. са 60. а. п. и огромном џамиом. Оно је дошло у једну рупу опколениј са три стране не одвећ високим брдама. У овом селу постаје помињата река Топлуха и то састајањем многих силних речица и поточића. Лети и зими ова је река увек врућа и топла, са чега је, ваљда, тако и прозвана, 74. Гориће северу 1/4 ч. 30. к. а. 75. Семетиште југоистоку 1/2 ч. 30. п. а. 74. Нишор истоку 1/2 ч. 35. п. а. 77. Крвосерија северу 1/2 ч. 30. п: а. 78. Добродољан југозападу 1/2 ч: 35. а. п. и одиста кому је тако име наденуо неје се преварио.

Кад се уњ уђе не може човек описати дивоте, красоте жупних брежуљака и долина, у којима вечно сунце греје. У селу је до темеља разорио цркву Махмуд паша скадарски, кад је отуда купио војску противу Црне Горе, тада је се и сво село изтурчило, и овај је паша цео овај барјак изтурчио и у њему цркве порушио, и на место ових џамије подигао, а које је године то било не знају, само знају да нема више од 40. год. 79. Сеник северозападно 1. ч. 20. п. а. 80. Малишево или Малешево североистоку 1. ч. 20. а. п. 81. Караница 1/2 ч. 15, п: на врху планине више Малешева, коју неки и зову "Малешево планина." Овај је острозубски барјак најјуначнији у целој приз. нахији. Људи су чисти и прави Срби, но сви без разлике мухамеданци и већином говоре српски, а доста и шкипски. Кад год се нађе човек у њиховом друштву, они ни о чему другом не говоре: до колико је који укинуо глава; колико је се задужио, и колико одужио крви и т. д. Негледајући на то, ако им човек прибегне, чувају га и неће га издати ником, а тако исто и пролазећег кроз њихова села не дирају. Данак скоро никакви не дају цару, као и војнике.

Пети је барјак, или стег, тако звани: "Сухогрлски," и у њему је такође ових 33. села: 82. Љубижда. Од Призрена престолнице срп: краљева североистоку преко поља: "Јагленика" за 3/4 ч. долази се у поменуто Љубижду са 44. с.и 3.п.к. Љубижда неје ништа друго до продужен некадашњи Призрен српски. То сведоче урвине, развалине, називи места и све остало, што се овде налази. Тако идући из Призрена у тако звану махалу: "Смолевдо" крај пута стоје огромне урвине и развалине све од тесаног камена негда бив. цркве св. Николе. Одавде се наилази на тако звано: "Лобно место" са којег су се краљеви, па можда по кад кад доцније и цареви, срп. јављали народу, издавали наредбе, објављивали своје пресуде, нарочито у кривичним парницама одобравајући, или уништајући ове, изречене краљевским и царским срп: судовима. Око овога стоје још и данас још 7. огромних, брестова а ту је била и црква св. Недеља.

Мало даље од ове стоје урвине од треће цркве св. Јована Крститеља и то преко Љубиждске речице, која се веле зове "Љубиждица" Урвине су ове на једном узвишеном и одвећ здравом прекрасном чоту. Од њег су остали зидови по 1. хват високи, а из сред средине њене изникао је, још вајкада, па још и данас стоји, огроман орах, а око цркве још и данас стоји 19. огромних брестова, са једним огромним и прастарим дубом, који је мало ниже од ових брестова.

Северу за 4. минуте од ових урвина стоје друге од 4. цркве, међу којима су најзнатније св: Турђа. Близу ових урвина стоје огромна и прастара два дуба, од којих је један сасвим сув и развалине од црк: св: Врачева Козме и Дамјана, која би се могла са неколико десетина дуката поправити, кад би их ово сиромашно село имало; код ових урвина стоје две повелике, али дивље, маслинке, које су можда некад биле питоме.

Идући на исток, преко "Тодосиног потока" за један пушкомет, стоје опет урвине од цркве св: Николе. Од ове северу близу куће неког Петка Степанова Мишића стоје урвине од цркве такође, веле, св: Недеље: даље опет урвине од цркве св: Спаса упола оборене. На њу је навео воду, а из воденичка јаза хага Нахим хага, Турчин па тако исто и на цркву преко Бистрице, на стени званој: "Црни камен" св: Аранђела а око њених урвина стоје огромна три бреста. Сама се ова црква зове Паљушка црква, даље развалине такође од цркве Св. Петке, за један пушкомет од св: Аранђела у самим развалимима и сада њивама. Око ње су 23. огромна прастара бреста нарочито ту, као и сва

остала дрва некада и за доба срп: царева, посађена. Западно одавде стоје гробља Љубиждска са урвинама цркве св: Илије, код којих су два огромна бреста. Ниже је гробља: "Църско путиште" којим је цар ишао из Више града Лобном месту а за 10. минута северу од овог стоји огроман прастари дуб савршено као крст израстле му 4. гране из дебла. Крај њега, су два још огромнија од њега дуба и 7—9, брестова. Овде је разорена црква Крстова, па код њених урвина у осим самим, и данас Љубижђани, кад носе крста, свете водицу, и око урвина ручају и т: д:

Имало би се још много којешта важног да се рекне, али избегавамо све оно што ће наши доцнији путници, ако бог да, описати. 83. Кориша са 36. с: и 50. п: 1/2 ч: од Љубижде под гором, а кроз сред села протиче река Бистрица. И Кориша данас неје ништа друго до некадашња само једна продужена улица од некадашње престолнице српских краљева Призрена. Бистрица тече из тако званих: "Кабашких гора." Овде су развалине од св: Петра, са огромним гробљем, натписима и осталим; друге такође од цркве у потуричкој махали; на североисточној страни Благовести св: Богородице; четврте и пете св: Аранђела. Близу је села, идући од Призрена, један лепо отесан бео мрамор широк 4. а дугачак 5. аршина, кроз средину прорезан. У овој прорезетини стајао је надстражни стуб некадашње призренске бране, или некадашњих вратница. У Пећини св: Петра Хоришког, стоји још ово неколико писмена, у 5. врстица плавих на белом пољу

(1) миѢ не (2) имат (3) ходити (4) .. вѢ тмѢ (5).. вѢуѢ...

Мало више стоје ужасне и величанственодивне само узвишевој надчовечанској и управо божанственој сили и мудрости могуће их саздати измислити и направити, урвине, од огромне цркве св: Петра Хоршиког, коју је само велики непостежни силни Душан могао направити над самом безданом и ужасном провалиом речице Корише ставивши у средину амбиса стубове, који су подржавали ово огромно и непостижно здање, које су скоро сасвим утаманили азијски изроди. Још и дан данашњи познаје се дивни и чудновати тадањи српски живопис, сада непостижан за њихове потомке Србе, а и за остале изображене народе, а даље у једног православног чува се и данас, прекрасна, од белог мрамора, надвратна гредица, на којој је изрезано неколико срп : грбова, као: 1. двоглави орао, 2. грб укупног српског народа, крст са огнилама и царском порфиром, 3. грб Босне, 4. Грчке, 5. Албаније, 6. Македоније, 7. Тракије, 8. Бугарске. 9. Бесарабије, 10. Угровлахије, 11. Далмације, 12. Славоније, 13. Срема, 14. Хрватске, 15. Тесалије, и одломци још од неких многих грбова српских земаља

У кругу, или венцу, ових грбова стоји већ изкварен, као и грбови, урезан упис, који гласи:

„ † ВѢ славоу св: единосѡуѡиѡиѡиѡ и нераздѣлѡиѡиѡ Троици вѢ Ѡ цѢ несъзданомѢ и нерождѡномѢ вѢ сынѢ рождѡномѢ Ѡ Ѡца и вѢ светомѢ живонауѡелном доухѢ нерождѡном и несъзданомѢ исходеѡемѢ Ѡ Ѡца създа се сѡи св: и божѡствени храмѢ св: великомѡуѡеникоу великомѡу целебникоу српскиѡе земли Петроу вѢ дѡни светорождѡнаго прѢвисокаго и светаго цара а̄ . Србѡликѡ, БоугаромѢ, Оугровлахиѡ, ОугромѢ и ИмператоромѢ ГрькомѢ и многимѢ асинскимѢ и инимѢ и инимѢ странамѢ СтефаномѢ ДоушаномѢ вѢ лѢтъ ̄с̄. ̄ѡ. ̄з̄. ̄а. потроуѡи се о сѡемѢ ”

Још има многих и силних старина овуда, али нема ко, да их купи и изтражује. Оно мало свештеника и учитеља, што има, и што би могло да ради, не уме, нема ии појма, не сме и не може, а о неписменој светини нема ни спомена. Овој хвала у томе: "што све нађено старо чувао као највећу светину, па било, или не, од каквог значаја. 81. Кабаш је за 20. минута истоку у брдима са 29 к: п: а: ужасних и највећих разбојника и зликоваца, који и живе само од разбоја, продавајући разбојништвом задобивене ствари чак у Ђаковици.

Село се дели, по св: Петра и Марка црквама на две улице (махале), св: Петра прозвана због целе цркве и св: Марка због помињатог манастира св: Марка, у ком су два звона на прекрасној и великој звонари, коју је о свом трошку подигао и направио много чувени и сваке хвале достојни патриот призренски Г. Сима Андрејевић Игуменов, слава му и хвала! У селу овом седи поглавица кабашког племена (фиса) старац, који је ратовао противу цара са Алијом Тепеделијом Јанинским 85. Грајковце (Греховце) североисточно 1. ч: са 35. к: а: и 10. п. 86. Ђиновце северу 1/4 ч: са 45. к: п. 85. Муштутиште (Мушетиште) истоку 1. ч: а од Призрена 4. у равници са 45. с: и 55. п:

У сред села стоји огромна кула пашина подигнута од старе срп: а иза ове прекрасна и дивна црква са једним кубетом св: Богџце, тако зване „**Одигитрија**” (Οδηγητρια)" задужбина св: цара Уроша, као што причају неки, а неки веле његове мајке, жене Душанове, царице и императрице Јелене. Покрај цркве, а уз планину, протиче река Бистрица и са оне стране њене у стени стоји целокупна црква, док је ова св: Одигитрије мало повређена, која се од вајкада зове: "Матос." У ову цркву не може се никако другчије ући, нити јој се може прићи ма са које стране, ван да се са оне планине спусти на конопац, с тога нико незна: ни шта има, ни колико чега има у овој савршено целој, дивној и прекрасној цркви од тесаног мрамора? Одма иза ње југу иде улица (махала) тако звана: "Драгићева." Св: Богородица Одигитрија скоро је поправљена и опет је хвала Богу пропевала. Осим ове две целе цркве има још 7. разорених. У св. Богородици Одигитрији у белом мрамору лепо је урезан овај натпис, којег нам је додарио један наш пријатељ пун сваког веровања:

„ † ВѢ СЛОВОУ КЕДИНОСОУЩЬНИГА И НЕРАЗДСЛЪВНА ТРОИЦИ ПОУЕ СЕ И СЪЗ□ДА СЕ БОЖЬАСТВЪНИ И ВЪСЕСВЪТЬНИ ХРАМЪ ПРѢУИСТИК ВЛАДИУИЦЕ НАШЕ БОГОРОДИЦЕ ОДИГИТРИК ИС ТЕМЕЛНА. ЗА ПРѢВИСОКАГО КРАЛѢ УРОША СЪ ТРѢДОМЪ Ї СПОСПЕШЕНИКЪМЪ ЇОАНА ВЕЛИКАГО КАЗНЬЦА. ДРАГОСЛАВА СЪ ЈЕЛЕНОМЪ СЪ ПОДРѢЖИКЪМЪ СВОИМЪ. И СЪ СТАНИШОМЪ СЫНОМЪ СИ И СЪ: АНОМЪ ДЪЦЕРИЮ СИ ВЪ ЛЕТО ̄С. ̄Ѡ К Р Е Н.”

Године несу добро снимљене. Овде је још један надгробни споменик са овим натписом, колико је се за сада могао да се сними:

„ ̄С. † мѢЦА АВГОУСТА Д̄. Г̄. ДЪНЬ, ПРЕСТАВИ СЕ РАВЪ Х О Ц И К А Е А̄ ѠНЬ ХЛТА

Ова поклопница стоји пред црквом. 88. Деловце источно у планини са 30.с: и 20. п. 89. Поповљане 1/2, ч: 35.с: 15. а. п. 90. Дворане 20. м: са целом старом црквом и огромним ст: срп:

гробљем са разним натписима и украсима 40. с: 6. п. 91. Саврово јужно 1/4 ч: 15. п: 92. Враниће у планини 35.п. а 93. Мовљане северу 20.м: 32. с: 10. п. (Маховљане) са раз: цркве и старим срп: гробљем са натписима и украсима 94. Старавучина северозападу 1/2 ч: 12. п. 95. Речане јужно 1/2 ч: 30. п: 12. с. има једну разваљену и једну иза села на брду малу, са једним кубетом од тесаног камена целу, цркву са натписом и огромним стар. срп. гробљем са натписима и украсима, али натписе не могасмо ни с цркве ни гробља добити. У цркви се на надгробној поклопници једва познаје ово неколико речи:

„ † Син гробъ воцводе Стефана Доушана а̇. цара и императора Грькомъ, Грьбомъ, Боугаромъ, Оугровлахомъ, Оугромъ, и Р.... Леке”

96. Више Речана је Целогражда са 20: а. п 8. с: 97. Љутоглаве, југозападу од Речана 2. ч. са 14. с. Село се ово тако зове што река Љутоглава или, Љитоглавица излази кроз планине из језера са Љубетена. А прозвала је се Љутоглава ево из овог узрока: овчар неки чувао је овце на Љубетену, и сваке суботе клао је по једну овцу, те је бацао у језеро на Љубетену. Ову заклану и бачену у језеро овцу сваке недеље рано износила је ова Љутоглава река овде, па је овчарева сестра хватала и тако себи варила. Једне Недеље у место овце, њој ова река донесе кроз планине изубијану каљаву и рањаву мртву главу братњеву; те она кукајући назове ову реку Љутоглава, од које се и село тако прозове. 98. Цапарце 1/2 ч; т: 12. с. 12. п. 99. Гељанце 1/2 ч. 15. с. 100. Обтеруша северу 1. ч. 25. с. 106. п.

На сред села стоји цамија од потурчене цркве, а крај ње извире такав студенац, на коме меље неколико воденица. Сво је село опкољено све самим прекрасним виноградима, које све имају само потурице, а за њих не дају ни богу колача, ни цару харача. На крај села стоји разорена црква св: Спаса са огромним ст: српским гробљима са силним натписима. На овом месту купи се сабор на Спасовдан тако звани овде мали. И код ових је урвина лековита вода, као и код оне цамије, или потурчене цркве. Овом водом, код ове раз: цркве, лече се и турске жене, а православне долазе чак и из тетовске, скопљанске и приштинске нахије, те се лече. 101. Злочисте (Зочисте) са 45. с. и 20, п.

Овде је помињата харана црква св. Врачева Козме и Дамњана. Са јужне стране села, које је у дољачи, извире лековита вода, од које постаје цела речица Зочиста, или Злочиста, Злачеста, на којој многе воденице мељу. 102. Сопина северу 1/2 ч. 40. п. и 12. с. Знатно са врло добре и прекрасне пшенице, 103. Лешане југоистоку 1. ч. има цамију направљену на урвинама од бивше српске цркве, 30. п. и 18. с. 104. Трње југозападно 1/4 ч. 5. с. и 7. п. 105. Пчинадија (Шпинадија) југоистоку 1/2 ч. 4. с. 6. л. 106. Новаке северу 1/2 ч. 15. а. л. 107. Вележа западу 1. ч. има један огроман, за време царева и краљева срп. усађен, јавор, испод којег извире вода: "Вележа" од које је и речица тог имена Вележи, и Велешица добила своје име 12.с. и 8.а.л. 108. Непробиште североистоку 2. ч. 25. п 109. Студеничане северу 1/2 ч. са 75. п. и 19. с. имају цамију од бива: велике и огромне цркве. 110 Раштане југоистоку 3/4 19. п. и 6. с 111. Пећане североистоку 1. ч. 30. п. На сред села стоји целокупна, од тесаног мрамора црква, само што јој је небо препукло, јер су јој олово са крова скинули Турци, па ове дан: потурице, док беху православни пре 82 године, препокривали су је каменом. У цркви је на једној поклопници, ово мало које како снимљена натписа:

„ † Син гробъ Деспота Стефана сына Деспота гьѸргьга Бранковика”

Више се неје могло преписати, с тога што су потурице хтеле да убију у цркви преписаоца. На мраморној илити, више западних врата изнутра прекрасно је и дивно урезан овај натпис:

† Сѣтворѣ се и пописа се сѣи свети и божѣствени храмъ пресветле владѣице нашеѣа Богородице присно дѣви Мари въведенѣи свесветіе Богородици въ дѣни благоуѣстиваго и христолюбиваго и превысокаго и светороднаго Господина всесрѣбьскѣа земли и поморию деспота Гѣурьгѣа и деспотици Ёрини и синов ихъ с господина Гѣургѣа и Стефана и деспота Лазара и деспотици Юлена во лѣто ̄5. ̄ч. ̄5.”

112. Заплужане 3/4 ч. 30.п. имају џамију од разорене старе срп. цркве. 113. Дуље северозападу 3/4 ч. у равници 26.п.а. 4. с.има један велики хан на путу 114. Сухарека источно 1.час у равници имају стару кулу са звонима на којим избијају часокази, и џамију од бивше српске цркве, без викала 46.п. и 24.с.

Овде је и стег, или барјак, овог среза, у коме су све сами чисти Срби, јер и које смо напоменули као потурице и Арнауте они сви говоре само искључно и најчистије српски па тек покоју и споредно наопачке арнаутски.

Ополски стег, или барјак, од Призрена југу за 3.ч. долази се у село овог стега 115.Брезња са 100. к. а.п. имају и џамију подигнуту од урвине цркве св. Јована Крститеља 116. Бучесело 1/4 40.п. 117. Плавље 4/2 (?) ч. 70.има џамију од потурчене срп. цркве 118. Рењеце 1/2 20, п. 119. Капре 20. м. 30. п. 120. Зјум 1/4 ч. 30. а: 121 Белобрде 1/2 ч. 60. п. 122. Брутен 1. ч. са две махале 75. а. п. 123. Златере 1/4 ч. 50.(?) п 124. Бља 1/2 ч. са три улице, или махале, од које се једна зове Прифте т. ј. Попова 45. а. 125. Заплуже 1/2 ч. 40 п. 126. Брадосан 1/2 ч Овде је била пећина св: Петра и св: Марка 120. п.а. 125. п. са џамиом коју је Кукли бег подигао од цркве св: Саве. 127. Беглере 10. м: Кукми-бегово село са 16. с: 13. п. 128. Куке 10.м: п: а. 129. Косовце 1/2 ч: 32. п: а. 130. Плехини 1. ч: 35. 35. п:а:

Сад долази Љубљански стег или барјак, 131.Влашња од Призрена западу 1. ч: у равни са 10.к: п: и џамија. 132. Поулице 1/4 ч: 20. а. 133. Хоча заградска (Хоџазаградска) од Призрена 1. ч; од Послице 1/4 са 60. п. имају џамију потурчену цркву Успења, и целу цркву св: Николе. Знатан је овде "Мутник" поток који је и лети, и зими, и у свако време страшно мутан, и са тога се тако, ваљда, и зове 134. Белуша 1/2 ч: 60. п: а.135. Љубичево 1/2 ч: у брду 80. п: а. 136. Ешково 1/4 ч: 35. п: а. 137. Лез 1/2 ч: у брегу под планином "Цвиљеном" спрам Призрена са 20. к: п.

138. Кустендин (Куштендин) 1/2 ч: 20. к: п: а. Село је такође у брегу, но има и лепих равница. 139. Лесковац 1/4 ч: истоку 4. п. 140. Спружа 1/2 ч: у брегу, а има у долини добрих њива са 45. п: а.. 141. Јабланица 1 1/2 ч; више Призрена са 60. к: п: које су пре 15. год потурчиле цркву св: Атанасије. 142. Локвица 1/4 ч. са 55. с: и 15. п. Има у урвинама једну цркву са натписима. 143. Манастириште више Призрена 1. ч: са 48. к: п у њему, стоје и данас троје урвине од три цркве и 4. од мѣра и огромних бивших урвина ћелија бивших манастирских, црквених, као и светских разних зграда. 144. Небребоште. 1. ч: 58. п. 6. с. 145. Љубиње са две улице (махале) тако зване Г. и Д. има 120. к. с. на дивном и прекрасном месту са 13. огромним и разним урвинама од ст: срп: цркви и манастира, и са огромним старим: срп; гробљима са натписима и многим разн: старим срп: украсима и шарама на споменицима. На једној урвини пише:

**„† Изволѣникъ ѿца, поспѣшеникъ сына и свѣршеникъ св:
доуха въ дни свѣтаго и свѣторождѣнаго краля въсесръпскіе
поморскіе подоунавскіе и оугровлахискіе зѣмли Стефана
Оуроша ѿ. Милоутина съзида се и пописа си св: божьствѣни
храмъ великомоуѣеника уюдотворьца и въсегда побѣдоносѣнаго
воєводи христова Геургиа троудомъ и нас”**

На другим урвинама пише:

**„..... свѣторождѣнаго кнеза вьлка сына св: цара Лазара
лѣто ѿ. ч. ѿ.”**

Љубиње је дивно и прекрасно село, а још на дивнијем и прекраснијем месту, под самим Шаром планином, крај које тече речича Љубињица пуна пастрмки и осталих свакојаких само од одабраних и ретких риба. На једном вршкѣ стоје дивне, огромне и величанствене урвине, веле, од бив: женског мѣра, на којима се још познају трагови од прастарог срп: живописа и свѣтитеља од срп: боје и у срп: оделу. Од ових урвина једна потурица и данас чува иконе, књиге и остало, и сачувала је бео дивно урађен мрамор, на ком су урезана ова писмена:

**„..... въсепреуиститиа непороуѣна и присноблажена богородице
прими приносимоѣ ти молениѣ Неѣи съ сыномъ Маханлшмъ
кратицею въсесръпскіе поморскіе придоунавскіе зѣмли
ѿ. ф. ѿ. п.”**

146. Речани више Призрена уз Бистрицу, једни веле 2 1/2 ч: а други 3. ч. хода, а иза Дрванграда, Дрвановог града, а и Дрвенграда са 30. п. 1. с. О овоме селу и његовој околини, као и становницима, рећићемо коју доцније, кад будемо говорили о путу из Призрена у Тетово. 147. Живјане (Живљане) 1/4 ч. 8. с. 148. Плањане истоку од Призрена до 3. ч. 30. с. и 8. п, 149. Среѣка 1/4 ч. 80. с. дели се на 4. улице. Има прекрасну цркву св. Николе, а нарочито скоро подигнуту, прекрасну и дивну школу, али на велику нашу и општу несрећу, школа је сад затворена, јер је се патриот призренски обећао о свом трошку послати учитеља, сељани то једва дочекају, свог дивног учитеља одпусте, а патриот за 2. год. не шиље другог; тако сада пропада и здање и толики досадањи неисплативи труд ових дивних и прекрасних Срба. 150. Драјчиће 1/2 ч. на брду у прекрасној тако званој: "Сиринићској жупи", са 50.с.3.п.

Овде седи поп средачки, а у околини се лове: срне, срндаћи, јелени, кушуте, дивљс свиње, ћурке, кокошке, фазани и остала прекрасна на другим местама ретка зверад, међу којом се налазе и хрђаве као: дивље мачке и рисови, вукови, медведи и остала. 151. Мутниково (Шушниково) 1.ч. 15. п. 60. с.са развалинама прастарих срп. цркви и манастира, гробља стара срп: и других зграда. 152. Стајковце 15. с. 153. Горњосело 1. ч: од Шушникова 15. п. и 75. с. 154. Јажинце 2. ч: североистоку са 60. с. 155. Севце у планини са 120. с. новом црквом св: Николе. 156. Врбичане североистоку од Призрена 2 1/2 ч. 30. с. 157. Новосељане ниже Врбичана, а више Призрена 1.ч. 20. п. с. 153. Дојнице (Двојнице) северу 1/2 ч. 30. с.

У овом селу роде најбоље и веће крушке у целој турској царевини. На сред је села огромна прастара буква, а под њом урвине од бивше огромне цркве св: Петке Параскеве Српске, и сво село слави ову св: Петку. На урвинама више западних врата, пише:

„† Извол доуха съзида се и пописа си свети и божьствъни храмъ светыѣ Петки Параскѣви сръбьскиѣ въ дъни светорождьнаго и великаго крална въсесръбьскиѣ поморьскиѣ подоунавьскиѣ земли Бодина рекомаго цара Петра бльгарьскаго въ лѣтѣ ̄с̄. ̄х̄. ̄г̄. индиктиона ̄. кроугъ слънцоу ло аминь.”

159. Скоробишта 1/4 70. п. У овом су селу троје урвине од старих срп: цркви, а ове потурице као и све горње потурчиле су се пре 110. год: и данас дани не раде на српске свеце, а и венчавају се само у недеље, а не петковима. 160, Грчаре 1/2 са 30. п; и оне, као све горње потурице, не знају ни речице, ни турски, ни шкипски, но говоре врло чисто и лепо српски, али тако оштро и брзо: да се из далека чини, као да је неки други језик, па и из близа.

Они говоре као и Црногорци и сви наши планински, а независни Срби, онако певајући, те их је с тога и теже разумети, тим још теже што чак и целе реченице једним душком изговарају. Држим да бржег говора нема на свету, бар колико ја знам. Њих махом уче и постављају за хоце: јер бољих викача нема у свој царевини, као и хрвача, о чему ћу говорити кад дођемо на стег горански.

Сад имам да наведем причу хоце Љубињског у новој џамији на сред Љубића, или Љубињића. Беше то петак, кад смо се и ми увукли у џамију, те онако, чучећи на смрдљикао овнуској кожи и сви на кострешени, слушали беседу дивнога и величанственог хоце, човека од својих по изгледу тек од 50. а у самој ствари од преко 90. година, право старог Србина из неманићског доба а у правом срп. оделу. То је био диван и у напун човек, са дугом проседом и иначе више белом брадом, дугим брковима, лицем и т: д: а румен као тек разцветала ружица.

Он поче овако: "Е чујете ли Турци моји кардаши? У почетку бог створи човека и даде му помоћницу Хаву, и даде му живети тријес година и рече му: да царује на сваку ствар и све да га служи. Човек му благодари. Други дън створи мьгаре и мьгарету даде триес године да живе и да служи човека; но мьгарьц рече: "боже много ми је да служим и живим 30. год: него преполови на 15. год!" И бог виде да је много узде мьгарцу 15. год: и додаде човеку. Човеку допуни се четрес и пет. Трећи дън створи бог пца, даде му живот триес година и рече му: "да чуваш човек!" но поче пцето спрам бога плакати: "боже преполови ми петнајесе година! Доста мене 15. година човека да чувам от зла," и виде бог пцетов плач и разкајав се бог от пца узде 15. год: и даде човеку; и учини човеку година шесет. Прође трећи дън, а четврти дън начини мајмуна и даде му живот тријес година и рече му: "мајмуну, ти да се играш със човека и с тебе човек да се весели !" Но мајмун поче сам себи да туче у главу молећи бога: "боже, доста ми је 15. година да живим, да се играм с човеком, умали ми 15. година!" и виде Бог да је много мајмуну и умали му 15. и даде човеку; и учини се човеку седамдесет и пет. Тако сваки човек док дојђе до 30. год: царује сам себе и свако њега слуша; а кад дојђе у четрес и пет година, то су мьгарске године; па за то како мьгаре, слуша и вуче тегобу и надгледује кућу и децу. Къд дојђе до 60. година, он почне на свакога као пьс, да се режи и да се љути; јер су му пасије године допрле. Кад дојђе до 70. године почне да се грбави и оглухнује; очи му се умаљују, и деца почну с њега да се играју, као с мајмуна, и суд га нефаћа."

Цео овај стег зове се осим "стег Љубинићки" још и главно "Жупа" и "Жупа срецка," па и "Сиринићска." Сиринић је од Призрена на североистоку за 6. ч: даљине, дугачак је преко 6. а широк како где, од 1, 2 и до 3 часа хода, лежи међу планинама и то од севера Неродимским {Породимским}

од југа Сиринићом, или тако званом Сиринићским планинама, огранцима Шаровим од којих је највиши врх Љубетем; са запада Русицом планином; а са истока допире до Косова и то овог хумистих окрајака. Од Качаника је 3. часа Косовом до Сиринићских планина са својим огранцима, па све до на исток оним планинама, пошто се споји са Шаром као њени окрајци, за 7. часа хода долази се на планину Коритник, такође окрајак Шаров, са ове се пролази на Паштрик близу Призрена а са овога на Додонске па на Краљевац и Краљевске планине, окрајке, Плеша, а са ових на Рожајске планине, или Мокругору.

Ове све праве као полумесец и опкољавају предео Подрим, или стару Метохију, дугачку: од планине Русице па до Мокре преко 18. а широку од 1 па до 7. часова хода. Од севера и југа опкољавају ову полумесечну равницу: Мокрогорске планине са својим разним огранцима. Од источне опкољавају ову: Чичавица, Дреница, Девич Клисуре, Миланац и Ораховица планина. Кад се стане на среди подримског предела, међу Ђаковицом и Дечанима, тада нам у источном угљу дође село Муштуште и Речане, призренске, а у западном пећске нахије, Пољане, која су идући правцем преко окрајака, Подримских и Орлатских брда једно од другог удаљена свега 10. ч: хода; а идући средином лука, или полумесечне савијености, око 18 часова хода.

Оставивши Сиринићску, или међупланинску жупу, и стег и њене окрајке, сама стара Метохија, или садањи Подрим, удаљен је: од Неродимља 3. од Голеша 8. Чичавице 3. часа и граничи: од севера пределом Малим Колашином и Бањском, од истока Девичом Црнољевским Орлатским и Сиринићским планинама, Чичавицом и Дреницом; од запада Плавским, Гусинским планинама и Малезијом скадарском и призренском. Продужава се са североисточне стране и свршава се југоисточно у простору од 22 ч.

Прави Подрим опкољавају горепоменуто планине, са својим многим и силним окраицима, те се с тога он и дели на два главна дела: на Подрим равни, између поменутих планина, и Подрим брдовити захватајући оних 4. часа окрајака гора. Кроз њега протиче Бели Дрим, који извире из Мокрогорских планина и њихних огранака, више Пећи за 5. ч. и тече крај источних ти гора, тек пробив се кроз Градиш брдо испод Шванског моста, тече дивном равницом Равног Подрима, који се сужава Паштриком и Коритником, па крај ових текући даље улева се у Црни Дрим. У Б. се Дрим улева, спрам планина Орлатских река Исток, који такође из поменутих планина извире и тече северним делом Подрима.

Исток је овде најбржа река, те с тога често и па многим местима тече и четвороструко. Даље Топлчуха, Мируша, Рибник Прилепац, Пећска и Дечанска Бистрица, Јуник Јагоштица, Прилепац Клиновица, Девич, Студеница, Јабланица, Ђурђевић, Краљевица, Ђаковица, Сухарека и осталих још преко 40 других. и разних на под разним именом речица и потока теку на све стране Подрима; те га свуда и на свим крајевима просецају и чине одвећ плодним, а он је бар на 1200 стопа нижиј од Косова, са чега је у њему и топлије. Као што смо рекли, њега просецају својим токовима, као и Косово, реке: од југа, истока, запада и сјевера, док Сиринићски предео просецају, главне реке, само у два главна правца и то на југ и запад. Из једне и исте планине извире Лепенац, који тече донекле истоку, па обрће после право југу и више Скопља улева се у Вардар, или стару српску Велику; Бистрица, која тече северозападно, те пролази кроз Призрен и улева се у Дрим. Подрим је, или некадашња стара Метохија, био најплоднији и уређенији крај у целој северној системи шарских планина, а сада се скоро равња и мери и са јадним и чемерним планинским и кршевитим Сиринићем.

Не гледајући на сва богатства и блага, која би се из њега могла црпсти, да има радничких руку, и да га ни су махом преузели мухамеданци, на њему и данас рађа: најбоља и особита нека одвећ крупна и бела пшеница, јечам, оvas, кукуруз, или царевка, а и коломбаћ, ситна проја, а по брежулцима прекрасно грожђе још из доба српског, из кога се гради далеко чувено вино, Подримско. Планине су све покривене: са растовом, грабовом, буковом, брестовом, тополовом, јасеновом и тополовом, а по пећским и дечанским, још и кестеновом, боровом, и јеловом, шумом. У равници има, још из срп. доба: јабука, крушака. вишања, трешања црница, (дудова) и т. д. а по окрајцима источних планина, и леве обале Б. Дрима, осим јабука и крушака и т. д. још прекрасних и чудноватих одвећ крупних и сваке боје трешања, које је све још из доба српске независности.

Још је знатна ствар да се сва воћа обдржавају, само донде и онуда куда се још налази православних Срба, чим се ови потурчене. Овуда се; и то поизредка налази и црнослива или Маџарки о којима се, као и у нас, прича да су тобоже некада Маџари дотле допирали и владали, докле допиру ове шљиве, као њихове искључне својине. Оне су овуда (као и по свој правој Србији) врло велике реткости. Не гледајући на све казано Подрим данас једва се узвишава над Сиринићем, и не гледајући што је Подрим сам Бог тако дивно и прекрасно снабдео свима красотама и дивотама, као ни на то, што је у Сиринићу сам камен и крш, и што само топлих година роди понешто мало жита, јечма и кукуруза и т. д.

Сиринић опет зову плодним и земљом, у којој је мед и млеко. Осим кршевитих и каменитих неких окрајака шарових и љубетенових, остали су покривени разним растењем само хладнијег појаса и малом крцавом шумском прекрасном травом, коју пасе тетовска, призренска, скопска приштинска и т. д. стока а нарочито козе краве и овце, које дају долекочувени и славни Сиринићски сир, док са оне стране Шара и његових свију висова, окрајака, добија се, и то скоро и искључно од крава, опет долекочувени "Шарски сир" који се ни у чем не разликује од швајцарског ван, у том што је од њега далеко бољи. Напротив овде, и са ове стране Шара, са велике хладноће, говеда су и коњи врло редки. У Сиринићу не може да опстане никакво друго воће, до јабуке и крушке, па и ни наше шљиве, а о трешњама, грожђу и т. д. неје ни мислити.

Благодарећи српском православном живљу, Лепеница Лепенац, и Бистрица, а нарочито први, препуни су разних ваљавица које ваљају и бију белу свиту, чоху, и сукно; и то све ради наше женскиње. Становници Сиринића од како им је још Мурат, пре битке косовске, издао ферман на сопственост земаља, што су му приморани хранили војску, па све до данас имају сопствене земље, и несу тако јако угњетени као по осталим местима. Од 10 целих старих цркви свој овој околини, једну је зидао још краљ Урош. У целом Сиринићу ових је 11 села, која и састављају Стег, или барјак 161. Врбаштица.

У ово се село долази идући из Муштутишта прешав муштутишку планину тако звану Муштутицу и тако звану Стражу на којој су и до данас разорене, а и скоро целе куле градићи од старих српских стража. Једна се кула још и сад зове "Царева стража" одкуд је се и планина тако прозвала, на којој су ове оволике силне развалине. Село је у једном амбису, кога опкољава 5 планина и то: Црноврх, Црнобог, Балван, Смол, Стража на којој су поменуте развалине и Љубатен, на ком је огромно и страшно језеро, из кога и Бистрица и Лепенац извиру Има преко 50 срп. к. с урвинама црк. св: Илије, коју је, веле, подигао некакав срп. краљ Светозар, као што гласи потпис у једнога, а ми га не могасмо добавити никако. Ове су развалине под огромном прастаром буквом, под којом је и лековити студенац.

Друга такође у урвинама св. Петке коју је подигла жена Немањина, 162. Штрбце са 120 с. Има целу црк. св: Николе, која пева, а друга испод пута св, Јован Крститеља. Више је села огромна планина, "Шаторица" где су били шатори, краљевских чобана, и на њеном је врху бездано језеро од два пушкомета дужине и ширине, 163. Беревце 1/4 2 .68 с, са црк. св: Петке подигнута на старом темељу. Више је цркве један чот са 150 старих дубова, а више овог је планина, Јаловарник тако прозвана, што су у старо доба на њој пасле јалове овце но оне које су год овде само по један месец пасле, јагњиле су се, а тако су исто чиниле и неродкиње жене, које су такође по борављену, неког времена на овој планини рађале. Говори се да су ту били неки незнабожачки храмови. Из овога чота извиру Мала Лепеница или Лепениац, са врло дивном и прекрасном старосрпском краљевском рибом. 164, Готовуша 1/2 ч. 120 с.

У дну је села урвина од Успења св. Богородице са огромним ст: српским гробљима и силним и млогим натписима али их не добависмо. На сред је села читава црква св: Спаса само испуцана и такође са натписом из доба стар. српског, са гробљем али и овај не добисмо. Има веле и старих књига и још млогих других старина. Село је са јужне стране Љубетена. 165. Драјковце југоисточно 1/4 ч. 15, с. 13. п: са црквом Младенаца или 40. Мученика. 160. Фираја 1/4 ч. 19 а. 167 Брод 1/4 ч. 50 п 4 с. Преко Лепенца у једном камену стоји у урвинама црква св, Петра српског са натписом и огромним ст. срп. гробљем; обоје са натписима али се ови никако не су смели да препишу. До цркве

је још и данас тако звана "Црквена њива" коју потурице не дирају и не ору, око цркве је преко 200 дрвета орахових. Источно од урвина стоји још и данас огроман црквени "Забел" или забран, са преко 600 огромних и прастарих из срп. доба дубова. 168. Семање 1/4 северу са 16. ч. а. Кроз сред села протиче речица тако прозвана "Вошарџ" што је у свака доба године мутна. У сред села је у урвинама срп. црква са живописом и натписом, али се не може додати. 169. Коштањево североистоку 1/4 ч. са 20 п 15. а.

У сред села стоји скоро читава црква св: Илије са живописом, натписима, гробљем и осталим; али се и одавде не добише прастари: наши натписи. Каштањево, или Кестењево прозвало је се с тога, што је ту било кестење срп. владоца 170. Вича 1/4 ч. ниже са 65. с и 4. п: На западу је разорена црк. св: Димитрије са гробљем прастарим српским с натписима и другим украсима кулама и т.д, Кроз сред овог, села протиче Коштањевска Бистрица река са прекрасном пастрком. 171. Д. Битиња југоистоку 3/4 ч 40. с. 4 п. са читавом на сред села прастаром црквом св: Тодора.

У пољицу једном стоји огроман крстати камен, али скоро као цео брег, или брдо како, те се с тога и зове, "Крст Камен." У селу се једна улица зове "Поповце" која и данас има православног свештеника, а одавде је у време највећег насиља и турчена, један једини свештеник поповао у Сирињићу, те се с тога и неје изгурчио. Одавде је за 1/2 часа хода до планине тако зване "Царевац" на којој је једна преголема са најбољом и мирисавијом травом дивна и прекрасна њива такозвана: "Њива Царева" у које је дивна и чудновато студена здрава и лака вода, или цела речица "Царевац". Од ње је постала цела речица "Царевац" која тече доле кроз Муштутиште и улева се у Сухоречку реку. На планини Царевцу, и данас се познају дворови Неманића, у којима су становали кад су овуда лети ловили и т. д. а ниже је тих урвина од тих Неманићских дворова и урвина од разорене цркве св. Петке са овим натписом:

„† вь славоу и уьсть єдиносоуциниа и нераздѣљниа прѣсветиа троици ѿца сина и св: доуха създахъ пописахъ и оукрасихъ си свети и божаствѣни храмъ св: и вьсехвальномоученици Петки рекоми Параскеви срьбскои дьщер прѣвеликаго светорожьдѣнаго кралиа вьсесрьбских поморьских подоунавьских земли Стефана Оуроша царица краля Елена нареуєнна Зорица вь лѣт † 5. ѿ. индиктиѡна ѿ. кроугъ слньцоу ѿ. лоунии съ потроудисмь превисокаго цара Больдвина”

Овде су се сабирали у стара времена велики сабори из околних нахија. Одавде се лепо на истоку види Качаник, а на западу призренска, ђаковичка и пећска равница, а нарочито дивни и чудни Високи Дечани, такав су поглед са отворена места тражили наши стари владоци и на њима градили своје дворце и дворове. У народу се прича ово: колико је који краљ српски владао, толико је подизао мѣра и градића у којма су му били дворци. 172. Г. Битиња 1/4 ч. 8 с.26. п. На сред села стоје огромне и дивне урвине од тесаног мрамора цркве св. Турђа, са огромним праст. срп. гробљима натписима, шарама и украсима и т. д. на обојим. Мало даље стоји од 8. стопа висок једноставан камени крст надгробни веле, сав исписан али натпис не могасмо добити 173. Шушиће северозападу 1ч. 30. с. и 4 п. Са северне је стране високо брдо "Карацина" а са јужне "Рогопеч".

У време владе Јашар паше у Приштини Рустем паша призренски продао му је скоро сву жупу Сирињићску, те од тог доба подпадне под управу приштинску. Мушко и женско одело једно је исто

као и у другим крајевима српским и у овој сретачкој жупи као и обичаји и све и сва српско. Мушкиње се махом занима разним занатима, и нарочито су врло ваљани: зидари, качари и т. д. а особито су врло вешти и ваљањи гуслачи и певачи наших прастарних митолошких и јуначких песама.

На бадњи дан, као и свуда, врше своје обичаје, чекају док прегоре унакрсни бадњак, баба квоче идуће напред, а деца, ухватив се за њу и једно за друго за њом пиучу; те тако обилазе торове, амбаре и т. д. где их посипају житом и т. д. Кад дођу до наћви, баба их поспе брашном говорећи: "да обеле те сви и цео род овако као ја, и да сте још бељи!" штоће рећи, да живе дуго, као она, и још дуже и т. д. Пошто се врате поседају око ватре и чекају кад ће прегорети бадњак, изувају опанке прво с левих ногу и бацају што могу више у вис, па вичу: "дај боже високи берићет да порасте!" домаћица узима прегорени бадњак удара га о огњиште и после купећи један по један угљен и метајући на пеку, под којом је чесница говори; "ови угљен постављам за чесницу, пченицу, печеницу и т. д. кажи боже какви ће бити берићет у пченицу? ови за јечам турам." и т. д.

После тога бадњаков угарак поспе вином говорећи: "огневите главе, ја те појим с црвеним вином, а ти мене, моју дечицу, и кућицу, мој род и све ришћане са пријатељима и частима, берићетом за целу годину" и т. д. Пошто тако сврши, ходу и вечерају, а после вечере враћа се и гледа у пеку, на који је се угљен од углевља разгорео, па био чему, при оном разређивању угљена у говору, намењен биће добро и срећа, који не, хрђаво. Мушкиње гради угаљ (ћумур) и граде особито лепе и дивне ковчеге.

Стег Љумански има свега ових својих 18 села: 174. Жур од Призрена југоистоку 3. ч. са 120. к п. имају лепу цамију подигнуту од црк. св: Стефана ђакона. 175. Врбница 1/2 ч. 80. а. п. 176. Добрушт 1/2 13. п. а. 177 Морине 1/2 ч. 45. п. а, 178. Барловце 1/4 30. к п. а. 179. Цећи 1/2 ч. 25. а. 180 Шахија северу 1/2 ч. у шуми 15. а. 181. Прбреће 1/2 ч. 30. а. 182. Штићни 1/2 ч. са цамијом 80 п. и 40. а 183. Бица (Бица) 1. ч. са цамијом од цркве св. Варваре 80. а. 40. п. 184.. Рецепија 1/2, ч. 10. а. 155. Гостил 1/2 ч. 20 п. 186. Нанг југу 1/2 ч. 25. а. 187 Колесњан 1/2 ч. са цамијом од цркве срп. св. Илије и 90 1/2, п. а. 188. Имуште 1/2 ч. више горњег села у планини 55 п. 189. Лосња северу 1/2 ч. са цамијом од старе српске цркве св. Спаса и 70 1/4 п. а. 190. Калисе 1. ч. са цамијом од потурченог св. Спаса и 200 п. а.

Овде су потурице и Арнаути страшни зликовци и разбојиници. Главно им је занимање разбој, крађа, убиство, лоповлуци, а од поштеног рада раде: катран, штице, борине, луч и т. д. Љума је се пре не пуних 100 год. изтурчила сва, а цркве су биле у сваком селу читаве свс до Бушатлије Махадмуд паше Скадарског. Кад је овај пролазио отуда купећи војску на Црну Гору, опази ове целе и не порушене цркве па заповеди да се све поруше, тако и исто и бивша стара српска гробља да се излупају и затаре; тако је и учињено, и сада се само виде трагови од развалина ових и од старог срп: некада многог и силног са разним украсима, шарама и огромним натписима гробља. Љуманци се занимају и ловом дивљих коза, срна, јелена и врло добрих лисица. У Љумнима особито много и дивљих свиња, с којима се Љуманци као са најопаснијим непријатељима вечно боре, као и медведа, рисова, вукова и т. д.

Дукађински стег састаљају ових 12. села, а сам Дукађин лежи од Призрена западу преко велике планине Рестелице за 5.ч: хода. Међу овим прво је 191. Радомир 4. ч. од Призрена дели се на седам улица међу којима су најзнатнија Радова и Миркова, које су добиле имена од два брата рођена синова некаквог краља српског који је се звао Дод (или Дажд бог или Додол) који је имао више ћери и синова, међу којима је била најзнатнија "Вила" са градом тог имена, од ког је и место тако прозвано. Радмир је био некад место Стежара или стегоноше са градом и то у срп. доба, а сад је село од својих 100 п. и. Над селом је највиши врх Шаров тако звана планина "Кораб" који је увек покривен снегом, лети и зими. Једна му пола припада под власт призренску, а друга под дибарску. По овој планини вечно пасу лети овце, јер Дукађинци т.ј. Краљевци, као што сами себе називају и привеличавају а нарочито Арнаути, Ћаје имају по 10. 8. 5. 3. 2. и. наимање 1. тисућа оваца које чопорима од по 40.000 терају зими у Цариград, м: Азију и у разна приморја, тамо их изхрањују, продају и т. д. У Радомиру је једна цамија, од цркве, а на урвинама друге једне пише ово :

„..... си свети и божь храмь светыхъ апостоль Петра и Павла разснани краликм сръбскє земли! Радомиромь їеретикомь съзида, пописал шбнови и оукраси краљ вьсєсръбьскнк поморьскїє Владимирь св. кралицею господжею кѹра Косари вь лето ж̄. њ. ф̄. њ.”

192. Церени 1/2 ч. са цамијом и 120 п. а, 193. Пљаштан 1/2 ч. 50. п. а. 194 Дода 1/4 с. 20. п. Прича се да је Радовом и Мирковом оцу одкуда је и име граду Радомир, било име Дода или Дажд. То сведоче више села огромне развалине од града, веле, које се зову од тога Дода, или Дажда, његовим именом. Ово ће, пре бити да је овај градић смештао у себи храм идола Дода или Дажда (Даждбога) Додола, коме је се клањао краљ сръбски Радомир око 618 год. гонећи и утамањујући хришћане. 195. Шуљани 1/4, 35 п. а. 196. Вила 1 1/2 ч. западу са 40. п. и 20. а. више је села на једном ужасно стрменито и високом чоту разорен градић, веле, Виле, сестре оца радомировог Дода, а тетке, радомирове.

Овде је такође био храм Виле, као онамо бога Дажда, који је по своји прилици Радомир, или ако неје он, а оно нека од његових тако званих и туђински писаца Готославенских још од некрштених предака, а бив. српских краљева од 5 па до 7 века, подигао. Свакојако је ово за нас и врло важна и значајна ствар, као и Гатославени што ће бити по свој прилици ништа друго до само смеса Литоваца са Србима дошавши овде са севера из данашне приморске Ђерманије, Пруске и Русије и т. д. 197 Буштрица 1. ч. са 100 п. а. и цамијом од цркве Апостола Тита, која је подигнута још 1396 год. као што натпис гласи. 198. Чаја 2 ч. са цамијом од цркве св. Ирине Србске подигнуте 1678 год. 26 к. п. 199. Бузмакахала 1 ч. 100 п. а. 200 Топољани 2. ч. југу са 20. п.

Стег је Краљевачки или Дукађински, у овом селу. 201 Новасеја 1 ч. 100.п. 203 Кокољани 2. ч. 40. п. а. Дивни су и прекрасни сви ови људи, који се српски величају са "краљевци" или шкипски: "дукађинци" но су ужасни уопште и страшни разбојници. Уопште су одвећ високи, танки, здрави, румени весели; једном речју правог срп. типа и у лицу, расту, оделу у кроју овога, па још и у боји срп. владоаца т.ј. доламама црвенорујним и плавим, док им је женскиње махом у плавим доламама, као и у српским православиим селима тетовске нахије, Маврову, Леунову и Нићворову. Који не мају оваца они живе од разбоја и крађа, па и краду све и сва не остављајући на миру ни цркве ни цамије. А како у цамијама не мају шта да упљене, то скоро и једино краду цркве: те продају покрадене црквене утвари у Призрењу, нарочито: кандила, подсвећњаке, крстове, путире и т.д.

Стег Подукађински или Подкраљевски има свега ових 15. села: 204. Мирдита са 100. а. л. и огромном православном бив. срп. црквом, у којој још и данас ови Ар: латини служе. У њој су још и књиге, и иконе срп: православне, а и ови су сви били православни, но их је Млетка натерала да приме унију. Сад су им попови из Рима, Италије, нарочито Аустрије и других места. Село је се ово овако прозвало, причају, за то што је овуда прошао Кастриотов отац Јован (Иван) бегалући од Турака, место му се ово допадне и он у њему проведе цео дан што и шкипски мир значи добро, мирно, и дита дан. Тако причају ове Фанде и сви се држе да су баш прави потомци Кастриотића, од којих се је пола изселило бегалући од Турака и у Италији населили нека места. 205 Бучари 15 а. л. 206. Лоћаја 1/4 ч. 10. а. л. 207. Уроша са 5. улица и црквом св. Уроша м последњег цара српског и 125 а. л.

Црква је ова од дивно тесаног мрамора дивно и прекрасно урађена. У њој су старе књиге српске, које садашњи попови језовани утамањују. У цркви пише:

„ † изволеникъ Ꙗца, поспешеникъ сына и съвршеникъ св: доуха светым и божьствьнын храмъ св: великихъ уюдныхъ нмозарьныхъ небеснихъ сыл архистратига Михаила и Гаврила създа се и пописа въ дњи благовѣрнаго, прѣвныоваго светаго и светорожьдынаго чара Стефана Оуроша младаго императора Срблкъмъ, Грькомъ Българом Оугровлахом и Оугромъ Албаникю шва поморию и съ превъзлюбленимъ краликъмъ Вьлкашином и кесарикъмъ Гоикомъ и Оуглешомъ своим прѣставьниками въ летѣ $\overline{\text{с}}$. $\overline{\text{в}}$. $\overline{\text{ж}}$. $\overline{\text{д}}$ потрѣдихъ се їегоумень Ефрем”

Од ове је се цркве и село провадо Шин урош (свети Урош) а од кад су јежовани само Урош. 207. Спасија 400 к а. л. 209. Маштрикор 50. а. л. 210. Кашинор 100 а. л. 211. Дибрија 50. а. л.

Ово је био други Дукађин или Стег под Дукађински, и под овим именом, а сад долази и трећи стег. 212. Бисакућ 40. а. л. 213. Шија домн што ће рећи Ђон срп. поп. св; Јован, села 70 а. л. 213 Ђуђа са 4 улице 190 а. л. 215. Икони 50 а. л. 216. Шећине 50. а. л. 217. Каштени, (кестен) 200 а.л. Још има ових римокатолика латина у ђаковичкој и пећској нахији око 1126 кућа и у овој 1886 свега 3012 к. Цео је овај тако звани Подкраљевски или Дољни дукађин од пре неколико година потпао под власт скадарску, а пре је био под Призреном.

Ове Фанде страшно се нечисто држе, нити се кад умивају, ни купују; те изгледају као права и ужасна страшила, грдни и црни. Они пеку катран и продају по околним паланкама, имају у свом крају доста борине, па секу и луч и продају. Они славе највише св: Николу по 6. и св: Јвана по 3. дана, а славе и друге свеце, дају цару војнике, и кад се овај ма с ким бори они иду као башибозуци под влашћу свог сопственог и независног војеног капетана. Владика из Призрена римокатолички у години дана иде, међу њих по једном, па им свршава требе, имају и фратре све саме и то махом јежовање Италијанце, Аустријанце и друге, који их туђе од Срба и гоне да мрзе на ове горе, но и на мухамеданце називајући их најпоганијима од свију на свету народа. Пре су признавали, а и сада старији признају и тврде да су били Срби, да су говорили српским језиком и имали срп. т.ј. православну веру и т.д.

Сви су страшне убојице и ужасни разбојници, те за оног, које умре, веле: "црко као пѣс" а ко погине у разбоју и лоповлцима кажу: да је био ваљан и поштен човек, певају му песме и т.д. На питања: што се не купају и не умивају? увек ће да одговоре: кад смо се родили и крстили окупали су нас, па нам више и не треба и женама доликује да се мију и чешљају, а не људима.

Долази нам још последњи тако звани Горански стег са 29 села, у која се од Призрена иде југоистоку, те се за пуна 4 1/2 часа дође у село 218. Шајиновце (стара Соколовица) које се дели у две улице Шахиновце и Долове са 40 п. знатно с тога што се овде родио и одрасто Синадин православни Срба као потурица. Далеко чувени зликовац и разбојник проклети Синан паша 219. Рапча 1 ч. са 120 п, са цамиом од цркве св. Крст.

На сред села има прекрасан прастари кладенац са најбољом и здравијом водом. Више овог су урвине цркве св. Спаса, коју је подигао Стефан Правовенчани син Немањин као краљ.што гласи натпис, који засад не добисмо. 220. Крстац 1/2 ч. 110 п. са разореном црквом св. Богородице Троручице. 221. Д. Крстац 1/2 ч. са 40 п. 222. Пакиша (или Накиша) 1/2 ч. 30. п. са огромним ст. срп. гробљем и урвинама од цркве са натписима. 223. Запад 1/2 ч. 40 п.

На једном чоту стоје огромне урвине од бив: прекрасне цркве, на којој пише:

„.... свитик преуистик приснодѣви Мари, въ дъни светорж морскик подоунавьскик земли . . . то . ѣ . њ̄ . ѡ̄ . ѡ̄ нь.”

224 Кошариште 1/2 ч. 30. п. 225. Очикле 1/2 ч. 32 п. 226 Бељани 1/2 ч. 20 п. 227 Оргосте 1. ч. 85. п. 228. Орчужа 1/2 ч. 40 п. 229. Борја 1/2 ч. 200 к п. цамиом од потурчене цркве, св. Тројице. 230 Црнолево 1 ч. 40 п. 231 Оришак (Орешке) 1/2 ч. 230 п. 232 Шиштевац ч, 150 п. са 8 раз. од цркве манастира, и прастарих српских гробља с натписима, као и гробљима ст. срп:са разним шарама и украсима. Има једну цамију од потурчене цркве. 233 Крушевац 1/2 ч. 100. п. имају од потурченог св. Илије цркве цамију. Ови сви сами себе величају да су од Угљеше брата Вукашиновог, па се и презивају: "Угљешаићи". 234 Глобочица 1/2 ч. 30 п.са разореном црквом на једном брежуљку, у њој је прекрасно још до данас сачуван овај натпис:

„ † изволкниѣм ѡца, поспешениѣмъ сына и свършениѣмъ св: доуха създа се и пописа сии св: и божьствьвныи храмь св: Власиа въ дъни благоуьстиваго и прѣвысокаго краля въсе србске и поморьске земле Градислава и младаго краля Радослава въ летѣ ѣ̄. ѡ̄. ѡ̄. ѡ̄. тоѣ годиште изъби краль лоукавиѡхъ Грьки на Драгори обители св: Власиа възеше Грьки ѡбитель Перинь Оридь и проуик градове ѡ краля погибѣ ѡ̄. тисуш Грькѡхъ и Срьблѡхъ и бысть помор и ѡло великѡ гладь и попираниѣ”

235 Злипоток 1/2 часа више Крушевца, или Крушева са 120. п. са цамијом од цркве св. Атанасија, а без викала. Око ове садање цамије још и данас стоји огромно прастаро срп. гробље са натписима. Злипоточани далеко су чувени као добре нишанције и нарочито хрвачи. Ради хрвања, или како га зову пеливанлука, иду чак у Цариград и тамо, пред султанима, пашама и богатим људима, на разне турске светковине и веселја хрву се убијући један другог за неколико стотина гроша, а у нас су чувени, као бозације, алвације и кокичари. Злипоток је одвећ знаменито место за нашу сваковрсну старину, јер је више њега стари град са млогим и разним прас. срп. урвинама спрам ког је на врху планина (огранка шаров) Острврха место тако звано: "Овчинац" на коме је дивна и чудновата трава, најбоља у целој турској царевини, а на ове пољаници стоји још и данас студенац који се зове "Царевац" јер га је као што натпис гласи подигао још Стефан Немања:

„ † си стоудьньць въ дъни превысокаго и светаго цара Стефана рекома Немани създа се вокводою влькашиномъ боукиѣм в лето ѣ̄. ѡ̄. ѡ̄. ѡ̄.

Испод кладенца месташце се једно зове "Обедник" на којем је обично Стефан Немања, кад је отуда ловио, веле, обедовао. Испод овог протиче страшан тако звани Злипоток. Он тече са северне стране из језера које је ниже Планине тако зване: "Црниврх" Идући тако овим Злипотокком до над

село тог имена, и кад се овај пређе на јужну страну, долази се до урвина друге једне цркве која је скоро на сред села. Цркву је ову био подигао некакви хроми поп Петко, као што вели натпис.

„ † ИЗВОЛЕНІЕМ БОЖІЕМ ДАРОВАНИІЕМЪ СВЕТАГО МЪ ЄДИНОРОДНА СЫНА И ПОМОЩІЮ СВЕТОГА ДУХА СЕИ СВЕТИ И БОЖЕСТВЕНИ ХРАМ СВ: ИВАНА КРСТИТЕЛІА СОЗДАНА СВ. ДРАГЪТИНОМЪ НАРЕУЄНЫМЪ ТЕОКИСТОМЪ, ПО РАЗОРЕНІИ ПРОКЛЕТОГЪ ГИМНАДИНА ПАШИ, ПОДИЖЕ И ОБНОВИ ПОПЪ. ПЕТЬКО Ѡ ЗЛИПОТОКЪ РЕКОМЪ ТОПАЛЪ СА ЗЛИПОТОУАНЕ ВО ГОДИЦЕ Ѡ СОЗДАНІА МИРА ̄З. ̄Р. ̄Ч. ̄Л. БОГЪ ДА ГА ПРОСТИ АМИНЬ.”

Црква је ова до пре неколико година стајала цела и ако су се злипоточани, потурчили пре 90-100 год. Кад је овуда пролазио Махмут скадарски, почну је, по његовом налогу, рушити. Већ су је срушили били до 2. хвата па седну на подне да се одморе и ручају, а једво мало девојче пошљу да им, испод урвина црквених наточи и донесе воде. Оно узиут почпе пуштати воду, ухвати се у један мах сво и стане га писка! кад то виде злипоточани однесу дете кући његовим родитељима и сами се разиђу и оставе ове урвине овако недорушене. До данашњег дана један старац непрестано сваке недеље пали свећу воштану, мете ту урвину и кади је тамњаном.

По налогу турске владе и ове потурице, почињу се венчавати место у недеље у петак, па идући тако једном са венчања момчадија почне гађати из пушака на урвине, неје прошло дуго, а олујина, ветар и страшан пљусак кише ударе на ово од провале облака село, те се река Злипоток за 1/2 час излије, учини многе штете и од то доба злипоточани нити се венчавају петковима, нити више дирају ове, као и остале црквене срп: развалине и урвине. Још је овде знатно, као и у стегу љубинићском, жупском и т. д. где су потурице, што се сви сахрањују у своја стара хришћанска гробља, те су се ова тако и сачувала. Злипоточани, као и сви ови овуде Горанци или Дукађинци, зову себе "Краљевићи" јер су тобож од краљевске срп. крви.

Злипоточани израђују најбоље чаркове за пушке, и сносе их доле у Призрен те продају. 236. Рестелица истоку за 1. ч. више Злоготока са 350 п. Имају цамију, коју су пре 8 год: направили разоривш огроман м̂р српски и од овог је направили. 237. Брод северу 2 ч. са 700 п. У овом су до пре 5. год биле целокупне огромне ове три цркве: св: Димитрије, св. Пантелије и св. Николе, али су их разорили и наградили једну своју цамију. Кад су разоравали св: Николе цркву поганула је једна баба бранећи је. Она неје хтела да изиђе из ове цркве; са 9. кубета, коју је сваког празника, мела осветљавала и кадила, а потурице рушећи цркве затрпају и бабу, у њене урвине. Око све три ове бив: срп. цркве стоје огромна, прастара срп. гробља са натписима, у која су се до пре 3. год. и ове потурице погребавали, а од три године на амо како их је некакав њихов син, а васпитаник духовне цариградске школе, од тога одвратио, више се не погребавају. Све три су цркве биле живописане и имале су и натписе, али их нико неје старе књиге и утвари, на, велику жалост и несрећу снимиио 238. Баћко 1 ч. на ниже са 60 п, Овде је разорена црква св. Давида, српског на којој је натпис овај:

„ † ВЪ СЛОВОУ И УЪСТЬ КДИНОСОУЩЬНЫА НЕРАЗЪДЪЛЬНИКЪ ТРОИЦИ ѠЦА НЕСОЗДАНАГО СЫНА ИСЪХОДЕЦА ѠЦА КДИНОРОЖЬДЬНАГО И СВ: ДОУХА НЕСЪЗДАНАГО И НЕРОЖЬДЬНАГО ИСЪХОДЕЦА Ѡ ѠЦА СЪЗДА СЕ, ПОПИСА И ОУКРАСИ СИ СВ: И БОЖЬСТВЫНИИМЪ ХРАМЪ СВЕТАГО И

великаго равноапостольнаго сръбскаго въ царѣхъ рекомаго
 Боудимира трудоу и иждивениемъ ѿ богоданаго ми
 стеженна великимъ къзницеу челеникомъ. Момьуилоу
 сыномъ кесара Милоша Бѣвикемъ въ дъни светаго прѣвисокаго
 и светорождьднаго кралиа въсеухъ сръбскихъ поморскихъ и
 подоунавскихъ земли Стефана Оуроша Милоутина в лѣтѣ
 ̄3. ̄5. ̄8. ̄1. ток лѣто изви краль тоурке под св: Гори и приа
 солоуны и създа храми и цркви многи възе мнози острьва ѿ
 земли гръкскъ и латинскъ славни островъ тас и инухъ а. с.”

Одавде се по рекама спуштају дуге и широке најбоље тренице, које иду чак у Скадар, а тако исто и у околне оближне паланке. И ови баѣнци такође граде добре пушчање чаркове. који се разлазе по свој Албанији, и оближним крајевима. 239. Диканце ниже северу, а у брдо за 1/2 ч: 70. п. Више је села црква св: Варваре са овим натписом:

„ † ... съгради се си св. и божьствени храмъ светык
 великомоуѣнице и невести христовои варвари кралицеу
 косароу въ дъни светорождьднаго и превысокаго кралиа въсе
 сръбскихъ и поморскихъ земли и подоунавскихъ Владимира
 ”

240. Млике преко реке истоку 1/2 ч. 40. и. Испод села је између неких огромних и млогих прастарих трешања на самом самотвору камену, а више забела, целокупна црква са огромним око себе праст: срп. гробљем са натписима српским обоје, али нико не сме у њу да уђе и да сними натписе, и узме старе књиге, иконе и утвари свете српске. 241. Враниште југозачаду 1/2 ч. 73. п. и разв. цркве са натписом и гробљем силним такође са натписима, и разним шарама и старо срп. украсима. 242. Кукуљани 1/2 ч. 50 п. има такође у урвинама са натписом цркву. 243. Луковишта 1/2 ч. у дољи ц. п. 244. Драгаш 1/2 ч. југу са 25. п. 245. Радеш 1 ч. са 50 п. Код једног огромног великог и прастарог бора стоје огромне урвине од срп. цркве, која је сва од самог тесаног мрамора, а тако је исто у мрамору и натпис силан и млоги као и цео живопис. Има и прастаро огромно гробље са млогим натписима. 246. Лештани 1/2 ч. 40. п. и разореном српском црквом.

Осим ових поменутих 19 села горанског стега још ова села у истом стегу урачунавају се. 247. Опољска са 30 п. и разореном срп. црквом 248. Ђафа са 200. п. а. 249. Ђале 50 п. а. 250. Река (Реч) на граници дибарске нахије са 80. п. 251. Краковиште 25. п. 252. Новосело 70 п. 253. Брезне 50 п. 254. Ренса 60 п. 255. Планинике 256 п.. Шутман 40 п. на граници тетовске нахије. Осим по којегде помињатих планина још су као знатније ове: Дел, Луковопоље, Опољска, апоље, Шутман, Шипковац, Врањешница, Зловрх и т. д. а нарочито Прехвалица са огромним урвинама и развалинама града и паланке Прехвале или Превалице. Све су ове и уопште (још непоменуте) планине Горанске или тако се још зову Горски, и Горњи Дукађин као и у поменутом Дукађину или Краљевцу скоро савршено голо и обрасле врло добром травом којом становници лети гоје своју стоку, а зими терају овце у Тесалију на границу грчку, у м: Азију, Цариград, те је у овом и другим местима разпродају или живу или већ као половину. Прекрасну вуну махом купују скадарски трговци, те од ње граде далеко-

чувену скадарску чоху, траву сва поменута села горанска или како их зову горског Краљевца, (Дукађина), зими за своју многочислену стоку, као што је већ речено, добијају у приморским топлим пределима земаља турских и грчких, без којих овај свет овуда не би могао живети.

Они су сви били до 1785 год. православни, као и у оном правом Дукађину и те, као последње године, већ у годинама од по 20—30 па и 40 год. покршћавао их је некакав поп Синадин, коме се у целим овим околинама још и данас памти име и о коме се радо прича. Сви су се изтурчили, једно ради насиља и разних обећавања турских, а други што нису имали свештеника, које су утаманиле грчке владике одма по пропасти наше пећске патријаршије 1765 а коначне 1876 г. До пре 15 год. нису давали ни данка ни војника, а сада, све то што теглу и није ништа, него их непрестано харају и убијају чак преко црног Дрима из дибарског Мата терајући им овце и псе и магарад, па и овчаре и жене и децу у пљен, и ове им на откупе пуштају, а стоку поједу и продаду. Ово нарочито с тога чине, што се ови наши и једни и други краљевци или дукађинци и горани или горски дукађинци, сви мушкарци од по 12 па до по 60 год. разилазе по свету, радећи разне занате, те тако тешко и одвећ чемерно зарађујући они кору хлеба доносе је својој чељади, коју често откупљују од Шкипа за скупе и силне одкупе. Цар им све узима, а не само да им ништа недаје, него још напушта разбојнике Арнауте да их робе, пљене, харају и пљачкају, само да би се пре пошкипили или поосманили.

Осим свију поменутих села у призренској нах. има и још ово неколико прескочених и то: 257 Станковци са 40 п. и 5 с. 258. Милачићи 30 п. 10 а. 10 с. 259. Крајићи 25 п 8 с. 5 а, 260. Паличиће 30 п. 20 а. 261. Хтејичиће 40 п. 14 с. и 20 а. 262. Рајичиће 10 п. 12 с. 20 а. 263 Љума 105 п 80 а. 264. Дољништа 80 п. 20 с. 110 а. 265, Кармовик 30 п 20 а и 15. к. с. и 6. ар. л. 268 Петковиће 12 к. с. 267. Мрсор или Мрзор у равници недалеко од Хоче са 20 с. 10 а Има један огроман вир пун свакојаке најбоље и лепше рибе а више вира уједном кршу целу цркву, којој се ни с које стране неможе прићи, нити је ико у ову црквицу до данас ушао. Стена, на којој, и у којој је, зове се: "Лералица." Прича се да је један до пола ноћи хватео у овом виру рибу, а из цркве му ове викнуо глас човечији: "за име божије ! доста једанпут, доста си хватео!" Ово је причао сам тај, који је ту рибу хватео. Кад је то казао из неколико села десетинама најодабранијих људи и свештеника ишло је да уђе како, или бар дође до те црквице, али све беше у задуд, место је неприступно.

268. Дубрава 8. а. 6. п. 269. Крајмирковце 20. а. 8. п. и 40. 270. Браздјани 30 с. 271. Будаково 40. а. 20. п. 272. Вршевци 30 а. 15. п. 6. с. 273. Радево 40. с. 275. Батуси 50 с. 276. Углиле 40. с. 277. Доланица 60. п. 8. с. 278. Пероче 15 с. 279. Шина 60. п. 8. с. 280. Послиште 45. п.

Пошто смо тако прегледали сва села, и ако држимо да нам је се неколико измакло, статистака и етнографија призренске нахије, која у самом Призрену од својих 8050 кућа броји 1200 к. Османлија, и 80 у оном селу, свега 1280 Осм. ова је, потурчених Срба 4800 и по селима 8657 свега потурица, које само српски говоре, а незнају други никакав језик: 13.457 к.

Потурица, које говоре и српски и арнаутски, али више арнаутски, у селима 2471 и у Призрену 200 свега 2681 к.

Арнаута Латина по селима 1557 и у Призрену 100. свега 1650 к. Од ових ваља одбити поменуте на скадарску нахију, а кад им се додаду ар. латини у ђаковичкој и пећској нахији у броју од 1774 к. онда их је у овом подримском земљишту и делу скадарске нахије: 3328 к. православних Срба у Призрену 1200 к. и у побројаним селима 2732 свега дакле 4032 к. и Черкеза у 3 села по 100—300 к. Овом броју Срба ваља додати још и куће у потуричким селима, које су рачунате, као турске а и по селима ненапоменутих и т. д. бар још на 1000 кућа, те ће их тако бити преко 5032 куће.

Цигана прав. у Призрену 50 и по селима 155 свега 205 к. и 120 чергара Габела или Гурбета, и Гога или сада тако званих Цинцара у Призрену чистих свега 40 к. Све ове тако зване Гоге, или Цинцари, данас говоре чисто српски и обичаји су им једни исти са Србима, ван неке мале разлике. Негледајући ни на то што је се у овогодишњој побуни њих 200 кућа одцепило од Срба, оних је 160 чистих српских, но се слепше уз Цинцаре због узетих девојака из оних 40 гогских кућа.

Што се тиче разлике у обичајима оних 40 гогских кућа у Призрену, она се састоји само у овоме: у вече недеље а пред чију свадбу, дигне се 10 сватова па са младожењом, ходу, са великом виком и лармом, кумовој кући, и позову га да венча младенце, а остало се све чини, као и у Срба.

Кад се у њих роди дете, онда три жене од куће породиљинс пођу кући кумовој, да га зову, да крсти дете, и једна носи низ смокава, друга носи јабука, а трећа пуну карту (чутуру) или здравицу вина. Ова је само разлика од Срба. Трећа је разлика ова: што мајка удате невесте, или младе, за целу годину дана иде сваке суботе кући ћеркиног војна, узима је одтуда и води да ноћива код материне куће.

Кад умре мало, а нарочито прво, дете, мајка га непрати на гробље, (што бива и у Срба) но седи код куће на оном истом месту где јој је мртво лежало. Пошто су пратиоци отпратили и погребли дете врате се кући и донесу мајци умрлог један симит од 5 пара, којег узимајући устаје са оног места и меће га у ковчег. Кад год се сети својег умрлог детета, мајка му вади онај симит из ковчега, плаче, кука над њим, грли га, љуби и т.д. Овако га чува док се год неуцрвља, што обично бива после 5—6 год, а кад се уцрвља, опет га вади, кука и плаче над њим нарицајући: "ево једна душа мојег детића жива, но гладна." По овом купи за 1 гр. симита ходе на гроб свог детета и разделив их, онај уцрвлани поврати кући, затвори у ковчежић и већ више недира га.

У свију потурица и Арнаута био је све до пре 8 год: један и исти обичај, који је и у Срба, а сад је се у Призрену од то доба изменуо. Пре су ноћу и тајно обрезивали децу, а сада јавно петковима и у сред подне. Децу доведу џамиама, па им заповеде да легну на леђа гола, хоће им читају неке молитве, а бербери, са оштрим бритвама, нагрну јуришем, обрежу их, околни Турци плескају рукама и задегу се сви у глас: "машалах, машалах!" те се тим све и сврши.

У Призрену су потурице до пре 8 год. венчавале се дању и то недељама, као што још а данас чине у целој нахији, ван Османлија у оном селу Мамуши и Призрену, а сада се венчавају ноћу у вече петкова. Пре венчања младожења ходе, са једним пријатељем, хоћи у мешћеме (суд) и ту му хоца потпише, ноћах, или обвезу, да ће да да 100 200 и т. д. гроша жени, кад узхте с њим да се растави; и младожења плати хоћи на сваки уговорени разводни грош по пару. Тако, ако је се обвезао да да 1000 гр. својој будућој распупгеници, при распусту, хоца плаћа 25 гр. и т.д. Као што бива обрезивање са великом лармом, виком, дреком, праском бубњевима, зурлама и осталим, које опет све подпомаже тисућама тисућа псина и џукела са својим урлањем, завијањем и скамукањем и завијањем, тако бива и свадба. У вече петка доведу на колима младожењиној кући сву улепљену по лицу и телу варком и златним хартијама младу, коју скине с кола младожења и однесе у наручијама у собу. Одавде он изађе, а жене скину с ње онај варак и открију јој лице, па јој десни крај бунде простру, на који клекне ушавши младожења, и одклања некакву молитву. Хоцина жена после тога да у шећерној води, обрезано тело младожењино, које хоца чува, и млада знајући да је то одиста његово тело, пије ту воду, а он је гледи. Ако ли се она гади на то, младожења је одма враћа без паре и динара. Пошто се то сврши, младожења ходе код хоце и гледа како овај сам вечера, по ово. хоца дође, чита му неку молитву; и тада га сви турци ударајући угоне у собу где је млада, те се тиме и свршава све.

Ево нас већ једном, прешав речицу Топлуху, Белуводу, и прошав мимо Чепурка и Блата, па преко поља Сереклк и у Призрену срп. по народним песмама, а у ствари не, Цариграду, те да коју и о дому рекнемо. Уморни и до зла бога нерасположени, што је се о нама чуло у Призрену, да ћемо да дођемо, и што су се водили најтачнији рачуни докле смо и кад дошли, као и колико смо се и где бавили, одседнусмо у једном полу хану, баш спрам џамије синанпашине. Докле смо се одмарали, а беше већ и ноћ у велико, претурасмо старинице, које нам се чињаху да заслужују бар колико толико пажње, и међу овима, ево нам 1-во на кожи писаног Типика од **С. Q. K. B.** који је и сав издрт, без почетка и свршетка, осим ове прибележене године, и овог доле доцније и другом руком написаног:

„ † ... сы типикъ митрополіе призрѣнскіе и кто ю ки ѿети да є проклетъ ѿ хр. Бога и ѿ всєхъ светихъ аминь? ”

2. На хартији у 8 неколико листова од неке књижице, на којој нађосмо причу о наласку часног крста и:

„Ѡ светаго Козьмы индикопла преѡвѣденіе ѡ вселеніѡ.
Ѡ Едема до Драхмана шбитѣли Ѡ исхода та рѣки
глаголемыѣ Фисань, и Ѡ Драхмана до Ермать шбитѣли, Ѡ
тамже соут и жиоуть иже ѡловци христіане имѡт же равна и
нераздѣльна. Ѡ Евилать до Ермина шбитѣли л̄. і. Ѡ Ермина
до Некаѡсъ л̄. в̄. привитки. Ѡ Некѡсъ до Дисимаріе шбитѣли
двѣ до здѣ же неразѣльна напоіаетъ же земля ихъ Ѡ рѣки
фисоньскыѣ и дожіе въ нихъ нѣсѡт. Напрѣжде же христани
по христѣ нь вси благоѡстивы христیانѡ.

Ѡ Дисимаріе сзыкъ хепосъ та езыва великъ и имѣе
поутьшьствиѡ мѣць ѡхнь и вси христіане, иматже и мѣста
безвидна двадесетимъ и деветимъ прѣходомъ и мимошьдыше
прѣплавають тѣмъ же приходеть въ Индію великю плавающе
мѣць. сѡтъ же христіане Елинь.

Ѡ Индіе въ Македонію прѣплавають мѣсець з̄. Ѡ Аксоміе
прѣплавають Ѥрьмное море исходеть въ Индію малю за с̄.
мѣць сѡтъ же тамо Елини и христіане. Ѡ Индіе плавають въ
Персидѡ за г̄. мѣць тамо ѡловцы безаконины кабльбници
баальници. Ѡ Персиде до Серакїнь два прелѣга и прѣплавають
Ѡ Евилать Ѥрьмне море въ штишіе персїдское индїское и Ѡ
Египта шбитѣли д̄. до Елама.

Ѡ Елама до Антіѡхіе шбитѣліе к̄. Ѡ Антіѡхіе до
Константинь градъ л̄. в̄. Ѡ Константинь града до Рима прѣходъ
п̄. з̄. Ѡ Рима до Хамїа к̄. з̄. соутъ же коупно вси прѣходи
тысоѡца и седьмъ сѡтъ к̄. з̄. и тьмъ, стады же дръжить р̄.
стежани пьсерижъ же з̄. сать и ӣ. іако быти въ єдиномъ
пыприци стди з̄. шесть стадїи пыприца сѡтъ д̄. шесть ногъ
стопа сѡтъ три стопа иматъ ноги в̄. нога прьстабъ з̄. и
пыприце иматъ ноги з̄. тысѡщъ, а стадїе шемь сать сать
(тако) е̄. лѣтни. лѣатна иматъ срока з̄. єдинъ заводъ і̄. а̄. иматъ,
драгма иматъ писмена т̄. писмена иматъ мѣри двѣ, мѣра
иматъ рога г̄. рога иматъ ӣ. мѣдници, мѣдинца иматъ фолы г̄.

имать шкъ вль (тако) двлжди имать цѣты уерти, а сартъ дръжить лепть њ. ѿштъ имать два статира, статиръ дръжить драхми кодрантъ нареует се зръна мѣдное, рекше сѣагъ, еже ксть место ѿ оунгїе и рахмаже едно же осмое ѿ оунгїе.”

На тавану црквце св. Ђорђа нашли смо преко 20 комада књига писаних на кожи али све у самим одломцима, а и писаних на хартији преко 10 к. такође све у самим одломцима. На једној од коже, а 3 по реду пише ово: „... МаринѸ ѿ великаго троуда писа се сиѿа книга въ лѣто ѿ. с. ч. л. а.”

На одломку једног□□□□□□ апостола пише: „си книга ѿ Влатбове цркъве” На 5. „си книга митрополита градъуаниука о Силвестра” и напослетку при крају јој пише: „Прави се сиѿа книга въ лѣто ѿ. з. з. з. троудомъ рабе божник монахик Марине ѿ села Шесача богъ да ю прости въ царство си аминь.”

Сад нам долази најзнатнија стариница, а имено шеста по реду, на којој пише ово: „си споменикъ домѸ и храмѸ преуистыѿ Богоматери призренскои протапрезвитеръ на ѿ. ч. н. њ. (тако) ѿ жалости цо доуека то лѣто, кок лѣто ТѸрцы оу томъ храмѸ кланїають а христиани непѸцають.” Друга прибелешка: „въ лѣто ѿ. ц. п. з. месеца Вктворїа, день к. з. оу петакъ днень множьство езикъ встоуннѸхъ и западныхъ странъ скѸпише се, науельници оугрьскомѸ езикѸ высть ѿанко Агаранскомъ МѸратъ и вы бои подь Прициномъ и сѣло множьство трѸповъ ѸловѸуьскиѸхъ паде.” Трећа: „въ лѣто ѿ. ц. м. мѿ а Априлїа роди се Лазарь.” „въ лѣто ѿ. ц. л. г. мѿ а Априлїа престаѿи се госпоїа Мара.” „въ лѣто ѿ. ц. н. е. мѿ а ФеврѸарїа въ гнь Ѹ понедѣльникъ в Ѹасѣ трѸсь высть в крати.” ѿ. ѿ. о. к. мѿ а Юлїа в дань оу Лавь Ѹ Свећле за кроплеиѿ и водицѸ в золоте за Дмитра в золоте и Милета д гроша и по ш Томиноу ваноу за жито в гроша и а золата. Радисавъ даде на опело к пара. Ѹ Главникъ Ѹ Недељка н пара, Ѹ Петра а грошь, Ѹ Павла Ѹ ДѸрлѸпъ а грошь, Ѹ Циганина а грош. Ш св. Іваноу в золоте оу постъ, и г пара, Ѹ Свећле њ пара, Ѹ Подоуево е гроша, оу Обрануоу г гроша, Ѹ Свећле в золоте, оу Свећле а грошь, оу Доурлоупъ в гроша, оу Подоуево в гроша. Воуне н ока, воуне. Аспра ока жита године ѿ. ѿ. о. к. мѿ а Новембра. Милета д оу Уешибинъ г т гроша, Радивои в. гроша оу Главникъ за девоикоу в Недељко за опело и за опело н пара.

Оу Коић Маринко за венчанѣ а грошь, оу Краимировце к пара, оу Марића за пучелоу к гроша, оу Лавь оу велике постѣ.”

У свима овим селима нема сада ни гласа ни трага од православних Срба но су све потурице, па шта је још горе поарнаутили се. 8.

„Сиа уитѣла одь села Придлоужа Петрова, писа све родителѣ Богъ да ихъ прости Харса за опело в пара, а грошь, Лавь до светаго апостола Петра ж е гроша. Никола за опело в пара. Петарь Уѣвши 17 пара. Божаноу за венчанѣ г гроша. Никола ж е око сира масла ч ока е гроша.” 9. а. џ. о. л. месеца Маја а 9. „дань за порезь 4. гроша, владика 9. гроша, Милете 2. гроша. За Косоу за соль и за дрѣги харуь к гроша, за комороу н пара, Моуставе а гроша, Рецепоу за коупоусь н пара, арауѣ д гроша, за сено г гроша. Моуселимовцима в гроша, за конопьце и за плоуе л пара, попоу Перашоу ж пара.” 10. а. џ. о. е. мѣ а Априла к г дань коупи коня за 10 гроша, оу Девићь 8 гроша, за порезь 4. гроша и по за коломбоћь (царевка а и кукуруз) 7 гроша. Арауѣ г гроша, косауима д гроша, пакь арауѣ г гроша, за порезь Ђокићевь д гроша, за владикоу ж гроша са харуемъ. Мати за сено д гроша.”

Осим лапских села: у Главнику, Дурлупу, Свећљу, Подујеву, Нићу, Чешибабину, Којићу, Крајмировцима и Марићу дакле у 1775 год. били су све Срби, а сад нема од православних ни гласа ни трага. Ово је највернији знак за наше научењаке и аустријско-мађарско-туђинске политичаре и Србе, који непрестано на сва уста вичу и деру се: да је Арсеније III и IV патријарх срп. 1690 и 1730 год. изселио срп. народ из праве Србије. Кад би то било: одкуда би овде били Срби на 85 год, доцније? Још је ово знатно, што се по свом Косову и Подриму (старој Метохији) или од наше границе крушевачког округа па у Правој Србији доведе (до преко последњих огранака са оне стране врха Шара) и данас налази: да су родители и деца од 20 год. навиге хришћани, а деца до 20 год. мухамеданци, па их још и данас један исти кућни кров покрива и мухамеданца и православног. Турци су дакле још у 15 веку потурчили нашу св. Богородицу, која је старија (т.ј. бивша место ове садање, коју је краљ Милутин подигао) и од св. Саве; јер је св. Сава основао митрополију призренску већ у бившој цркви до 1219 год. Успења св. Богородице на место ове сад. а то није могао учинити да је он ту цркву подизао, нити би се могло казати:

„оу Призрѣноу храмоу прѣсветые Богородице.”

да је он основао ову цркву, или бар да је за време његово грађена, јер би се онда зацело казало и то.

И данас још стоји прекрасна и дивна црква веле св. Петке, а боље и правилније, као што и сви признају, Успење св. Богородице, подигнута светим српским краљем Милутином за живота званим Бањским (по престолници Бањи дан. Ђустендил) а по смрти Софијским. Она је у тако званој једној од садањих 24 главних призренских улица, од ове сада потурице цркве званој : "цума махале си." Св. Петком су је прозвали Турци, што и они признају и празнују Петак, па од њих и неки наши тако примили. Још су и данас на њој дивна и прекрасна на крајевима 4 кубета, која престављају четири стране света, на које је се бар у срп. бив. земљама разпрострла и на које ће се и опет, ако Бог хоће, разпрострти права и истинита вера спасова; она престављају четирн Еванђелиста са проповеђу науке

христове, а у среди стоји цвеће, престављајуће Спаса самог, престављајуће господина и Бога Исуса Христа.

Над западном крају уздиже се прекрасна старосрпска звонара, која је од поменуте 1449 год. па све до пре неколико година опет престављала срп. звонару, а не, као сад, мунару. Но завишћу, према нашим дивним и величанственим непостижним споменицима наше драге браће хришћана, а имено бив. француског конзула и владике римокатоличког, па још по несрећи и већој нашој бруци и ругоби словенина из Далмације Богдановића, Линића (или Липић) аустријског конзула и енглеског, под управом председника призренског меџлиса, или савета, Фејзулах спахије, пре неколико год. поскидаше с кубета на њеној звонари и кров и направише и начинише мунару, а иконе и живописе срп. са натписима замазаше и закречише као и натпис од црвене опеке на северној страни међу прозорима, који гласијаше:

„митрополија призренска архиепископа Саве српскогъ,”

те тако она сасвим постаде џамиом, и ако је неволе турци, не иду у њу н немоле јој се, шта више и хоца на њој невиче неурличе и не зурла. Хришћанин конзул и преставних хришћанске аустроугарске државе г. Линић, као и енглески, пре две године јавно су на сред Призрена говорили, а особито први ово:

"Ви Турци, не можете и нећете бити на миру све дотле, док. непорушите све старине бив. српске у овим земљама! нити можете владати... својом сопственном земљом како ваља, како треба и како хоћете! Ово све не можете с тога, једно што овуда тумарају ради тих старина некакви научени људи целе Европе, а овамо су политички ађенти (веле да је овде подразумевао нашу драгу браћу Русе и г. Гиљфердинга); а друго и нарочито зато, што се овуда мутљају ... пресвучени Срби, као (чујте га)... књаз црногорски Никола, под именом трговца да купује коње и волове, а долазио је и књаз... Михајило, но овај тражећи рогове изгубио је и главу!!"

Од нас несретних и вечно политизирајућих, а слабо што радећих, шумадинаца непропутова овуда ниједан Србин, нити овде стаде шумадинска нога, а прочкиље шумадинско око, а хришћани из просвећених, научених земаља, па још и преставници својих владоца, чак конзули, овако јавно и најбезстидније лажу и варају. Шта дакле остаје за друге, а како могу прости Турци да овим лажовима неверују?

Енглески конзул пунио је Турцима главу све дотле, докле сасвим непотурчише св. Богородицу, наводећи, да ће је Султан поклонити раји, ако је ова зајиште, јер је права црква, па ће раја тако бесна подићи још и звона на њу, и свакојачко ће, пролазећи кроз ову чисто турску улицу и земљу и својом брезобразном лармом и лупњавом звона досађивати и чинити Турцима и вери им поруге. Него Турци ваља или да је потурче, или да је сруше? У колико је ово све истина није нам нужде тврдити ничим што су нам преко 20. најодабранијих људи све од речи до речи ово потврдили, и ако се ми само унеколико сумњамо.

Тако је дакле после 411 год; сасвим потурчена св. Петка. До напоменутог доба, она је стојала пушта и непотурчена, те су јој с тога околни Турци притисли сво земљиште баш скоро до њених зидова и отели јој и зграде и све остало. Њу су само за то чували, што је на њеној звонари стајало прастаро српско звоно са натписом да га је св. Сава поклатио призренској митрополији, и да је саливено у Поречу (кичевске нахије) које је до пре 25 год. избијало часове по европском идењу часоказа, а од то доба обрнуто је у избијање азијско, или турско. Пред овим св. храмом, а садањом џамијом, и ако са викалом, са кога се никад невиче, стоји и дан данашњи студенац још из срп. доба, са прекрасном лаком и студеном водом, која је и света и лековита.

Власти турске, да би омилеле Турцима ову ни цркву ни џамију, терале су непрестано војнике, да у њој клањају. Једном, после свршеног намаза (молитве) кад из ње изађу анадолије војници, један је погледи са свију страна, па запита турски другове: море кардаши, шта је џанум ово? Ови му одговоре да је џамија, он запита за звонару, што је онака, они му одговоре, да је то била црква, а он се окрене плуње на њу, и тако се побуне војници, те нехтедну више ићи у ову српску светињу. Да ова

наша браћа и хришћани ненаговорише турке, св. Богородица остала би до данашњег дана само пуста црква и више ништа.

Прича се, да су је још 1148 год. Турци турчили, али нестане оног првог хоџе који је пред њом почео да чита турску потурчујућу молитву. Синан паша такође је и сам покушавао, али и његовог хоџу убије некакав камен са звонаре, на ком је била изрезана св. Богородица; те је тако остало било све до пре 4—5 тод. кад су јој звонару пресекли одозго, свели на шилџак и т. д. Кубета су јој сва покривена још оним истим оловом, којим је била покривена, веле, кад је грађена. Околне потурице некада су се око ње сахрањивале, а данас се и то нечини, јер се држи за обезчашћене свете пророкове вере.

Северу на 300 хв. од ове потурчене цркве стоје огромне тако рећи урвине, у којима је сада турска апсана, а прича се да су то урвине од душановог дворца. Пред дворцем стајала су два огромна још из срп. доба дрвета, која оба Турци узинат Србима, такође пре 3 год. посеку, али опет узинат Турцима, из њихових корења изтераше младице; Турци и ове посеку, а корење изкопају; а младице опет избију из жила, и видевши Турци да баш расту, оставе их говорећи; "ово значи да хоће ђаурско царство да се понови." И то ће скоро бити, ако само Бог да нама шумадинцима памети бар колико свракама. Осим већ поменутих књига бивше ове цркве има још неколико на којима пише и то:

„Смирени митрополитъ призренски Михаилъ” На 12. и то Типику **„Въ лѣто ̄З. и ̄С. и ̄З. примише од митрополіе призренскик”** на 13 опет само ово:

„одъ митрополик призренскик” на 14. Минеју за Септембар, забележена је година:

̄З. ̄З. ̄Е. На 15 и то корици Панагирика: **„Сіа книга Панагирикъ митрополие призренске и писа се сые въ дъны всеѡсвещенаго митрополита кїр Мѡдодїа въ лѣто ̄З. ̄О. ̄С. въ дъны всеѡсвещенаго архїепискоупа пекьскаго квр Макариа.”** и на 16 и то Осмогласнику опет ово: **„Сіа книга одъ митрополіе призрѣнскїк преѡистїе Богородице лѣвишкои и кто ю ки Ѡзети Ѡ преѡистїе Богородице, да боудеть анафема и да моу к мати Божїа соупротѣница въ днь страшныи и да к проклетъ Ѡ Господа Бога и Ѡ преѡистїе его матере и всѣхъ светихъ, аминь.”** и даље: **„Въ лѣто ̄З. ̄Р. ̄К. ̄З. пристави се попъ Никола мѣ а Декемрїе к̄ ̄З днь.”**

Најиђосмо и на оставке од књига бивше цркве, св. Богојављења, а сада цамије код воде Мараша на левој обали Бистричиној, а испод самог града призренског. На књизи једној, а по реду 17 пише:

„Сіа книга глаголѣма ѡктоихъ цркви Богоїавленоу стоудьнаць

Марашъ повеза се и оправи въ лѣто ̄С. ̄Ц. ̄О. ̄С. 18. на свршетку једне

одрте пише: **„сїю светоюу и божьствьноу книгоу приложи Рада Дмитрова светомоу Гѡвргию Роуневиккве цркви за свою □доушоу и за родитель ненихъ.”**

Ова породична Руњевића и мала црквица, кад су државне и царске, које порушене, а које опет потурчене, била је много доцније већ као саборна, јер на псалтиру једном пише: **„сїа книга глаголеми ѡлтирь попа Стоанѣ икономъ великиа цркви и ставрапиги светаго Гѡвргиа 1815 мѣ а Анѡариа днь 20.”**

Ова ставрапигија и саборница призренска црква, можда и незна, а и не-моли се за душе оних, који је подигоше и за здравље потомака њихових, који се чак у леденој Москви потуцају од немила до недрага у последњем женском потомку девојци од 60 год. Варвари Рунићевој, која говори све

епропске језике, и као рускиња свуда и на сваком месту подједнако подпомаже Србе и Бугаре. Но од овог за нас је знатнија прибелешка на другој страни **Ѡ. К. Г.** листа исте књиге, која гласи ;

„Милостию Божию Михаилъ митрополитъ Баньскы глагокме Коласиѧ, Кратовьскы и Щипьскы, съи светы божьствьни Ѡалтирь послахъ въ срьпскоую патриѧрьшию глагокмоую пеѣьскѧю, и леже поучивають моци иже въ светыхъ Ѡца нашего Арсениѧ, Евстаѧиѧ, Никодима и иныхъ светыхъ богоугодникъ, да несть никимъ Ѡемлѧна Ѡ се божьствьникъ црькви. Да уьтеть, еже въ црькви и деже послають въ лѣто **Ѡ. р. в. Сектемъ мѣ а крѣгъ сльнца **к в** крѣгъ луѣни **н г** въ роуцѣ лѣтоу **Ѡ** основаниѣ епакта **к д** ключу гранишъ **д** индиктѣвнь **Ѡ.**”**

Испод тога другомъ рукомъ пише ово: **„Светаго Евстаѧиѧ Ѡнесли на инѣ странѣ поучивати мню на црьнои рѣцѣ, свѣтаго же Арсениѧ, раздробили и разсѣкли безбожни скѣѧи и кѣдва глава кѣго шврѣтасѧ во господи! Придоша **г** ѧзыци свирѣапи въ достоѧнѣе 1737 Марта 21.”**

На другој страни пише:

„На **ѧ. Ѡ. м. Ѡ. гв. гвдоу сѣде на престолю срьбскы господинь блаженѧ **дѧнасиѧ** прѣжде видѣши господинь митрополитъ скѣпскѧи и бысть радость велика въ срьбомъ и болгаромъ и въ симъ шкрѣснимъ странамъ. Записа старьць **Моусей Броушкогораць.**”**

Па даље истомъ рукомъ, и другимъ мастиломъ: **„и прѣвистъ ѣ престолѣ **Ѡ** лѣтъ и м днѣи и прѣстави се 1752 год.**

19. У средини Пролога за мѣа. Јануар, Фебруар и Март пише ово:

„Въ лѣтъ **Ѡ. л. н. мѣ а **ѧноуарѧ** **д** дьн да се знають како приложныхъ книгоу прологъ три мѣе светикъ и великиѣ црькви лаври Гродуаньскои митрополѧи презвѧтеръ **Дмитрь Ѡ** **Никшина** кола за родителскоу доушоу за прѣзвѧтеръ **шливера** и за свою доушоу и подписахъ своєю роукою азъ смѣрени митрополитъ **Никаноръ**. **Дѣе** кто Ѡимѣ сию книгѣ Ѡ светыкъ Богородице Гродуаньскои такови да бѣде проклетъ Ѡ Бога и Ѡ прѣвѧистыкъ кѣго матерѣ”**

20. У Минеју за Јануар: **„По плѣти рождьства Господа Бога и спаса нашего **Исоуса Христа** въ лѣто **ѧ. Ѡ. п. д.** года бысть снегъ великъ **Ѡ** педа и више и бысть мразъ великъ к днѣи шблекоше се ледомъ и мала древа падоше на землю, покри ихъ снегъ и више луѣгови ѧко же поля равна и много людѧе помрѣша и скоти и птице безъ ѣсла погибоша и цигани ѣергари и меукари бѣхоу на поле не могоше да идоу нигде Ѡ снега многа помрѣша Ѡ мрѧза и Ѡ глади и продаше люди древа конски**

товарь по м̄ пара и повише висть мѣ а Дѣкембра въ лѣто
вышесреуено.”

21. На Триоду „сїю книгоу коупише селїани светомоу Николѣ иже ксть
оу Хоуе заградска да к проклѣтъ кто кк ю Ѡнесь Ѡ светаго Николѣ” и
на крају: „сїю книгоу повѣза Гега Ѡ плоскици Богъ га прости”

Сад ни у једном том селу нема ни по једна душа православних. На 22 пише: „сїюа книга
Ѡтъ Коракѣве црѣкве” □□ 23. „сїю триодъ Ѡ црѣкве Коракѣвикїа
светаго Николѣ въ градѣ Призрѣнѣ оу мази махале писа попь
Цвѣтъко въ лѣто ̄з̄ ̄р̄.” на крају исте: „писаху Дмитри дїакъ простите
понеже безаконата трескавица досади миїа” па даље руком попа Цветка: „Приде
попь Цветъко Ѡ села Корише въ богохраними градъ Призренъ въ лѣто
” ̄з̄. ̄р̄. ̄д̄. при вьсеушвещеномь митрополите призренскомь кврѣ
Миханле прї□ патрїархоу Герасимоу”

На 24 Минеју за Април писан „въ лѣтъ ̄д̄. ̄х̄. ̄н̄.” доцније уписано: „Въ лѣто
1769 года мѣ а Марта 16 знано да ксть югда побегуемо Ѡ їаничара
подъ каменъ близоу реки и тоу ноћисмо ̄з̄ ноћи доиде же мимоиде
гнѣвъ божїи”

25. На Антимису: „Божьствѣни и свѣти алтарь господа Бога и спаса
нашего Исоуса Христа рѣкоденствовани же и благословенъ
прешвещенимь господиномь шцемь Моисекмь православѣнимь
архїепїскоупом пецскимь патрїаромь сръбским и блгарьскимь и прочимь
православѣнимь вастоуне црѣкве и грѣукаго закона. И тако сапїса
божьствени Антимисъ азъ грѣшни Ивнъ въ лѣто ̄з̄. ̄с̄. ̄к̄. ̄к̄.”

Тако дакле кад већ напоменуемо махале турске, или срп. улице, у Призрену, онда нам ваља да
их и побројимо, те да се види колико их има, прва је била: "цума махале си" која лежи скоро у среди
Призрена с десне стране Бистрице. Друга је од западне стране: "Терзи махале си" названа тако с тога,
што је овде био терзија силног и страшног разбојника и утаманиоца српства, бив. Куклибега. Онде је
тако звана џамија "Кукли бег џами-си" и још једна друга, обе покривене оловом, огромне и лепе, а од
срп. прав. цркви. Овде је највише Турака. Друга се зове "Махмут паша џами си" 3 "Хоца махале си"
или хоча са такође огромном џамиом тако званом: "Хоча махала џами-си" такође од прастарог срп.
м̄ра. и у њој су сами Турци: 4. "Бегзаде махале си" са џамиом "бегзаде џами си" 5. "Хаџи хасан
махале си" и џамиа истог имена; 6. "Сози махала си" и сочи махалска џамија. 7. "Илијас кука махале-
си" са "илијас кука џами си". 8. "Мјудерис махале си" и "мјудерис џами си".

У овој је се улици Куклибег учио, те је с тога и та махала од школе, у којој је се учио,
прозвана тако. У њој живе измешани Срби, Турци, Латини, Арнаути и т. д. 9. "Сејди бег махале си" и
са "сејди бег џами си." 10. "Синан паша махале си" са синан пашином џамиом, коју је Синан паша
направио од оног истог тесаног мрамора, који је био у душановој цркви св. Аранђела, гробници
душановој. На Синанпашиној џамији има преко 70 прозора, тако је огромна, а на зидовима виде се и
одломци од наших крстова. Она је, као и све, покривена прастарим срп. са срп. црквама турцима
скинутим оловом. У њој су измешане потурице Срби и мало Власи. 11. "Пантелија махала" у којој
сами Срби живе, а зове се тако због бив. цркве св. Пантелије. Она је с леве стране Бистрице у брду.
12. "Варош махале-си" у брду и у њој су све сами хришћани Срби и Цинцари.

У врху је махале град, који је Махмут паша Ротуловић поправљао и нешто на прастаром срп. граду дозиђивао и мењао. Сада у њему седи по 12 војника топџија, који у барјаме, и кад је царев дан, опаљују са града топове, којих има само 3. а у старо време било је и више топова и седело је у њему по 200 топџија. Сад је у њему најтежа тамница, али само за Србе. Унутра су дворци за харем и остало са прекрасном џамиом. 13. "Максут паша махале си" и "максут паша џами си."

Сад долазе даље преко Бистрице на сјеверо-западној страни. 14. "Будак хоџа махале си" и "будак хоџа џами си." 15. "Ахмет бег махале си" и "Ахмет бег џами си." 16. "Чохаџи Махмут махалс си" и "чохаџи. махмут џами си." Одавде је ношена свита, (чоха) за двор Куклибега, па је с тога тако прозвана. У старини се она звала "Свитна улица" 17. "Ени, или Ерни, махале си" са "ерни махале џами си." 18. "Ћорхага махале си" и "ћорхага џами си." 19. "Сарачана махале си" и "Сарачана џами си."

У овој је кућа страшног српског крвопије цинцара Тасе. Овде је житни трг на коме је један огроман камени стари срп. споменик са великим и огромним срп. натписом, али га недадоше Турци снимити. Овде је једна џамија Махмутпашина а друга Еминпашина.

Тргова (пазара) има још осим овог: "Папаз чарши-си" где је руски конзулат "Стари Пазар," испод поповског "Кумлук Ароста, Ковачлук, Баждарина, Табхана" и т. д. 20. "Мехметпаша махале си" и "мехметпаша џами си," или "бајракли џами си" зове се тако с тога, што кад се на њој истури стег, на свима осталим викалама хоџе заурличу. Кроз њу тече Бистрица, и у њој су све сами Турци са 3—4 Срба и Латина, препуна је старина наших. Она је потурчена од домаће цркве старца Југ Богдана, таста кнеза Лазара, где су му и двори били. Сад је овде гробница поменутог Махмутпаше. 21. "Левиша махале си" са левиш џамиа си. Махала је ова идући м^ару св. Марка. У њој је мало Срба помешано са Турцима. 22. "Драгоман махале си" драгоман џами си све сами турци. Овде је живео драгоман Куклибегов, па је с тога тако и прозвана. 23. "Папаз Махале си" 24. "Курила махале си" са курила џамиа си.

Веле тако је се прозвала, што јој нема довољно воде, па и оно што има сва је мутна. 25. "Табхана махале си" са истог имена џамиом. У овој су све сами Турци. Све су ове џамије, бројем 24 само најглавније, зидане и оловом покривене, (а има их још 19 без викали до 40 малих веле) или потурчене и преправљене од бив. срп. цркава и манастира, или од њихових урвина, но свакојако на њиховим бив. местима; подигнуте и сазидане. Осим поменутих 25 махала има их још неколико, као: 25. Кошар махале. 27. Ђура махале, 28. Фетабег махале, 29. Синанпашина варош, и још неке мање и незнатније са оних 19. полуразорених зиданих, али без викала и са викалама и са оних 40 незиданих џамија, све подигнуте на урвинама бив. срп. цркава и м^ару осим оних правих турских дрвених џамија, свега дакле бив. срп. цркава и м^ару 83 а сад се још познају урвине и развалине још од ових бив. призренских православних старих срп. цркава и манастира: 84. Св. Аранђела душанове цркве, 85. Св. Никола у стени, више неразорена, но што је разорена. 86. Св. Илије на чоту у Левиша улица, где се укопавају варошани, левишани и ћуримахалци. 87. Пола разорена црква код барјак џамије у једном турском дому, а спрам дома садикхагина. 90. Св. Недеља у улици варош, а у кући Јанка чауша. У ње је само северна страна разорена. 91. Св. Никола у врху вароши близу дома попа Трифуна. Она је баш ниже града, а више вароши на обали варашког потока. 92. Св. Никола читава, а у кући Виће Митушића. 93. Св. Спас читав са једним кубетом, о којем се отимају Срби и Србогоге, а ко баш хоће и само Гоге. Гоге хоће да га отму подигнувши око њега зидове западни сјеверо-западни и јужни.

Кад већ обилазимо и по трећи пут око прекрасне, и мале цркве св. Спаса, по причању, задужбине светих Неманића и то првог просветитеља у правом православљу св. Саве, око које баш сада хоће да се проспе братска и једноверна крв православних Срба и тако званих сада некаквих Гога, а боље Србогога, призренаца, као да им је врана мозак попила, онда неје могуће другчије, а да коју нерекнемо о том камену спотицања данашњих православних становника призренских. Да то неурадимо, било би и ружно и грешно, и ето, и ако нам неје стало до ситних зађевица призренских православних Срба и Србогога, које говеју само турцима и њиховим властима, а опет ево стојећи ниже призренског града, а више св, Спаса на "Пространом брегу" огранку Смиљевца огранка

Шаровог, и као Јеремија у Вавилоњу оплакујемо тужно и несретно стање наше браће запевајући: "Обрните се сви проходећи путем и видите има ли туге, као што је моја?" па рећи устима пророка: "пропаст ти је од самог тебе Израјиљу (Србине)."

Али они, који су заварили и приметили ову распру међу својом браћом осим турака, нека знају да ће одговарати за њу пред богом и српском историом. Ми их знамо, они су се негде хвалили том несрећом српском, називајући је срећом и т. д. За ове би боље било да су опрезнији, да више седе на једном месту, да више раде и мозгају, више пазе на оно ради чега су, да више мисле, а мање сплеткаре, и да воде рачуна о својој смрти и спреми за онај свет, а не око прогонства овог или оног родољуба, око проганства овог или оног учитеља, око утамањења српског језика и народа, око изтраживања и испитивања, да ли су Срби и у Лесковцу или некакав други народ.

Што се тиче спољњег изгледа ове црквице он је диван и ако у малом, опет доста величанствен, јер је испод града, а над самим Призреном. више леве обале Бистричине уз стрмениту косу за неколико стотина стопа, ако не ихвати, узвишена. На цркви је једно мало кубенце од својих до 3 хв. висине озидано и украшено као и сав св. Спас, шаренилом прекрасне и црвене неманићке и до неманићке опеке. Изнутра је, по причању, ово кубенце сво живописано прастарим српским пре неманићским веле живописом, старијим од св. Саве. У врху је кубета, веле огроман, Саваот и око њега ово пише: **„Богъ съ небесе на землю призрѣ слышати въздыханик шкованых, разрѣшити сыни шмрьцьвлени възвѣстити въ сионѣ име господнѣ, и хвалоу кго въ Ироусалимѣ.”**

Натпис је овај около Саваота, а испод њега иду прекрасно уписане анђелске и аранђелске силе и власти носећи на својим раменима појас којег држе у рукама ниже раширених својих малих и многих крилашаца, а у појасу је у целој кубетовој округлини, као и онај горњи упис опет овај уписан: **„устаненишю хершвимъ и славнѣишю безъ сравненіа серафимъ безъ истълѣниа Бога слова рождышю.”**

Ниже ових девет разних анђелских степени власти и т. д. уписани су у четири угла 4 Еванђелиста са својим припадностима, а ниже њих остали светитељи. У олтару је више горњег места, прекрасно и дивно уписана, величанствено и озбиљно преблага св. Богородица, која држи на својим прсима малог оберучке благосиљајућег, Спаса, а она, са разширеним рукама, показује свој пријем свију и свакога истинито долазећих јој. Спрам главе јој, а с десне стране, пише: **„М^р несла съ”** а с леве: **„Ѡ^г форрос”** Испод ње је с једне стране Аранђел Гаврил, а с друге Михајил, који под једним својим уздигнутим пламеним крилом чисто заштићавају Богомајку. Испод њих, као обично у свима срп. прастарим црквама, иду уписани: Велики Василије, Григорије Богослов, Јован Златоуст и т. д.

У опису борбе Срба и Србогоса даље ћемо још коју рећи о самој овој прекрасној црквици, а сада прелазимо укратко на њену прошлост. У једном летопису о св. Сави говори се, да је он у месту призренске жупе основао митрополију призренску у цркви св. Богородице, да је ову цркву (или овај м^р) изабрао св. Сава зато, што је био најбоља и већа од свију осталих налазећих се за онда туда цркви и манастира, што је била и најудеснија и т. д. јер је он све своје митрополије оснивао и митрополите постављао не по паланкама и градовима, но по манастирима и од света удаљеним местима. У истом летопису помиње се да је за време св. Саве близу митрополије међу многим црквама била и црква св. Спаса, која је, као метох митрополије призренске, зависила од ове и њене цркве Успења св. Богородице. Ми ћемо доцније тај летопис напечатати, а сада остаје питање, да ли ће бити ова црквица тај св. Спас, који се помиње у поменутом летопису, или која друга ?

Даље се извесно зна ово, да је ова црквица, по бегству Арсенија III. Чарнојевића патриарха српског 1690 год. у Аустроугарску Србију, пошто Татари сатрше и изтурчише сву ђаковичку, већи део призренске, тетовске и т. д. нахије, међу многим и неизбројним осталим и она је запустела, но неје порушена, што је јака била. Неки хоће да је она запустела још 1580 год у време Синан паше,

који је потурчио насилно многе српске крајеве, међу којима је и сада тако звани Горњи Дукађин, или место рођења синановог, а на 10 год. пре но што је спалио на Врачару пред Београдом мошти св. Саве баш на месту где је сада еврејска у гробљу им она капела. Било прво, или друго, а напослетку макар и доцније и раније, ствари ништа неприноси.

Довољно је ово што се извесно зна и што је у једној црквеној призренској књизи прибележено: да су у св. Спасу лежале козе, турски коњи и остала стока турска, са својим чуварима, заклањајући се од непогоде, све до српског призренског митрополита Јанићија, који је дошао на ту митрополију 1771 год. Много је пута, не само он, но и многи, као и околних народ, покушавао да козаре и чуваре разне турске стоке изтера из св. Спаса, али му је све узалуд било за неколико година, јер су тада били у Призрену и околини најљући и бешњи јаничари. Овој неудаћу удружи се још црња. Баш кад се је митрополит Јанићије највише бринуо, како ће св. Спас пропевати, дође из Арабистана некаква дервишина Мустафа, која је се поклоњала гробу муратову на Косову, да и у Призрену прочита своје молитве. Овој се допадне св. Спас, и тадањи призренски паша Усахит бег поклони му га, и дервиш изагнав чуваре турске стоке, курдише се у св. Спасу, као да му га је бабо сазидао, или султан подигао, па га почне насилно турчити, и ноћу, затварајући врата, у њему ноћивати и т.д.

Видевши јадни и жалосни Срби, са својим митрополитом Јанићијем, а нарочито Нешо Поповић (дед садање честите и патриотске призренске породице поп Јована поп Васиљевића Икономова, његова брата Лазара, о којима ћемо ниже говорити и т. д). Усахит паше туфекцибаша, Ђорђе Кулаксуз, Синадин Гудиња и митрополит Јанићије, почну се договарати, како би прогнали из св. Спаса дервиша? а међу тим дервиша почне ... нешто црно ноћу плашити и давити редовно сваку ноћ, обивајући врата на св. Спасу ! Таква су се привиђења неколико недеља сваку ноћ јављала дервишу, али овај нехтеде се ни маћи с места. Напослетку одпочну га ова превиђења и гњавити, па и то непомаже све дотле, докле га једне ноћи гонећи из угла у угао црквени да изагнају на двор, а он све те у св. Спасу, свог не изгњече, избаце из цркве, одкотрљају низ брдо, за неколико десетина хвати: и он се полу мртав устави, препречен вратима, куће Цицвицовићеве, те га ту и нађу Турци, јаве паши, који ходе дервишу и овај му једва жив исприча сву своју ноћну борбу са шејтанима (враговима).

Тога дана позове Сахит паша свог туфекцибашу (оружника) Нешу да му очисти оружје. Неша ходе, а паша га запита: "а бре динсуз, не ли се разбрала новина сь дервиш што се учинало у ваша црква ?" Неша одговори, да се нешто говори, а паша: "какој нешто бре? Дошли ваши црни шејтани и мојега довазију (молитвеника) дервиша удри фурај бре, удри фурај бре сву ноћ! па га изтури на двор и сад лежи под ђаурска камара с дрва ни жив ни мртав." Неша одговори: "Е, честити пашо, љубим ти скут и руку! добро да је и жив они ваш свети човек, јер кат наши свеци дигну се, раде што хоће и нико нема да им препречи работу. Што накане тој и работају." Паша грохотом смејајући се: "аферим бре Нешко, аферим! харно си збориа! Дервиши нека си иду у теће, а не ђаурске цркве."

Ово је се догодило око 1785 год. а тек 1790 измоли владика Јанићија од Сахит паше св. Спаса, и исти још измоли од истог паше, те око цркве св. Ђурђа, са јужне стране, подигне зид, да у време службе ненападају Турци на цркву и у њој народ. У то време беше у Призрену 20 кућа тада досељених из Јанине и државе Тепендели Алије Гога, а после 5. год. (1800) још 10 и после 10 год. (1810) још 30 кућа, свега дакле 40 кућа. Срби, да би ове своје нове прибегаоце и бегунце од зла турског из Тепенделина и Јанине, што више почаствовали, да би им горку и чемерну судбу бегунаца и бездомовника олакшали, а да би и они као сви махом богати људи (јер су се са Алиом борили противу цара и донели доста блага) узели што више учешћа у одржању тада ове две призренске цркве, поставе и од њихне стране једног епитропа (тутора старатеља) у св. Спаса; те они као одтуда и полагају неко право и то од пре две три године, а не још и у том добу и после од тог времена на, цркву св. Спаса.

1818 год. 27 Новембра умре митрополит Јанићије и шест свештеника, и то: 1. Јован Белопољац, 2. Дима Паракатић, 3. Синадин из Средцске, 4. Рада из Сиринаћа, 5. Стојче из Поповаца,

и 6. Сава Петровић Подгоричанин, опојавши га, сахране га, не као владику (седећа) но као обична свештеника (лежећи), обукавши га у архијерејске одежде, у десној страни препрате св. Ђурђа.

Те године завладичи се опет Србин хаџи Захарије из Дечана, па баш, пошто 1820 год, запопи попа Василију, Турци ухапсише митрополита Захарију, са још много људи Срба и свештеника, у најдубљу и црњу тамницу града призренског. Међу свештеницима били су у хапсу: 1. поп Илија, 2. поп Коча, 3. поп Јован Белопољац, 4. поп Сава Подгоричанин, и хтедоше их све, а нарочито митрополита Захарију Дечанца, обесити, као што су обесили на сам Ускрс и патриарха Глигорија о врата патриаршијска. Заоставши Срби и свештеници којекако умоле тадањег пашу, ужасног силеџију Махмута Ротуловића, те пристане на откуп од 45.000 гроша за владику Захарију само под тим условом, ако му тај новац донесу за један дан. У целој призренској околини, и самом Призрену у Срба не беше ни паре, вели се, те поп Василије Подгоричанин, 7. Децембра за три четвртине дана ходе у Дечане, из овога се врати, и донесе паши поменути откуп, а паша држећи још 3. недеље у тамници митрополита, док не види чим ће се свршити у Цариграду, и хоће ли се одтуда одобрити покољ православних, па кад се овај неодобри, пусти бољна и изпребијана митрополита са једном трећином још једва и којекако живих Срба тамничара, те се поменути митрополит, после седмогодишње мучне болести и грдне патње, пресели у вечност.

Али за време његово 1822 год. дозида се св. Спасу мала црквица посвећена св. Тројици при туторима: Настасу Темином, Кочи Спекуновим котларом (казанциом) камен је за ту црквицу дао Куна Дибарац отац Х. Спасоја Хуниног, 1825 год. живописана је поменута црквица, а 1831 живописан јој је и иконостас живописцем Огњаном, и те је године у Дечанима умрѐо митр. Захарија, где је и погребен, а на његово место дошао је за митрополита 1827 год. опет Србин Ананије, кога одазваше у Цариград, па из тог се више и неврати у Призрен. 1828 год. од св. Спаса па наниже начинила је помост (кадрму) о свом трошку (за 150 гр.). Аница жена Марка Гудина. После Ананије дође 1832 год. опет за митрополита Германух па после три године и њега одазваше у Цариград, из ког се више и неврати, те место њега 1835 дође за митрополита призренског Синексије, па га после 4. год. одазваше у Цариград (био је веле велика пијаница) а на његово место 1839 год дође Игњатија Караманлија из Азије врло силан и страшан Турцима, које је псовао у сред њихова меџлиса (суда) и приморао их да пазарни дан у место недеља, буде среда, што је још и данас. Њега такође одзову у Цариград, из ког се више и неврати, а место њега год. 1848 дође Партеније за кога веле да је био Србин, кога прогнаше Грци (патриарх) чак у Колабок, а на његово место 1854 год. дође данашњи митрополит Мелентије, под којег се управом 1866 год. одпоче спор око цркве св. Спаса.

Но пре самог спора и узрока напомињемо ово, да смо ове прибелешке преписали са једне хартице на једној књизи Општаку у цркви св. Ђурђа, коју је поклонио Цркви св. Николе у Призрену поп Јован Белопољац. Ту се налази и овај хрђав и непотпун запис о патриарху срп. Мојсеју Штурли. Стоји записано, да је у цркви св. Апостола Петра и Павла у сад. новом Трговишту (Пазару) на левој страни укопан патриарх срп. и митрополит рашко-призренско-скендеријски Мојсеј Штурла. Да је тај исти срп. патриарх 1728 год. разширио цркву св. Апостола Петра и Павла, призидавши јој препрату, и то све те год. а 20 Јула свршио. Незна се колико је после овога овај срп. патриарх још живео. До нашег доласка у Призрен ове 1870 год. ми смо борбу око цркве св. Спаса укратко и главније што је прибележили, а од тог доба па докле је у овој свесци стављено добили смо потпунији опис од једног нашег доброг пријатеља, те тако и почињемо:

3. Фебр. 1866. год, дође налог из Цариграда, да се хришћани сахрањују изван градова, а 10 Фебр. те год. Назиф паша заповеди Србима, да купе земљу изван Призрена за гробље, ови то учинише; 13. Фебр. купив за 2150 гр. у Шухли махале-си запарложене винограде, од х. Димка Чекрџије, и 20 Фебр. погребеше једно дете српско, а Латини са владиком својим Бучирелом, виде да немогу наћи друго место, те подплатив поменутог пашу, отму од Срба половину купљена земљишта, те источна страна оста срп. а западна латинска; 12. Фебр. 1866 Гоге (Власи призренски којих је сада са повлашеним и орађеним Србима свега 200 кућа, а правих само 40) направе од св. Спаса нов пут у ново гробље. те 9. Апр. 1866 год. умрлог њиховог Јанка Неониног погребу у то ново српско гробље, а родбина га после осам дана, ноћу ископа и погребу у старо гробље код цркве св.

Спаса; 26 Децембра 1867 умољен Србогога митрополит Мелентије пише без знања српског, у Цариград, да допусти да се св Спас разшири и на то ферман да пошљу, а 15. Јуна 1868 дође ферман владици, десившем се у Приштини и по његовом налогу са новцима за ферман, ходу из Призрена у Приштину србогоски тотор св. Спаса Митар Балашка и поп Јован поп Симин, па га и узеше и донеше у Призрен, и 8. Јула те год. одпочну Србогоге копати нов темељ од североисточне стране, па опколе и југозападну до северозападне, или црквице св. Тројице:

13. Апр. 1869 умре Стојанка ћерка Ђурђа Дрвара и свештенство понесе јој тело у св. Спаса да опојају, а Србогоге затворе врата, ови опојају је пред црквом, и кад хтедну погрести у ископану раку Србогоге без пара не даду; 13. Јула 1868 почну Срби копати раку у гробљу св Спаса за умрло дете Младена Чичкара, а унука Митра старца, но Србогоге то забране, док им се за место неплати 30 гр. родитељи плате погребу и туже се суду, суд намирих их да се уједно уповавају заповеди да му дођу обе стране на суд: 2. Нов. 1869 почеше Срби копати при северном зиду, гроб за призр. умрлог Архимандрита Данила (поп Диму) Србогоге затрпаше гроб и изтерају Србе напоље, да погребу ван гробља Архимандрита, ови се туже владици, а овај на страну Гога; те испод западног дуvara једва га погребаше, платив такође за место:

14 Јула 1869 год Мустаф паша призр. позвав Србе и Србогоге упита ове последње ког су закона, а они рекоше: "Ромуни, Римокатолици." Паша им рече: "Немате посла у бугарска (српска) црква и паре за гробља да врнете." Они непристадоше. а Срби 15 начинише молбу са 50 подписа, па понеше Мустаф паши, у којој пишу, ако Гоге не врате новце Србима узете за гробље, а оно нек пристану да буде у цркви св Спаса један епитроп и један поп српски, јавив ово паша Гогама, Гоге то одбију; 17-г. Паша заповеди Србима и Гогама, да начине по једно писмо са подписима па ће их он послати, са својим, по неком пандуру у Гусиње владици, да им се ствар по одговору пресуди, јер Гоге при парничењу позиваху се на владика, да им је тако он наредио, да недаду Србима уповавати се у гробље св. Спаса; 18-г. Срби начине писмо, у којем пишу владици, да им каже је су ли Гоге друге вере, позивајући га да дође у Призрену огањ да утули, јављајући му да ако не дође, или не одговори, проћиће другчије; 25-г. из Гусиња се врати писмоноша Тома Карафера, но од владике никакав одговор не донесе до то, да се мирија од народа скупи и пошље;

14-г Августа у Призрен дође за валију стари јаничар и крвопија Смајил паша; 17-г. Мустав паша ходе из Призрена у Босну; од Јула 15-г до 25-г Септембра у Призрену је био велики помор у деци, а нови Смајил паша забрани Србима уповавати се у гробље. св. Спаса; 12-г Децембра сазваше се у школи општинари и ту им се прочита писмо за у Патријаршију, на које се народ потписа; 1876 год. 1-г Јануара, Срби се скупише у Симину школу па прочита писмо Симе Андрејевића, и видев шта им овај пише, препоручујући да се начини једно писмо Патријаршији, да виде шта ће патријаршија рећи; 11-г. Срби дозваше од Гога четворицу у митрополију, и јавише им да цркву св. Спаса неразваљују и нову не саграђују; 13-г. начинише писмо, и потврђено са 150 подписа, осим свештенства, буде послано у Цариград патријаршији; 19-г. ово писмо би потврђено и печатом цркве св. Ђурђа;

22-г. дођоше од владике из Нове вароши два писма, једно Гогама, у ком им заповеда да цркву даље не граде, а једно Србима; 1-г Фебруара. сватови гогски, узев невесту из српске куће, пођу да се венчају у цркви св. Спаса, но отац девојке поп Коста ово не допусти, те се и венчаше у цркви св. Ђурђа, што до сад никад није било од стране Гога: 3-г. Мушур Смајил паша, позвав хоџабашу Гигу Јанићевића упита га гди је ваш владика, пишите му нек дође да буну угуши, на што му Гига одговори: "ми смо већ једном писали, па ништа, но пишите му ви по вашу заповест мора доћи;" 7-г Марта дође телеграф из Цариграда у Призрен, да ће се по идућој пошти јавити решење парнице око св. Спаса; 25 г. дође из Новог Пазара писмо мушуру од владике Мелентија, у којем му пише, да неможе доћи у Призрен, да угуши буну због некаквог посла; 31-г. дође из патријаршије писмо у ком стоји, да је поверила патријаршија владики Мелентији да ову ствар извиди;

2-г Априла Срби из Призрена начине писмо с потписима па га послаше владици Мелентији у Приштину, да им овај пошље решење патријаршијско; 6-г. писменоша врати се у Призрен с писмом, у ком јавља владика да у писму што је добио из патријаршије ништа не стоји за цркву св. Спаса; 16-

г. општинари позвав већила владичина зета Николу, поруче му да каже Гогама да престану градити цркву св. Спаса, овај им каза, а они не послушаше; 17-г. како Гоге не послушаше Србе, једнак Срби начине арзовал и даду га мушуру, у ком га мољаху, да заповеди гогама да цркву даље не граде, док владика не дође, а Срби одреде Лазу Икономовића, који ће их при парничењу заступати;

20-г. Мутесариф призренски позвав српске и гогске парничаре, а кад виде код Гога ферман, што им је владика Мелентије извадио и дао, ви имате истина право рече Гогама, али дођите 23-г ја ћу вам боље доказати. У овај исти мах терџуман конзула Аустриског Балта, ушав у дућан Тасе Сикиног рече му: "господар се радује што ви имате право по парници, зато ви поклања оно 5000 гр. што сте позајмили од бечког ћесара, но и то ви налаже да се добро држите с Дервиш бегом сином Фета беговим, а ако што вам устреба, вам ће господар од стране ћесара дати колико вам што треба узајам или и онако;

23-г. на позив мутесариф паше ходу му 2-г Гоге са ферманом и 24 Србина, који казаше паши: "ми не идемо против царског фермана, но хоћемо да пресекну мајстори радњу око цркве, па на суду, кој добије онај нека је и догради," кад је ово паша чуо извади ћитап пророка, па упита чија је црква, а Гоге одговоре од старине је наша, но Срби посведоче да су они дошли пре 120 год. за време паше Јаљалије, и сад паша рече Гогама да пресекну градити цркву док владика не дође; 4-г. Маја Гоге изађу са арзовалом (прошењем) у руци чекајући долазећег из Дибре Смаил пашу, па кад дође близу ових, они му се поклоне лицем до земљу дав му арзовал, заурликав: "у здравље цареве, спаси нас од ових бунтовника и противника царских Срба!" 10-г. у недељу, при свршетку службе, поп Јован Поповић јави народу, да је сутра празник св. Кирила и Методија славенски учитеља, који у опште у свију словена празнују се па за то и они треба да их празнују и од сада се почиње празновати из најпре у Призрену св. Кирил и Методије;

11 г. 70 Срба скупише се у школу, и поделише се у три групе, једна да се састоји из 12 лица, који ће водити парницу с гогама, ако би Гоге казали да они ово раде самовољно само да се узме црква, онда свештенство са другом групом, која се састоји из 20 лица да брани права српска пред Мушуром или пред владиком па и пред самом великом Портом, но ако ови посрну било од турске власти, или од владике онда трећа група, која се састоји из 30 лица, да узме парницу с Гогама; 26-г. дође од владике писмо Мушуру, у ком му пише да је сад тек чуо за распру између Срба и Гога, црква је православна, но Срби се комешају и љуте зато што им Гоге не даду укопавати се у њихова гробља, из овог се види да и владика очекује да се замути вода да више рибе улови;

27-г. Срби се скупе у школи и прво друштво од 12 лица одреде да већ одпочну парницу с Гогама, те 28-г. ходу код Мушура парничари гогски и српски, а паша поче држат страну гогску, зато викне на Лазара Василевића изиђи ти и твоје друштво, но овај му се неуплаши, него му одважно одговори: "знаш ли да кад мене гониш с мојим друштвом испред себе гониш цело хришћанство!" па онда изиђе, а паша заповеди гогама да цркву даље не граде, а ја ћу рече сам ићи да видим имају ли право Срби; 30-г. Срби наново дадоше арзовал Мушуру у ком пишу од свију нас постављени су ти што воде парницу и што они рекну то ми сви велимо, и Мушур се наново обећа да ће ићи у св. Спаса да види шта се ради, сутра дан 31-г. но онда не дође, јер су му дошле на визиту 8 најмлађих и лепших гогских жена и девојака у харем, и он им се обећа да ће им дозволити да продуже радњу око цркве, пошто је се са свима редом измиловао;

3-г Јуна из Гнилана дође у Призрен владика Мелентије, на сусрет му није нико изишао осим Младена Марковића, који је много путем говорио за партају српску и гогску, но владика је само то казао, ако ми плате мирију знам шта ћу радити, а ако ми не плате опет знам како ћу "полагују душу моју за новци дондеже јесам," а кад у митрополију дође, свештенство ходе код њега, метанише пред њим и љуби га, а он окренуо главу прозору, мало час ходе код њега и руска конзул г. Јастребов са осам Срба, но сад ево несреће, сад тек ходе Мушур у св. Спаса па гогама дозволи да могу градити цркву; 4-г. дознав Срби да Гоге разваљују цркву скупе се као овце, а Подгоричани позатварају дућане, па торбу о раме, а у њој праха и олова, с пушком у руци похитају да бране своју старину, кад за ово дозна г. Јастребов брже ходе Мушуру и јави му, да што пре заповеди Гогама да престану градити цркву, јер ће бити смутње, те сад Смаил паша брже боље пошље гаваза Гогама, који им

заповеди да престану градити цркву, а народ се скупио око владике па га моли да иде код мушура с поповима, но овај једнако за трпезом седи, и у неко доба пође с поповима код мушура, који, кад код мушура дође поче с мушуром грчки говорити, а у неко време, намигнув очима поповима, попови изиђу, сад остаде сам владика с мушуром, тужећи народ, како му овај није за 4 год. платио (мирију) димницу, а кад му треба позива га, овај тајни њихов разговор трајао је 30 минута.

Сад владика ходе на визиту код других пророкових наслѣдника, а затим и у нову цркву св. Ђурђа, одавде ходе у цркву с поп Јованом поп Васиљевићем, св. Спаса и видоше разваљени свод над врата, сад се вратише у митрополију, али гле чуда, скочило и мало и велико с пушкама у руци на Гоге, но владика им не даде слободу, да не буде горе и тако се умирише кад дознаше да је конзул макнуо мајсторе са цркве, по овом Срби ходоше кућама, али се дућани не отворише, зато Јастребов јави паши, да паша пошље стражу око цркве; 5-г. Гоге бацише арзовал, у ком се тужу на владика и конзуле руског, мушур дозвољава владика и рече му: по тужби гогској ти и конзул узрок сте буни између Срба и Гога, но овај му одговори: ја имам власт над духовенством, а ти што ми кажеш то оћу с тобом да се протестирам, а паша одговори, ја ћу сад телеграфисати за тебе и конзула у Цариград, а исту вечер у три сата ноћу пошље жандаре да стражаре око св. Спаса, који кад дођу овде избаце пушку, не би ли се Срби преварили п дошли па да их побију;

6-г. опет најлепших других пет жена и девојака гогских ходоше у харем код мушура, и упитају га за цркву, а овај им каза: да иде да се споразуме са аустријским конзулом Липићем, па ће им јавити; 7-г. дође у цркву владика на службу, и по наредби г. Јастребова конзула руског, поче да говори беседу, у којој поучава народ да живи у љубав, и слози с гогама, јер Гоге несмеду разорити цркву; 16-г. скупише се знатнији Срби њих 15, и ходу код владике, па му казаше да Гоге изнова граде нов зид, владика заједно с народом написа писмо руском конзулу, а кад конзул прими писмо и виде шта му каже, одма написа друго, посла га у Цариград за у патријаршију, у име народа српског, да патријаршија стане на пут даљем кварењу цркве; 19-г. из Приштине Лазар Поповић врати се у Призрен и јави народу, да је по наредби г. Јастребова телеграфирао у Цариград, но одговора никаквог нема;

21-г. дође телеграф из Цариграда Мушуру да се он не меша у послове црквене, но то ће владика да размрси; 26-г. Срби послаше два посланика код владике, и јавише му вољу Срба, да захтевају да се црква св. Спаса за Петровдан отвори, па да у кој служе и српски и гогски свештеници, но владика им рече, писаћу у патријаршију, па какав ми одговор дође онако ћу и радити; 2-г. Јула у Призрену бацише Гоге арзовал, да им валија дозволи, да могу почети зид да доврше, на ово паша дозвољава Гигу Јанићевића и Стефана па их упита хоће ли да пише у Цариград за ово захтевање гогско, но ови му рекоше ми то ништа не знамо, но питајте владика, мушур га упита, а овај одложи одговор до онда, кад одговор из Цариграда добије: 3-г. Гоге опет почну зидати зид са западне стране; 15-г. дигоше нови зид, планирају нови олтар, хоће стару трапезу да разоре а нову да сазидају;

16-г. Срби се скупише и њих двадесет ходу код владике, па му рекоше: ми нашу стару дедовину не дамо да Гоге разваљују. зато кажи гогама да престану градити цркву, владика ходе с четира Србина и каза им да даље не разваљују цркву, но Гоге не послушаше, зато владика ходе правитељству, које одмах пошље гаваза, те заповеди Гогама да не разваљују цркву; 17-г. Гоге дадоше мушуру молбу, у којој моле да им се дозволи градити цркву, но паша рече ударите телеграм баба Алији (великом везиру) и шеих-ил-исламу, па што вам отуд дође, Гоге телеграфишу, дав за телеграф 470 гроша: 20-г. умре у тамници један Србин из Гнилана, који је три године тамновао што је украо 3 оке масти, и паша нареди да се укопа у гробље код св. Спаса, како би штогод од тога било, кад га довеше до гробља, Гоге почну бранити да се у њихова гробља укопа, и Гоге задену једном Србину пушку за појас, а Гоге: Марко, Ђурица и Таса Симин ходу, а јадан мртвац Србин оста не укопан, и онако му труп усмрдео у сред гробља непокривен да га пси турски једу, Гоге научени од мушура у исто доба још заурликаше: "мети Мухамед! ево ђаур с оружјем међу нама!" цандари овог склептају па одвуку кундачећи у полицију;

21-г. дође из Цариграда од патријаршије епистолија, писата пола грчким, а пола бугарским језиком, са печатом патријарховим на врху, у којој стоји да се Срби укопавају у једна гробља с

Гогама, да у цркви св. Спаса буде један епитроп српски, а један гогски, црква се несме звати ни гогском ни српском, но православном. Ову епистолију владика одмах однесе мушуру, и мушур заповеди да се онај из Гнилана одмах укопа: 25-г. дође телеграф Гогама у којем пише: "ми смо ваш телеграф примили, но решење ваше зависи од епистолије, која је код владике Мелентије." 28-г. Гоге, научени мушуром, начинише тужбу на владика и послаше Алији великом везиру у Цариграду; 30-г. пет Срба ходоше с владиком код мушура да ишту кључеве од цркве, а на позив мушура дођу преко 40 друга од Гога, Срби заискаше кључеве, но мушур рече владици: "ето код тебе је један кључ, па иди те служи!" владика му рече: "брава је размењена, од које је код мене кључ," а Гоге сви у глас: "он је хајдук, па смо се бојали да нам не опљени цркву," на ово владика скочи и ходе рекав, ја тражим доказ што сам назван хајдуком:

1-г Августа Гоге дадоше молбу мушуру, да им дозволи цркву да је њихова, мушур позва меџлис и рече му, ова црква (св. Спас) треба да је само гогска, јер Срби имају две цркве и сопствена гробља, што потврди Дервиш Фета бегов син, сад начинише мазбату за у Цариград, но потерав Гигу Јанићевића да се на њу потпише, овај одговори: "ја то несмем чинити без знања народа." 2-г. чујаху се вике од Гога, који најгадније а гнусније обезчастиваху владика Мелентију, и то све близу св. Спаса у јутру рано: 6-г. на рођени дан Јосифа цара Аустроугарског, ходе код конзула аустриског на визиту владика Мелентије, но за њим одмах и њих шест од Гога; 12-г. Владика телеграфира патријаршији, да пошље решење распре око св. Спаса, но добио је одговор да је писмо послано још 27-г Јула мушуру, па почем је писмо код мушура а овај у Нишу, то се још ова ствар незна; 15-г. Владика нареди, да свештеници српски служе у цркви св. Спаса, но Гоге им не допустише; 17-г. по заповести владике сјединише се гогски и српски свештеници, разделив нурију по махалама;

18-г. Гоге позваше поп Арсу и рекоше му да врати нурију, што му је одредио владика, и он врати примив месечне плате од Гога 150 гроша: 20-г. умре једно дете гогско у српској мали, и пође да га опева српски поп, но Гоге не дозволише, него га опева њихов распоп Лазар, а срп. попа изгураше напоље; 26-г. дође у Призрен г. М. С. Милојевић, бави се тајно преобучен у Призрену 3 дана, ходајући по овом и околини, и нејављајући се од Срба никоме до Сими Игуменовићу, долази и у школе а испитива децу и женску и мушку, а Турци су га још пре 13 дана тражили по Призрену и околини, и знали су да ће да дође, па по нахији поставили страже, где се нађе да се убије; 21-г. позва владика поп Лазу и скину му петрахил, што је опевао дете у туђој нурији; 22-г. позва владика гогског свештеника Арсу па му рече: по наредби г. Јастребова мораш бити поп и Србима и Гогама, но он то одказа; 23-г. скупи владика Србе па им рече да нађу човека кога ће да запопи место поп Арсе, а Срби изберу хаџи Арсу Савића;

25-г. дође писмо из Цариграда од Сидријазема у ком налаже, да се ствар око св. Спаса реши по епистолији а не другчије. 27-г. владика зајакони хаџи Арсу новоизабратог за попа; 28-г. умре жена гогска, владика посла српског попа. да је опева, но Гоге недадоше, па је закопаше без опела, данас дође и мушур из Ниша: 29-г. умре Марко ципелар Гога, но Гоге га закопаше без опела, само да га неби опевао српски поп, а њихова два попа су без петрахила, данас Гоге телеграфирају тужећи владика да немају попа, нити им се служи, а сахдријазем одговори да решење те ствари зависи од епистолије, која је код владике; 30-г. владика запопи хаџи Арсу у цркви св. Ђурђа; 31-г. владика позва неколико знатнијих Гога, па им рече, да сваки поп мора вршити свештена дјејства како у гогској тако и у српској кући у својој нурији, па појиска кључеве црквене од Гога, но ови одговорише: "ми недамо цркву,"

1-г септембра умре једна жена гогска из нурије поп Тодора, Гоге нехтеше да ју поп опева, но некаки Димка посипав је са зејтином и вином, укопаше је: 2-г. Срби начине с владиком писмо потврђено са 100 печата, па га пошљу у Цариград у патријаршију, у ком јављају да се Гоге с њима немогу сложити све дотле док не позову оне, који су од Гога одређени, да их заступају у Цариграду; 3-г. Гоге тужише владика код мушура, овај позва владика и покажс му тужбу, но владика му рече, биће мира кад Гоге даду кључеве Србима, и с поповима се укопавају, али паша оста противан томе: 5-г. владика написа писмо па га посла мушуру, у ком га протестира, што се меша у црквене послове,

кад му је заповеђено да то не чини, но, зато што је писмо написано било грчким језиком, мушур га није примио; 6-г. Гоге опет дадоше молбу мушуру, но мушур им ништа неодговори;

7-г. владика написа писмо турским језиком пређашњег садржаја (од 5-г) па га посла по Лазару Поповићу, на које доби одговор од мушура, да признаје да је црква св. Спаса српска, а не гогска, данас Гоге ходоше мушуру, да траже одговор на пређашњу тужбу, овај их не пусти к себи, но посла Зулфик бега и Гигу Јанићевића, који им кажу, да од сада у будуће не долазе код мушура, но да иду код владике, па да од њега захтевају да им реши ову ствар: 18-г. Мушур и аустриски конзул Липић позову гогске свештенике, који су без петрахиља, па им рекну да децу, и без благослова митрополитовог, која нису кршћена, могу крстити, те тако крстише четворо деце; 19 г. зађоше гогски свештеници по кућама, те светише водицу; 24-г. распоп Арса укопа, без благослова митрополитовог, дете Тасе Тоскића; 3-г октомбра распоп Лаза укопа дете, такође без благослова; 4-г распоп Арса венча без благослова Војиног сина;

6-г дође из патријаршије писмо, да се гогски свештеници, ако се не опросту распре, ставе под епитимију, но ови и даље врше свештенодјејства; 25-г распопови гогски служише у св. Спаса; 26-г распопови гогски кршише колаче у кућама гогским; 28-г. Гоге хтедијаху да венчају испрошену девојку српску за сина Митра Балашкина, но Срби недадоше, зато Гоге бацише молбу мушуру, па пошто им овај ништа неодговори, они испросише другу у Гоге Митра Зубана и одмах је венча распоп Арса; 8-г новембра распоп Арса венча, без благослова, сина Дина Мајмагова са ћерком Ђорђа Бугара; 12-г децембра ходу Гоге код Мушура молећи га, да им дозволи да отворе цркву, но овај им недопусти; 15-г дође клетвена књига на гогске попове, али Срби недадоше да се одма прочита, не били се смирили; 22-г ходу Гоге код владике молећи га да им дозволи да могу служити њихови попови у св.Спаса, овај им рече, они су ваши попова, но почем су без петрахиља и под клетвом патријаршиском, то они немогу служити, но да вам дам попове с петрахиљом нека ви они служе, онда Гоге рекоше, ми имамо мушура па ће он нам отворити цркву, и одма устану и ходу најпре код аустроугарског конзула Липића, а затим и код мушура, који им дозволише да могу служити;

22-г. Гоге цркву отворише и служише њихови распопови; 24-г у цркви св. Ђурђа прочита се клетвена епистолији од патријарха на гогске распопове; 25-г. Гоге отворише цркву и њихови клетвени распопови Арса и Лаза служише у њој; 26-г. такође служише гогски распопови у цркви св. Спаса, као и 27-г; 28-г. распопови опеваше умрлу жену Гоге Кајчета, која је била српкиња; 1871 год. 1-г Јануара Гоге цркву отворише и њихови распопови служише; 5 6 и 7 такође и по кућама, где који слави, по обичају служише и пресвете дигоше;

24 25 27 и 30 и 2-г Фебруара Гоге опет цркву отворише и њихови распопови служише на Сретење господње, а 5 Јануара прошлог месеца мени су Арнаути у Љуми отели девојку Анђу, и држали ме њих 45 (или 450) људи три дана у затвору и под стражом, плашећи ме свакојаким начином, а девојку Анђу излажући свакојаким мукама, час боцкајући је ножевима, час надносећи над ватру и у диму да је спале, час надносећи над Дрим и потезајући ножевима да одсеку конопац, на ком је висила, па да се сурва са литице висећи у ваздуху у овај, час бијући је, давећи, бодећи и т. д. о чему сам најопширније извештавао г. М. С. Милојевића као што је познато, но кад дођоше 24 жандара те ме избавише овог насиља опоменух се речима псалмопевца: **„Ѡ скорбы призвахъ Господа и Ѡслыша ма въ пространство, Господь мнѣ помощникъ и азъ воззрю на крагы моа. Господь мнѣ помощникъ и неѠбоюса что сотворитъ ѣловѣкъ мнѣ; благо есть надѣатиса на Господа, нежели Ѡповати на князи Ѡвишѣдше обидоша ма и именемъ господнимъ противлахса имъ.“**

Кад се избавих овог насиља, а пошто дођем у Призрен, ходем у митрополију код владике, да ми да благослов, да могу ићи у Србију, па одавде у Цариград. а он ми расплакавши се рече: "иди с благословом мојим!" и тако ти ја изађем из митрополије 1-г Фебруара ноћу у три сата, понев са собом писма, која ми је дао владика за у Цариград; 2 г. пођем из Призрена пре зоре, а оно велики

снег и увече стигох у Дуље, а преноћио сам у арнаутском хану лежећи на голој земљи: 3-г. из Дуљана, прошав покрај Приштине, дођем у крушевачки хан, гди се на питања ханџије јавим да сам калуђер; 4-г. на подне дођем у Вучитрн у кући п...а Д...а, и одмах око мене скупе се п... вучитрнски упитав се, зашто сам дошао, а ја им рекох: "митрополит кроз неки дан путује за у Цариград, па сам пошао да скупим мирију, јер му требају новци, и наручио је да један од ... самном пође у Митровицу, да и тамо скупим мирију," те један од њих ч опреми се и пођемо одмах, те низ Ситницу у Митровицу дођемо код једног верног Србина по имену Ђ. . који ме је врло добро дочекао, а коме показав моју намеру, нађе ми једног верног Србина који ме допрати до у У. ... исту ноћ;

5-г. из Митровице, преко смрзнуте Ситнице, покрај Ибра, стигох увече у село Копариће у кући Г. . . п. . . и врло доброг човека, који ме сутра дан по уговору нашем, испрати са својим сином У..., а овај ме допрати до куће В. . . гди смо стигли у подне; 3-г. дошав овде и исказав своју намеру овај ме одмах у поноћи допрати до на ј. . . к. . . одакле се овај врати кући, а ја остах у караули до зоре; 7-г. пођем са српским пандуром из карауле, и на подне стигнемо у Рашку, одакле пођем за у Павлицу и ноћим у манастиру ; 8-г. из Павлице, преко Кобасице стигнем у рибничку механу, овде су нам биле покладе; 9-г. из Рибнице дођем у Карановац и ту преноћим; 10-г. из Карановца у Тополу и ту преноћим; 11-г. из Тополе у Репињу и ту преноћим; 12-г. из Репиња стигнем у Крагујевац гди ноћим.

Овде се упознам са мајором Велимиром, који ми одвев ме у тополивницу, показа сву снагу српских синова, овде у тополивници видео сам све од најмање ствари па до највећег топа, ту сам видео како је дивно уређено све, прогледав и квартире војничке, ту дознам да се српским војницима плаћа на месец плата, а не пошто прођу 8, 10, па и 12 месеца као у Турској; 13-г. из Крагујевца пођем за у Београд и стигнем у вече, гди се задржах 23 дана, бивши светован од мојих пријатеља, а нарочито целог старосрбијанско-босанско и херцеговачког г. М. С. М. и кад дамшив пође Дунавом кренем се за у Цариград;

7 г марта из Београд пођем за у Цариград на дамшиву "меркуру" и у вече довезох се до Оршаве; 8-г. из Оршаве у другом дамшиву ушав, прошав Турн-Северин, покрај Радујевца, довезох се до Видина; 9-г- из Видина, покрај Лом паланке и Орахова прошав, заустави се дамшив у Пек, па одавде прошав Никопољ, Турна магарево, Свиштов и влашки Земнич, гди стигосмо у 8 сати по турски, дођемо у вече у Рушчук у ком пробависмо две вечери; 11-г. из Рушчука пођосмо у железна кола за у Варну, гди стигосмо у један сат ноћу, а из Варне, после 2 сата, ушав у немачки дамшив "Карлота" кренемо пут Цариграду;

12-г. стигосмо у Цариград у 5 сати и одмах ходем у Фењер малу на квартир код ираклиског митрополита Панарета, који ме, кад му показах писмо од г. Мелентије, у ком пише како сам страдао од Арнаута лепо прими и рече: "зар си још жив?" па ме одреди у једну собу са Томом и Младеном; 13-г. пођох код патријарха Глигорија и пошто му кажем за насиље што су самном учинили Арнаути отев ми девојку, и ствар око св. Спаса. ходем у с ... аг... к ... г. Хр..., па одавде с њим код р ... конзула Иг. ...; 14-г. телеграфе и писма с одговорима послах у Призрен владики Мелентији; 16-г. из Призрена од владике Мелентија примих телеграф, у ком да ће ми одговор са писмом послати; 21-г. дадох молбу самом руком Сидриазему Али паши, са овим садржајем у Љуму изидоше ми Арнаути и отеше ми девојку, коју сам био повео овде у Цариград да и пред вама каже да неће да се потурчи, и многа насиља Арнаути чине хришћанима, да се не може трпети, па после тога и Гоге, научени Исмаил пашом и Бискупом Бучерилом и конзулом Липићем, којих само 80 куће има, хоћеју да нам отму нашу старину, ми ово трпети неможемо у здравље светлога Султана, на које добих одговор, да ћу кроз три дана добити решење;

22-г. примих телеграф из Призрена од Срба, у којем ми јављају, да је распоп Лаза с гогама подписао се под западњаке, и служи на латинском језику у нашој цркви св. Спаса, ми смо за ово јавили патријарху; 23-г. послах писмо из Цариграда у Призрен владики Мелентији и народу, у којем јављам, да сам њихов телеграф примио и одмах га однео р ... к ... Иг... и А ... С... г. Ф ... Х ..., а после однесем га самом садриязему Алији паши, који одмах у име баба Алије, заповеди свом мухурдару Муставу, те овај начини писмо и посла га у Призрен латинима, да ови несмеју служити у православној цркви;

24-г. примих телеграф из Призрена од Срба преко Приштине у којем ми пишу, да телеграф покажем Алији министру и патријарху Григорију, да се старам за народ као што треба и то да израдим да се г. Липић аустриски конзул немеша у црквене ствари, јер ево он веле већ годину дана иде против наше вере; 29-г. примих телеграф од призренског владике и од народа писмо, у ком ми јављају, да за девојку уграбљену још се ништа незна ни гди је, а што се тиче св. Спаса, кључеве од њега Гога још не даду, распоп Лаза а Арса у апсу су, а Мубариш, који је одређен да их води у св. Гору, још седи овамо очекујући заповест отуда; данас примих и писмо од општинара у пакету митрополитовом, који ми као и Томи Х. Кољином вели: сети се велике невоље, коју си овамо оставио, труди се колико можеш више за народ, договарај се с ким знаш за ствар, за коју си тамо отишао, како би ти труд био крунисан круном успјеха, а ми ћемо се молити Богу да ти он награду за твој велики труд наплати, јер ми то наплатити нисмо у стању никад, опомињући те по други пут да не сврнеш с пута, ком са намењен да идеш, и поздрављајући те срдечно остајемо твоја једноверна браћа општинари призренски: Захарија поп Илић, Никола Јовановић, Анта, Томић, Спаса Стојановић, Јован Чемерицић, Јован Здравковић, Јован Синадиновић, Лазар Петровић, Јован Стефановић, Митар Крстић, Ђорђе Стојановић, Хаџи Марко, Хаџи Спаса, Стефан Антић, Младен Марковић, Лаза Поповић;

30-г. послах писмо из Цариграда у Призрен владике и народу, у ком јављам, да сам послани телеграф из Призрена примио, па пошто сам га показао коме треба, отишао сам у аустриски конзулат и конзулу тужио се на Липића призренског конзула, што се он меша у црквене ствари и освојава од Срба цркву, па је даје Гогама, и упитао сам га да ли је он то чинио по наредби његовој или самоволно, но овај ми одговори да то све није истина, а кад му покасах телеграф, овај узме телеграф и преписа га, па одма телеграфира тамо у Призрену Липићу, коме налаже да се не меша у будуће у српске послове, но да гледа свој посао, затим ходем код великог везира, коме показаз телеграф и писмо са подписима, он телеграфира одмах Сафет паши, да овај скуп комисију од Срба и Гога, па чија је црква његови и кључеви, а девојка уграбљена, да се нађе ма гди било;

4-г Априла из Призрена примих писмо од митрополита и народа у ком јавља да су сва моја писма и телеграфе примили и јављају ми да народ једва чека да прими кључеве од цркве св. Спаса, од које су кључеви још у хућумата, ово стоји у владичином писму, а у народњем опет ово, латински бискуп Бучерели, обећава гогама да ће им освојити цркву, па макар и у Цариград ишао, само ако они признају његову власт над собом, поведу се за њим, па им обећа да ће им и распопове Лазу и Арсу из тавнице пустити, но ако се они покатоличе, с њима наше ћерке и сестре веру да промене нећемо допустити,

особито нам је мучно што се и валија за бискупом поведе, који у очи лазареве суботе пушти оба распопа из хапса, а ови одмах ходоше к бискупу и узев од њега дозволење служише латински, у св. Спаса и вечерњу, и јутрењу с литургијом, да нам неби с овим што наудили, ми одмах на лазареву суботу дадосмо молбу валији, да им забрани у будуће служити у нашој цркви и латински, валија нам на ово одговори: "за ову се ствар суди римска и цариградска патријаршија, те док не дође из Цариграда заповест то мора тако остати," ми зајискасмо да се црква затвори, а он нам испрва ништа не одговори, па после разбравши да смо ми телеграфирали патријаршији и вама, да нам отме цркву од Гога, јер ће мо је иначе сами отимати, нареди да се црква несме отварати, а јављају ми и то да девојке Анђе још нигде нема, јер је власт нетражи, препоручујући ми напоследку да браним права народна и поздрављајући твоји доброжелатељи: Захарија П. Илић, Ђорђе Стојановић, Лазар Поповић, Спаса Стојановић, Анта Николић, Ђорђе Симић, Михајил Ђорђевић, Никола Јовановић, Тона Славковић, Ђорђе Спасић, Тома Настић, Коста Марковић," а у писму из Призрена од Срба самом патријарху били су ови подписи : "Захарија П. Илић, Ђорђе Стојановић, Митар Крстић, поп Јован Станимировић. поп Јован поп Симин, поп Христа Милетовић, поп Годор Поповић, поп Арса, Младен Марковић, Стеван Стојановић., Спаса Стојановић, Јован Стевановић, Ђорђе Стевановић, Лаза Иконовић, Васиљ Анастасовић, Анта Томић, Коста Лазаревић, Гига Јовановић, Јанаћ Томић, Станимир Андрејић. Младен Михајиловић, Коста Марковић, Живко Алексић, Митар Урошевић, Евта Савић, Тома Настић, Јован Синадиновић, Михајило Ђорђевић, Лазар Петровић, Тома Поповић,

Спаса Стојановић, Анта Николић, Ђорђе Симин, Мика Ђорђевић, Никола Јовановић, Ђорђе Спасојевић, Лука Трифуновић;

6-г. послах писмо владици и народу у Призрену, у ком јављам да сам послата ми писма од њих, показао гди треба, а у једно шаљем им и план св. Спаса, ког сам израдио, предао садразему, определив колико у којој махали има српских, а колико гогских кућа, које су око цркве; 7-г. из Призрена примих телеграф од Лазара брата, који ми јавља, у име народа, да, у две поште није јављено ништа о црквеној ствари; 8-г. из Цариграда телеграфирах владици и народу, да сам три писма. послао њима једно 21-г друго 30-г Марта, а треће 6-г Априла; 5-г.

Предадох писмо Игњатијеву, у ком се тужим на турска насиља, што Турци грабе девојке српске а власт зато и кад зна не само неће да брани, него још и подпомаже насилнике, што латини затварају српске задужбине, што су на нас скочили и папиштани, и аустријанци да задужбине наших славних предака освоје, и најпосле молим да ми изволи дати савета, како би могао најзгоднијим начином добити парницу, и још му јављам и то да уграбљену девојку Турци још нису вратили родбини, јер зато неће ни да зна призренски валија Сафет паша, а он ми одговори: "буди стрпљен па ћеш добити парницу, садразем је писао Сафет паши и заповедио му да девојку мора макар под земљом наћи и родбини је вратити, а црква ће се дати не гогома, ни латинима, само вам ваља да се подпишете под бугарску екзархију, на шта не пристадох: "а њему беше одвећ криво питајући" а да ви не мислите тражити пећску патријаршију: "па кад му рекох не, он се мало стиша;

11-г, у Цариграду из Призрена примих писмо од народа и митрополита, у ком ми пишу, да им Сафет никакво решење од садразема непоказује, нити девојку тражи, да је извади из Турских руку, јављају да је црква још затворена; 13-г. послах из Цариграда у Призрену митрополиту и народу писмо, у ком им јављам, да од сада, ако Сафет паша ненађе девојку, и некаже ви писмо од садразема послато му, Срби који су у мецлису, нек у овој не иду више, но на позив паше кажите да ви у мецлис ићи нећете, кад овде за вас суда нема, будите стрпљени па ће све изаћи за руком, као што ми желимо, ја ћу овде седити дотле док цркву не повратим из гогских руку и уграбљену девојку неисчупам из турских руку, почем трошка ни најмање немам, то молим пошљите ми; 20-г. послах писмо из Цариграда у Призрен мом брату Лазару, у ком га питам, да ми јави, јели слога у народу, и да није што Сафет паша учинио Србима, почем нисам од Срба добио никаквог извешћа за две недеље;

25-г. добих из Призрена три писма, једно од митрополита, а два од Срба, у којима ми пише ово у митрополитовом: "по вашим писмима овамо се ништа не ради, Сафет још и до данас девојку није нашао, но једнако каже да ју тражи, па не може да је нађе, кључеве од цркве још нисмо добили, и нећемо их добити дотле, док строга заповест не дође Сафету, народње писмо јави одма патријарху," а у двама народним стоји ово: "добив писма ваша, дознадосмо, да се и његова светост вселенски патријарх живо заузима око тога да дивљи вуци не подаве православно стадо," и јављају ми да је црква по милости Сафет паше, Липића, и Бучерела још затворена и до данас валија нити нам је кључеве дао, нити нам телеграф садриаземов показао, кад је се требала да састави комисија онда је Сафет водио некакe сплетке са Липићем и Бучерелом као и онда кад су му из Цариграда телеграфирали да пошље решење смешане комисије, како би другу комисију из лажних Латина и Турака саставио, која би посведочила да је црква св. Спаса гогска још од 200 год. пред,

негледајући што је једна комисија, по заповести великог везира, била састављена и праву страну (нашу) потврдила, чега ради су и Турци и Гоге заједно с нама благодарили валији паши, зато кад је Сафет хтео да сазове другу комисију и у њу позвао владику Мелентију, ми му нададосмо ићи, но одговорисмо, већ је једна комисија била састављена, по заповести великог везира, и свој посао свршила, тога ради друга није ни потребна, а што нас зовеш да се судимо с латинима и конзулом Липићем, ми с њима никаква посла немамо, но с гогома. који хоће да нам нашу цркву отму, па почем су и они признали папу и полатинили се, то нек иду у латинску цркву, а нама нек предаду нашу цркву.

Кад смо неки од нас однели Сафету писмо, он и не прочита га целог поцепа га, па се раздере, што г. Мелентија недолази у комисију, а писмоноше одговорише му не да му народ да се с латинима суди, на што се он још горе раздра и рече да му се одмах пошљу од Срба неки образованији људи у

комисију, но они рекоше да они доћи неће кад ви образоване људе протерујете, а сиротињске молбе цепате значи да ни у царском суду нема правде за сиротињу, ово су зато рекли што је уочи Ускрса Сафет, наговорен Балтом гавазем аустријског коузула и бискупом Бучерелом, забранио Србима укопати једно сироче у св. Спаса гробље, чега ради су и неколико од Срба отишли Сафету да га моле, но тамо застану Балту и Бучерела, који бејаху дошли да се с нашим Србима суде у место Гога, али како су почели да говоре, наши им одговоре да они и незнају који су они, нити с њим имају шта, а Стеван рече да се у царском суду само туђинима право суди, а раји не, која живи у цајској земљи, на које га речи Сафет истина истера, али морао је да дозволи да се дете укопа.

После овога сазва шест од Турака у комисију, и упитав их ко има права над црквом, три од њи одговоре да је црква гогска пре од 70 год. но један од њих одговори да им сведочанства ни су истина, јер ја знам (рече) да је поменута црква св. Спаса била српска пре Косова заједно са гробљем, а кад су се почели Гоге насељавати у Призрену пре 70 год. били су у цркви и њихови епитропи покрај српских, па су зато Турци звали да је црква гогска, а овако је исто и хаџи Осман показао у првој, комисији, но Сафет начини мазбату по говору прве тројице, али кад се није хтео на њој да подпише Тевдердар, и муфетиш хјукам, но тражили да се мазбата друга начини и пошаље у Цариград, онда валија заповеди да се напише друга маздата, по решењу прве комисаје, и пошаље у Цариграду. Саставив другу комисију мислио је Сафет, да од нас неки тамо иде, те да се суди са Бучерелом и Балтом, но му за руком не изађе, моли велику порту да заповеди што пре Сафету да кључеве од цркве преда нама, јер је грехота да је црква још затворена, и моли да се распоп Лаза и Арса одавде протерају, они једини подбуњују народ и саблазњавају га, те се овај одрече њедра православне цркве, јер бубашир, који је одређен да их води у св. Гори, понео је само пицмо са подписима од Гога.

За девојку Анђу чујемо да је у неком селу, и власт одмах би је нашла само да је потражи, но то је зло што неће," 27-г. послах из Цариграда у Призрен писмо, у ком јављам, да сам наново дао молбу самом садразему Али паши у којој пишем да је Сафет још гори, од пређашњег Смаил паше, тужим га што Сафет по заповести његовој не даје кључеве Србима, нити тражи уграбљену девојку, он туђи наше људе од себе за чест Латина, а царској раји не суди по царском хуђумату (суду), "ако за ово има заповести од светлог султана, ви нам кажите, па ћемо ићи одкуд смо и дошли, но само нам одредите место гди ћемо живети јер се у Призрену даље живети не може," кад ово чу садразем, начини писмо и мени га хтеде дати да га донесем тамо у Призрену Сафету, по ја му одговорих, да у Призрен не могу ићи дотле, док се уграбљена девојка не врати родбини, и кључеви од цркве св. Спаса не предаду Србима, и он одма телеграфира Сафету да девојку уграбљену од Арнаута врати кући, а за цркву да поступи по писму које је одмах по пошти послао;

28-г примих телеграф из Призрена од народа у коме ми јавља, да је девојка Анђа нађена, и пошто су је испитали пред митрополитом и 61-м Србином и Турчином, паша ју је оставио у свој харем и задржао за четири дана са још две жене хришћанске, док, не дође заповест од садразема, она је на испиту показала сва своја најужаснија страдања и да су је на силу силовали, е да би се тако приволела, као и то, да се никако турчити неће, но да је увек права хришћанка; 2-г маја, добих писмо послато ми из Призрена од митрополита и народа са 160 подписа, у коме ми јавља, да су Гоге умрлог неког покатоличког Гогу закопали у православно гробље св. Спаса, због чега је митрополит, са двама општинарима, отишао код Сафета и молио га да забрани Гогама погребавати своје поримокатоличене мртваце у нашем православном гробљу, но валија је ову молбу одбио, и дао дозволење Гогама, да могу и другог свог мртваца укопати у гробљу св. Спаса, а да би се оправдао пред народом он посла у шест часова свог ађутанта са двојицом од Гога, да овај каже да су Гоге казали пред пашом, да су они сами купили то место за гробље, на чему им је владика одговорио, да је место купљено за паре свог православног народа призренског, а почем су Гоге римокатолици, то им не може допустити да се копају у православно гробље, но владикине речи остадоше као глас вапијућег у пустињи, јер Гоге истог дана у 7 сахати укопаше и другог свог мртваца у гробље св. Спаса;

данас примих и друго писмо из Призрена од Срба са 85 подписа, који ми јављају као и у горњем и т. д. да је неки умрљо од поримокатоличени Гога, за кога одмах одух Бучерел, Липић и

Балта, да моле пашу да им дозволи погребсти умрлог Гогу у гробље св. Спаса, кад то спазимо ми пошљемо одма тројицу од Срба да моле пашу, да забрани Гогама упожавати свог мртваца у наша гробља, и овај забрани, одредивши жандаре из куле пантелијске, да не даду Гогама доћи да копају гроб у гробљу св. Спаса, но кад валија изађе у шетњу и одмах за њим Бискуп и Балта, израдише код њега да могу погребсти умрлог Гогу у српско гробље, и опевавши га у цркви св. Спаса, сахране га у гробље св. Спаса,

овај њихов мртац био је из Поток мале, и Гогама било је много ближе да га сахране у латинско гробље, али они ове сахранише само за инат, ми смо хтели ово да протестирамо но до тога није нам ни стало, кад сам Сафет за част бискупа и Липића хоће да нам нашу цркву отме и латинима да, уопште за чест Бучирела и Липића, хоће нам нашу веру и цркву да утамани, Сафет једино се стара да учини какву сметњу међу нама, да с тим нас обеди, а себс, Бучерела и Липића, оправда, но далеко је забасао, питај садразема, је ли он то допустио да се црква наша нама затвара. а Гогама у свако доба отвара, питај, је ли аустриском конзулу намењено да се меша у црквене послове, па, ако ко му је дао то право да чини, је ли од садразема дозвољено да се Гоге, као римокатолици сахрањују у наша гробља, или није? у кратко тражи одговор од његовог височества Али паше на ове четири тачке:

- 1-во зашто се овде гази православна црква,
- 2-го зашто се хоће до даде српска црква латинима;
- 3-ће зашто се бискупу и Липићу толико чини као туђим поданицима, и
- 4 зашто се народ наш наводи у такво стање да неможе даље трпети,

за уграбљену девојку Анђу, час чујемо да је у овом селу, час у оном и т. д., а Сафет је никако нетражи; а и кад је послао да се тражи он најпре људе пошље, који јаве код куће тог Арнаутина, и онај се заједно с ком сакрије, а кад би је баш хтео да тражи нашао би је за два сахата, Сафет је једном звао отца тог што је уграбио девојку, па га одмах пуштио, тобож да иде кући да доведе сина и девојку, па је после месец дана опет дозвоао га, и тек сад затворио: 4-г послах из Цариграда у Призрен митрополиту и народу писмо у ком Питам да ми јаве је ли им Сафет предао кључеве црквене и вратио уграбљену девојку, и јављам да сам однев њихова писма садразему, сам ми садразем рекао, да је већ посао свршен, казао ми је да је рекао патријарху да пише владици, као што је Сафет паши писао, и питам их да ми јаве час пре да ли је Сафет извршио заповест садраземову или није, а ако није извршио да знају да ће с њим бити тако исто као са Смајил пашом, јер му је строга заповест наложена да отме девојку од Арнаута и да је родбини да, као и то да кључеве црквене преда;

8-г примих телеграф из Призрена од Срба, у коме ми јављају да им Сафет још девојку уграбљену није дао, но је једнако држи у харему мутесарифа, као и то да им још кључеви црквени нису предати; 9-г из Призрена примих послато ми писмо од владике и народа са 108 потписа у коме ми одају захвалност што за народ радим и желе ми да се мој велики труд крунише круном успјеха, јављајући ми да је Сафет паша Анђу већ испустио из харема, но пре тога валија је довнао био митрополита, Ђурђа Дрвара и Јевту Угара, и пошто су се ови у меџлису скупили гди је био и Коста Марковић и Ђорђе Иштиплија, и објавив им да је њих дозвоао за то да по други пут испитају Анђу, владика рече: "по закону земаљском и божијем један пут се треба да испита, и ми смо то учинили, то понаврати нећемо,"

но пошто га салети Сафет да то мора бити на сваки начин, он пристаде да се и по други пут Анђа испита, и кад су је испитали шта је с њом било и како да каже, она је почела причати овако: "најпре ме је уграбио Јопин син код ког сам после недеље дана доведена у Призрен па се с њим судила, и пошто сам седела код куће 40 дана, пошла сам с поп Јованом поп Васиљевићем и Омајил пашом у Цариград, и кад смо изашли из Призрена стигну нас жандари, који су послани били да мене и попа врате, поп се није хтео никако повратити, ни мене пустити; но је се сам против жандара, који је било 12 бранио, док се ови нису морали да врате, и узмемо пут Скадру, да би тако омели потеру, а не Скопљу. Кад смо били у Љуми изађоше пред нас 450 Арнаута и нас уфатише, мене опет одведоше у кућу Јопину, гди сам до данас пробавила бивши сакривена и приморавана свакојаким мукама да се

потурчим, но ме нису могли да принуде, јер сам ја рођена од хришћанских православних српских родитеља, ја сам хришћанка па макар ме и живота стало," и све што ти је познато, па кад је ово разумео валија одмах је телеграфирао у Цариград и питао Али пашу да ли девојку уграбљену може нама вратити, а за време наредио је да проведе у кући мутесарифа са једном од хришћанских жена, јављају ми да су ми телеграфом преко Приштине све ово саопштили и шаљу ми преко Лазара Икономовића 10 златних мекидија; 11-г примих из Призрена телеграф од брата мог Лазара, у име народа, писан грчким писменима а Француским речима у коме ми јавља да Сафет паша још није уграбљену девојку Анђу пустио, зато ми и налаже да се старам да ју што пре ишчупам из турских руку;

11 -г послах из Цариграда писмо митрополиту и народу, у коме јављам да сам показивао писма њихова садразему, садразем сам телеграфирао Сафету, да овај уграбљену девојку Анђу одма врати родбини а у једно шиљем и епистолију св. Спаса т.ј. решење велике порте да буде црква нама враћена; 12-г примих телеграф из Призрена од мог брата Лазара, у име целог народа, из ког дознадох да је девојка Анђа враћена Србима; 16-г примих писмо из Призрена од митрополита призренског Мелентија, који је послано 6-г а овог је садржаја: "Благоговени поп Јо... е! Молитвујем на вас и благосиљам вас, ваше писмо од 27-г Априла примисмо и не се љутимо на вас нимало, но сердечно благосиљамо, ми знамо врло добро како је у Цариград, но добро сте учинили што сте и писали да чује и други. Девојку Анђу држи валија као у хапсу, у харем код мутесарифа, ја три пута га тражим, он каже како није му дошао одговор од баба Алије да га даде, велик зулум и мученије на девојку се ради, ваш молитвеник рашко-призренски митрополит Мелентије."

Ето, то је писмо од речи до речи од рашко-призренског митрополита; а данас добих и од општине писмо од 6-г у коме ми јавља, да Анђа још није пуштена из харема мутесаривског, на сва моја обећања да ће се скоро пустити јер је сам садразем телеграфирао Сафету да је врати родбини, јављају ми да од свега тога нема ништа, и да је и сам митрополит ишао код Валије, и питао га имали какав одговор за Анђу од садразема и казао му да Анђа мучно живи међу туркињама у харему, но паша му је одговорио да одговора од садразема никаквог није добио, и да ће Анђу држати дотле, док не ухвати Дему сина Јопиног, који ју је уграбио, а још Дему не само да није довео но и нетражи га. Митрополит је ишао опет 5-г овог месеца валији и питао га је ли одговорено за Анђу из Цариграда, но валија му је рекао, да је пре два дана телеграфирао у Цариград за Анђу и да ће добити одговор за два дана, и ако Анђу муче свакојаким мукама, и варају је свакојаким обећањима само да се потурчи, чега ради и она хришћанка, која је с њом једнако прети и поручује да ће бежати од Анђе, јер не може трпети што јој туркиње досађују једнако. Валија је једног циганина са Косова, који се је хтео потурчити, послао да се шета по варошким улицама, са зурлама, бубњевима и добошима, само да би и Анђу преварио, но не испаде му за руком.

Тамо долази први гогски присталица и пријатељ Мектупчи-ефенди, па зато да пазиш добро, да не би овај у договору са протераним Смаил пашом покварио што, а у једно јављају ми и то да је ферман за цркву св. Спаса Сафет паша уништио; 20-г примих телеграф из Призрена од Срба, у ком ми јављају да су моја писма и телеграфе примили, али од Сафет паше кључеве још нису узели; 21-г примих телеграф из Призрена од Срба, у коме јављају да им је Сафет паша кључеве од цркве предао; 23-г примих од призренског митрополита писмо од 12-г у коме ми јавља да девојка још седи у метесаривском харему а и кључеве им Сафет паша још недаје, ишао сам вели код валије пет пута, но све што је одговорио валија ово је: "не јапасам деспот папаз иште цеван даха ђелмеди" и завршује писмо с овим; "кад запечаћивах писмо зва ме валија и предаде ми Анђу;" 23-г примих из Призрена писмо од 13-г овог месеца у коме ми јављају, да нису кључеве од цркве примили, но девојку Анђу да су примили од Сафет паше; 26-г из Цариграда у Призрен благодарих за новце што су ми послали; 30 г примих писмо из Призрена од митрополита, у ком ми описује благодарност Анђе девојке и јавља ми да Сафет и до данас није предао кључеве од цркве. Тога истог дана примих и од Срба, који ми јављају што и митрополит; 28-г маја начиних писмо, па га предадох Али паши, у коме изјављујем благодарност у име народа и молим да ми се да емирнаме, ради сигурног пута, што и добих;

30-г послах писмо из Цариграда. у коме јављам да сам сва њихова писма примио; 4-г Јуна примих писмо из Призрена од митрополита од 21-г прошлог месеца, у ком ми јавља, да су Срби кључеве примили, и да је се Таса Сикн са још десетину Гога повратио у њедру православне цркве, зато ме и позива да се вратим натраг у Призрен; 11-г примих писмо из Призрена од митрополита, од 2-г овог месеца, у коме ми јавља, да је много власт навалила за ђумрук у манастире, и од народа, у коме ми јављају весеље, кад је св. Спас био отворен и служили у њему српски свештеници; 11-г кренем се ја и Тома Х. Кољин из Цариграда после ручка и стигнемо у Варну 12 г, овде ме заптије поведу у сарај и паша ме упита одкуд сам и ко сам? а ја му кажем да из Цариграда путујем и он ме пусти; 12-г кренемо се из Варне и жељезницом стигнемо у Рушчук за 7 сати, овог истог датума после два сата ноћи уђосмо у дамшив и стигнемо у Београд 14-г; и овде ме пријатељи задржаше 8 дана:

22-г кренемо се из Београда пут Призрену гди стигнем 4-г Јула, прошав вроз ова места: Гроцко, Смедерево, Сараорце, Орашје, Хаџи Беговац, Багрдан, Јагодину, Ћуприју, Параћин, Ражањ, Делиград, Алексинац, Ниш, Лесковац, Врању и Гнилане ; 9-г Јула одем и Сафет паши и однесем моје емирнаме са Томом Х. Николићем; 15-г поведем распоп Арсу митрополиту и замолим, те га овај благослови и да му за нурију село Коришу, и тако једног попа већ повратим у њедру православне цркве: 8-г Августа дође у Призрен из Цариграда изасланик гогски Миталче Пемих а дружина му остала у Бањи (Ћустендилу) и повели ыустендилског владику Игњатију, да извиди борбу гогску и српску дав му за попутину 5000 гроша;

18-г Октобра умре Лаза Гога и позва родбина његова и српске свештенике, гди сам и ја био, па кад смо га понели св. Спасу, гогски ђаци почну певати грчки, што ја забраним, но кад се никако не окану, ја онда са осталим свештеницима скинем петрахиљ и ходем кући, не опевав умрлог Гогу; 13-г Новембра Срби се скупе и одредише пет Срба који ће да воде парницу са Игњатијом владиком ыустендилским, а ти су: Зарија Илић доктор призренски, Лазар Икономовић мој брат, Лазар Пећанац, Ђурђе Мирчетовић: 25-г Октобра стиже из Пећи писмо од владике, "да је владика ыустендилски на путу; 26-г Октобра из Призрена телеграфирам владици скопљанском Пајсеју, да ми јави је ли дошо ыустендилски владика у Скопље; 27-г Октобра стиже ми телеграф из Скопља од владике, у коме ми јавља, да ће ми јавити кад дође ыустендилски владика у Скопље, и којим ће путем за у Призрен; 18-г Новембра дође телеграф из Скопља од владике, у коме ми јавља да владика ыустендилски долази у Призрен преко Качаника; 19-г Новембра дође ыустендилски владика у Призрен и на сусрет му изађу од Срба, Никола, зет митрополитов, Петронија, игуман св. Марка, ја и поп Јован Станимировић, но од Гога мало и велико.

Пошто је дошао у митрополију одмах је телеграфирао митрополиту Мелентију, који се је онда налазио у Пећи; 23-г Новембра из Пећи стиже у Призрен телеграф од Мелентија Игњату, у ком јавља да не може доћи у Призрен, но да ће послати епистолију патријарха. Данас умре Гога Митар и Гоге замоле Игњатију, да га њихови распопови. Арса и Лаза опевају, но Срби недопустише, те га опева српски поп Тодор Поповић; 1-г Децембра оде ыустендилски владика Игњатија најпре код Сафета на визиту, па онда у цркву св. Спаса, где сам и ја био, па видев две трапезе у олтару питао ме је: "ово су Гоге са сопственим новцима градили," но ја му одговорим да све што је грађено, грађено је за паре црквене, и још за којешта питајући ме ходе у митрополију, а ја својој кући: 2-г Игњатија скупи у Призрену по неколико људи од Гога и Срба, па почне да их мири, но Гоге заискају од Срба кључеве црквене, и да буде један епитроп у цркву св. Спаса гогски, а један Српски, али Срби не присташе, но захтевају да им Гоге предаду ферман св. Спаса, да се поврате поримокатоличене Гоге у њедру православне цркве, да се преда рачун о приходима и расходима цркве, кад Гоге ово последње чуше одмах усташе и кућама отидоше, јер су се тога највише и бојали, што су појели црквене паре;

5-г Срби дадоше Сафет паши молбу и потражише мазбату да су црквени дућани народни, а не гогски: 7-г Игњатија је био на вечери код Гоге Ђорђа Неме гди се договорише да распоц Лазу пошљу владици Мелентији за благослов; 8-г Срби телеграфираше Мелентији у Пећ, да не благослови распоп Лазу, док се на помире Гоге и Срби; 9-г дође од митрополита писмо из Пећи, у ком јавља да црква није ни српска ни гогска, но православна; 10-г ходе распоп Лаза к владици у Пећ са још двојицом од Гога, понев са собом писмо са 192 потписа, за благослов, но владика га изравна са мирским, али не

да свештенодјествује; 5-г врати се поп Лаза из Пећи с писмом од митрополита; 10-г телеграфираше Гоге патријарху у Цариград, тужећи се на Србе и митрополита;

17-г позва Србе Сафет паша, да им иреда мазбату за дућане, но кад чу за ово владика Игњатије, ходе код Сафета и каза му, да ствар још није свршена, зато и да не да мазбату Србима, и Срби се вратше кућама не примив мазбату; 18-г ходу Срби код владике Игњатија и питаше га зашто је казао паши да не да мазбату Србима; 19-г Срби; скупе се у стару митрополију и послаше писмо патријарху, тужећи Игњатију; 21-г владика Игњатије поведе са собом тридесет Гога у цркву св. Спаса и гледа да ли је све по ферману начињено без да улази у цркву, чудан ли је инцидент наш владика Игњатије: 22-г Игњатија испрати некака писма патријарху у Цариград: 23-г Срби телеграфом моле патријарха Антима, да заповеди Игњатију, да иде из Призрена; 25-г Срби позваше Игњатију у цркву и овај дође, запретив Гогама да нико не иде од њих, данас одпутова из Призрена Сафет паша за у Јању, и испраћен је пуцњавом од 19 топова;

26-г из Цариграда дође нови валија Ферик Галип паша; и 28-г одчита се ферман новог паше; 1872 год. 6-г Јануара Србе позову Игњатију да свешта водицу, владика не дође, но у митрополији освети водицу; 7-г нови валија позва уграбљену Анђу у меџиз, н она и пред њим изказа своју жељу, да је хришћанка; 8 г руковасмо уграбљену Анђу за Јована Димића; 9-г венчах је за реченог Јована; 18-г крсти сина првог кавгације гогског Ђорђе Ђурице, који се је родио пре три месеца; 25-г Игњатије, Ђустендилски владика телеграфира патријарху и моли га да пође за у Ђустендил, јер не може да помири Гоге и Србе; 30-г крстих девојче Мите Гриндића, које је рођено пре два месеца ; 31-г дође телеграф Игњатији од патријаршије, да се задржи у Призрену док епистолија не дође од патрајарха; 1-г Фебруара дође писмо Мелентији у Призрен, које одмах посласмо владика у Нови Пазар, гди се налазио; 8 г дође писмо у Призрену владици Игњатији, у ком га дозива капућехаја да полази у Ђустендил, зато и Игњатије одмах телеграфира митрополиту Мелентији у Нови Пазар и позива га да дође да помири Гоге, јер хоће да иде у Ђустендил;

10-г дође телеграф из Новог Пазара од Мелентије у Призрен Игњатији, у ком му јавља да не може да дође; 13-г Игњатије ходе код валије и каза му да ће већ да иде и да дућани нису црквени но гогски, као и црква, но паша му рече: и црква и дућани нису гогски, ни српски, но народњи; 14-г Игњатије, ходе у Бању; 20-г крстих два детета гогска у цркви св. Спаса, која су рођена једно пре шест, а друго пре пет месеци ; 21-г одоше тројица од Гога Цариграду, да наново тражу цркву св. Спаса, тог истог и ми Срби телеграфом јависмо Мелентији, да је Игњатије отишао; 20-г дође нам писмо из Новог Пазара од Мелентија. у ком јавља да је од патријаршије наређено да се у цркви св. Спаса постави и један епитроп гогски, но да се у њој не чита грчки и ми пристаосмо, али Гоге казаше, да они хоћеју да буду господари од цркве: 1-г Марта Срби писаше писмо патријарху Антиму, у коме му јављају, да Гоге нису хтели пристати како је патријаршија наредила:

13-г пошто Гоге разбише цркву св. Спаса и опљенише у њој ствари у вредности од 4227 1/2 гроша, четири Срба ходу код валије и јавише му, да су Гоге цркву похарали, и у једно појискају и дућане црквене, а паша им дућане уступи, над којима Срби поставише за питропа Лазара Икононовића ; 6-г из Пећи дође Митрополит преко Ђаковице у Призрен и показа епистолију, но ми на њу непристасмо, јер у њој каже да се у цркви св. Спаса постави један епитроп гогски, да се црква гради од прихода црквеног, а да су дућани под школу, (а школа гогска са грчким језиком) и учитељ да се издржавају од прихода дућанских; 9-г скупе се Срби и Гоге, Срби уступају да од Гога један епитроп буде у цркви св. Спаса, а Гоге хоће да су њихови дућани и школа и онда им Срби ово не уступише и тако се разиђоше: 10-г Срби дадоше молбу Ферик Галиб паши да им потврди дућане као и школа да су црквени, што паша и потврди; 14-г послаше Срби у Цариград патрајарху писмо са 110 подписа, у ком јављају, да је по гласу епистолије поступљено, но Гоге никако ово непризнају; 15-г Ферик-Галиб-паша данас сасвим предаде дућане цркви св. Спаса, и протест гогски против овога, не нађе никаквог места у суду ;

17-г Алим надзиратељ Синан пашине џамије са Адемом, дадоше арзовал Ферик Галиб паши, да им овај уступи црквене дућане, који су до саме џамије, валија био би рад да ове дућане отме, и џамији даде, али они припадају цркви св. Спаса, а не Синанпашиној џамији; 29-г гогски изасланици

телеграфом јавише Гогама у Призрен, да ништа немогу учинити у Цариграду дотле, док не зову српске попове да им некрштену децу крсте; 18-г Јула дође од патријарха писмо владици, и ми га одмах пошљемо у Гнилане, у коме му патријарх пише, да распоп Лази опрости све што је досад учинио и благослови га; 27-г телеграфираше Гоге у Цариград патријарху, у ком јављају да им распоп Лаза још није од клетве отпушћен; 1-г Августа из Цариграда дође писмо од патријарха владици, да дозволи поп Лази да може носити петрахил, но не сме свештенодјејствовати; 8-г поп Лаза крстио је петоро гогске деце, без дозволења; 9-г дође из Ниша у Призрен Абдурахман паша, највећи зликовац и утаманиоц Срба, највећи пријатељ бугарски, а непријатељ српски; 12-г умре нека жена гогска. коју Гоге хтедоше да опевају својим распоп Лазом, а не зваше српског попа нуријаша, но Срби не допустише ући у цркву св. Спаса, и они се тужише паши, али им овај рече да зову нуријаша, што они неучинише;

17-г Срби послаше писмо патријарху, у ком га моле да дигне респоп Лазу из Призрена, пошто овај једнако народ буни; 20-г умре жена Тасе Бубарење, Срби им цркву затворе и ходу код валије и јаве да Гоге по заповести нећеју свог нуријаша да им свештенодјејствује, на то паша рече, да Гоге сами закопају мртваца без попа, но Гоге позову распоп Лазу те је опева, па онда је без попа закопаше; 21-г Срби послаше писмо у Гнилане владици Мелентији, да по заповести валије што скорије дође у Призрен; 25-г владика писмом одговори из Гнилана, да до Крстовдана неможе доћи у Призрен; 8-г Септембра из Цариграда дође писмо од патријарха Гогама, у коме јавља да је заповедио владици Мелентији да распоп Лази и нурију да; 4-г ходе из Призрена распоп Лаза у Приштину владици да му да нурију, но владика му одговори, да кроз који дан полази у Призрен па ће му тамо одредити и дати; 8-г дође из Приштине распоп Лаза у Призрен; 10-г дође и владика из Приштие и неколико је пута ишао код паше и говорио му да је црква св. Спаса српска а не гогска, а паша рекао му да зовне поп Лазу, и да му дозволи да може да попује;

1-г Октомбра ходе митрополит у Приштину: 3-г поп Лаза поче јавно да сахрањује мртваце; 17-г дође телеграф из Цариграда Гогама од патријарха, у коме им јавља, да су четири владике решиле да црква буде гогска; 9-г Новембра дође из Влашке учитељ да учи гогску децу грчки; 10-г од владике из Вучитрна дође писмо у Призрен Србима, у коме јавља, да му је цариградски патријарх писао, да су четири владике решиле, да је црква св. Спаса гогска.; 11-г Срби телеграфишу Садразему у Цариград и моле га да непотврди решење патријархово; 13-г из Вучитрна дође од владике писмо у Призрен Србима, у коме јавља да се на сваки начин мора предати црква Гогама; 14-г Срби телеграфирају садразему Мехмет паши, у ком јављају да су цркву св. Спаса. помоћу Али паше, отели од Латина, данас су писали и И..., кога моле да се заузме за ову ствар и да не допусти Гогама да им цркву по други пут узму, а у једно му кажу да ће се одказати од патријаршије, но опет по његовој жељи неће припасти ни Екзарху, већ онима, који их помогну, ако им Гоге цркву узму;

12-г из Приштине од владике дође писмо у Призрен Србима, у коме јавља да полази у Призрен; 14-г Срби телеграфирају Вељану, бившем царском тјелохранитељу, и моле га да им одговор пошље, кад молба цару дође; 15-г Срби послаше из Призрена молбу садразаму и писмо патријарху од све епархије рашко-призренске; 16-г дође владика из Приштине и одмах га валија позва, заповедив му да одмах да кључеве црквене, на што му владика одговори, црква није ни гогска ни српска, но хришћанска, па код њих су и кључеви;

17-г ноћу позва паша владику па му рече, да одмах кључеве црквене да, запретив му, да ће зло проћи, па кад митрополит јави ово народу, којег је био код себе сазвао, народ одважно одговори да пре воли смрт, него допустити да му други светињу на силу узима; 18-г понуде опет Срби поп Јована Икономовића и Тиму Х. Кољина да иду по други пут у Цариграду да се суде с Гогама, и поп је се најпре одупирао томе, но по навалывању да иде, најпосле пристане, па кад су неколико од Срба отишли код С... и јавили му за ово, он им је казао да је поп идући кроз Србије учинио некаку штету, па зато казао им је да не иде поп, но Лаза Поповић, Живко Помочко и Станко Шалнер одредив им месечно свима 1000, а дав им по 2000 гроша за путни трошак; 19-г валија посла жандаре, који ноћу црквена врата разбише и отворише цркву, и сутрадан у вече, кад су хтели Турци са пуцњавом топа свој барјам да објаве, пукао им је топ;

20-г кренуше пут Цариграду изасланици призренског српског народа, да воде парницу са Гогама; 21-г Гоге ходоше, те по налогу валије зазидаше разорена врата црквена, и служише сутра дан, по свршетку службе држав многољествије султану, гди се могло чути једнако: "живио, живио, живио наш султан Абдул Азис хан и Абдурахман валија"; 1-г Декембра дође телеграф од изасланика наших, да су стигли у Цариград и ствар им иошла успешно за руком: 12-г дође из Цариграда од наших иисмо да су ишли код И ... Ф ... Х....., код никодимског митрополита па и патријарха; 26-г дође писмо од наших којим јављају, да је сва кривица до Мелентије, што су Гоге по други пут цркву узели, а овог истог од гогских Гогама јавља, да је садразем одбио молбу српских изасланика; 1873 год. 9-г Јануара дође писмо Србима од наших, у ком позивају да владика Мелентије иде у Цариград, да размрси ствар црквену, а јављају и то да су нашли и неко писмо у препису од митрополита Мелентије у патријаршији, у ком каже да и Гоге имају део у цркви св. Спаса;

10-г од патријаршије телеграф владици, којим га позива патријарх да иде у Цариграду; 11-г посласмо телеграф владици у Нови Пазар да га зове патријарх: 14-г дође писмо од владике из Новог Пазара, којим јавља да до Ускрса неће ићи у Цариграду, јер има нешто посла по епархији: 16-г дође писмо из Цариграда од наших да чекају Мелентија и Игњата да расправе ствар, па је ствар свршена; 23-г дође писмо од наших, да је патријарх са синодалцима решио, да у цркви буде један епитроп гогски а један српски, и да се на једној страни чита грчким а на другој старо-српским језиком, но С. . . недопусти и приволе народ те телеграфираше нашим у Цариград, да не пристају на то, изгубив и то што су имали; 28-г дође писмо од г. С. . . С. . . ; у коме јавља, да ће опет црква да се врати нама; 30-г дође писмо од наших, којим јављају, да се је конзул С... обећао да им цркву поврати, а у другом неког призренца, једном овдашњем трговцу, да наши изасланици никако неодговарају жељи народној; 2-г Фебруара дођоше у Призрен гогски изасланици:

6-г дође из Цариграда писмо Зарији Илићу доктору од митрополитовог капићехаје, да се наши изасланици само шећу по улицама цариградским и лажу, а никако посла не врше, зато нам каже да их позовемо овамо, па да пошљемо друге, којима ће бити милије да раде за народ: 8-г Срби послаше писмо патријарху са печатом св. Спаса и св. Ђорђа и са 186 подписа, којим опровргавају извештај владике Ђустендилског, што је казао патријарху и синодцима; 9-г позива патријаршија изасланике гогске; 12-г Абдурахман паша телеграфира у Цариграду високој Порти и јавља да је Гогама дошо телеграф из Рима зато питају оћеду ли ићи, кад су узели цркву од Срба: 13-г Гоге купише у Призрену две куће за школу, за грчке паре, које коштају 50 000 гр. и саставише касу у којој сваки од Гога приложи извесну суму новаца по могућству, данас је Србима стигло писмо од наших, којим јављају, да Живко Помочко полази у Призрен, а за цркву јављају, да су питали патријарха, но патријарх им казао да ће бити свршен посао сад кад владика дође, а шта више казао им је, да ће призренску епархију дати видинском владици, на што су они одговорили, ако нам цркву не дате, заповеђено нам је да одступимо од патријарха;

14-г паша наново пошље писмо великој Порти у коме јавља, да је узрок свеколике борбе између Срба и Гога једини митрополит Мелентије, па у исто време и лаже да је црква св. Спаса гогска од 100 год. пре, па још и крупнију и несланију лаж, да је овамо владика, у име Симе Андрејевића, наградио Србима велику школу, за паре тобож из Србије, а не да је Сима дао своје сопствене паре око 3500 дук. цес., с намештајем и свем, те наградио школу, ово је зато урадио, да би и у Цариграду још већма омрзао Србе, а већег српског душманина од њега и Михтад паше, као и Сафета, нема у свој турској царевини и пријатеља бугарских, а сва су тројица постала паше од чибукције, јер су негда као хришћани, Сафет Цинцарин, Михтад Грк, а Абдурахман Бугарин, постали пашама; 20-г дође писмо од наших у Призрен којим јављају, да им је патријарх казао да све зависи од Мелентије, јер је он казао да је истина оно, што је Ђустендилски владика Игњатије јавио синоду у својој епистолији за цркву; 21-г дође из Цариграда телеграф Мелентији од патријарха, којим га позива да одма полази у Цариград, па почем се владика налази у Сјеницама, то му је Никола, зет његов, одмах јавио телеграфом, глас патријарха;

22-г посласмо писмо митрополиту у Сјенице и јависмо му да га непрезнајемо за митрополита, ако одмах не ходе на позив у Цариград. Млоги су говорили противу овог писма да им је боље бити и

малим но својим господарима него великим, а слугама туђим, и да се владика не вређа док се ова парница не сврши; 25-г дође писмо из Цариграда Митрополиту од патријарха, којим га позива да одмах полази у Цариград; 27-г писмо од изасланика наших, којим јављају, да су били код патријарха, и патријарх им казао, да ће се ствар решити по извештају митрополитовом, који ће кроз неки дан доћи; 6-г Марта писмом наши изасланици јављају, да ће сад поћи за цркву код високе Порте, истог и Гогама од њихових помагача Кристић ефендије и других, у коме им благодари што се труде за школе грчке, и шиље им 800 златних лира турских, и обећава још 2000: 13-г писмо од наших којим јављају, да ће по приликама судећи, ствар бити скоро свршена; 18-г дође из епархије митрополит у Призрен; 21-г дође писмо од наших, којим јављају, да им је патријарх казао да ће владика скоро доћи и ствар бити свршена; 21-г из Призрена ходе митрополит за у Цариград;

27-г дође писмо од наших у ком јављају да је велики везир наложио патријарху да ствар што брже извиди, и по томе решиће се скоро; 3-г Априла писмо од наших да је владика стигао у Цариграду; 10-г из Призрена ходе Абдурахман за у Рушчук, а на његово ће место доћи Мехмет Акик паша, који је био пре 18 година везир у Призрену, и пре нег што је кренуо из Призрена Абдурахман, стиже му телеграф од Порте, заповедив му да брже иде у Цариград. Кад је изашао из Призрена, гогска деца испратила су га са учитељем дав му два писма да понесе султану и једнако дерући се за њим: "аман, аман, недајте да шака људи робујемо овдашњим Србима, који шурују са Србијом, него избављајте нас!" 16-г писмо од наших, којим јављају, да је Порта предала емирнаме Мекмет Акик паши, да овај кад дође у Призрен узме од Гога кључеве и преда Србима; 23-г писмо од изасланика наших, да су од Лазара Пећанина примили 10 наполеона, но треба им још 100 лира да даду бакшиш турским судијама, а поврх тога да су позајмили од Ф ... Х ... 50 дук., и да ћеду поћи у Призрен чим митрополит буде спреман; 29-г телеграф од наших у ком ишту да им се брзо пошље 100 лира;

30-г брзојавом изасланици јавише да је Антим са синодом, али не целим, макао Мелентија са рашко-призренске епархије; Маја 1-г брзојавом известише изасланици, да је ствар свршена, но једнако 100 лира траже за бакшиш, данас је стигло и писмо од митрополита Мелентија од 24-г прошлог, у коме јавља да ће кроз који дан поћи у Призрен; 2-г Срби послаше једног човека по епархији да скупља подписе, да другог владика нећеју до Мелентија 3-г опреме једног човека у Приштину, једног у Вучитрну, једног у Митровицу, једног у Нови Пазар за речене подписе. 4-ог се послаше изасланицима 100 лира да даду бакшиш турским чибукцијама; 5-г брзојавом митрополит јави, да полази кроз који дан у Призрен, па да му се више не пише; 6-г брзојавом, призренци јавише својим, да јаве митрополиту да не долази у Призрену док не сврши посао, а овако исто јавише и митрополиту; 7-г писмо од митрополита и изасланика, у коме ништа тачно не опредељују; 8-г брзојавом владика јави Србима, да је код патријарха израдио да у цркви св. Спаса буде један епитроп српски, а један гогски;

10-г брзојавом се јави митрополиту, да не пристају на решење, које им је послао; 15-г писмо од наших, којим јављају, да ће кроз недељу дана бити свршена работа око цркве; 21-г у Призрен дође валија Хусни паша, но зато што му се догодила нека несрећа па путу врло је љут, па не знамо шта ће бити за цркву; 22-г дође писмо од наших, у ком пишу да су 100 лира добили и разделили у бакшише, а за цркву јављају да их висока Порта шаље код патријарха, а патријарх опет Хусни паши у Призрен, зато и пишу да им јавимо да ли се заузима Хусни паша за цркву, па према томе и да раде. Истог од митрополита писмо зету његовом Николи, да ствар за цркву иде врло хрђаво, јер су Гоге слагали, вели, патријарха да митрополит шурује са Србијом, а у једно тражи и 10.000 гроша да му се пошљу за трошак; 28-г прочита се ферман новог валије Хусни паше, и после овог у неколико речи, паша даде савет народу да се влада тако, како неће имати посла да долази код њега (паше), а истог дана отера од себе жандаре, који су га чували, рекав им: шта ме чувате нисам у хапсу, но идите те пазите шта се ради у вароши; 24-г нови валија ходе да прегледа тамницу, и пусти узев од сваког по неколико златних па и белих лира, 150 тавничара турака, рекав им да ћеду зло проћи, ако наново греше; 28-г писмо од митрополита и изасланика наших у Призрену, којим јављају да је за цркву решено да буде један епитроп српски, а један гогски, да буде један кључ у Гога, а један у Срба;

30-г Срби начине писмо митрополиту са 12 подписа, наводећи: "ако небудемо господари Цркве св. Спаса, ми више непитамо патријарха за никакву ствар;" 1-г валија изађе ниже Призрена да обиђе народну војску; 2-г кад валија изађе да гледа опет како се зекцира војска, гогски ђаци и учитељ одчитају многољествије Султану и Хусни паши и то доврше са многобројним узвицима: "живио Султан, живио Хусни паша!" после чега им паша захвали, а од Срба, осим митрополитовог намјесника и зета, по наредби нико није ни ишао: 3-г Срби, брзојавом јаве нашим, у име целе епархије, да патријарха нећеју, као и Мелентија, ако не израде да је сопствена црква српска, да се грчки не чита у цркви, као и то да Гоге предаду Србима рачуне црквене, као и све дућане црквене; 4-г писмо од наших, да им је патријарх казао, да ће се скоро ствар цркве свршити;

8-г Гоге поставе темељ школи, пошто су им свештеници воду светили, гди дођу и четири турска чиновника; 9-г нареди се да сви Срби буду сутра дан у цркви: 10-г после цркве скупе се Срби у нову цркву, гди сам био и ја С ... поче говорити: "знате ли браћо, ми више неможено ћутати, да нам нашу својину други отима, па да им то допушта Султан и сама патријаршија, но имамо човека за владику, па да га пошљемо да га завладичи патријаршија, ако га она не завладичи, а ми да га пошљемо у Аустрију, па ако га и тамо незавладиче, а оно завладичиће га нам бугарски Екзарх, те тим начином да се одцепимо од патријаршије, као славна болгарија, но да скупимо подписе од целе епархије, да видите јесу ли сугласни с овим", на чему му одговорих: "ласно је скупити подписе од парохије, но треба да чекамо шта ће нам из Цариграда доћи", па онда изађемо сви свештеници а С... је задржао остали народ па наваљивао да се подпише; 11-г писмо од наших, да је патријарх наредио, да владика из Варне и Велиградски владика са још двојицом реши по писмима, која су шиљата патријаршији, која је страна крива српска или гогска;

16-г писмо од наших у ком јављају да је патријарх наредио, да ми узмемо цркву, но да св. Тројицу дадемо Гогама, почем су и они синови православне цркве, на чему је Лазар Поповић одговорио: "ви држите Бугарију под клетвом, а нам цепате цркву на поле, ми на то неможемо пристати, док не питамо народ"; 24-г дође писмо од наших којим јављају, да их је патријарх назвао бунтовницима, јер vele патријарху је дошло писмо од Хусни паше, у ком јавља да сте се ви Призренци, кад ве је паша питао које сте народности одговорили да сте Бугари, те зато умало нас што не уапсише; 28-г ходе из Призрена у Цариград гогски учитељ да проси милостињу за гогску школу, а оданде ићи ће у Атину, и у Влашку а с њим ходе и Гога Петар Димић;

29-г ходе Арса Аљуш из Призрена да покупи подписе из Скадра, Бара, Подгорице, Спужа па да пошљу патријарху, и да му јаве да ће сва епархија рашко-призренска одустати од патријаршије, ако се Србима црква не уступи. На ово већина није пристала, као и да се оно лице у Аустрији завладичи, што га Турци не би признали за владику, а и да га признају никаква се самосталност неизвојегова с тим за народ српски под Турцима осим епархији рашко-призренској, и тиме би се још гори јарам наметнуо на врат народњи, јер још остаје 19 епархија српских под туђинима, и подпасти под бугарског ексарха, још је горе, јер ће се сви побугарити, о чему је општина писала још 19 г. М. С. Милојевићу у Б ..., али од њега се не доби никакво упуство;

2-г Јула дође из Цариграда писмо од митрополита. народу, у ком јавља, да ће се трудити да добијемо цркву св. Спаса, но само треба да се устрпимо, јер је вели: "трпљен спасен"; 4-г из Призрена ходе Младен Чемерика да скупи подписе од Срба у Приштину, Гнилане, Вучитрн, Митровицу, Копачицу, Нови Пазар, Бело Поље, Нову варош и Пећ, па да се пошљу у Цариград патријаршији, да или дигне распоп Лазу из Призрена и цркву поврати Србима, јер ће ду се одцепити од патријаршије; 9-г у писму од митрополита да неће доћи док се посао не сврши, а посао ће се вели скоро свршити, и писмо од наших, да по наредби Ф... Х ... не ћеју више ићи код патријарха, јер је Димитрије зет полковника руског казао да ће се он заузети за цркву и да ће платити Гогама што су потрошили око цркве од својих новаца, а црква опет да се поврати нама; 16-г у писму од наших питају да им јавимо оћеју ли уступити Гогама полак цркве, или им платити трошак по решењу велике цркве, а у митрополитовом да је патријарх решио да се даде Гогама 50 000 гр. па да се узмсе црква и сва добра њена, и јавља и то да ће он дати 2000 гроша;

22-г у писму од наших да немогу никакав извештај послати, јер су синодалци отишли по острвима, да виде како ће ђаци положити испит; 29-г у митрополитовом, да је патријаршија одредила Ф... Х ... да определи колико ће Срби дати Гогама за цркву, па да узму и цркву и сва добра њена; 5-г у писму митрополитовом и изасланика, да народ цариградски хоће да промени патријарха; 13-г у митрополитовом, да га је патријарх, по заповести Порте очистио од клевете;

19-г у митрополитовом, да је комисија решила, да буде црква српска и да ће се ствар скоро окончати; 22-г из Призрена послах писмо у Београд г. М. С. Милојевићу, у ком му се јавла да од како је дошао Хусни паша у Призрен влада мир, нигде се некраде, неубива Србин од Арнаута: а јављам му се и то, да је школа напреднија много била под пређашњим ректором; 26-г у митрополитовом да је у патријаршији настала некака неслога, зато је и ствар црквена заостала за неволико дана;

2-г Септембра у изаслаиика и митрополитовом да је патријарх пет владика, који су у синоду били отерао својим епархијама, зато се ствар неможе скоро извидити; 9-г у изасланика да је патријарх решио, да се у цркви пева грчки и старо-српски, и да буду два епитропа српска а два гогска; 18-г из Призрена Срби послаше писмо патријарху, да се одцепљују од њега, ако им цркву неповрати; 23-г у изасланиковом да је патријарх наредио на ново да се у цркви чита само старо-српски а епитропи да буду два српска и два гогска: 30-г писмо од наших којим јављају да се синод и патријарх разменио; 7-г Октобра у митрополитовом да је патријарха заменио артински митрополит и да је ствар при концу; 14-г Лаза изасланик наш, пише у Призрен да је ствар за цркву већ готово свршена, а у исто доба тражи 2000 гроша да разда у бакшише.

Данас и од другог изасланика писмо и то Станка, који јавла да Лаза, одложује посао, само да више година седи у Цариграду и пензији од народа бадава узима; 21 г у митрополитовом од 15-г, да је Porta заповедила патријаршији, да се ствар црквена што пре извиди, и зато чим буде изабран патријарх, посао је свршена; 28-г у истих оно се исто јавља што у митрополитовом од 15-г, а данас у митрополитовом да му већил пошље 10.000 гр; 1-г Новомбра писано у Београд г. М. С. Милојевићу, у коме се јавља, да се војна непрестано води између дибарских Арнаута и султанове војске, као и то да је скадарски мушур почео да покорава Латине, а и уједно се пита да ли је све своје белешке тачно примао, које су му послате преко г. Јастребова, да Јастребов шиље белешке о Грачаници да се печатају, и да је почео преводити фермане пећске патријаршије, гди ће се тачно обележити колико је који патријарх владао, и колико је пећска патријаршија живела, као и то да је Јастребов добио од свог правителства налог, да путује по свима оним местима по којима је г. М. С. Милојевић путовао, што је и одпочео и све старине прегледао и сравнио, да ли су баш онаке како их у "Путописима" описује г. Милојевић, и да ли их има, и он непрестано чита; Путописе;

4-г брзојавом изасланици траже 4000 гр; 11-г у изасланичком да ствар црквена неће бити свршена док се нови патријарх не избере; 13.-Г извештај о свему г. М. С. Милојевићу као и о лажном писмену под именом за патријарха, а оно на другу страну; 14-г дођоше инцилири у Призрену да мере пут за железницу; 18-г јављају изасланици, да још није патријарх изабран; 25-г исти да је; 23-г Срби послаше свијима у Цариград 5000 гр; 2-г Декембра у митрополитовој писму, да је за патријарха изабран Јоаким, и тражи од зета да му пошље и четврти пут 10.000 гр; 5-г овај му шиље 10.000 гр; 11-г 12-г и 13-г врати се народна војска у Призрен, која је била отишла у Дибру; 15-г врати се и стојећа војска из Дибре: 16-г митрополит јавља, да ће се синодалци с патријархом заузети да се ствар црквена што пре сврши; 23-г исти јави да ће се ствар око цркве прекинути за време празника и честита празник Р. Христово; 30-г исти честита нову годину; 1874 1-г Јануара опет Срби из Призрена честиташе митрополиту нову годину телеграфом; 6-г митрополит јавља, да му је патријар обећао да ће се скоро ствар свршити;

23-г у Призрену био је нарочити од Турака велики пожар, гди изгореше 9 дућана, ову исту ноћ био је пожар и у Пећи, гди су изгорела 22 дућана; 27-г писмо од изасланика Станка, да ће од сад да ради за цркву како он зна, јер вели да Митрополит и Лазар, други изасланик, неће посао да врше: истог писмо од г. Ф ... Х ... г. Јастребову да је комисија решила да буде црква пола српска, а пола гогска; 3-г Фебруара телеграфом пита изасланик Станко, сме ли да ради за цркву сам без знања лазаревог и митрополитовог; 10-г у писму Митрополит јавља, да је у Цариграду пао врло велики

снег, те зато је сношај поште, прекинут, истог и од Лазе, да се ствар за цркву једино не врши због двеју владика, који су пријатељи гогски, и истог и Гогама од њихових, да још један од Гога иде у Цариград да води парницу ; 11-г С... и С... без да народ зна пишу патријаршији, да више непризнају патријарха, нити ће да приме Митрополита, а данас крену и други гогски изасланик Петар Димић; 12-г да нико на имендан Митрополита у митрополију не иде: 17-г у писму Митрополита, да је патријар нешто болестан, зато се и црквена ствар тако не може свршити;

22-г писано у Београду г. М: С. Милојевићу да је учитељ из Скопља Јордан, који је највећи непријатељ Срба и лажне старине и Бугарима, њиховој патријаршији и т. д. печатао у Гласнику и целог века утамањивао српство, па на место овог ширио бугаризам, још у Призрену у тавници, да лежи зато што је се тобож разговарао са Иљом из Београда и тражио му праха, а ово је клеветао на њега некаки Тодорче ћурчија из Скопља, па шта више и писмо му подметуо, као да је ово тобож од капетана Иље, но одмах је Хусни паша дознао, да је ово лаж и позвао оног пробисвета бугарског Тодорчета, да ову ствар посведочи, јер је он то писмо, као што рекох, подметуо Јордану: 24-г у писму изасланика и митрополита да је још патријарх болестан; 3-г Марта дође писмо од Лазара, изасланика, у ком иште да им се пошљу паре, и јавља да ће почети од патријарха да се одказује, јер је вели врло zgodна прилика сад, народ овоме поверова и хтедоше да се откажу патријаршије; 10-г у писму митрополита, да се ствар црквена почела извиђати; 17; писмо од Лазе, да је се тужио високој порти на патријарха што неће да извиди што пре ствар; 24-г у митрополитовом да се је за цркву заузео И..., Ф. .. Х...; 31.-г у митрополитовом да је синод с патријархом решио, да се Гогама да 500 лира и пет дућана црквених, а да црква св. Спаса буде чисто српска;

7-г Априла од митрополита да ће се ствар решити најдаље до Томине недеље; 10-г из Призрена, умољен од Срба, рачуноводитељ мушуров Анастас, писао је патријарху, да цркву преда Србима без пара, јер ће се иначе рашко-призренска епархија одцепити од патријаршије у писму изасланика да ће ствар црквена бити најдаље свршена до 1-г Маја: 21-г од истих, да до друге поште немају ништа јавити, јер је велико весеље веле у Цариграду, зато што је дошао кнез Србије Милан М. Обреновић IV. који је био на вечери код султановог сина, па онда на гозби код садразема, сераскера и генерала руског Игњатијева; 28-г од истих да је патријарх решио да се црква уступи Србима; 30-г од Мелентија да је патријарх решење за цркву дао посланицима српским, само чекају да узму од Порте емирнаме;

5-г Маја од истог, да је уступљена црква Србима 26-г прошлог месеца ; 7-г Гогама од њихових да је црква предата Србима, зато позивају једног од Гога, да иде код њих и да понесе ферман, што су добили од порте; 9-г дође у Призрен изасланик Станко; 12-г јавља митрополит с Лазом, да чим добију емирнаме од садразема да ће се кренути из Цариграда; истог и Гогама од њихових, да није решено да се црква св. Спаса уступи Србима; 16-г два, нова изасланика гогска одоше на позив из Призрена у Цариград;

19-г од Лазара писмо да му се пошљу паре, што Срби и учинише и послаше му 22-г овог 2500 гр. 20-г у митрополитовом се изказује нада, да ће се ствар око цркве свршити до 10-г Јуна; 2-г Јуна од Лазе и митрополита, да су изасланици гогски стигли у Цариград, и кад су се јавили патријарху, патријарх им је казао, да је посао свршен и црква је уступљена Србима, зато да и немају више посла овде, они кад су чули одмах су дали молбу порти. Овако исто од гогских Гогама; 5-г послаше Гоге писмо својим изасланицима у Цариград, у ком им налажу да никако не пристану на решење патријархово, но да се држе како су почели; 9-г од митрополита, да му још није емирнаме предато; 21-г Јула, од митрополита да власт не да Гогама да саграде цркву на месту св. Врача, што је ту близу град, но да траже друго место;

28-г од митрополита, да су Гоге дали молбу патријарху, да им се да у Призрену место за цркву метох дечански и кућа Јанка Ноње; 4-г Августа од митрополита, да је патријарх казао, да дође у Призрен скопљански владика Пајсија, те да избере место Гогама за цркву; 11-г митрополит наручује да се владика Пајсија добро причека; 18-г од наших, да им је г. Ф... Х... казао, да ће се ово неколико дана поглавито у синоду решавати црквена ствар; 1-г Септембра од митрополита, зету његовом Николи, да му пошље 10.000 гр. за трошак; 15-г од митрополита, у ком поздравља Пајсија, а

Пајсеј, још у Призрен није ни дошао; 21 -г од митрополита, да је Пајсије телеграфом јавио патријарху, да је био дошао до Тетова, но опет се вратио натраг, јер су му из Скопља телеграфирали да хоће бугарски пропаганди да му отму митрополију; 28-г од митрополита да је патријарх заповедио Пајсији да на сваки начин дође у Призрену;

5-г Октомбра од митрополита, да је патријарх одредио Антима дибарског митрополита, да одреди место Гогама, за цркву: 12-г од митрополита да се пошље човек из Призрена у Дибру, за владику Антима; 20-г од митрополита да ће одмах поћи у Призрен, чим Антим одреди место Гогама за цркву; 21-г Гоге спазив да ће доћи Антим дибарски владика, по заповести патријаршије у Призрен, окречише цркву сп. Спаса с поља; 23-г из Кичева од Антима дође писмо у Призрен, у ком јавља да ће кроз недељу дана доћи у Призрен; 27 г дође из Дибре Антим у Призрен; 28-г оде Антим на визиту код валије, а 29-г, 30-г и 31-г ишао је по Призрену да нађе згодно место Гогама за цркву; 29-г послао је Антим дибарски владика Мелентији писмо, у ком га извештава да је здраво дошао у Призрен, но у исто време позива га, да одмах дође у Призрен, чим нађе место Гогама за цркву, јер се не може да бави дуже у Призрену због Бугара, који на све стране његове епархије, чине мутње; 5-г Новембра Антим, идући кроз српске куће, нађе згодно место за гогску цркву, које погоди за 57.000 гр. и одмах телеграфира патријаршији, да прати паре да плате за место, по обећању патријарха, платив за телеграф 150 гр.

8-г писано г. М. С. Милојевићу, да нека господа говоре да је боље да се призренска епархија подпише под бугарску екзархију но тако згодно место да се Гогама за цркву да. То раде ваши патриоти, којима је боље да изневере своју народност да покаже аманет својих праотаца, но да Гогама уступе мали простор земље и питају за савет; 9-г Гоге тужише Валији Антима, говорили да је он дошао у Призрен да буни народ, зато га валија позва и зајиска писмени одговор; 10-г од митрополита, да једва жели да дође у Призрен међу своје православно стадо;

11-г Антим, дибарски владика, даде валији, по захтевању његовом писмени одговор, у ком вели да није он дошао у Призрен да буни, но да нађе место Гогама, па опет да иде у своју епархију, данас дибарски владика после подне ходе преко Скопља у Кичево; 13-г од патријарха писмо Антиму да седи у Призрену док му се незаповеди да иде, а почем је био Антим отишао у Скопље, то му се ово одмах брзојавом јави; 17-г од митрополита да је се патријарх зарадовао кад је дознао да је Антим купио место за цркву Гогама и обећао се да ће им и цркву саградити; 24-г од митрополита Антиму, и буде послано одмах у Дибру Антиму, но шта је у њему писао незна се; 1-г Декембра од митрополита, да је патријарх телеграфирао у Кичево дибарском владици и заповедио му да се опет врати у Призрен и да по епистолији, која је дошла од митрополита с писмом изврши наредбу; 8-г од митрополита да је патријарх заповедио дибарском владици, да одмах полази у Призрен, те да прима новце, које ће патријаршија послати за цркву, и да плати, а истог Антим брзојавом јавља да полази у Призрен; 15-г Антим, дибарски владика, дође у Призрен;

22-г дође од патријарха епистолија, од митрополита писмо Антиму, у ком му јавља, да гледа да сложи партаје, јер вели гогски изасланици не задовољавају се са купљеним местом; 1875 год. 5-г Јануара од митрополита два писма једно Србима у ком јавља, да се ствар око цркве већ конча, а друго Антиму; 14 о св.Сави у школском богословском жити био је од шећера направљен св. Сава, и народ се томе јако чудило што први пут види у цркви нешто као идола; 19-г од митрополита, да је патријарх паре за купљено место за гогску цркву дао Назари, да их овај пошље у Призрен валији, а те паре да тражите ви и да платите купљено место у име патријаршије; 2-г Фебруара од митрополита, да је, по заповести патријарха, разрешио распоп Лазу од клетве, и зато заповеда, да му се јави да зна да је разрешен од клетве; 6-г брзојавом Антим упита патријарха сме ли одпутовати из Призрена у своју епархију;

9-г од митрополита да је и другог гогског попа Теофила разрешио од клетве, по заповести патријарха; 10-г патријарх телеграфом одговори Антиму да не иде из Призрена док му се не заповеди; 17-г Антим, по дозволењу митрополита Мелентије, запопи Стојана Добросављевића и Станислава Богдановића, богослове призренске за жупу Сиринићску и Ристу Славковића из пећске нахије из Црколези за пећску нахију, а поп Илију из Севца (сиринићске жупе) намести у Коришу;

18-г узе Антим од валије призренског 517 лира турских; 20-г Антим дибарски владика, позва Тому Јовановића и Манојла Ђорђевића у полицију, да кажу да су продали своје место Гогама за цркву, узев од њих признаницу на исплаћене новце 55.342 гр ; 23-г Антим, брзојавом јави патријарху да је свршио посао у Призрену и да сутра полази у Дибру своју епархију; 24-г од митрополита зету његовом Николи, да овај да штап његов, који је код њега, Антиму, а данас после подне и Антим оде, примив штап у бакшиш; 4-г Марта од митрополита да је дознао да је Антим отишао из Призрена у Дибру;

11-г од митрополита да ће скоро поћи у Призрен; 25-г од митрополита, да је у Цариграду велика киша и снег, да људи такав кијамет нису запазили и јавља да је у Цариграду ока мяса од 15—18 гр; 31-г од митрополита да чека да прими потврдително писмо за цркву од високе порте; 7-г Априла од митрополита да већ полази у Призрен преко Једрена; 8-г из Ћустендила владика телеграфира зету своме Николи, да ће 10-г бити у Липљану, зато му наручује да му одведе коње у Липљане; 9-г из Призрена доведоше коње у Липљане и изађосмо на сусрет до у Качаник; 10-г у Качанику се сретосмо са митрополитом, а исти дан дођоше и гогски изасланици, Миса и Петар, но Лазар српско-призренски изасланик није дошао, јер је остао да прими од порте потврдително писмо па онда да дође; 11-г дођосмо с митрополитом у Призрен; 19-г из Призрена у Цариград оде вали паша за заповедника над жандарима итд."

Ево, шта је учињено од почетка ове буне, горе назначено 1866 год. па до 19 Априла 1875 год, дакле за пуних 10 и нешто више година, па и опет сва ова ствар не само да није свршена, него је се још више и већма замрсила и заплела, благодарећи глупости и неразвијености наших рођених Срба у Призрену, њиховим партајама, тако исто глупим и неразвијеним Гогама непрестано истицаним на ову распру, Турцима, а нарочито пропагандама римокатоличком и других вођеној преко аустро-угарског конзула Липића, римокатоличког владике Бучирела, и других римокатоличких конзула, благодарећи и себичности призренског митрополита Мелентије. Ми имамо још и даље описану ову борбу, али је оволико уређено за ову свеску путописа. Ми нити смо могли, нити хоћемо да се упуштамо у партајичности наше драге браће Срба призренаца, те смо ове прибелешке само у најкраћем изводу навели, остављајући подробности, које би нас одвукле у вртлог партајизма.

Што смо дали места у нашем делу и овом најкраћем изводу, то смо учинили једно по молби пријатеља и опште ствари, да се виде грдна насиља над српским народом у правој Србији од свију и свакога, како се изтичу целе општине и народ српски на десетогодишњу и стотиногодишње борбе како се излажу глобама, насиљама и мукама стотинама тисућа гроша за једну црквицу, која би се изнова направила за неколико тисућа дуката, да се види и неопходна, постојана и непрестана одбрана овога. Стављајући ово жеља. нам је, да се Срби у Призрену међу собом измире као браћа и да буду уверени, да су обе партајице ишле и иду, радиле и раде, само у корист опште ствари, да су честите и патриотске, но им се само начини разилазе, у исто време, наш би им савет био, ако је могуће, да се и с Гогама а и то што пре измире, јер ових правих и нема више од 10 кућа, а осталих 190 сви су чисти и право Срби само глупи, занешени и неразвијени, па своју сопствену народност газе и пљују, потиру и утамањују.

— Даље су нам на реду 54. св. Врачи Козме и Дамјана, ниже св. Спаса, а близу школе српске, али разорена; 55. св. Ђурђа служи; 56. св. Ђурђа нова почета још 1856 год. и досад је, веле, потрошено на њу преко 500.000 гр. а тек су зидови подигнути; 57. св. Петка у дућану Живка чауша ниже Папаз чаршије; 58 у Папаз чаршији црква св. Јована Владимира краља српског, у дућану Марка ћурчије; 59. св. Димитрија.

Ову је пре 20 год. Француски конзул, заповедио латинима, да је ограде, што су они једва дочекали, 1869 год. разорили су је, назидав на њеном месту и од њеног градива латинску, обрнув јој олтар к југу. Ево, још један пример, како странци и иноверци докончавају коначно уннштењс српске народности и православља; 60. св. Николе 1858 год. изкопана цела из земље, и сад се у њој служи; 61. св. Прокопија у Славковој улици; 62. св. Пантелије, по којој је и улица тако прозвана, али је испод ње направљен, од њених урвина, кладенац; 63. св. Јована Крститеља у Табахани у турској кући. Ова је црква скоро нађена у земљи, веле, заједно са млогим и силним прастарим срп. оставама,

а нарочито српским златним и сребрним новцима; 64. св. Петра, крај Бистрице, близу студенца: 65. св. Јована Крститеља такође са силним прастарим српским парама; и 66. св. Марка, све су оне, ван св. Спаса, Ђурђа и Николе, разорене, а било их је, веле, за време срп. краљева и царева преко 366, те је не само за сваки дан у години била по једна, него још и по неколико цркава и манастира, па и десетинама за све главне празнике.

Осим поменутих 66 у нашим прибелешкама, било их је назначених још 144, али је се пола табака рукописа, са овим црквама и описом Призрена, злим удесом, код бившег фактора г. Љубомира Маринковића изгубило, и незнајући напамет, а немајући могућности, док се дело ненапечата, добити изгубљено, с тугом прелазимо на даљи опис.... Призрен је удаљеи од Хоче 4. Ораховца 5. Ђаковице 5 1/2 Пећи 10. Новог Пазара 20. Скадра 14. Дечана 8 1/2. Хтетова 8. Гостивара 11. Дибре 10. Орида 20. Кичева 16. Прилепа 20. Битоља 30. Скопља 10. Качаника 8. Велеса 20. Неродимља 6. Приштине око 10. Ниша 25. Врање 20. Куманова 20. Егрипаланке 22. Ђустендила 30. Кратова 30. Трна 32 Софије 38. Самакова 42. Штипа 34. Радовића 40. Солуна 44. и т. д. часова хода. Кад би валија приз. захтевао још Радовић, Велес, Прилеп, Охрид, Кичево, Радомир, Самоков и још нека места, као Костур, Битољ, Ихтиман, Видин, Врацу, Софију Хисарцик на Балкану и т. д. онда би он потпуно управљао свом Правом Србијом, а овако је остала разкомадана.

Тек што смо се одморили били, и тек што мишљасмо да се мало проходамо по некадашњем нашем дивном и прекрасном Призрену, а сада у урвинама и развалинама турском Перселину и Призренди, арнаутском Пирзерлину и т. д., — а један пријатељ донесе нам понајвернији снимак са једне велике мраморне плоче, коју су ископали просецајући и исправљајући садање криве и уске призренске улице. Мрамор је овај ископан баш у самој сада тако званој Папаз чаршији, или у главној вароши. на њој прекрасним писменима пише ово:

**„† вь имѣ шѣца и сына и светаго доуха, азъ рабъ христоу
Николас, а зовомъ мирь (2) скимъ Драгославъ и Тоутъликъ
(ваљда ће бити Тоуттикъ или Тоутликъ) и с по (3) другомъ си (написано је
„и с подоутгомъ си”) Бѣломъ и потца, (4) свѣ к сътвари □ смо
□ храмъ светаго Нико (5) лѣ вь помощь наю кре бо не
и(ь)ма□в свѣ□и□чеда да кто ныѣ пѣти за на (7) на) ртоы
ина) что ны□на и покоупихъ землю шко (8) ко цркъве
и□ино вьсе цо к мои дѣ (9) ль или виноградъ, или коука (10)
и двѣ урњици конь цркъве все (11) дахъ светомоу Николѣ † а
(12) създа се си храмъ вь дни благовѣрнаго (13) краля
Стѣфана д̄ го ас (14) лна Оуроша богомъ помил (15)
ованиаго□ (написано је) вь лѣт † ѕ̄. њ̄. м̄ (вероватно, нечитко) а треба ѕ̄. ѿ̄. м̄
и индикта ѿ̄.”**

Већ је била превалила поноћ, кад смо уморни, до зла бога, и умно и телесно, легли били да мало дахнемо душом. Непрестано јахање и идење, непрестано хујање и жуборење не само валова бистре и престудене дивне и неописиме Бистрице, но и свуда и на сваком месту извирућих бујних извора, врела, учииило је, да смо оно мало времена одређеног за спавање провели тако како га никад

непроведосмо, и негледајући на непрестани по ваздан и по сву ноћ, рад, ми се пробудисмо врло рано савршено здрави крепки па за чудо и одморни. Ето, таква је и толика снага призренског поднебља, које је се још у нашој старини прогласило као одвећ здраво и пријатно. Чим смо се ирснуди, већ је било некодико љубо-питинх Призренаца, који су хтели да виде дибарског зуграфа, и неимара, те да дознаду какав ће се суд о њиховој недовршеној цркви св. Ђурђа изрећи. Ови су нас људи, тако рећи, хтели да вуку свуда и на све стране, а нарочито својој подижућој се огромној новој цркви св. Ђурђа. Сад се већ није имало куд и камо, него је се ваљало одмах кренути, да се види црква.

Тако дакле пођемо и после прилично дугог путовања дођемо у мало тесно и уско двориште на ком је изидања црква св. Ђурђа од самог тесаног камена, све скоро до испод крова. Зидине су огромне, као и црква, али још потпуно неизидане, иоле са много и разних узрока. Овде већ беху неколико Призренаца обе вере, и међу овима и један валин наушњак врло уљудно и богато европски обучен, само са принадлежношћу османским шиљастим горе, а доле одвећ разјапљеним тенцерастим фесом, који нас узастопце враћаше и непрестано запиткиваше о многим стварима. Разуме се по себи, да смо га намирисали и да смо са свим безобразлуком и неучтивошћу турском одбијали га и неодговарали му. Јадни Призренци непрестано гледаху своје огромне зидипе цркве св. Ђурђа у које су уложили више веле од 50.000 гр. или наших преко 8654 дук. ц. што нам се чини да је и одвише.

Као што смо више пута напомињали да смо се издавали и за добра зидара и зуграфа, што је се прочуло, па су нас за таквог и овде сматрали и једва чекали да једном дођемо те да видимо како би се помогло њиховој цркви. На питања и молења, ми смо морали остати оним за којег су нас држали. Пошто су нам казали све тегобе, као, да им је турчин комшија захватио црквене земље, те не могу северозападни део цркве да изидају, са чега им остаје садања грађевина онаква иста каква би била, кад би се у наше београдске велике цркве одвалио цео крај северозападни од западних врата испод звонаре па до северних главне цркве. Даље нам се тужаху како је, докле је изидано, све како ваља изидано, али даље немогу да раде, јер најимар, који је градио цркву, није почео тако како би се могла да сведе на кубета и сводове, већ је онако зидао и терао како испало! Због овога су га отерали, а нарочито кад и сам није умео и могао да зида сводове. За такву увреду он је се заклео, да ће доживети то време у ком ће призренци ради исплате трошкова за свог св. Ђурђа морати да продају не само све своје, па и наките са жена. и деце, него чак и своју чељад! Наравно да је ово страшно увредило, наше драге Призренце, те отерав оваквог неваљалца, у страшном су и грозничавом предубеђењу о својој пропасти и постизају клетве, али им је сад још већа мука: што нема на свету у турској најимара (мајстора) по њиховом мишљењу, који би умео направити сводове на њиховом св. Ђурђу! Ово их је највише пекло и жижало и ако су се у једну руку и дизали и поносили тиме, јер су намислили да подигну толику цркву, да је веће у свој турској нема.

Ми смо морали тобож завиривати око зидова и дати им савета, како ће је свести. У овој ствари сами су нам припомогли наводећи и изказујући разних мајстора разна мишљења и држања о томе. Ми смо из свију њих изводили једно опште, или управо никако, правило, које је се страшно и најбоље допало нашим призренцима, и они нас молише да се погодимо, пошто хоћемо, па да им сведемо цркву. Овде је се сад ваљало извући и нама добро дође онај Турчин са својом кућом на земљишту на ком треба да се продужи црква св. Ђурђа. Ми им казасмо, да без дозидане оволико исто и оне 1/4 целе цркве колике су ове 3/4 неможе бити ништа, јер би и сводови без овог дела цркве пали. Овде је сад био прави гордијев чвор, јер Турчин за инат неда црквену земљу, наводећи да му је кућа старија од ове цркве, као што и јесте. Ради те земље већ су се више пута тужили и парничили и последња је пресуда призренског највишег суда гласила ово: да се за 2 х. дубљине прокопа та земља, па ако се у њој нађу хришћански гробови, да се одмах одузме од Турчина и преда по процени вештака цркви, а ако не, да се глобе и казне хришћани као нападачи на правоверца и као клеветници. Кад је се одкопавало, нађено је не само срп. гробова, него и зидина од цркве, вештаци то јаве турском суду, али турчин господар те земље поручи Србима: да ће им целу махалу опалити, ако још једном иду на суд, те тако ови несмејући ништа више чинити, окану се и тог вајног свог црквеног земљишта.

Нашим захтевима не само да несмо угодили, него смо још и ожалостили, по њиховом мишљењу и изсмејали, призренце, који нам горко рекоше: "остав се море мајсторе тог, него гледај да сведеш ово што нам је Бог подигаја и одржаја. Лесно је после тој мало доградиги, али ако се овај св. храм не сведе сав ће се разсипати." Ми смо остали при свом, а они при свом, и тако смо били једни другима на досади и то ми њима што неступамо у погодбу, без оног насилно претиснутог турчином српског и црквеног земљишта, да им сведемо цркву св. Ђурђа, код које непрестано тешу огромно зеленикасто бело камење наши дивни тесачи камена из сиринићске и сретачке жупе, а они опет нама, што се немикну, те да прегледамо стару црквицу св. Ђурђа код ове подижуће се нове.

Кад већ нисмо могли ништа да учинимо, ми по свом овдашњем обичају, изврнусмо се на ледину, без игде и икаква обзирања на њих и правила пристojности, да као тобож спавамо, а у ствари имали смо двоје на уму, да умакнемо у руски конзулат, у који се улази кроз једна врата водећа из двора црквеног у конзулатски, и да умакнемо у црквицу св. Ђурђа, од које кључ један попа, пошто је закључао, метну више врата. Већ је било превалило подне, у које је доба у Призрену највећа препека, и већ су се разишли били сви призренци, а ми презали да уђемо у цркву, кад иза једног угла нове црк. св. Ђурђа, на нас опет прежа онај валин шпица!

Пошто је видео да смо се пробудили, опет ступа с нама у разговор, али га тако отпависмо показујући му из доламе пиштољ, да се одмах склони безобзирце непрестано осврћући се, док незамаче за један угао, бојећи се да му не прсне тиква. Овај је непрестано излазио на улицу и нешто преговарао са једним, веле, миралајем војеним, који је за сво време вашег бављења у Призрену непомично од јутра до мрака седео на једном ћепенку, пушећи наргиле, баш спрам врата куће руског конзулата, кроз која се са улице у овај улазило и у ова вечно, као ној у своје јаје, пиљио и премеривао свакога, који би улазио, или излазио из руског конзулата. Он је са овог свог места видео и сваког оног, који је у конзулат улазио и кроз она врата водећа из дворишта цркве св. Ђурђа. Њега је у преким и неопходним потребама смењивао овај наушњак и други неки војени, а биће полицијски, као и он, чиновници и великаши.

Тек је био изашао из двора црквеног, а ми опет брзим корацима у стару цркву св. Ђурђа, од које за собом закључасмо врата. У цркви запалисмо, на вечно горећем пред дверима и иконом св. Ђурђа кандилу, неколико воштаних свећа и провлака нађених ту у цркви па пођемо кроз сву ону стару, сниску, тамну и жалосну црквицу, која је сва живописана живописом из турског доба, и негледајући на њену, по призренцима баснословну старину, ми је уписујемо у чедо доба јада и чемера српског, у чедо доба турског, кад све што беше српско, беше само ствар страха, ужаса, јада, чемера, сиротиње, унижености ниже сваког скота и т. д. Црквица је ова дугачка, ниска, уска, тамна да се у сред подне невиди скоро ништа, и у неколико и мало влажна. Живопис јој је сав стар, али хрђав и невешт као и иконе изузевши у припрати бачене две три прастаре изцепане и из срп. доба. У њој су погребавани митрополити призренски, пошто потурчише Успење св. Богородице, сада тако звану цума, или св. Петка цамија. Све што беше у овом св. храму показиваше несрећу и жалост српску, пропаст и изумирање, но само неколико нових св. утвари, поклоњених нашом драгом браћом Русима, показиваше сасвим друго доба и друге сада несрпске братске земље. Ми смо се свуда копали и свуда чепркали, али од старина, небеше иигде и ништа.

Овако тумарајући са црквеним запаљеним свећама, ваљда нас приметише, као што нам се учини чујући неки жубор на двору црквеном, те се мало смирисмо, и држећи онако запаљену свећу пођосмо да провиримо кроз дебела и добро несастављена од грмових балвана врата, па кад тамо, а оно наш бив. валин шпиун дошао са три жандарска официра, и неколико жандарма па нас тражи око цркве! Они су пробудили и бивше после ручка заспане мајсторе, па кад нас ненађоше, а ови им неумедоше ништа казати о нама, дођеше до црквених врата отварајући их, па кад их немогошо отворити, а мајстори им рекоше. да је ту скоро био неки поп, поменувши га по имену, закључао цркву и отишао, одоше и сами. Сад нам је остала била брига како да изађемо из цркве, у коју није могао нико ући, јер смо се изнутра закључали, и чекајући тако да нас при излазу некако невиде мајстори, долазише још два попа да нешто узму из цркве, па немогавши ући у ову, одоше одкуд су и

дошли. У овом чекању опазисмо излупано надгробно камење у цркви које је ваљда донето са двора, и прегледајући га, да нема натписа, опазисмо прорезан црквени таван.

Сад је се ваљало попети горе и са великом муком, сложивши камене крстаче, једну на другу, и узевши сиромашних цркв. малих од жутог воска свећица, или управо провлака, једва се којекако попесмо. У овом пењању оне камене крстаче сурваше се и од њих се и старих оних икона, неких хартија и других ствари подиже страشان крш и лом, којег чувши пред црквом мајстори престравише се, држећи да се руше зидине новог св. Ђурђа. Пошто видеше, да им ништа није, излеташе на улицу, па кад и тамо небеше нигде никог, неки рекоше да је у цркви старој, а видећи опет светлост на тавану њеном, побегоше куд који! На тавану беше много разних изцепаних књига и остатака од ових на кожи и хартији, али је тавац тако био слаб, да нам на једном месту пропаде десна нога одадревши сву цевару. Од ове опет неприлике морадосмо пазити да стајемо само нагибајуће се већ скоро труле гредице, а суве као барут, то нам је одвише спречавало посао. Још нам је била једна ужасна невоља, што су нам свеће сваки час догоревале, а тешко их беше гасити с тога, што имађаху врло мало воска, а одвећ дебеле од конопље свитњаке. У овој невољи добро нам помагаше наша, од прљавштине и зноја скоро као кожа, неупалима долама, којом непрестано све гасисмо.

Претурајући страшно суве, и као прњад, од хартије и коже остатке књига, најиђосмо на једно 40., на оба градива, остатака разних књига, а међу овима и једно 20. листа на кожи писане глаголице и једно 30 грчких неких стихова. Преписујући прибелешке већ више наведене, и одвојивши оно глаголских листина, да узмемо, некако нам се испусти свећа и око ње сво што је било ... букне као барут, а ми . . . ми у овој изненадности зграбисмо све то у нашу доламу и са великом муком и бедом, опрживши све руке, будемо срећни, благодарећи долами, те после дуге и ужасно борбе, која нас скоро свог осмуди, угасисмо! У овом страху и изненадности угаси нам се и прилепљена на једну гредицу свећа, и ми зграбивши само један лист од 56. листа писаних на кожи канцеларским, за времена наших краљева, писменима, пипајући по мраку греде нађемо онај прорез, и пошто је оно камење попадало, отиснемо се те онако скочисмо за 2 1/2 хв. висине у сред надгробних споменика.

Света је се било скупило у двору црквеном чекајући да попови дођу на вечерњу, ови и дођоше, и кроз од нас изнутра одкључана црквена врата, иза којих сакривени стајасмо, уђоше не само они, но и многа светина, а ми се благодарећи овим удесним случајем, извукосмо, крстећи се из цркве, као да нисмо ни лук јели ни мирисали. Наш је излаз све зачудио, али озбиљност и побожност наша, као и брз непраметан излаз, успокојио је призренске духове. Тако се ми спасосмо незапалисмо цркву и сретаја са валиним шпиуном, али конзулу руском никако немогасмо отићи, и ако смо то више од 11 пута покушавали, па све у залуд, јер онај на ћепенку сваког окуда пролазећег покрај врата конзулове куће мери од главе до пете. Да несмо били у оделу турака дибарских у долами ми би ушли, али овако никако се неје могло, што нам је остало врло жао, а и штетно за наш пут. Зграбљенн лист којег је препис напечатао у 35 гласн. срп. уч. др. његов председник г. Јанко Шафарик, неје ништа друго до ова непотпуна тапија.

**„† Кръсть Доброславинь Карасаве хтерє, † кръсть сина к
Прьвослава, † кръсть Дрѹжок сина калѹгера Никодима, †
кръсть хтерє к Рак, † кръстьмегнице к Белехнинє хтерє
Богославе, † кръсть дрѹга сѹмегни Бабице, † кръсть сѹмегника
Доброслава папам Бетка зета, † кръсть Іфинь и вьсєхь к
детєць, † кръсть Милошевь Кѹкиѹнна зєти, † кръсть їковь и**

брата мѸ Богдана КѸрини внѸци, и Прик † крѸсть
Доброславлевмь си Првославамь за вьсе сѸмегнике и
сѸроднике, а ко име цю говорит, а Првославь да шдговарать а
кѸпць да кь свободнь. Пьсв, вь име Ѡца, и сина и светаго
дѸха. **Ѡ** Доброслава БаѸракова хти и с моими вишеѸписаним и
сь хтеникьмь постависмо уьсни и животвореци † крѸсть МанѸ
ДрагинѸинѸ братѸ и продасмо мѸ дворь нашь т. ь (тисѸкь) а
ширина би двора тога Ѡ БаѸинине земле седьмнадесете лакь
.... , а Ѹзь БелехнинѸ землѸ тридесеть лакьть нѸзь РанковѸ,
нѸѸь Богдан млѸ длине тридесети лакьть, а Ѹзь царевь
врѸть и дольне стран па двадесеть и кьднь лакьть. Цена
би двора тога шсмь литрь сребра ть двора тога свободнь
сь коловозомь да Ѡ дьньска да єи шблада Мано тним дворомь,
їако и сѸци бащиникь лѸби имати харизати прикосати,
продати мѸ дати, али заменити ктѸи се наге Ѡ нась, или Ѡ
нашега рода нас некок време Мана, а за шнь дворь цю мѸ
продасмо да се не уѸкє А томѸ сведоци попь Давиживь, попь
ПелаѸа, Ивлиь Милановь зет ко Ранковикь Степаниць,
Радовьнь, Добромирь, Милевь зеть Т ашинь, Ємиль,
Бабица, Колоань, Уинь, ГѸрко, Милошь, КѸвица, Ѡ рь
Єикирица, Мико ТельѸарь. † Намикь Никола. Ѡ матѸре
Божикь ПризѸреньске исьписа и то”

Предвече опет пођемо да некако уђемо у руски конзулат, јер смо имали особиту потребу да се састанем са ваљаним и честитим руским консулом г. Јастребовим, али преко пута његових вратница непрестано, као што је већ казано, на једном ћепенку седео онај жандарски турски миралај и гледао у конзулове вратнице, пушећи страшну наргилу, као ној у јаје. Девет смо пута по овом опет пролазили па све узадуд беше. Ишли смо у митрополију ради женске школе коју смо прегледали и нашли да се ученице врло добро уче, да има у школи реда, и да су врло разборите, бистре и даровите. Учитељка је једна стара српкиња из прека, коју изтера из Велеса Ђорђе Милетић рођени брат Св. Милетића уредника Заставе. Овај је се Ђорђе не само сам побугарио, него је још побугарио, завевши бугарски језик, у Штипу, Радовићу, Качанима или правом Качанику прастаром, Кратову и Велесу.

Ово је страшна и ужасна једна несређа и изрод српски којег је Аустрија послала да шпиунише а утамањује народност српску у овим земљама, о ком ћемо у Велесу коју више прозборити. Са учитељком сеђаше и сестра садањег митрополита рашко-призренског г. Мелентија, бледа и увела женска правога типа грчког и јужног топлијег поднебља и ми се немогасмо ни овде, колико хтедосмо бавити, јер нас по говору страшно подозреваху, а разглашен пуцањ, дим и светлост под именом чуда

у св. Ђурђу и како је један странац из ње изишао, приличио нас је узнемиривало и гонило да се повучемо нашем хану. Полазећи овом прегледасмо и цркву св. Николе, коју су пре неколико година ископали целокупну из земље и у којој сада очистивши је од земље и ђубрета служе. Чује се да је у њој нађено доста разне старине, али како се несмедосмо никоме јављати, немогасмо ни једну видети и прегледати као ни дознати, које су и из којег доба.

Одавде одемо у основну, или тако звану народну школу, за разлику од номиналне школе ваљаног и честитог патриоте срп. г. Симе Андрејевића Игуменова, у којој је само 2 ђака, и овде затечемо преко 150 деце, која се без икаквог реда и готово ничим не уче. У школи беше ограђен гредицама, као тарабом, један као кревет подигнут трем, на овом простртра рогозница, више ње покровац, на којем полеђушке лежахше даскал, или учитељ призренски са ћуловом на глави чибуком у руци и подигнутим ногама преко оне заграде, и то тако да му глава са горњим делом тела стајаше за целих 2 1/2 стопе, ниже пребачених и окружених преко оне оgrade ногу, које су биле управљене право западу, или ђацима, а глава дрчаше доле теменом обрнута истоку.

На молбу да видимо шта му знају ђаци, заповеди нешто овима који почеше из прве скамије па т. д., све два и два одати око свију скамија, певајући страшно високим гласом некакву чудновату песму Султану цару. Они први пошто обиђоше око скамија изађоше напоље па тако редом све два и два сви, и ми у један мах остадосмо сами самцити са нашим славним даскалом. Ми смо држали, да овим ђаци показују своју неку вештину у певању, реду и поретку, и да ће опет оним истим редом вратити се у школу, али се запрепастисмо, кад их видесмо на улици где одлазе сваки својој кући ! Овом колачу нисмо се надали и покуњени, пошто шетајући и ћутећи проводосмо заједно са даскалом у школи 3/4 часа, вратисмо се у свој хан, док наш даскал весео на таквом уредном реду и поретку остаде да допуши свој дуван. Ето у овом се свему састоји просвета Призрена града нашег Краљевца и Цариграда.

Одавде смо идући у наш хан ударили и по четврти пут горе уз брдо да видимо већ помињату цркву св. Спаса задужбину наших слав. Неманића, али у ову нашу светињу немогасмо ући с тога, јер су Гоге отели њене кључеве од Срба и хоће да је поруше, да би тиме утаманили и уништили сву старину српску. Све су ово чинили и чине, веле, по наговору турске, аустријске и инђилијске, веле, славне владе, да би се само затарило све и сва што је негда било српско и што носи на себи тип и име српско. Око цркве су све саме православне куће овом узбрдицом па све до града призренског, који је пре 66. год. обновљен и тако кажу подигнут на урвинама старог ср. града. Брег на коме је овај прекрасан стари српски град само понављан и поправљан као стари дворци, а и зидине турцима, зове се: "Пространбрег" ово му име одиста и доликује, јер има прилично простора око себе а крај њега иде и пут којег је направио Омер паша силна потурица, пре неколико година, баш преко целог Шара. Више града је планина тако звана: "Цвиљен" огранак шаров.

У граду је једна цамија од старе срп. црк. св. Аранђела, а око ове стоји неколико лепих, по новијих турских двораца, од којих Из једнога провириваше прекрасно румено лице мухамеданске српкиње призренске. У граду је и далеко чувена огромна тамница призренска, од које стрепе многи правоверци, но она их ретко кад и то ваљда у 60 год. по једнога виђа. Као да је само за Србе и њихове правде створена, те је препуна ојађене раје, у којој се васпитава, како ће у највећијим мукама и најужаснијем гаду и нечистоћи испуштати душе. Кад се погледи испод града на вечно пушећи се и у магли Призрен, онда са тек у неколико схваћа његова огромноћа и ужас од силних и ужасних урвина и развалина. Магла му је од дивне и прекрасне, студене као лед, прозрачне као васдух, а чисте као суза, Бистрице, која јури кроз сред Призрена срп. краљевграда, а и од многих извора, који са јужне стране из "Пространог брега" и "Цвиљена" на сваком месту из самог самотвора камена извиру и теку. У целој равници с једне и друге стране Бистрице подиже се огромна паланка мухамеданска, у којој се скоро сасвим губе куће међу огромним дивним и прекрасним вртовима. Само мунаре са цамијама, обојене срп. тробојом подижу се из зеленила и наказују худи и ништавни накаламак азијски на јевропско српско дивно и прекрасно земљиште.

Што напоменусмо српску тробоју, то хоћемо да о њој неку и ако мимогред и најкраћу рекнемо. У Приштини, Вучитрну, Митровици, Пећи, Ђакову и другим свима местима, главну и прву

улогу у свима џамијским, текијским, коначким и приватних кућа потурица, у шарама, украсима и осталом игра главну, прву и скоро једину улогу тробоја српска и то: црвенорујна (вишњевци, која се овуда зове вишњеренк) плава и бела. Овим се и саме потурице, одрекавши се своје прађедовске вере, народности и језика у неколико, обелодањују и изобличавају да нису Османлије и друга која народност, но да су прави Срби и српске народности и ако су мухамеданци. У Призрену ова српска тробоја савршено је истисла све остале. Шаре на џамијама, мошеама, текијама, дворцима, засебним потуричким и турским кућама, састоје се из саме чисте српске и једине српске праве тробоје. Негледајући турски и потурички фанатизам и остало,

Призрен је и данас, што се овог тиче, опет престолница српског народа и као да изгледа да у њој и данас (по српској тробоји) живи само властела, најлепши цвет народа српског његови преставници, влада и остали. Као што рекосмо призренске чатрље зидане и замазане од шепера губе се у дивним и прекрасним вртovima, који доводе своје порекло још од краљице и царице Србије. Шта више сами типови изузевши врло мали број османско-азијског здепасто-округлог црног и жућкастомодрог шкипског, све је остало још и дан данашњи право и најчистије светлије и боље српско.

Погледате ли на људе до својих 30 год. а женскиње и до 90 и 100. све вам је неизказано бело и белје од сваког снега, а румевци од сваке руже и најбоље и савршеније румене боје, у свију су зуби беложућкасти као бисер, а лице млеко и крв које није у стању преснимити ни највећи вештак, нити се најсавршенијом вештачком и природном бојом може преставити боја њиховог лица и у овоме дивне и прекрасне живе и најсавршеније боје. Да ударите старицу од 100 год. по једном образу, прскао би други, али не од дебљине и округлоће, но од пуноће, једрине белоће и руменила. Православни од 30. год. па навише, као и женскиње турске од 15 па до смрти, чине на жалост ужасну противност и изненадност. У првих су лица, као да су им змије пили, због употребе млоге и прејакe ракије, јаке скоро као шпирт, а тако исто и у мухамеданског женскиња, због кораном одређеног бојења и мазања лица власи и свега. До 12 год. девојчице у шалварима свију вера иду свуда слободно голе и не замотане, и од ове године па навише све је то умотано, завијено, али неје јадно жалосно, грбаво, егаво, ераво, сбабуњаво и т. д. као у Пећи, Приштини и другим прођеним местима.

Све на себи носи одпечаток, јачине, снаге, живота, моћи и величине, па и сама околина на све стране Призрена, то исто носи. С десне стране Бистрице стоји огромна, скоро сва обојадисана српском тробојом, тако звана Бајрак џамија, или царска џамија, тако проивана, што је подигнута од придворне цркве св. Неманића на оном истом месту где је ова била, као и од дворова веле душанових, а боље и правилније Неманићских, јер је Душан седео махом у Скопљу, који и јесте српски Цариград, док је Призрен. Приштина, Неродимље, Орид, Преспа, Београд више Орида сада у развалинама, садањи Арнаут Београд, Десник, У Епиру, Србици у Маћедонији, Прилип и више Зрче манастира спрам Прилипа у правој Србији управо Краљевград, као Рашка на Балкану, Кратово гробница краљева и царева српских. Овде су и дворци њихови били, а испод ове џамије и околни сада мухамеданских кућа иду ужасно огромни и дубоки прастари српски подруми, веле још и дан, пуни најважнијих срп. ствари и утвари. Баш од ове царске џамије, преко вечно шуштеће, хујајуће, таласајуће се и беснеће Бистрице иде дрвени и од плетера на десну страну накривљен мост, који се сав тресе чим човек корачи нањ. Прелазећи овуда ми смо моћно и снажно водили коња са леве стране, еда би тако одржали равнотеж, да се оба заједно с мостом, несурвамо у валовиту Бистрицу. Скоро при другом крају наше шумадинско, али свакојако вредно и честито кљусе, опазивши магаре, којих је препуна турска, и којих је се јако бојало, скочи као бесно, у Бистрицу, а ми за њим; те се тако на општи смеј свију и свију вера и народности ту десивших се, окупасмо.

С леве стране Бистрице, а баш на југоисточном крају, подиже се друга прекрасна, тробојом српском обојена џамија, она је направљена од придворне цркве веле старог Југ Богдана и његових предака, а ту су му и дворци били које причају и Срби и Турци, као и за оне Неманићске. Пред џамијом су липе и јаворови још из доба св. Неманића. Веле, да Бистрица овуда тече све од оног доба, у ком је Синан паша разоривши св. Аранђела Душанову цркву испод Вишеграда и направивши од њеног камена своју сада тако звану Синан пашину џамију, овуда ударила да протиче, па и протиче

непрестано циљајући на Синанпашину џамију да је однесе и поруши. Из прекрасног дела г. П. Срећковића под именом: "Синан паша" види се да му је и гроб однела. Од то доба она непрестано плави овуда и чини грдну и огромну штету и то увек, веле, лицем на Аранђеловдан.

Тако је ударила и пре 28 год. и то 1842 год. па је све и сва разрушила и однела. Што је се и ова поплава догодила лицем на св. Аранђела, по поплави на 2 год. насилник тадањи призренски некакав Алиф ефендија, нагна цео народ, овај доврши и оно мало урвина од св. Аранђела Михајила, и од камена његова подигне данашње зидине око Бистрице, те тим до сада спасе овај део Призрена од грдне штете и поплаве, јер се држи, а и непрестано говори и прича овде, да Бистраца неће ни један и најмањи камичак да однесе од св. Аранђела. Тако је се учинило и са џамијом Синан-пашиним и свим оним зградама и тврђавама, које су од св. Аранђела, па тако је се до сада учинило и са овим зидовима, којим се чувају од њене поплаве, а који су од урвина св. Аранђела.

С леве стране Бистрице, ниже царске, или барјак џамије, на једној литици, почев од самог у камену усеченог пута па за 3 хв. висине, стоји, на самом самотвору камену, још и дан данашњи трагови од прастарог српског живописа, веле, цркве св Пантелије. На неколико места из исте литице извире најдивнија и здравија вода, која водоскоком улева се у Бистрицу. Пошто смо и то прегледали, видели једну целу породицу од 7 душа из Гнилана, која је дошла да се покрсти, тумарали и ходали којекуда по Призрену, видели преко 50 ком. срп. старих и то златних новаца краља Милутина, цара Душана, Лазара, Вукашина, па и Бранковића Вука, али сребрн, и Андреаша у двојице њих, и то Срба и т. д. опет смо се вратили у наш хан, који је био и турски и баш код Синан пашине дивне и огромне џамије.

Помињати новци српски и то златни, нису били позлаћени, као што су у нашем музеју, него су били од чистог злата, о чему смо се уверили секући их и вртећи. Ови су их људи ископали, веле, по једној прастарој књизи у једне потурице у селу Реци, куд су нас звали да је видимо и прегледамо. У књизи су биле написане све царске и краљевске оставе, као и гробнице, а тако исто где су и који били рудници и где су се и који новци ковали, и где и који владоац доцније пренешен и сакривени. Књига је била одвећ важна, али се ни за који новац неизпушта из руку. Ми смо свуда и у свима прођеним паланкама праве Србије слушали, како увече петкова, кад се читају молитве за покој душа царева, најзнатнијих турских људи и светаца, веле, помиње и име баба Милеве, веле, шокице са Косова која је издала Милоша, Обилића, Србе и срп. царство на Косову, — и тек смо се одмарали у натем хану, кад заурлика на викалу Синан-пашине џамије младо једно богословче, о којем знајући турски језик око нас седећи одиста рекоше спомињу и баба Милену и њено срп. порекло.

Пријатељи нам се обећаше да ће од самих тих богослова добити и послати нам те молитве, па их ма шта стало, али до данас још не учинише, те тако и ову свеску у неможе нам та молитва ући, ако одиста постоји, јер ми незнамо турски па да се о томе уверимо. Рекосмо да су овде турски богослови, па при томе остајемо, јер је призренска богословија турска, веле, после Цариграда највећа и најбоља у свој турској царевини. Горанци гласом и турском лепотом урликања, први су на гласу у свој царевини и из ње се бирају царски викачи чак за цариградске царске џамије и по целој турској. У овој је турској богословији неколико десетина, а веле и стотина, богослова међу којима је више од неколико десетина самих већ прилично у годинама Черкеза, и неколико десетина Горана, или који се рачунају да су мухамеданци, а у ствари су више православни Срби, но Срби мухамедовци.

Сви ови, а нарочито Черкези, петковима, кад се неуче и кад им родитељи долазе, чине ужасне и неописане зулуме и насиља и то таква, да тај цео дан, а нарочито пред вече, несме нико од хришћана овуда да пролази, а да ноћу иде, нема ни спомена. Кад смо ми пролазили био је већ мрак и урнебес од неколико стотина дивљих гласова излазећих из српских, швапских, черкезских, османлијских, циганских и т. д. мухамеданских грла, на арапском језику, био је тако ужасан, да би се и највећем зверу стужило и згадило; и то Турци држе за лепо и најлепше. Стотинама их је било јурнуло на улицу да виде ко иде, па кад нас, три несретника, приводно горих од њих, видеше шкргутајући зубима и урликајући као бесомучни тргоше се натраг. У нас је рука стајала на реворверу, а наши другови и саме потурице држали су се за своје пиштоље.

Ми смо мало завиривали и око огромне Синан-пашине џамије, на којој је више од 70 прозора, око којих су излупани и изрезани у камену крстови. Шта је унутра у џамији незнамо, а с поља осим шара од српске тробоје, једног као трема са огромном собом у којој слушају фанатизам последње године турски богослови, место где је, веле, био гроб Синан-пашин и још маловажних ситница и гадости разне, — невидесмо ништа више. Сутра дан рано и пре зоре, пошто смо још прошлог дана, потписали пасош, морадосмо да се кренемо из Призрена, јер су, по овоме и околини, већ тражили неког човека из (кнежевине) Мораве, који је под именом куповања коња, (ова се куповина увек вртила турцима по глави), дошао био, да буни свет и коме је раније одређено да виси на призренским вешалима, но што дође до своје границе; Нас је особито узнемирио и тај глас, што нам у очи српска учитељка рече да се сумња, да смо из дибарске нахије; што се чудо о св. Ђурђу и то старом разне се по целој вароши, које се разна тумачише; што је један странац, непрестано облетао око руског конзулата, с намером да у овај уђе, па због турског прежања не ушао; што је неки странац изашао из цркве св. Ђурђа, попови ову засташе изнутра отворену и т. д. У турака, у овим стварима, нема шале. Њих је известио аустријски конзул, да је тај човек у Призрену, а преко Сарајева видели смо да су још и у Приштини распитивали зањ.

Да небеше овог, ми би се још дуже бавили у Призрену, а овако морали смо се кретати и ићи, без да се зна куда смо и којим смо путем отишли. По нашем обичају и савету вођа, ми скоро нигде неидосмо: "царском џадом" или путем, но увек куд иду вуци и хајдуци. Нама је се овај и овакав пут допадао више и боље од тако званог царског, који је био начичкан царским плаћеним разбојницима, док су ови остали обичним, простим и неплаћеним лупежима и разбојницима.

Југоистоку од Призрена све уз Бистрицу, по уској прокопаној у самом самотвору камену путањи иде се за једно скоро добра пола часа, па се долази до испод старог града, веле, Душанова, а управо званог; "Вишеграда"- а како је се звао онај више дан: паланке Призрена, сада тако звани турски, неумеде нам нико да каже. Ово је само необорим доказ, да је се онај сада тако звани: "Душанов град," а пре Душана, и у његово, време звао: "Вишеград."

С једне и друге стране обале бистричине, негледајући на толике силне и прекрасне воде у Призрену и њихове изворе, свуда и на сваком месту, — непрестано Срби мухамедовци граде силне и многе водоводе и троше немилице силан и грдан новац, да само што бољу и здравију воду доведу у паланку Призрен. Доводећи тако најздравије и живље воде, једна је се беглербеговска породица сасвим затарила и осиромашила; толика је навика правих Срба, извесно још од доба краљевине своје и православља свога. Ми смо се провлачили кроз изсечине у самим литицама и самотворним ридовима, видели смо где се теше бели зеленикасти мрамор за нову призренску помињату црк. св. Ђурђа и с каквом се и коликом муком то ради, а нарочито довлачи. Пошав од паланке Призрена па све до Вишеграда, или сад тако званог града Душановог и с једне и друге стране обале бистричине, стоје све саме урвине, трагови од ових и остало, чиме се казује да је некада цео тај простор од добра 1/2 часа био засељен и насељен. Особито се овуда, и на сваком месту, виде трагови од живописа у бив. испосницама, од којих и дан данашњи има целих и читавих, али већ савршено неприступних.

Планине и брда око Вишеграда незнађаше нико да нам каже поименце како се зову, него их све скупа зову: "Карапоток" што ће рећи: "Црнипоток." Овако су ову месност прозвали по речици једној, која се још и сада тако зове, а стоји ниже поменутог града. Но и ова речица у старо доба звала је се другчије; Црни, или Кара-поток, прозвана је тек од времена Синан-пашиног, јер је он овде баш на овом месту и око ове речице у боју са Призренцима, веле 50.000 ових на месту оставио, а остало рањаво и изсакано призренске српске војске, повукло је се у Призрен, у ком такође није могло одолети издајнику своје вере и народности Синану, него је које изгинуло, а које изтурчило се: те је од туда оволико Турака или изтурчених Срба у Призрену. Цео Вишеград, као обично сви стари српски градови, дели се на три главна одељка, или града, од којих је један био дољни, други средњи, а трећи, од којег се и данас урвине виде истина најмањи, али највиши и знатнији, горњи.

Са врх горњег града па све до у само дно Бистрице, спуштао је се подземни шупљи, као и надземни, зид, од којег још и данас на сјевероисточној страни стоје огромне урвине од бив. огромне округле куле. Више ове је ишао ужасно огроман и висок мост над Бистрицом, који је и с једне и

друге стране имао огромне жељезне вратнице. Мост је овај служио и за загативање Бистрице и Црногпотока, који су градили огромно, ужасно и преко неколико десетина хвата дубоко језеро, око целог града и то пре Душановог доба. У дољњем и средњем граду, којих простор скоро није мањи од београдског града, стоје огромне урвине и развалине, можда још старије од доба Неманићског. Не само овуда, и у ова два града, него чак и у оном малом на врху, до којег се само најваљанији момци могу попети, разна лица и дружине непрестано су тражила, па и данас траже Душаново и Неманића благо, са силним и огромним оставама. Ово су исто чинили чак и конзули, па и саме разне турске валије.

Тако је аустријски конзул у оном горњем и највишем граду тражећи паре, наишао на Неманићски и Душанов кладенац, у ком су биле неке многе и силне ствари старо-српске, а у дољњем и средњем граду налазили су: мачева, стрела, копаља, буздохана, некакве многе гвожђурине, некакве огромне треношце и остале ствари. Цео тај простор, од сва три града, или планина на којој су градови, са две стране опкољава река Бистрица, а са треће Црнипоток, те је тако са све три те стране савршено неприступан. Са четврте стране, и то југозападне, одваја се од планине Шаре и њених огранака огромна и ужасна провалија, преко које је Синанпаша провео своју војску, те иза леђа изненада ударио призренцима са страг, потрљо их и савршено уништио, убив на месту битке 50.000 људи. На свима врховима огромних планиница виде се огромне урвине од бив. кула и стражара, а западне још имају и тројне бив. валове.

На врху горњег града стоји још пола разорене Душанове куле са околним платнима градским. На кули су још и данас два огромна отворена и два слепа прозора, у којима се познају трагови од слике Душанове, веле, и жене му, мајке цара Уроша, али су оба та лика, и цео натпис непрестаним гађањем из пушака изобијали и утаманили Турци. Причају старци свију вера, да је Душан био огроман и на црвеном коњу, а царица је седела на престолу. Један хоца био је се попео на североисточно платно тог највишег града и хтевши да га потурчи одпочне да пева намаз (молитву) заврти му се од огромне висине мозак, и веле Душан га озго гурну, те падпе доле сав раздробљен у најситније комадиће. Од тог су доба гађали непрестано Душана, докле му нису слику сасвим куршумима утаманили, а овај обичај гађања у неприступне и недодатне старине српске изумеле су азијске хоце и дервиши; те се он сада сматра за најсветију дужност свију правовераца, који се најтачније и врши у свима бив. срп. земљама, а сада под Турцима.

Баш испод лика Душановог, можда за 2000 стопа, ако нема и више, стоје трагови од бив: огромне и можда најдивније, веће и красније цркве у целом српству св. Аранђела, у којој је Душан био погребен. Од ње се сада једва трагови познају, а зналци причају, и за олтар, и за место где је био гроб Душанов, а казују од прилике где је које кубе од њих 25 стајало и т. д. Само се ово зна, да је огромна од сувог злата јабука бив. на најглавнијем кубету, кад га је Синан са својима обарао, пала у Бистрицу и вода је исту некуда однела. Неколико десетина тисућа душа десивших се ту тражило је исту и нико је немогаше спазити и наћи и ако је могло у њу стати преко 60 акова воде вина и чега другог, дакле преко 3000 ока. Она је била сва сливена од чистог и сувог злата.

Још се добро познаје бив. зид око св. Аранђела, од којег испод једне његове бив. куле и њених садањих остатака високих за 20 хв. непрестано протиче вечно хујајући и пенушећи се престудена Бистрица. Чудо је дивно како се ово кулино платно несруши, кад баш испод његових темеља протиче Бистрица. Осим црк. св. Аранђела овде је било још неколико цркви, а у највишем граду још и данас стоје високи зидови од бивше црквице, из које су односили до скоро многе и разне ствари и утвари. Па не само са ове леве стране бистричине, него и са десне у самим ридовима, и литицама биле су још многе цркве, као што је и град стари прелазио чак преко Бистрице, ова је кроз сред њега текла, а он је над њом висио и лебдио, чиме је се показивала сила, изображеност, величина, слава и богатство српско. Као што кроз сред Призрена протиче дивна и страшна Бистрица, тако је она и Вишеград делила на два главна дела, од којих се и данас на једној и другој страни виде трагови.

Наш вођ, познаник са оном потурицом у које је помињата стара књига, виђаше у сваком месту оставе и богатства. Шта више свака шупљина, округла и налик на писмо. "О" на оставшем платну од

куле, испод које протиче Бистрица, као и на свима супротним литицама, значаше, по његовом држању, ништа мање, ни више, до: "онде" т. ј. право је онде остава и т. д. Прича се да је тело Душаново, такође сачувано и сахрањено, али где је нико нам неказа, и ако доцније дознадосмо и за ово где је. Прича се и говори још о многим стварима и то врло важиим, као крунама државним архивама, регалима и т. д., о којима нећемо ништа говорити, из многих и разних узрока, као и о многим старинама и оставама.